

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE DEYİMLERİN TEMATİK
SINIFLANDIRILMASI VE HARİTALANDIRILMASI**

DOKTORA TEZİ

Aysun KANMAZ

EYLÜL - 2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE DEYİMLERİN TEMATİK
SINIFLANDIRILMASI VE HARİTALANDIRILMASI**

DOKTORA TEZİ

Aysun KANMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR

EYLÜL - 2023

TRABZON

ONAY

Aysun KANMAZ tarafından hazırlanan “Derleme Sözlüğü’nde Deyimlerin Tematik Sınıflandırılması ve Haritalandırılması” adlı bu çalışma 20.10.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Hakan ÖZDEMİR	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Erhan DURUKAN	Üye	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem USTA	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Aysun KANMAZ

14.09.2023

ÖNSÖZ

“Derleme Sözlüğü’nde Deyimlerin Tematik Sınıflandırılması ve Haritalandırılması” adlı bu çalışma, Türkiye Türkçesi ağızlarından tespit edilmiş deyimleri tematik olarak sınıflandırmak ve verilerin bilgisayar aracılığı ile erişilebilir olmasını sağlamak üzere bir veri tabanı oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu şekilde Türkiye Türkçesindeki deyim söz varlığının kullanıldıkları bölgelere göre dağılımı, bu dağılım içinde söyleyiş ve anlam bakımından meydana gelen değişikliklerin, farklılıkların ve ortaklıkların tespit edilmesi; tematik tasnif ve veri tabanının incelenmesi ile elde edilen verilerin eş anlamlılık ve çok anlamlılık özellikleriyle de değerlendirmeye alınarak ayrıca gösteriminin sağlanması hedeflenmiştir. Derleme Sözlüğü’nde deyimlerin tespiti ve tematik sınıflandırma aşaması, çok sayıda verinin bir arada değerlendirilmesi ve eş anlamlı, çok anlamlı yapıların varlığı sebebi ile çok yönlü bakmayı gerektirmiştir. Deyimlerin sınıflandırması kısmında kapsayıcılığı bakımından Peter Mark Roget’ın 1073 başlıktan oluşan sınıflandırmasından hareketle yeni bir sınıflandırma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece tez; ön söz, içindekiler dışında çalışmanın ana hatları ile tanıtıldığı giriş bölümünü takip eden ilgili kavramların ele alındığı alanyazını, tematik sınıflandırmayı, eş anlamlılık ve çok anlamlılık bahsini, deyimlerin haritalandırılmasını içeren dört bölümden oluşmuştur. Tezin nihai hedefini oluşturan verilerin bilgisayar ortamında erişime açık hâle gelmesini ve çoklu arama yapılmasını sağlamak üzere bilgisayar uzmanlarından destek alınmış ve ilgili değerlendirmeler dördüncü bölümde tamamen uzmanların sorumluluğu altında sunulmuştur. Elden geldiğince ayrıntılandırılmış bir sonuç bölümü ile kaynakçayı takiben ilgili ekler sunulmuştur.

Çalışma süresince her alanda desteğini ve katkılarını gördüğüm, emeklerini unutmayacağım tez danışmanım Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR’a müteşekkirim. Tez sürecim boyunca kıymetli fikir ve görüşleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Erhan DURUKAN’a ve Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem USTA’ya; haritalandırma aşamasındaki destekleri için Dr. Öğr. Üyesi Tolga BERBER’e ve sürecin sonlandırılmasını sağlayan Arş. Gör. Dr. Murat ATASOY’a minnettarım. Sınıflandırma ve veri tabanı oluşumu aşamasındaki destekleri için Dr. Öğr. Üyesi Gülşen ÖZÇAMKAN AYAZ’a, Dr. Hüseyin AYAZ’a ve Dr. İmran KANMAZ’a teşekkür ederim.

Azami dikkatle hazırlanan bu tezde görülecek muhtemel eksik ve hataların mazur görülmesi, çalışmanın Türkçe deyim varlığına dair bilgilerin artmasına vesile olması nihai beklentimizdir.

Eylül, 2023

Aysun KANMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
HARİTALAR LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIV
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEYİM KAVRAMI	5-17
1.1. Alanyazınında Deyim Kavramı	5
1.2. Derleme Sözlüğü ve Deyimler.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEMATİK SINIFLANDIRMA	18-124
2.1. Tematik Sınıflandırma ve Örnek Çalışmalar	18
2.2. Derleme Sözlüğü'ndeki Deyimlerin Tematik Sınıflandırması	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EŞ ANLAMLILIK VE ÇOK ANLAMLILIK	125-179
3.1. Eş Anlamlılık Kavramı ve Derleme Sözlüğü'nde Eş Anlamli Deyimler	125
3.2. Derleme Sözlüğü'nde Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamli Deyimler	149
3.3. Çok Anlamlılık Kavramı ve Derleme Sözlüğü'nde Çok Anlamli Deyimler.....	153

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEYİMLERİN HARİTALANDIRILMASI	180-195
4.1. Derleme Sözlüğü'ndeki Deyimlerin Haritalandırılması	180
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	196
KAYNAKÇA	207
EKLER.....	226
ÖZGEÇMİŞ.....	248

ÖZET

Derleme Sözlüğü, Türkiye Türkçesi ağızlarının çeşitliliğini ortaya koyan kapsamlı bir sözlük olup içerisinde barındırdığı söz varlığı açısından zengin bir malzeme sunmaktadır. Bu çalışmada Sözlük, deyimler temelinde değerlendirilmiştir. Zihinde hazır bulunuşlarıyla etkili bir ifade imkânı sunan deyimler, kendilerine özgü nitelikleri olan yapılardır. Alanyazınında deyim olarak işaretlenen yapılara dair görüşlerden hareketle 2009 basımı 6 ciltlik Derleme Sözlüğü taranarak deyimler tespit edilmiştir.

Çalışmada, deyim kavramının alanyazınında ele alınışı, araştırmacıların konuya yaklaşımı ve temel kaynaklara yönelik bir değerlendirme yer almaktadır. Derleme Sözlüğü'ndeki deyimlerin tespiti ve tasnifi üzerinden ortaya konulan çalışma, aynı zamanda bunların harita üzerinde görselleştirilerek erişime açık şekilde sunulmasını amaçlamaktadır. Bu amaçla Derleme Sözlüğü'nden tespit edilen 5163 deyim anlamdan yola çıkılarak 10 ana başlık altında 172 alt başlıktan oluşan bir tematik sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Her temanın kendi içerisinde deyimler bir araya getirilmiş, eş anlamlı ve çok anlamlı deyimler ayrıca tablo hâlinde gösterilmiş, söyleyiş farklılığı ile eş anlamlılık bahsinde verilen deyimler ayrıca belirtilmiştir. İlaveten MYSQL veri tabanına aktarılan deyimler ve onlara ait bilgiler hazırlanan PHP ile geliştirilmiş web sitesi üzerinden etkileşimli bir şekilde Türkiye haritası üzerinde eş anlamlı, çok anlamlı ve tematik olarak aranabilir hâle getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deyim, Tematik Sınıflandırma, Eş Anlamlılık, Çok Anlamlılık, Haritalandırma

ABSTRACT

The Compilation Dictionary is a comprehensive dictionary that reveals the diversity of Turkish dialects in Turkey, providing a rich resource in terms of the vocabulary it encompasses. In this study, the Dictionary has been evaluated based on idiomatic expressions. Idiomatic expressions, which offer an effective means of expression with their readily available formulations in the mind, are structures with unique qualities. In line with the opinions on structures marked as idiomatic expressions in the literature, idiomatic expressions were identified by scanning the 2009 edition 6-volume Compilation Dictionary.

The study includes an examination of how the concept of idioms is addressed in the literature, researchers' approaches to the subject, and an assessment of primary sources. The study, which is based on the identification and classification of idioms in the Compilation Dictionary, also aims to present them in an accessible manner by visualizing them on a map. For this purpose, starting with the meanings of 5163 idioms identified from the Compilation Dictionary, they were subjected to a thematic classification consisting of 10 main categories and 172 subcategories. Idioms within each theme were grouped together, synonymous and polysemous idioms were also presented in table form, and idioms with pronunciation differences in the context of synonymy were also indicated. Additionally, the idioms and their associated information, transferred to a MYSQL database, have been made searchable interactively on a map of Turkey through a website developed with PHP, allowing users to search for synonymous, polysemous, and thematic idioms.

Keywords: Idiom, Thematic Classification, Synonymy, Polysemy, Mapping

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Eş Anlamlı Deyimlerin Listesi	129
2	Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler	149
3	Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Çok Anlamlı Deyimlerin Listesi	158
4	Veri Tabanı Yapısı.....	183

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Deyimleşme Olgusu.....	12
2	DS’de “ <i>Korkutmak</i> ” Anlamına Gelen Eş / Yakın Anlamlı Deyimlerin Gösterimi	127
3	DS’de “ <i>Doğum Yapmak, Doğurmak</i> ” Anlamına Gelen Eş / Yakın Anlamlı Deyimlerin Gösterimi	128
4	DS’de “ <i>Yeni Yürümeye Başlayan Çocuğun Birkaç Saniye Ayakta Durması</i> ” Anlamına Gelen Eş / Yakın Anlamlı Deyimlerin Gösterimi	129
5	“ <i>Ağız Dadı</i> ” Deyiminin Çok Anlamlılık Görünümü	156
6	“ <i>Pers Olmak</i> ” Deyiminin Çok Anlamlılık Görünümü.....	157
7	Arayüz Görüntüsü.....	183
8	Deyim Aranabilir Arama Listesi ve Harita Renklendirme Biçimleri	184

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Türkiye Türkçesi Ağızlarına Ait Deyimlerin Tematik Dağılımı	203
2	Türkiye Türkçesi Ağızlarında Çok Anlamlı, Eş Anlamlı ve Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimlerin Dağılımı	205

HARİTALAR LİSTESİ

Harita Nr.	Harita Adı	Sayfa Nr.
1	“Takas Tukas Geçinmek” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	184
2	“Acebe Kalmak” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	185
3	“Aslannık Etmek” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	185
4	“Tava Gelmek” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	185
5	“Sarsataş Olmak” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	186
6	Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası.....	186
7	Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası.....	186
8	Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası.....	187
9	Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası.....	187
10	Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası.....	187
11	“Başını Bağlamak” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	188
12	“Aba Atmak” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	188
13	“Engine Vermek” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	188
14	“Pers Olmak” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi.....	189
15	“Yağlık Bağlamak” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi	189
16	“Doğum” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	190
17	“Ölüm” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	190
18	“Maddi Hastalık” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası	190
19	“Arzu” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	191
20	“Can Sıkıntısı” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası	191
21	“Mekân” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	191
22	“Ölçü” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası	192
23	“Hayvancılık İşleri” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası	192
24	“Tarla İşleri” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası	192
25	“Mevsim” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	193
26	“Zaman” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	193
27	“Akıl / Akıllılık” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası	193
28	“Aldatıcılık” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	194
29	“Cesaret” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	194
30	“Âdetler” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	194

31	“Ticaret” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası	195
32	“Eğlence” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası.....	195
33	Türkiye Türkçesi Ağzlarına Ait Deyimlerin İllere Göre Dağılımı	205

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DS	: Derleme Sözlüğü
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Dilde az sözle çok şey ifade edebilmenin örneklerini oluşturan kalıp sözler, dilin ait olduğu toplumun kültürel birikiminin yansıtıcısı olup dünyayı algılama biçimine de ışık tutmaktadır. Zaman zaman evrensel ortaklıklar da taşıyan bu sözler, her milletin yaşama dair tecrübelerini, olaylar karşısındaki davranış ve tutumlarını, gelenek ve göreneklere dair izlerini de yansıtmaktadır. Bu bakımdan kalıp sözler içerisinden deyimler, gerek yapıları gerekse anlam özellikleri itibarı ile çeşitli incelemelere konu olmuştur.

Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan deyimlerin tespit edilerek tematik olarak sınıflandırılmasına ve haritalandırılmasına yönelik yapılan bu çalışmada Derleme Sözlüğü [DS] esas alınmıştır. 6 ciltten oluşan DS'den tarama yöntemi ile tespit edilen deyimler, Excel formatında anlamı ve geçtiği yer bilgisi de belirtilerek listelenmiştir. Excel formatında bilgisayar ortamına aktarım sırasında Sözlük verileri coğrafi bakımdan güncellenmiştir. Sözlük hazırlandığı dönemdeki idari yapı ile günümüzdeki idari yapı farklılıkları giderilerek haritalandırma için veriler güncel hâle getirilmiştir. Tematik sınıflandırma için Roget (1994)'ın 15 ana başlık altında 1073 alt başlıktan oluşan *Roget's International Thesaurus (Fifth Edition)* adlı sınıflandırmasından yola çıkılarak yeni bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır. Bu sınıflandırma denemesi, 10 ana başlık altında 172 alt başlıktan oluşmaktadır. DS'den deyim olduğu tespit edilen veriler bu başlıklar altına yerleştirilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, tematik bir sınıflandırmadan hareketle Türkiye Türkçesi ağızlarından tespit edilen deyimlerin haritalandırılmasına imkân verecek bir veri tabanı oluşturmaktır. Bu bakımdan “Derleme Sözlüğü’nde Deyimlerin Tematik Sınıflandırılması ve Haritalanırılması” adlı bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Deyim Kavramı” ana başlığı altında kendi içinde “Alanyazınında Deyim Kavramı” ve “Derleme Sözlüğü ve Deyimler” alt başlıklarından oluşmaktadır. “Alanyazınında Deyim Kavramı” başlığı altında kavram üzerine daha önce yapılmış çalışmalardan bahsedilmiş ve çalışmalarda yapılan tanımlardan yola çıkılarak genel kabullerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. “Derleme Sözlüğü ve Deyimler” isimli kısımda ise Türkiye Türkçesi ağızlarının hâlen en kapsamlı çalışması ve bu hususta yapılan araştırmalarda ilk başvuru kaynağı olan DS hakkında bilgilere yer verilerek alanyazınında DS üzerine yapılmış çalışmalara (daha çok deyim konusu üzerine yapılanlara) değinilmiştir.

İkinci bölüm, “Tematik Sınıflandırma” ana başlığında tematik örneği olan çalışmaların yer aldığı ve tezde esas alınan tematik sınıflandırmayı tanıtan kısım olan “Tematik Sınıflandırma ve Örnek Çalışmalar” ile DS taranarak ortaya konulmuş 5163 deyimın anlam temelli olarak

sınıflandırıldığı ve kavram alanına göre alt başlıklara yerleştirildiği “Derleme Sözlüğü’ndeki Deyimlerin Tematik Sınıflandırması” başlıklarından oluşmaktadır. Bu kısımda 10 ana tema altında toplam 172 alt başlık belirlenmiştir. Tematik sınıflandırma esasında deyimlerin anlamları da verilmiştir. Daha sonra ayrı ayrı dikkat çekilmeye çalışılan tek bir anlama karşılık gelen, eş anlamlı, eş sesli ve çok anlamlı deyimler tasnifte bir arada yer yer tekraren verilmiştir. Ayrıca yöresel farklılıklara dayalı eş sesli sözcükler de Sözlük’te madde başı olarak verildiği için eş anlamlılık çerçevesinde ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm, sınıflandırma sırasında eş anlamlı ve çok anlamlı deyimlerin tablolaştırılarak verildiği ve öncesinde eş anlamlılık ve çok anlamlılık kavramlarının ele alındığı “Eş Anlamlılık ve Çok Anlamlılık” ana başlığından oluşmuştur. Tematik sınıflandırma sırasında az çok söyleyiş farklılıkları olsa da eş sesli olarak değerlendirilebilecek; birden çok anlamla kullanılan deyimlerin varlığı da dikkat çekmiştir. Bu örnekler, “Derleme Sözlüğü’nde Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler” başlığında eş anlamlı deyimlerin akabinde verilmiştir.

Çalışmanın nihai amacına uygun olarak oluşturulan “Deyimlerin Haritalandırılması” başlıklı dördüncü bölümde deyimlerin dijital ortama aktarılmasına yönelik bir uygulama örneklenmeye çalışılmıştır. Haritalandırma için önce KTÜ Fen Fakültesi Bilgisayar Bilimleri Bölümü’nden bilgisayar uzmanı Dr. Öğr. Üyesi Tolga Berber’den yardım alınmış, ön çalışmalar onun katkısı ile yapılmıştır. A maddesinden hareketle muhtemel gösterim olanakları belirlenmiştir. Ancak daha sonra yoğunlukları sebebiyle katkı veremediğinden Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi Dekanlığı - Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Arş. Gör. Dr. Murat Atasoy’un desteği ile süreç uygulama aşamasında tamamlanmıştır. MYSQL veri tabanına aktarılan deyimler ve ilgili bilgiler hazırlanan PHP ile geliştirilmiş web sitesi üzerinden etkileşimli ortamda Türkiye haritası üzerinde eş anlamlı, çok anlamlı ve tematik olarak aranabilir hâle getirilmiştir. Uygulama için www.deymatlası.com adıyla alınan domain üzerinden denemeler yapılmış, nihayet deymatlası.ktu.edu.tr adresine yükleme yapılarak sistem geçici olarak kullanılır hâle getirilmiştir. Sistemin geniş kitlelerin erişimine açılması için sürekli kullanımda olacak bir sanal makine temini ve gerekli izinlerin alınması süreci tamamlanamamıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde elde edilen verilerden hareketle genel değerlendirmelere yer verilmiştir. Sözlük’ten tespit edilen deyimlerin tematik sınıflandırmasının, eş anlamlı ve çok anlamlı deyimlerin istatistik verileri, Türkiye haritası üzerinde hangi ilde kaç deyim olduğunun sayısal bilgisi de bu kısımda yer almaktadır. Kaynakça, çalışmada kullanılan ve yararlanılan kaynakların alfabetik listesini içermektedir. Tezin ekler kısmında karşılaştırılma ihtiyacına istinaden yararlanılan Roget’in sınıflandırmasını gösteren metin, tezin deyimler için önerdiği yeni sınıflandırma, harita ve Excele aktarılan veri tabanına ait örnekler yer almaktadır. Bilgisayara uyarlanmak üzere oluşturulan ve çalışmaya esas olan veri tabanı Excel dosyası hâlinde yatayda çok geniş olduğundan katlanması

gerekmıştır. Hem tutacağı yer hem de kullanıma açılma sürecindeki güncellemeler göz önüne alınarak bir bölümü seçilerek örnek olması için teze konulmuştur.

Bu tezin alanyazın ağırlıklı birinci bölümü, deyim konusundaki kavramsal değerlendirmeleri, deyim çeşitleri, bunların yapı ve anlam bakımından değerlendirilişlerini ele alan çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmaların verileri ışığında yapılmış başka örnek çalışmalara da yer yer atıfta bulunulmuştur. Tez, tematik sınıflandırma ve buna bağlı olarak haritalandırmaya uygun bir veri tabanı hazırlamak amacı güttüğünden alanyazınındaki deyim türlerine dair teorik bilgiler ışığında kuramsal sınıflandırmalara gidilmemiştir. Bu bakımdan tez ile birinci bölümdeki teorik değerlendirmeler arasındaki ilişki, ancak hazırlık mahiyetinde görülmelidir.

Burada çalışmayı etkileyen, sınıflandırma açısından önemli bir zorluk olarak görülen ortaklıklara işaret etmek gerekmektedir. Tematik sınıflandırmada belirleyici olan bağlamın tespiti ile ilgili olarak zorluklarla karşılaşmıştır. Sınıflandırmada bir tema içerisinde başka temalarla örtüşebilecek örneklerle karşılaşılacaktır. Bu durumun sebebi her bir temanın kendi içerisinde genelden özele giden bir içerme ile oluşmasıdır. Örnek teşkil etmesi adına; “Doğum” teması içinde “Yaşam Dönemleri” başlığının alt temisi olan “Çocukluk” teminde çocuk diline mahsus kullanımlar, davranışlar ve alışkanlıklar bir araya getirilmiştir. Bunlara çocuğa yönelik ebeveyn tutumları da ilave edilmiştir. Ancak çocuk diline mahsus kullanımlar, aynı zamanda “Davranış ve Tutum” başlığının “Davranışsal Tutum” kısmında yer alan “Dil Kullanımı” bahsine de girecek özelliktedir. Böylesi durumlarda tekrardan kaçınılmak istendiği için örneklerin çocuğa mahsus tema altında verilmesi gibi tercihlerde bulunulmuştur. “Çocukluk” başlığı altında verilen bu maddeler, döneme özgü bir aşama kabul edilmiş, benzer örneklerde olduğu gibi başlık sayısını artırmamak adına da tek başlıkta toplanmıştır.

Benzer yaklaşımlar diğer başlıklar için de geçerlidir. Örneğin “*tuz yumurtlamak*: Sabırsızlık ve kaygı nedeniyle uyuyamamak” deyimini, “Uyku, uyanıklık” başlığında verilmiş ancak bağlamdan hareketle “Endişe” başlığına da girebilecek bir örnektir. Yine aynı şekilde *bozuk başı kavgası* deyimini, “Harman sonunda fazla ürün için yapılan kavga” anlamıyla hem “Kavgacılık” hem de “Tarım” başlığına girebilme ihtimalini barındırır. Ancak tanımın kavga kavramı vurgusu esas alınarak yalnızca “Kavgacılık” başlığı altında ele alınması tercih edilmiştir. Bir diğer durum “Uygulamalar” başlığından örneklenilmektedir. Evlenme, nişan, söz, düğün vb. gibi evlilik konulu uygulamalar “Evlilik” başlığında, evliliğe has “Âdetler” başlığında toplanmıştır. Bir de “İnanış” başlığı altında inanışlar doğrultusunda yapılmış uygulamaların yer aldığı “Uygulamalar” başlığı bulunmaktadır. Her iki başlık altına girenler de nihayetinde uygulamadır fakat tezin hem amacı itibari ile hem de karışıklığı gidermek adına maddeler, bağlamına göre daha uygun olduğu düşünülen başlıklar altına yerleştirilmiştir.

Tematik sınıflandırmada anlamın bağlama göre değişmesinden kaynaklanan zorluk yanında DS'nin verileri de burada ortaya çıkan ikiliklerin sebebi olarak gösterilebilir. DS'de zaman zaman sözcüklerin kullanıldığı cümle örnekleri verilmiş olsa da bu her zaman mümkün olmamaktadır. Birden çok anlamla kullanılan deyimlerde örnek eksikliği daha çok görülmektedir. Sözlük'te tanıklı bazı isim soylu deyim örnekleri de deyimlerin genellikle bir yardımcı fiille kullanılması sebebiyle bu çalışmaya mahsus olmak üzere tamamlama yoluna gidilmiştir. Yardımcı fiil, köşeli parantezde verilmiştir. Örneğin bıkkınlık, usanç anlamı taşıyan “ağzı dadı (II) 2” deyimini Sözlük'te tanıklandığı biçime bağlı olarak “ağzı dadı [vermek]” şeklinde yazılmış ve anlamı da buradan hareketle düzenlenmiştir. Bu tür yapılarda tanıklı cümle bulunuyorsa bu şekilde bir ekleme yoluna gidilmiş fakat bulunmuyorsa karışıklık ya da kullanım yanlışlığına sebebiyet vermemek adına Sözlük'te geçtiği şekliyle bırakılmıştır. Sınıflandırmada eş anlamlı olarak gösterilen ve tek bir anlam altında toplanan deyimlerin Sözlük'te farklı sözcüklerle ifade edildiği görülecektir. Bunun sebebi, deyimlerin farklı yörelerde farklı kişilerce derlenmiş olması ve Sözlük'ün tematik değil alfabetik bir sözlük olmasıdır [Aynı anlamda farklı deyimlerin olması da bu yöre farklarına dayanmaktadır ve hem Excel dosyası hem de web adresinden yöre kaynaklı farklılıkların bir arada görülmesi mümkündür].

Yine belirtmek gerekir ki başlangıçta Sözlük'ten deyimler belirlenirken alanyazınında deyim kavramı etrafında oluşan bilgilerden hareket edilmiştir. Bu anlamda kalıp sözlerden hangisinin deyim olarak kabul edileceği konusu da tartışmaya açık kalmıştır. Söz konusu durum, zaman zaman ihmallerin olabileceği kabulünü de beraberinde getirmektedir. Bu anlamda geniş bir veri ağı içinde dikkatten kaçan deyimler olabileceği peşinen kabul edilmelidir. Nitekim, tarama sırasında deyim olduğu düşünülen ancak verilen anlam ile tanıklandığı cümledeki anlamın uyuşmadığı örneklerle de rastlanılacaktır [*cimcik yemek*: Öldürmek: İnsanı kızdırma. Sonra cimcik yerim.]. Bu tür durumlarda da örnekten hareketle uygun tema tercih edilmiştir. Benzer şekilde bazı deyimler tanımlanırken anlamı verilmemiş kullanıldığı durumlar ifade edilmiştir. Sınıflandırmada, bu tür durumlarda anlam, tanım cümlesine dönüştürülerek tamamlanmış, ilave köşeli parantez içinde verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEYİM KAVRAMI

İnsanın duygu, düşünce ve algısı ile yaşadığı ortamın belirlediği koşulların sağladığı imkân ölçüsünde kelimeler, yapı ve anlam ilişkileri gibi farklı kategorilerde incelenir. Bu çeşitlenme varlık ve düşünce alanındaki genişlikle alakalıdır ve tek tek kelimelerin ihtiyacı karşılamadığı yerde birleşik yapılar, kalıp sözler/ilişki sözleri, deyimler, atasözleri olarak ortaya çıkar. İnsan zihni, çok karmaşık bir ilişki ağı içinde varlık, duygu ve düşüncelerin ifadesi için farklı dil birimlerini üretir. Bu noktada deyimler ve atasözleri hem yapı özellikleri hem de anlam derinlikleri itibarı ile söz varlığı içinde ayrı bir yer tutar demek yanlış olmaz.

Genel bir kabulle, “en az iki kelimededen oluşan ve birisinin gerçek anlamının dışında kullanıldığı söz öbeği” olarak ifade edilen deyim kavramı üzerine alanyazınında az çok birbirinden ayrılan tanımlar ve dolayısı ile farklı değerlendirmeler olduğu görülür. Bu bağlamda deyim ne olduğu ne olması gerektiği, niteliği, işlevleri, nasıl üretildiği, ortaya çıkış sebepleri, hikâyeleri ve nihayet tasnifleri gibi bahislerde farklı yaklaşımlarla ele alındığı çalışmalar görülmektedir. Bu kapsamda alanyazınında yer alan deyim tanımları irdelenerek söz konusu tanımlar içerisinde benzer ve farklı yaklaşımların ne tür ölçütlere dayandırıldığı örülmeye çalışılmıştır.

1.1. Alanyazınında Deyim Kavramı

Alanyazınında deyim kavramının adlandırılışı, tanımlanışı, niteliği, yapısı ve türleri, neyin deyim olduğu, deyimleşme süreçleri gibi bahislerle ele alındığı görülmektedir. En az emek yasasının bir ürünü olarak da gösterilen ve milletlerin yaşama dair birçok anlamda izlerini taşıyan deyimlerin tanımı üzerine alanyazınında birbirinden farklı yaklaşımlar yer almaktadır.

Bugünkü deyim kavramı için Osmanlı Türkçesinde sırasıyla “darb-ı mesel (atalar sözü, ata sözleri), ıstılâh (ilim sözü, tâbir, terim) ve ta’bir (ifade, anlatma; bir manası olan söz; deyim; terim)” kelimeleri kullanılmıştır (Devellioğlu, 2007: 166, 398, 1011). Uzun yıllar tâ’bir sözcüğü ile karşılanan kavram, tâ’birin tek sözcük de olabilmesinden dolayı karışıklığa sebebiyet vermiş, yeterli bir karşılık olarak görülmemiştir. En az iki sözcükten oluştuğu görüşü hâkim olan kavram için 1935 yılında yayımlanan *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu* (2017: 303)’nda tâ’bir karşılığı olarak “deyim” verilmiş ve bu kullanım daha uygun görülerek kabul edilmiştir (Sinan, 2015: 17).

Terim olarak deyim Türkçe Sözlük (2009: 517)'te, “genellikle kendi anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir”; Dilbilim Terimleri Sözlüğü (1949: 57)'nde, “belli bir anlama gelmek üzere iki veya ikiden artık kelimedenden meydana gelmiş söz öbeği”; Edebiyat Terimleri Sözlüğü (2004: 134)'nde “tabir, gerçek anlamının dışında farklı bir anlamı olan, en az iki kelimedenden oluşan kalıplaşmış söz grupları” şeklinde açıklanmaktadır. Bu tanımlar, bir dil biriminin deyim olabilmesi için söz öbeği şeklinde ve öbeği oluşturan kelimelerden en az birinin anlam değiştirmesi esasında oluştuğunu ifade etmektedir.

Deyimin ne'liği üstüne görüşler çerçevesinde anlam değişmesi esasında bir kalıplaşmaya dikkat çekildiği görülmektedir. Bu bağlamda Gencan (1979: 527), deyim terimini “her dilde kuruluş anlamları, sözcüklerinin düz anlamlarından az çok kaymış olan, anlamları ve yapıları kurallara bağlanamayan söz öbekleri” olarak açıklamaktadır. Benzer şekilde Korkmaz (2017: 217) da dilin söz varlığının zaman içerisindeki gelişim ve değişim ihtiyaçlarına yönelik olarak kalıplaşma yoluna başvurduğunu ifade ederek bunlar içerisinde anlam kayması yoluyla oluşmuş yapıları da deyim olarak ele almaktadır. Korkmaz, kalıplaşma yolunu, genellikle somut kavramlardan hareketle soyut kavramları karşılama ve buna bağlı olarak mecazlı kullanımları benimseme olarak açıklamakta ve Gramer Terimleri Sözlüğü deyimini, “gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği” şeklinde tanımlamaktadır (1992: 43).

Hatiboğlu (1972: 187), deyim kavramının anlatım gücünü artırmak için az çok mantık dışına kayan ve bazı kelimeleri değişmezken bazılarının değişerek çekime girdiği kalıplardan oluştuğunu belirtir¹. Yazar, deyimın biçim yönü üzerinde durarak deyimleri yargılı ve yargısız deyimler olmak üzere iki kısımda değerlendirir. Çekime giren deyimleri, yargılı deyimler olarak ifade eder ve deyimlerin değişik biçim ve çekimlere girdiğini örneklerle açıklar: *Başında (başında) kavak yelleri esiyor (esiyordu, esmişti, esecek vb.)*. Yargısız deyimlerin ise cümle içerisinde kullanılan hazır kalıplar olduğunu ve çekime girmediklerini belirtir: *balık kavağa çıktığı zaman; dam üstünde saksagan; eski hamam eski tas* vb. örnekleri verir. Bu örnekler, cümle içerisinde değişikliğe uğramadan bazen bir unsurun içinde kullanılırlar: *Bereket versin, işi kuru gürültüden ileri gitmediği, her şeyin eski hamam eski tas kaldığı çabuk anlaşıldı* (Kemal Tahir, Türkçe Sözlük, 2009: 651). Deyimleri anlam yönünden de inceleyen Hatiboğlu, deyimlerin mübalağa yönüne dikkat çeker. Bu özellikleri ile olağanüstü manzaralar, hayaller ve resimler çizilmeye çalışıldığını vurgular. Söz konusu özellikler ile deyimlerin anlatımına güç katıldığını ve somut göstergelerle anlatımın kolaylaştırıldığını belirtir. Çok sevinen bir insanın durumunu “*etekleri zil çalıyordu*” şeklinde ifade

¹ Burada Hatiboğlu (1972: 187)'nin çekimle ilgili söyledikleri yanında Tülbentçi (1977: 6)'nin de deyim için “her ne kadar kesin bir hüküm ifade etmez ise de atasözü değerinde ve ondan daha fazla söylenen sözler vardır ki, bunlara da tabir ve deyim diyoruz” açıklaması ile çekime girmiş olmakla hüküm taşımak arasında bir ayrım işaret ettiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu, her ne kadar tamamı çekimli fiil ya da ek fiille çekimlenmiş bir isimle bitme de atasözleri ile deyimler arasında hüküm taşımak noktasında bir ayrım olduğunu göstermektedir. Çalışmada atasözleri ve diğer kalıp sözlerle bir karşılaştırma söz konusu olmamakla beraber deyimın ne olduğuna ilişkin değerlendirmeler açısından bu duruma işaret etmek gerekmektedir.

etmenin hareket hâlinde, gülen bir insanı göz önüne getirmenin kestirme yolu olduğunu söyler (1972: 195, 202).

Subaşı Uzun (1991: 29, 37), deyimlerin anlatımı güçlü kılmak için kullanılan kalıplaşmış söz öbekleri olduğunu ifade etmektedir. Deyimleri anlamları bakımından üçlü bir derecelendirme altında inceleyen yazar, deyim anlamı ile onu oluşturan ögeler arasında hiçbir anlam ilişkisi kurulamıyorsa bu tür deyimleri *tam deyimler ya da birinci dereceden deyimler*; şayet ögeler arasında en az bir kelimenin yan anlam ile kullanılmasıyla oluşan deyimleri *yarı deyimler ya da ikinci dereceden deyimler*; deyimleşmenin en zayıf olduğu deyim yapısı olarak ifade ettiği *üçüncü dereceden deyimleri* ise deyimlik yapıyı oluşturan ögelerin yan anlamlarının daha güçlü olduğu deyim yapıları olarak açıklamaktadır. Subaşı Uzun, deyimleşme olgusunu, deyim anlamının bütüne ait tek bir anlamı yansıtır duruma gelmesi olarak ifade etmektedir. Yani kelimelerin tek başlarına yüklendikleri anlamın dışına çıkarak birleşimlerinden doğan farklı bir anlamı çağrıştıran kısa ve öz anlatımlar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca *etmek, olmak, kılmak* gibi yardımcı fiillerle kurulan yapıları “deyim olmayan yapılar” şeklinde göstermektedir².

Aksan (2002: 95), deyim yapısının daha çok bir durum ya da karşılaşılan bir olayın özelliğini, insanların karakter ve davranışlarını, çeşitli ruhsal ve psikolojik niteliklerini tasvir etmek üzere birden çok kelimeden oluştuğunu dile getirir. Çalışmasında deyimleri hem anlam hem de yapı özellikleri bakımından ele alan Aksan, somutlaştırmanın deyim niteliği kazanmada önemli bir kullanım olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde Subaşı Uzun (1991b: 114), Türkçedeki deyimlerde deyimlik anlam yapılanmasını anlambilimsel, sesbilimsel ile biçimbilimsel ve sözdizimsel yapı şeklinde üç açıdan ele alarak deyimlik anlam yapılanmasında somutlaştırmanın etkili bir yöntem olduğunu belirterek “*sarımsak yemedim ki ağzım koksun*” deyiminde görüleceği üzere ‘kötü bir iş yapmadım ki sonucundan korkayım’ anlamını keskin bir kokuya sahip olan sarımsak üzerinden somutlaştırmaya gidilerek verilmeye çalışıldığını açıklamaktadır.

Zeynalov (1986: 463), kısa ve özlü anlatım aracı olarak açıkladığı deyimlerin teşbih, istiare, mecaz ve kinaye unsurlarıyla bir olayı tanımladığını ya da ifade ettiğini vurgulamaktadır (*ağır başlı, dostlar alışverişte görsün* gibi). Yazar, buradan hareketle deyimleşmenin bir yolunun da mecaz kullanımlar olduğuna dikkat çekmektedir. Bir mecaz, gerçek anlamı ile de kullanılıyorsa bunların deyimli olarak kabul edilmesi gerektiğini fakat gerçek anlam tamamen kaybolmuşsa, bu durumda deyim sayılabileceğini söylemektedir.

² Deyimlerin sınırlarını çizerek diğer kalıp sözlerden ayrılan yönlerine vurgu yapan Gümüşatam (2012: 357, 364), bu konuda kısmen farklı bir ifade ile deyimlerin genellikle mastar grubundan oluştuğunu, buna ilaveten isim tamlaması, iyelik grubu, sıfat tamlaması ve cümle biçiminde de olabileceklerini dile getirmektedir.

Deyim kavramı üzerine yapılan çalışmalar içerisinde Türk alanyazınında bir başvuru kaynağı olan ve deymi “çekici bir anlatım özelliği taşıyan, gerçek anlamının dışında farklı anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu”³ olarak ifade eden Aksoy (1981: 49), kavramı özel nitelikleri bakımından sınıflayarak incelemiş ve bu özellikleri on başlık altında açıklamıştır. Deyimlerin, kavramları mecaz yollu ifade eden kullanımlar olduğunu belirterek bazı deyimlerin anlatım bakımından dikkat çekici özelliği ile birbirine uygun iki yargı birliğinden oluştuğunu, bazı deyimlerin bir öykü ya da konuşma tarzında oluştuğunu, bazı deyimlerin içerisinde bir öykü ve yahut bir olaya dair izler taşıdığını, gelenek, görenek, âdet, inanış gibi birçok halk kültürü ögesini barındırdığını, bazı deyimlerin eksilteli anlatım biçimlerinden oluştuğunu, bazı deyimlerin ise kendine has bir eylemle kullanılarak oluştuğunu ifade etmektedir (Aksoy: 1995: 497-508).

Deyim kavramı ile ilgili yabancı kaynaklarda da benzer tanım ve değerlendirmelerin olduğu söylenebilir. Nattinger ve DeCarrico (1992’den aktaran: Mäntylä, 2004: 80-81), deyimleri kalıplaşmış dilin sözcüksel ifade biçiminin en önemli alt kategorisi olarak kabul eder. Sinclair (1992’den aktaran: Maise ve Karunakaran, 2013: 2) ise deymi “konuşmada veya yazıda belirli bir anlam veya etki yaratmak için birlikte seçilen iki ya da daha fazla sözcük grubu” olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle, deymi, “anlamı lafzından, tanımlarından ve bölümlerinin dizilişinden çıkarılamayan, bunun yerine yalnızca ortak kullanımla bilinen mecazi bir anlamı ifade eden bir terim veya tamlama” şeklinde açıklamaktadır. Yani bir deyim anlaşılabilmesi için kelimelerin gerçek anlamlarının bilinmesinin yeterli olmadığını asıl önemli olanın mecaz anlamlarının bilinmesi ve bu kelimelerin bir arada doğan kullanımından çıkarılan anlamın deyim olduğunu söylemektedir.

Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language (1989)’de deyim, kurumsallaşmış çok kelimeli bir yapı olarak tanımlanır. Deyimin anlamı, onu oluşturan kelimelerin anlamından tam olarak çıkarılamayan kendi kendine yeten bir sözlük ögesi olarak kabul edilir⁴. Oxford İngilizce Sözlüğü (1933), deyim özelliğini bir dilin kullanımıyla onaylanan gramer yapısı veya mantıksal olandan farklı bir anlama sahip ifade biçimi olarak açıklamaktadır (1933’ten aktaran: Maise ve Karunakaran, 2013: 2, 3). Oxford İngilizce Etimoloji Sözlüğü (The Oxford Dictionary of English Etymology: 1966), deyimlerin bir kültüre ve dile özgü, anlamlarının o dile has (kurumsallaşmış) olduğunu belirtir. Bir halkın veya ülkenin tecrübelerinden doğan deyimlerin aynı zamanda o dilin belirli karakterini yansıttığını ve dile özgü ifade biçimleri olduğunu vurgular. Hacızade (2013: 27) de deyimlerin dildeki statülerini belirleyen biçim, içerik ve işlev parametrelerinde birleşerek özgün bir katman oluşturduğunu ve deyimlerin duygu yönlü yüksek anlatımsallık taşıyan ifadeler olduğunu belirtmektedir. Duygu yönlü ifadesi ile deyim kültür

³ Sinan (2015: 231) da deyimleri “gerçek anlamından az çok farklı bir anlam taşıyan, en az iki kelimedenden kurulmuş, çekici bir anlatıma sahip kalıplaşmış söz, kelime topluluğu” şeklinde tanımlamaktadır.

⁴ Weinreich (1969: 23) de deyimleri bir milletin ruhunun gerçek inşası olarak görmüş ve deymi, “anlamı, öğelerinin anlamlarından çıkarılamayan karmaşık bir ifade” şeklinde tanımlamıştır.

tarafına dikkat çeken yazar, kültürel kodların deyimi anlama ve anlamlandırmada önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Bu özelliğinden dolayı bir dildeki deyimler diğer dillere çevrildiğinde gerçek anlamlarını kaybedebilirler çünkü birçok deyim o kültüre özgüdür. Bir dilden başka bir dile çeviri yapılırken kalıp sözlerin çevirisinde çok dikkatli olunması gerekmektedir. Zira her dil kendi kültüründen beslenerek kalıp sözleri oluşturur⁵. Bir deyimi oluşturan kelimelerin sayısı kaç olursa olsun anlam, o kelimelerin bütününden çıkarılan anlamdır. Dolayısıyla her kelimeyi kendi anlamı çerçevesinde değerlendirmek anlama ulaşmada çıkmaza sokmaktadır.

Porzig (2018: 88), deyimlerdeki asıl amacın “bir şeyi olduğu gibi basitçe söylemek olmadığını; yer edecek, iz bırakacak, belirli bir etki alanına sahip olacak şekilde söylemek” olduğunu dile getirmektedir. Bu nedenle de deyimi oluşturan kelimelerin seçiminin ve yapısal olarak düzenlenişinin deyimün üslup yönünü ortaya koyduğunu belirtmektedir.

Abrahansen ve Burke-Williams (2004’ten aktaran: Kurada, 2020: 9), deyimleri sözdizimsel açıdan donuk (frozen) ve esnek (flexible) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Sözdizimsel açıdan donuk olarak nitelendirilen deyimler sözdizimsel değişimlere izin vermezken esnek deyimler⁶ sözdizimsel değişimlere izin verebilmekte ve buna rağmen anlamlarında değişiklik yaşanmamaktadır⁷. Moon (1998’den aktaran: Mäntylä, 2004: 47)’da bu konuda deyimlerin görece donuk olduğunu ve kullanım yönünden ciddi bir gramer kısıtlamasına sahip olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla deyimlerin genellikle herhangi bir sözlüksel ve söz dizimsel değişikliğe izin vermediklerine ancak bazı deyimlerin (esnek yapılı olanlar) beklenenden daha fazla bir değişikliğe sahip olduklarının kabul edilebilir olduğuna dikkat çeker. Çetinkaya (2011) da Türkçede esnek yapılı deyimlerin varlığından söz ederek parça ve bütün ilişkisi ekseninde ne şekilde yapıldıklarını ele almaktadır. Bu yapıların

⁵ Gülzar (2021) ve İli (2015) kalıp sözlerin çevirisinin güçlüğüne işaret ederek örnek çalışmalardan hareketle çeviri konusunda önemli noktalara vurgu yapmışlardır. Bir dilden başka bir dile çeviri yapılırken mütercimın sadece iki dilli olması yetmez aynı zamanda iki kültüre de aşina olması gerekmektedir. Bu hususta yapılan en büyük yanlış çeviri yapan kişilerin kalıp sözleri de kelimesi kelimesine çevirmesidir. Bu durum deyim ya da atasözlerinin özelliklerini kaybetmelerine ve anlaşılması güç durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kalıp sözlerin çevirisi konusunda izlenecek yollara dair geniş bilgiler sunan Gülzar ve İli de çalışmalarında bu konunun zor ve dikkat gerektiren bir husus olduğuna işaret ederek çözüm yolları önermişlerdir. Benzer problemler Manas Destanı üzerinden Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine deyim aktarımında karşılaşılan sorunlar (Süyünbek Kızı ve Üstünova, 2018) üzerinden ele alınmıştır.

⁶ Çetinkaya (2011: 290, 294), *Esnek Yapılı Deyimler Üzerine* adlı çalışmasında deyimlerin sözcük ve sözcüklerin dizimi yönünden farklılık gösterdiğinden ve esnek yapılı olduğundan bahsetmektedir. Türkçede esnek yapılı deyimleri; *biçimbirimlerde değişim* (deliye dönmek / çılgına dönmek; yerin dibine girmek / batmak / geçmek), *yer değiştirme* (taktı kancayı / kancayı takmak; kaşla göz arasında / gözle kaş arasında), *eksiltme* (dilinin altındaki baklayı çıkarmak / dilinin altındaki çıkarmak; ...ses seda çıkmıyordu / ...ses çıkmıyordu; ...aklım başımdan gitti / ...aklım gitti.); *ekleme* (...iliklerimize işledi / iliklerime *kadar* işledi; ...kılı kıpırdamamış / ...kılı *bile* kıpırdamamış) şeklinde dört başlık altında değerlendirmiştir. Bu değişimlerin sebeplerini de “deyimlerin dildeki diğer kavram karşılama yollarından farklı olarak sahip oldukları dikkat çekici, renkli özelliklerinin nedensizleşme süreciyle birlikte azalması ve bireyin anlatımdaki bu dikkat çekiciliği tekrar sağlamak için deyimi yeniden farklı bir şekilde kurgulaması; anlatılmak istenen durum veya eylemi daha iyi, daha ayrıntılı anlatma isteği; kültür ve dildeki değişim; deyimün dildeki uzlaşmış şeklinin dili kullananlarda tam yerleşmemiş olmaması” şeklinde açıklamaktadır.

⁷ Hatiboğlu (1972: 199), deyimlerin bu özelliğini yargılı olmayan deyimler olarak belirterek sözdizimsel açıdan herhangi bir değişikliğe uğramadıklarını ifade eder.

aynı kavram alanına ait kelimelerin birbirinin yerine kullanılmasından doğduğunu ve ad aktarması yolu ile üretildiklerini söylemektedir.

Nunberg ve Gibbs (1994; 1993) ise deyimleri anlambilimsel açıdan ele almış ve çözünebilirlikleri ya da çözünebilirliğin derecesi temelinde sınıflandırmışlardır. Gibbs vd. (1997: 141, 154), bir deyim anlamı kurucu sözcüklerden tahmin edilebiliyorsa bunların ayrıştırılabilir deyimler olduğunu fakat anlam, deyimlerin kurucu parçalarından tahmin edilemiyorsa bu tür deyimlerin de ayrıştırılamaz deyimler (örneğin; *soruyu aç* ‘pop the question’, *baklayı ağzından çıkarmak* ‘spill the beans’ gibi) olduğunu belirtmektedir (1999’dan aktaran: Maisa ve Karunakaran, 2013: 4). Bu da demektir ki bir deyim anlamı onu oluşturan kelimelerin hem gerçek hem de mecaz anlamlarından hareket edilerek yorumlanmalıdır. Aksi taktirde ifade tam anlamıyla doğru olarak yorumlanmış sayılmaz.

Hillert ve Buracas (2009: 1370, 1391), çoğu insanın günlük konuşma sırasında mecazi anlamları iletmek için hafızalarında yer alan sabit ifadeleri kullandığını ve bunların da büyük bir bölümünün deyimlerden oluştuğunu açıklamaktadırlar. Benzer kullanımların anlaşılabilmesinin ancak mecazi bir okuma sonucunda gerçekleşebileceği görüşünü dile getirmektedirler. Mecazi anlamlara erişim gerçek okumadan tamamen bağımsız olarak gerçekleşmekte ve bağlamsal bir bütünlük çerçevesinde değerlendirilmektedir. Zihin, düşüncelerin aktarımı sırasında sabit ifade olarak beyne kodladığı kalıp ifadeleri kullanır. Bunu yaparken muhatabı ile aynı kültürde olmaktan kaynaklanan ideal ortamdan yararlanır. Hiçbir kalıp ifade bağlamdan kopuk şekilde anlamlandırılmaz.

Kana vd. (2012: 18, 26), deyimleri anlamamanın gerçek ifadeleri anlamamanın ötesinde en az iki adımla gerçekleşebildiğini belirtmektedirler. Bunlardan ilki ifadenin anlamının gerçek olmadığını belirlemek, ikincisi ise sözcükleri mecazi anlamlarıyla ilişkilendirmektir. Bir deymi deyim olarak ifade etmenin başat etkeni, kurucu kelimelerin mecaz anlamlarını bilmekten geçmektedir. Libben ve Titone (2008’den aktaran: Kana vd. 2012: 19)’de deyim anlamlandırılması için anlamsal bir yargıya varmak gerektiğini söyleyerek bunun da deyimsel ifadenin ayrıştırılabilir olma özelliğiyle yapılabileceğini vurgulamaktadır. Bu özellik, deyim doğru anlaşılabilmesi için kilit bir faktör olarak gösterilmektedir. Parçadan bütüne doğru bir gidiş söz konusudur. Kelimelerin gerçek anlamlarının dışında taşıdıkları mecaz anlamları da bilmek, deymi anlamak ve anlamlandırmak için en önemli aşamadır.

Deyim kavramı üzerine Türk alanyazınında yapılmış tez, makale ve bildiriler de mevcuttur. Bu çalışmaların önemli bir kısmı dil içi ve dil dışı karşılaştırma amaçlı ve yabancılara Türkçe öğretimi kapsamında verilen eğitimlere yönelik yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Dil içi karşılaştırma çalışmalarının çoğunlukla lehçeler arası yapıldığı görülmektedir.

Bu konu kapsamındaki tezler irdelendiğinde, Tatar Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında organ adları üzerinden şekil ve anlam bakımından karşılaştırmalar yapıldığı (Aktaş, 2013; Şahin Dede, 2022); Kazan Tatar Türkçesindeki halk inançları ve inanışlarıyla ilgili deyimlerin ve kalıp sözlerin incelenerek Türkiye Türkçesine aktarıldığı (Kiraz Yılmaz, 2021) ve Türkmen Türkçesindeki deyimlerin yapı ve anlam özellikleri üzerinde durularak bu deyimlerin Türkiye Türkçesindeki eş değerlerinin ortaya konulduğu (Öztürk, 2019) çalışmaların olduğu görülmektedir⁸.

Bir dilden başka bir dile yapılan çevirilerde kalıplaşmış ifadelerin çevirisi dikkat gerektiren en önemli hususlardandır. Nitekim çeviri yapılan kaynak dili, o dilin sınırlarını, kültürünü bilmeyen bir kişinin sağlıklı bir çeviri ortaya koyması mümkün değildir. Yalçın ve Büyüksaraç (2017: 819), tek başına kullanılan bir kelime, bir deyim ya da atasözü içerisinde kullanıldığında bağlam temelli olarak anlamda farklılaşmanın ortaya çıktığını ve söz konusu ifadelerin olduğu gibi aktarılmasının da cümleyi anlamsızlaştırdığını belirtir. Bu tür çeviriler iletişimde de birçok sıkıntıya sebebiyet vermektedir. Alanyazınında deyim temelli diller arası çalışmalarda benzer problemlerin en aza indirilmesi amaçlanarak özellikle yabancılara Türkçe öğretimi alanında deyim öğretimi konusu üzerine yol gösterici çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Akpınar, 2010; Arıca, 2007; Aydemir, 2019; Çelik, 2022; Demirtaş, 2021; Doğan, 2022; Gümüşhan, 2019; Gürel, 2020; Koparıcı, 2019; Sezen, 2020; Tekin, 2019 vb.).

Deyimlerin kaynakları konusunda hikâye, fıkra, masal gibi halk edebiyatı ürünleri de yer almaktadır (Sinan, 2015: 59, 63). Pala (2000: 7) da deyimlerin genellikle bir öyküye, bir efsane ya da olaya dayandığını belirtmiştir⁹. Bu kullanımların öğretimi aşamasında söz konusu ürünlerden faydalanılması anlaşılabilirlik yönünden daha etkili ve kalıcı bir yöntemdir. Evsen, “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Deyimlerin Hikâyeleri ile Öğretimi” isimli tezinde (2022), bu konu üzerinde durmuş ve deyimlerin ortaya çıkış hikâyeleri ile verilmesinin öğretimi kolaylaştırdığı görüşüne yer vermiştir. Benzer olarak Tek ve Uysal (2021), yedinci sınıf öğrencileri üzerinden deyimlerin hikâyelerinin bilinmesinin deyim kullanımına olan etkilerinin ölçüldüğü bir çalışma yapmıştır.

Deyimlerle karşı tarafa verilmek istenen mesajın görsel materyaller aracılığıyla sözsüz bir şekilde iletebileceği ve deyimlerin kalıcılığı konusunda etkili olabileceği üzerine de alanyazınında çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda yabancılara Türkçe öğretiminde deyim kullanımının görsel materyallerle daha kolay anlaşılabilirliğini ortaya koyan (Yıldız Memiş, 2022), deyimlerin öğretiminde karikatür, animasyonlar ve gösteri tekniğinin etkilerinin ölçüldüğü (Büyükkiz vd.,

⁸Alanyazınında deyimlerle ilgili lehçeler arası yapılan çalışmalarda anlam ve biçim yönünden karşılaştırmaların yapıldığı ve lehçeler arası eş değerliklerin ortaya konulduğu benzer çalışmalar da mevcuttur (Suleimnova, 2018; Adilov, 2018; Şerifoğlu, 2011; Kenzhalin, 2012; Kılınç, 2012; Hüseyinova, 2014; Tursunova, 2007; Bilge, 2003).

⁹ Benzer çalışmalar yapan Çizmeciler (2002) ve Bahadınlı (1962), deyimlerin ortaya çıkış hikâyelerinden bahsetmişlerdir.

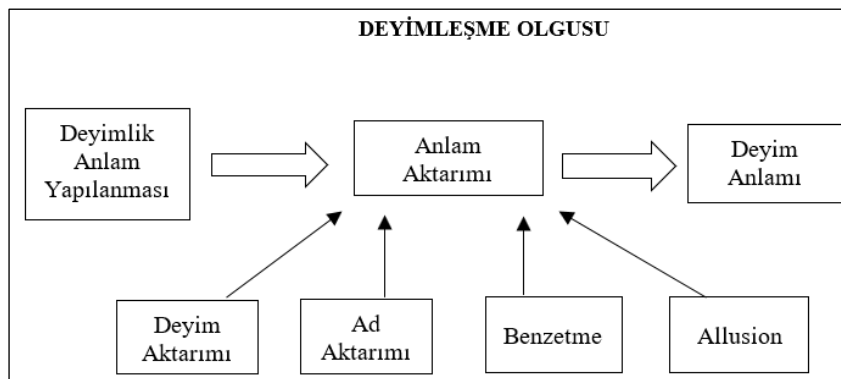
2019; Gülcan, 2009; Güney Mürsel, 2009; Varışoğlu vd., 2014) ve yaratıcı drama aracılığıyla deyim öğretiminin ne oranda gerçekleştiğinin ele alındığı (Cullen, 2021; Şenol, 2011) çalışmalar yapılmıştır.

Tez çalışmalarında deyim kavramını Türkiye Türkçesi üzerinden yapı ve anlam temelli ele alan yaklaşımlar da mevcuttur (Adıgüzel, 2018; Altuntaş, 2017; Ayata, 2016; Çetinkaya, 2001; Eyigöz, 2007; İlhan, 2021; Kartal, 1995; Maltepe, 1997; Şen, 2019 vb.). Çalışmalarda deyimler gramer yönünden incelenerek yapı olarak hangi dil bilgisel özellikleri taşıdıklarına ve diğer gramer yapılarından ayrılan yönlerine değinilmiştir. İlâveten Eski Türkçe metinlerde geçen sıfatlardan yola çıkılarak deyimsele sözcük birlikteliklerin eşdizimleri üzerine de çalışma yapılmıştır. Çalışmada deyimsele birliktelikler anlamsal şeffaflık, anlam özelleşmesi ve genelleşme ölçütleri bağlamında ele alınarak deyimsele, sınırlı ve açık eşdizimlilikler olmak üzere üç kategoride toplanmıştır (Ağca, 2020).

Divan edebiyatı ile ilgili çalışmalarda da deyim(ler)in eserlerden hareketle anlam alanları verilmiş ya da yapısal olarak incelenmiştir (Aydoğan ve Akyalçın, 2020; Düşmez ve Özyetgin, 2021; Kaya, 2020 vb.).

Deyim kavramını dilbilim temelinde inceleyen ve Türkiye Türkçesi üzerinden örnekler vererek açıklayan Subaşı Uzun, “Dilbilimi Açısından Deyim Kavramı ve Türkiye Türkçesindeki Örneklerin İncelenmesi” (1988), isimli tezinde dilbilim açısından deyim kavramının sorunlarını ele almıştır. Deyimbiliminin dil bilgisi içerisinde anlambilimi ve söz dizimi altında iki ayrı yaklaşımla incelendiğini ifade ederek deyim yapılarını sınırları ve oluşumları bağlamında değerlendirmiştir. Bir kavramı anlam aktarımı yaparak anlatma olayını da deyimlerin özelliği olarak gösteren yazar, deyim anlamının oluşum evresini deyimlik anlam yapılanmasının deyim aktarımı, ad aktarımı, benzetme ve alüzyon anlam aktarımları sonucu oluşan anlambilimsel bir etkileşim ve deyim anlamının deyimleşme olgusu sonucu ortaya çıkan, parçaların anlamlarını aşan bütüne ait anlam olarak açıklamıştır (1988: 35).

Şekil 1: Deyimleşme Olgusu

Kaynak 1. Subaşı Uzun, 1988: 35

Deyimleri dil bilgisi yönünden geniş çaplı bir şekilde ele alan Sinan, “Türkiye Türkçesi Deyimler Üzerine Bir Dil İncelemesi” (2000) isimli tezinde 42 kaynak sözlük üzerinden Türkçenin deyim varlığını bir araya getirmiştir. Çalışmada deyim yapılarının en az ve en çok kaç kelimeden oluştuğu; yapı ve biçim bakımından taşıdığı özellikler üzerinde durmuştur. Türkiye Türkçesine ait toplam 17.137 deyim incelenmiştir. Çalışma, 2015 yılında ‘Türkçenin Deyim Varlığı’ ismiyle kitap olarak basılmıştır.

Güven, “Türkçede Çok Sözcüklü İfadeler Olarak Deyimler” (2020), isimli tezinde dağılımsal ve anlambilimsel modellere göre oluşmuş Türkçe deyimleri gramer yönünden incelemiştir. Deyimlerin söz dizimini ve anlambilimini ortaya koymak adına bir dizi yöntemler (MVE, CCG gibi) kullanarak dilbilgisel yönden ele almıştır.

Kurada, “Deyim İşlemlerinde Serebral Lateralizasyonun Transkraniyal Manyetik Stimülasyon ile İncelenmesi” (2020) isimli tez çalışmasında “imgesel anlamlı dilsel ifadelerin bir türü olan deyimleri, bilinirlik (yüksek ve düşük), öngörülebilirlik (yüksek ve düşük) ve imgesellik düzeyleri (opak ve saydam) gibi değişkenlerini içeren bir yargı testiyle değerlendirmiştir. Bu yolla deyimlerin işlenmesi sırasında beynin sağ ve sol yarıkürelerindeki sinirbilim” alanındaki etkisini incelemiştir.

Deyimler insan yaşamında hem pratik hem de teorik yönüyle birçok aşamada kullanılmaktadır. Etkili, akıcı ve kolay bir anlatım özelliğine sahip bu yapılar az sözle çok şey ifade edebilmenin temel ve yaygın örnekleridir. Deyim terimi konusunda yapılmış çalışmalara bakıldığında deyim oluşumu ya da kullanımı hususunda farklı yaklaşımlar bulunduğu görülmektedir. Bu durum kavram üzerine alanyazınında yoğun bir bilgi birikimi olduğunu ancak deyim hakkında tam olarak kesin bir görüş birliği oluşmadığını da göstermektedir. Yaygın görüşe göre ise deyim en az iki kelimeden ve yine en az birinin gerçek anlamının dışında kullanılmasıyla kelime grubu hâlinde kalıplaşarak oluşan ifadelerdir.

Deyim kavramı, parçanın tek başına ifade ettiği anlamdan bağımsız olarak yüklendiği yeni anlamın bir bağlam içerisinde kullanıldığında anlaşılabilen, argümanları mecazi anlamlar olarak nitelendirilen, nicelik bakımından alt sınırı iki kelimeden oluşan, değiştirilemeyen ve anlamı parçaların gerçek anlamlarından tahmin edilemeyen kurallı yapılar olarak ifade edilebilir.

1.2. Derleme Sözlüğü ve Deyimler

Derleme çalışmaları, Türkiye’de ilk kez 1932 yılında Atatürk’ün emriyle başlatılmış ve bir buçuk yıl sonunda halk ağzından derlenen 150 bin fiş ‘Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi’nde basılmıştır. Daha sonra yapılan araştırmalar sonucunda söz konusu dergide bazı eksikliklerin olduğu tespit edilerek ikinci bir derleme faaliyetine girişilmiştir. 1952-1959 yılları

arasında gerçekleştirilen bu faaliyet sonunda ise 450 bin kelime fişlenmiş ve toplamda 600 bin fiş görevliler tarafından değerlendirilerek sözlük düzenine getirilmiştir. 1963-1979 yılları arasında sürdürülen bu çalışma ise 11 ciltlik Derleme Sözlüğü (DS) ortaya konularak sonlandırılmıştır. Daha sonra derlenen ve 11 cilt içerisinde bulunmayan kelimeler 12. ciltte toplanarak basılmıştır (Akalin 2008; Kamacı 2011; Levend 1957; Şanlı 1999). Günümüzde ise “Derleme Sözlüğü’ne Katkılar” başlığı altında yapılan ve devam etmekte olan birçok akademik çalışma, DS’nin eksiklerinin görülmesi ve tamamlanması açısından sürecin devam ettiğine işaret etmektedir (Demirci, 2017; Erdem Nas ve Parlar, 2016 vd.; Kalay, 1997; Kamacı, 2011; Öztürk, 2009 vb.).

DS’de kavram temelli yapılmış çalışmalara bakıldığında Sözlük’te geçen kuş adları ve bu adların yapı, anlam ve köken bilgileri (Mutlu, 2013); araç-gereç adlarının morfolojik (eklerle yapılanlar, birleşik kelime yapısında olanlar, kök ve taban hâlinde olanlar ve yansıma kök ve taban hâlinde olanlar) acısan değerlendirildiği (Avşar, 2003); tarımla ilgili aletler, ürünler, hasat ve harman, ölçü birimleri gibi kelimelerin ele alındığı (Okçu, 2015); kadın giyim, kuşam adlarının yapı ve anlam temelli incelenerek sınıflandırıldığı (Güngör, 2022) ve yine giyim kuşam adlarının kullanım alanlarına göre (başa örtülen, ayağa takılan, bedene giyilen, iş giysileri gibi) adlandırılarak tasnif edildiği (Karabulut, 2022); argo kullanımlar ve bu kullanımların argo sözlükleri ile karşılaştırıldığı (Civek, 2023); ticaretle ilgili kullanımların yapısal olarak değerlendirildiği (Değer, 2022); ayakkabı ve ayakkabıcılık ile ilgili söz varlığının yapı ve köken bilgisinin aktarıldığı (Parlakpınar, 2013); dokumacılık mesleği ve dokumacılık ile ilgili kullanımlara ve araç-gereçlere dair adlandırmaların tarihi sözlükler bağlamında incelendiği (Soydan, 2013); maddi kültür unsurlarına (giyim, süslenme, yiyecek, içecek adları gibi) dair kelimelerin tematik olarak sınıflandırıldığı (Özkul, 2022); hayvan adlarının morfolojik açıdan ele alındığı (Güleçoğlu, 2022); düğün âdetleri, gelenekleri ve göreneklerine dair kullanımların (isteme, söz kesme, gelin süsleme vb.) sınıflandırıldığı (Çakmak, 2022); sağlık ve sağaltma ile ilgili kullanımların tasnifi ve yapısal incelemesinin yapıldığı (Günal, 2021); örtmece kelimeler ve bu kelimelerin kavram alanlarına göre sınıflandırıldığı (Aslan, 2019) ve yine örtmece kelimelerin dilbilimsel (yapısal dilbilim ve göstergebilim çerçevesinde) yönüyle ele alındığı (Şentürk, 2019); bitki adlarının belirlendiği (Alkaya, 2004); mekân adları ve bu adların tasnifinin yapıldığı (yeryüzü şekilleri, su kaynakları, barınma, dini, örtmece vb. ile ilgili) (Çeçen, 2020); oyun ve oyunla ilgili adlandırmaların anlamsal sınıflandırmasının verildiği (Doğan, 2022) çalışmaların olduğu görülür. Çalışmaların geneli kelimelerin söz dizimi, yapı ve anlam özellikleri üzerinde durmuştur. Bu çalışmalara ilaveten DS’de geçen fiilden isim yapan eklerin ele alındığı (Saka, 2002); dört binden fazla görevli kelimenin ses olayları temelinde incelendiği (Biratlı, 2019); yapım eklerinin sıklık derecelerinin tespit edildiği (Çelebi, 2019); birleşik kelimelerin oluşma yollarına göre tasnif edildiği (Sırtı, 2011); küçük/küçültme anlamına gelen sözcüklerin incelendiği (Aslankılıç, 2018) ve birleşik eylemlerin ses olayları temelinde değerlendirildiği (Laçın, 2010) çalışmalar da bulunmaktadır.

Alanyazınında DS ile karşılaştırmalı olarak yapılan çalışmalar ise daha çok ortak kullanımlar üzerinden oluşturulmuştur. Tarihsel süreçte başta Orhun Abideleri ve Divanü Lügati't-Türk olmak üzere mukayese temelli çalışmaların yapıldığı (Erdem, 2011; Güneş, 2016; Topak, 2002 vb.), DS'de geçen eski Türkçe kelimelerin tespit edildiği (Ata, 2000; 2001); DS ile Türkçe Sözlük'ün karşılaştırıldığı (Torun, 2009; Tuncer, 1990) görülmektedir.

Son olarak, Tahiroğlu "Bilgisayar Destekli Sözlük Bilimi Çalışmalarında Derleme Sözlüğü Veri Tabanı Örneği" (2010) isimli tezinde DS'nin çevrimiçi sorgulanabilir veri tabanını hazırlamıştır¹⁰. Çalışma sonunda eş dizim örüntüleri, kavramsal sorgulama, anlamlarda anahtar sözcükler, sıklık listesi ve en çok derleme yapılan yer bilgisini içeren derleme yeri listesi verilmiştir. Ayrıca çalışma DS'de söz birimleştirme çalışmasıyla geliştirilerek yazılıma yeni sorgulama alanları eklenmiş ve *Derleme Sözlüğü Veri Tabanı Sorgulama Yazılımı* ismiyle sunulmuştur¹¹.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında deyimler üzerine bölgesel olarak yapılmış çalışmalar incelendiğinde Küçükbalı (2023) Alanya ağızı üzerine yapmış olduğu çalışmada yöreye ait ağızlarda kullanılan 1500 deyim varlığından söz ederek bu deyimleri yapı ve anlam bakımından ele almıştır. Coşar (2016), Gümüşhane ağızı söz varlığını ele aldığı çalışmada yöreye ait eserlerde ve DS'de yer alan deyimleri incelemiştir. Coşar, derlemiş olduğu deyimleri aynı zamanda tematik gruplandırmaya giderek de değerlendirmiştir. Buna ek olarak deyimler üzerine bölgesel olarak yapılan benzer çalışmalar da mevcuttur. Ordu ağızındaki deyimlerin kelime grubu, anlam ve köken bilgisi çerçevesinde incelendiği (Küçük, 2015), Orta ve Doğu Karadeniz ağızlarından Ordu, Giresun, Rize ve Trabzon ağızlarında yer alan ve yazı dilinin dışında kullanım özelliği gösteren deyimlerin ele alındığı (Yalçın, 2008), Caferoğlu'nun Kayseri ili ağızından derlediği metinlerdeki atasözleri ve deyimlerin standart dille benzer ve farklı yönlerinin ortaya konulduğu (Şenel, 2007), Adıyaman yöresi üzerine gelin-kaynana ilişkisi ve evlilik konusu bağlamında yöreye ait atasözlerinin ve deyimlerin değerlendirildiği (Alkayış, 2013) örnek çalışmalar yapılmıştır.

DS'de eksik kaldığı öngörülen bazı yerlerden derlenerek sözlüğe katkı amacıyla ortaya konulan ziyadesiyle çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda ağızlarda bulunan birçok deyim ve kalıplaşmış ifadenin bahsi geçen sözlükte yer almadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda tez, makale ve bildiri kapsamında yapılmış çok sayıda çalışma vardır. Bunlar arasında Eryiğit (2023) Bucak (Burdur) Ağızına ait 396; Alkayış (2019) Adıyaman ağızına ait 22; Demirci (2017), Osmaniye ili, Düziçi ilçesi ağızına ait 125; Erdoğan (2016), Niğde yöresine ait 30; Gülseren (2016), Malatya yöresine ait 19; Kamacı (2011), Erzurum yöresine ait 25; Küçükbalı (2016), Bozkır ağızına ait 43; Tan ve Uğureli (2017), Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı Kesikkeli köyü ağızına ait 38; Tokat (2014), Burdur ili,

¹⁰ Yapılan araştırma sonucunda veri tabanının erişime açık olduğu görülmüştür.

Bkz. https://turkoloji.cu.edu.tr/derleme/soz_list.php

¹¹ Bkz. <https://derleme.shakalin.net/menu.php>

Çavdır ilçesi ağzına ait 28; Eren ve Öztürk (2017), Yukarıkızıl köyü ağzına ait 17; Güven (2014), Zara (Sivas) ağzına ait 46; Çiftci ve Sezer (2017), Emirdağ / Burunarkaç köyüne ait 2; Erdem Nas (2015), Anamur ağzına ait 5 deyim DS’de yer almadığına ya da yer alıp da çalışmalarında yer verdikleri yörede kullanıldığı bilgisinin bulunmadığına işaret etmişlerdir. Bu çalışmalar, DS’nin güncellenmesi zarureti imleyen örnekler olarak da gösterilebilir¹².

Deyim bahsinde incelenen çalışmaların ayrı ayrı yol gösterici olduğu görülmektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarında geçen deyimleri bir arada görme imkânı sunulan çalışmalarda, alanyazınındaki incelemelerden hareketle, ağızların deyim varlığını kapsayıcı ve tematik anlamda geneli ele alan çalışmaların olmadığını söylemek mümkündür.

Bu çalışma ile amaçlanan DS’de yer alan deyimleri saptamak ve deyimlerin tematik sınıflandırmasını yaparak harita üzerinde gösteriminin gerçekleşmesine imkân sağlamaktır. Beklenen, Türkiye Türkçesi ağızlarında var olan deyim varlığının yapılan bir harita platformu ile hangi yerleşim biriminde hangi deyim/lerin yer aldığı bilgisine daha hızlı şekilde ulaşmaktır. Bu amaçla deyimler özelinde DS için veri tabanı oluşturulması gerekmektedir. DS’nin hazırlanışından itibaren geçen süre göz alındığında idari yapılanma bakımından gerekli güncelleme, bu tez çerçevesinde ve deyimler ölçeğinde yapılmıştır.

Türkiye Türkçesi ağızlarına dair birincil başvuru kaynağı olan DS, alanyazınında birçok incelemeye konu edilmiştir. DS’de geçen deyimler konusunda geneli değil özeli kapsayan çalışmaların varlığından söz edilebilir. Bu tez çalışması ile Sözlük’te geçen deyimlerin tamamını kapsayan bir çalışma yapılmış ve aynı zamanda deyimlerin geçtiği il/ilçe/köy bilgileri üzerinden bazı deyimlerin yer bilgilerinin eksikliklerinin de görülmesi sağlanmıştır. Deyimlerin harita üzerinde gösterilmesi her bir deyim için geçtiği yer bilgisindeki eksikliklerin de kolaylıkla tespitine imkân vermektedir. Dolayısıyla çalışmanın bu alanda yapılacak olan benzer çalışmalara uygulama yönünden katkı ve kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Tez çalışmasında verilerin toplanması kısmında nitel yöntem üzerinden tarama tekniği/doküman analizi kullanılmıştır. Veriler 6 ciltten oluşan DS’nin tamamı taranarak tespit edilmiş ve tarafımızca yapılan tematik sınıflandırma yöntemiyle verilmiştir. Tematik sınıflandırma yöntemi Roget’in *Roget’s International Thesaurus-Fifth Edition* çalışmasındaki tasnifine dayandırılarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda 10 ana başlık altında 172 alt başlıktan oluşmaktadır. Alt başlıkların bazıları içerisinde kendi temine uygun iç başlıklar da bulunmaktadır.

¹² Derleme Sözlüğü’ne katkı amacıyla ortaya konulmuş daha fazla çalışmaya bakılmıştır fakat tezin hacmini artırmamak adına burada sınırlı sayıda kaynağın ismi zikredilmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan deyimlerin kelimenin mecaz kullanımından doğduğunu ve aynı zamanda deyim kurucu birliklerinin birbirinden bağımsız anlamlandırılmasının deyim anlamını ortaya koyma yönünden doğru olmadığını söylemek mümkündür. Deyimler, gerçek anlamdan uzaklaşarak ve anlamı kullanıldığı bağlam çerçevesinde ortaya konan aynı zamanda kültürel kodlarla zihne yerleşmiş kalıp sözlerdir. Bir dilin işlevselliği, zenginliği ve akıcılığı kalıplaşmış ifadelerin çokluğuyla doğru orantılıdır denilebilir. Zira her mecaz kullanım, kelime için ayrı bir anlam demektir. Bu nedenle bir kullanıma ‘deyim’ denilebilmesi için mecaz anlamının var olması ve bilinmesi gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEMATİK SINIFLANDIRMA

2.1. Tematik Sınıflandırma ve Örnek Çalışmalar

Türkçe Sözlük'te İtalyancadan alıntı olarak gösterilen “tema” kelimesinin anlamlarından biri, “Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tem, ana konu.” (2009: 1945) şeklinde verilmektedir. Dillerin söz varlığı da insan düşüncesinin evreni algılayış ve aktarış sürecinin bir yansımasına dönüşerek şekillenirken her oluşun bir temaya dönüştüğünü ve çeşitlenmelerin yine bu temalar etrafında geliştiğini varsaymak mümkündür. Bu, insan düşüncesinin ve onun doğal bir yansıması olarak dilin de tematik sınıflandırmalara uygun olduğunu gösterir. Aynı kelime ailesinden ancak Türkçeye Fransızca “thematique” kelimesi ile gelen tematik kavramının sözlük anlamı ise “bir tema etrafında oluşan” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2009: 1946) şeklindedir. Böylece belli bir bağlamın söz varlığının tematik bir havuz oluşturduğunu ve dilde anlamın bu yolla çoğaldığını görmek mümkün olmaktadır.

Tematik bağlamda alanyazınında çok ve çeşitli çalışmalar mevcuttur. Söz varlığının tematik olarak yorumlanması ile dil konuşucularının duygu ve düşünce dünyası ile evren algısını belirlemeye yönelik çalışmaların yol açtığı tematik sözlükler de dikkat çekmektedir. Bu tür çalışmalara bakıldığında adlandırma konusunda da bir çeşitlilik olduğu görülür. Bu konu kapsamında yapılan çalışmalarda yer alan sözlüklere verilen isimler incelendiğinde “*kavram sözlükleri, adbilimsel sözlükler, düzensel sözlükler, sistematik sözlükler, tematik sözlükler, konusal sözlükler, konu sözlükleri*” gibi adlandırmaların kullanıldığı görülmektedir¹³.

Bir dile ait kavram alanı çalışmaları o dilin söz varlığına da işaret etmektedir. Zira söz varlığı ve kavram alanı birbiriyle bağlantılı konulardır. Kavram alanının oluşmasında birincil etken olan kelimeler, söz varlığının birer parçasıdır ve “bu alanların sınırları çoğu kez birbiriyle kesişir” (Toklu, 2009: 103). İnsan zihni, etrafında gördüğü soyut veya somut her türlü kavramı zihin kategorisinde oluşturduğu kavram alanı çemberinde değerlendirir ve adlandırır. Kalıplaşmış ifadeler olan deyimler de kavram alanlarına göre değerlendirildiğinde bir toplumun kuşaktan kuşağa aktardığı söz varlığının

¹³ Kocapınar (2014), “Kavram Sözlükleriyle İlgili Terminoloji Üzerine” isimli çalışmasında söz konusu terimin hem Türkçe hem de yabancı kaynaklarda geçen kullanımlarına değinmiştir. Farklı isimlerle ifade edilen kavram sözlüklerinin içerik ve düzenleme yönünden ne tür özellikler taşıdığı hakkında bilgilerin de yer aldığı çalışmada geçmişten günümüze tematik sözlüklerin sistematik bir sıralaması verildikten sonra Batı’da ve Türk dilinde bulunan kavram sözlüklerinden bahsedilmiştir.

izlerini taşır. Aynı zamanda kavram incelemeleri içerisinde söz konusu kullanımlar bir dilin kültürel değerlerini de barındırdığı söylenebilir. Nitekim kavramlar, sadece toplumların dil bakımından farklılıklarını değil kültür ve yaşam biçimleri açısından da farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Örneğin “memleketinden hiç ayrılmamış bir kişinin zihninde yer alan “ev” kavramı ile şehirde bulunan yapı arasında farklar vardır fakat her iki çağrışımda da aynı amaç doğrultusunda kullanılan kavram zihinde canlanır”. Aksan (2017: 53-54) bunun nedenini kültürel farklılıklara bağlamaktadır.

Alanyazınında yapılmış bu tür çalışmalar incelendiğinde tematik ya da kavram alanı üzerine söz varlığı ekseninde (Altunay, 2017; Biçer, 2021; Bozok, 2018; Ertunç, 2022; Mor, 2009; Usta, 2021); lehçeler üzerine (Alagöz, 2011; Özçamkan, 2020); DS ile Tarama Sözlüğü karşılaştırması üzerine (İslam Batu, 2019); Dede Korkut, Divân-ü Lugâti't-Türk, Türkçe Sözlük üzerine (Karçığa, 2015; Şenata, 2020; Yoldaş, 2022) çalışmaların olduğu görülür. Çalışmaların genelinde kavram alanı sözlüğü adı altında sözlük kısmı yer almaktadır. Tematik çalışmaların yapıldığı bir diğer alan da romanlar, şiirler, öyküler vb.dir. Alanyazınında bu türler üzerine tematik olarak yapılmış çokça çalışma yer almaktadır (Bozyel, 2022; Çetinkol, 2022; Çolak, 2022; Erdem, 2022; Genç, 2021 vb.). Ek olarak Babür-name (Hezer, 2021; İlideniz, 2021) ve Hüsrev-ü Şirin (Çinar, 2021) gibi tarihi eserler üzerine yapılmış tematik çalışma örnekleri de mevcuttur.

Ağızlar üzerine tematik bağlamda yapılan tasnif çalışmaları daha çok tek yöre ağızları ile sınırlı kalmıştır. Bitlis (Saraç, 2019); Bartın (Özsoy, 2014)¹⁴; Devrek yöresi (Ballı, 2019); Elâzığ (Korkut, 2019) ağızları üzerine yapılmış tematik çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca Erdem Nas ve Salan tarafından yapılmış *Bartın Ağızlarının Tematik Sözlüğü* (2019) adlı çalışma, bu alanda kapsamlı bir örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu çalışmada geçmişten günümüze tematik sözlükler ve ek olarak akademik çalışmalarda tematik sınıflandırmaya gidenler kısaca tanıtılarak Bartın ağızı söz varlığı, Roget'in *A Dictionary of Turkish Verbs in Context and By Theme (Örnekli ve Tematik Türkçe Fiiller Sözlüğü)*¹⁵ adlı eseri esas alınarak tematik sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

DS üzerine yapılan *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini* (Tunç, 1995) adlı çalışmada belli kavram alanlarında kelime ailelerinin bir arada verildiği görülmektedir.

Hatice Şirin (2016), *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi* isimli çalışmasında yazıtlara ait söz varlığını üç ana bölüme ayırarak incelemiştir. İlk bölümde özel ad bilgisi ve dil bilgisi öğeleri başlığı altında isim, sıfat, zarf, zamir, edat ve bağlaçları dokuz üst başlık altında ele almıştır.

¹⁴ Söz konusu çalışma Bartın yöresine ait atasözlerinin ve deyimlerin tematik açıdan değerlendirmesi üzerinedir. Çalışmada 184 atasözü ve 666 deyim tespit edilmiştir.

¹⁵ Çalışmada kullanılan Roget'in tasnifinde fiiller 8 ana başlıktan oluşan 1040 tema başlığı altında değerlendirilmektedir. Ana başlıklar: soyut ilişkiler, alan/uzay, fizik, madde, duyu, zekâ, irade, duygular şeklindedir. Bartın ağızı üzerine yapılan çalışma Roget'in tasnifine göre değerlendirildiğinde kelimelerin 407 madde altında yer aldığı görülmektedir. Çalışmada ise Roget'in tüm başlıkları verilmiş, fakat altı dolmayan temalar sadece başlık olarak bırakılmıştır.

Konularına göre isimleri zaman, gökyüzü, hava olayları, bitkiler... gibi 12 başlık altında sınıflandırırken fiilleri de 23 başlık altında değerlendirmiştir. Toplamda 103 adet runik yazıtın söz varlığı bu çalışmada tematik olarak sınıflandırılmıştır.

Şen (2019), *Eski Türkçenin Deyim Varlığı* adlı çalışmasında VI. ve XIII. yüzyıllar arasında ortaya konulmuş Eski Türkçe dönemi metinlerinde geçen deyimleri tespit etmiş ve çalışmanın *Dizinler* kısmında *konu dizini* başlığı altında 101 alt başlık belirleyerek kavram alanlarına göre bir sınıflandırma yapmıştır.

Tematik çerçevede, makale ve bildiri kapsamında da çalışmalar mevcuttur. Türkçe ve Arapçada içerisinde sayı geçen deyimlerin karşılaştırıldığı (Ceviz ve Soyer, 2015); yine benzer bir çalışma olarak Rusça ve Türkçede sayı içeren deyimlerin kültürel açıdan değerlendirildiği (Aktay, 2020); Rusçada ve Türkçede ‘ev’ kelimesinin geçtiği deyimlerin anlambilimsel olarak ele alınıp anlam bakımından örtüşen, özdeş olan ve benzerlik ve eşdeğerliği bulunmayan deyimler şeklinde sınıflandırıldığı (Bayar, 2018); Türkçe ve Almancadaki ‘köpek’ kelimesini içeren deyimlerin deyim-kültür ilişkisi bağlamında değerlendirildiği (Yeşil ve Koçak, 2018); Türkiye Türkçesinde ve lehçelerde hayvan adları ile ilgili deyimlerin analiz edildiği (Aydoğmuş, 2011; 2020); ‘konuşma’ ile ilgili Türkçe deyimlerin anlam özellikleri çerçevesinde açıklandığı (Hamidov, 2006); deyimlerde ‘kandırmak’ kavram alanının açıklandığı (Kargı İnce, 2021); konuşma becerisi ile ilgili deyimlerin analiz edildiği (Kemiksiz, 2019); ‘su’ kavramının çağrışım yöntemi ile benzerlik, yakınlık ve karşıtlık ilkelerine göre incelenerek tablo hâlinde sunulduğu (Somuncu, 2020); ‘dil’ kelimesinin Başkurt edebiyatı üzerinden ele alındığı (Biner, 2011) çalışmalardan söz edilebilir. Genel itibariyle konuların bir kavram etrafında oluştuğu ve kavramların ya tek başına ya da karşılaştırmalı olarak ele alındığı görülmektedir.

Kavram alanı çalışmaları içerisinde deyimler bağlamında ele alınan diğer bir konu da somatik deyimlerdir¹⁶. Organ adları üzerine yapılmış bu tür çalışmalara bakıldığında Hatice Şahin (2004) ’in *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler* isimli kitabı en geniş kapsamlı çalışma olarak görülür. Şahin, çalışmasında Türk dilinin tarihî dönemlerine ait eserlerde organ adları ile kurulmuş deyimleri tarayarak geçmişten günümüze değerlendirmesini yapmıştır. Ayrıca Şahin’in *Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler* (2009) adlı bir makalesi de mevcuttur. Bunların yanı sıra Türkçe ve Arapçada ‘el’ uzvu ile oluşmuş deyimlerin sözdizimi, anlam ve kültürel yönden karşılaştırmalı analizinin yapıldığı (Hengil, 2022); Türkçe ve Almancada ‘el’ ve ‘göz’ kavram alanları üzerine kurulmuş deyimlerin incelendiği (Aygün, 2003; Özbay, 2010); Türk kültüründe ‘yüz’ ile ilgili deyim ve atasözlerinin ele alındığı (Sarıtaş, 2012); Rusça ve Türkçede ‘kalp’ sözcüğü ile oluşmuş deyimlerin mukayese edildiği (Coşkun, 2021); Hüsrev ü Şirin’de geçen

¹⁶ Somatik deyimler, insan vücudundaki uzuvlardan oluşmuş, onların ortaya koyduğu mecazi anlamları ifade eden deyimlerdir. Bu terminolojiye dair bkz. Özkan ve Şadiyeva, (2003); Şahin, (2004).

organ adları ile kurulmuş deyimlerin tasnif edildiği (Tokay, 2018); somatik deyimlerin açıklanarak dilbilimi yönünden değerlendirildiği (Özkan ve Şadiyeva, 2003); Türkçede beden olgusunun atasözleri ve deyimler çerçevesinde mercek altına alınarak kültürel açıdan incelendiği (Gürel ve Tat, 2019); Çuvaş Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde ‘göz’ ile kurulmuş deyimlerin anlam, yapı ve sözdizimi bakımından karşılaştırıldığı (Duman ve Sorokina, 2017); Türkmen Türkçesinde organ adlarıyla kurulmuş deyimlerin semantik yönden ele alındığı (Demirbaş, 2022); atasözleri ve deyimlerde bedenle ilgili kelimelerin anlam aktarımı ve somutlaştırma üzerinden analiz edildiği (İlhan, 2007) bir kısmı karşılaştırmaya dayalı çalışmalar mevcuttur.

Deyimlerde cinsiyet kavram alanı üzerine Türkçe ve Rusçada gramatikal cinsiyet ve cinsiyetçi deyim ve atasözlerinin benzer ve farklı yönlerinin ortaya konulduğu (Saraç, 2017); Türkçede ‘erkek’ sözcüğünün geçtiği ya da geçmediği hâlde erkek’e gönderimde bulunan deyimlerin incelendiği (Ercan ve Can, 2015); atasözleri ve deyimler bağlamında toplumsal cinsiyet olgusunun işlendiği ve kalıp sözlerde kadına yönelik olumsuz kullanımlardan hareketle cinsiyetçi tutumun değerlendirildiği (Ejder Apay ve Uzun Özer, 2020); yine Türk kültüründe kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet temelinde irdelendiği (Özkan ve Gündoğdu, 2011); Aksoy’un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü – I* (1993) ile Bilgin ve Bilgin’in 5 ciltlik *Tanıklarıyla Deyimler Sözlüğü* (2014) taranarak toplum tarafından kadına ve erkeğe çizilmiş rollerin ortaya konulduğu (Çer ve Şahin, 2016); sadece kadına yönelik kalıp sözlerin ele alındığı (Ersöz, 2010) ve kalıp sözlerde toplumsal cinsiyetin söylem analizi odaklı ele alındığı (Eroğlu Genç, 2017) çalışmalar olduğu görülmektedir.

Deyimler üzerinden kültürel bağlamda karşılaştırmalı yapılmış Türk ve Alman aile hayatını konu edinen (Koçak ve Yeşil, 2016); ‘zaman’ kavramı üzerinden Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimleri ele alarak ait oldukları kültürlerin özellikleri üzerinden karşılaştırma ve değerlendirmeler yapılan (Dohman ve Karavin Yüce, 2022) çalışmalardan da söz edilebilir.

Tarihî metinlerde geçen deyimler üzerine yapılmış tematik çalışmalar da bulunmaktadır. Dede Korkut Destanlarında geçen somatik deyimlerin yapısal, semantik ve kavramsal özellikleri dahilinde değerlendirildiği (Bağırov, 2016); Altun Yaruk’ta ‘könül’ (gönül) kelimesiyle oluşmuş deyimlerin analizi yapılarak Türkiye Türkçesindeki karşılıklarının verilerek deyimlerin gramer yapıları üzerine incelemelerinin yapıldığı (Elmalı, 2021); yine ‘gönül’ kelimesinin Kısasü’l Enbiya üzerinden izlerinin takip edildiği ve bu kelime ile kurulmuş deyimlerin çağrışımda bulunduğu organ adlarının tespit edilerek ortaya koyduğu toplumsal duygu bildirimlerinin açıklandığı (Gürkan, 2017); Kutadgu Bilig, Nehcü’l Ferâdis ve Kısasü’l Enbiya’da ‘yüz’ kelimesiyle kurulmuş deyimlerin Türkiye Türkçesi karşılıkları verilerek ele alındığı (Önler, 2021) ve Eski Türkçe deyim ve atasözleri özelinde ‘yaşlılık’ kavram alanının açıklandığı (Bozok, 2020) çalışmalar yapılmıştır.

Alanyazınında yapılmış tematik eksenli deyim çalışmaları incelendiğinde Türkiye Türkçesi Ağızları üzerine yapılmış geniş ölçekli herhangi bir çalışmanın varlığından söz etmek mümkün

değildir. Bu tez çalışması ile DS’de geçen deyimlerin tamamının tematik sınıflandırması yapılmıştır. Sınıflandırma aşamasında *Roget’s International Thesaurus (Fifth Edition)* (1994) adlı çalışmadan yararlanılmıştır. Çalışma, 15 başlık altında oluşturulmuş toplam 1073 alt tema başlığından oluşmaktadır. Roget’ın çalışması genişletilmiş beşinci baskısıdır ve eş anlamlılar sözlüğü olarak da geçmektedir. Roget, çalışması ile tek bir düşünce veya kavramdan yola çıkarak onunla ilişkili tüm kavramları bir araya toplamış ve 330 binden fazla kelimenin birbirleriyle olan bağlantılarını tespit etmiştir. Sözlük’te geçen bir kelimenin anlam çeşitliliğini ortaya koymak adına kelimenin kullanıldığı referanslara yer verilmiş ve bağlam temelli çalışmalar için bu yönüyle yol gösterici olmuştur. Kelimelerden hareketle oluşturmuş bu sınıflandırma deyimlere uyarlama aşamasında ihtiyacı karşılamaya yönelik olacak şekilde yeni bir sınıflandırma ile düzenlenmiştir. Nihayetinde DS’den tespit edilen deyimler 10 ana başlıktan oluşan 172 alt başlık altına yerleştirilmiştir.

Bu tez çalışması ile Türkiye Türkçesi ağızlarının en hacimli eseri olan DS’de yer alan deyimler kavram alanlarına göre sınıflandırılarak bu alana katkı sağlamak, bir haritalandırma örneği ile destekleyerek Sözlük’ü aktif biçimde coğrafi dağılım ile elektronik ortama taşımak hedeflenmiştir. Ayrıca ağızlarda var olan bir deyimın hangi yörelerde ne şekilde geçtiği bilgisinin yanı sıra deyimlerin hangi anlam alanına sahip olduğunu, kavram alanlarını, eş / yakın anlamlılarını ve çok anlamlarını da somut olarak görme imkânı sunmaktadır.

2.2. Derleme Sözlüğü’ndeki Deyimlerin Tematik Sınıflandırması

DS’de verilen tanımlardan hareketle yapılan tematik sınıflandırmanın yer aldığı bu kısımda 10 ana başlık bulunmaktadır. Bu ana başlıkların dışında ise görüleceği gibi toplam 172 alt başlık yer almaktadır. Sınıflandırmanın ilk başlığı olan “Vücut ve Duyular” altında öznenin fiziksel özelliklerini ve bedenin oluşumunu gösteren deyimler, doğum ve doğumu takiben “Yaşam Dönemleri”ni oluşturan ‘çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık’ alt başlıkları ile devam etmektedir. Bu ana temada ayrıca “Ölüm” temi etrafında ‘yas’ gibi uygulamalara ilişkin deyimler; fizyolojik özelliklere ait deyimlerin oluşturduğu iç başlıkları ile ‘beden, beslenme, hastalık’ temalarına giren örnekler bulunmaktadır.

Sınıflandırmanın ikinci üst başlığı “Duygu, His” temasına ayrılmıştır. İnsanın psikolojik durumunu belirten deyimlerin yer aldığı başlıkta kişinin istek, beğeni, özlem gibi duygularını açıklayan ‘arzu, hoşlanma, sevgi’ başlıklarının yanı sıra ‘hoşnutsuzluk, can sıkıntısı, öfke’ gibi olumsuz duyguları belirten örnekler de bulunmaktadır. Aynı zamanda ‘korku, şaşkınlık, heyecan, telaş’ gibi ani gelişen durumlarda kişinin yaşadığı duygu durumunu anlatan örnek deyimler de bu başlık altında verilmektedir.

Sınıflandırmanın üçüncü başlığını barınma ve mekânsal özelliklerin belirtildiği deyimlerin yer aldığı “Mekân” başlığı oluşturmaktadır. Bu başlık altında verilen ‘yönler’ iç başlığında ise yer, yön

bilgisine dair örnek bulunmaktadır. Dördüncü başlık olan “Ölçü ve Şekil” altında ‘ölçü’ belirten kalıp ifadelerin devamında yine ölçü ile ilişkili olarak ‘miktar ve eşitlik / denklik’ iç başlıklarına uygun deyimler yer almaktadır.

“Ziraat” isimli beşinci başlık ‘hayvancılık’ ve ‘tarım’ alt başlıklarından oluşmaktadır. Hayvancılık kısmında hayvan hastalıkları ve hayvanlara dair izlenimler üzerine oluşturulmuş deyimler ‘hayvanlar’ iç başlığı altında yer alırken besicilik gibi işler dolayında oluşmuş deyimler ise ‘hayvancılık işleri’ iç başlığı altında toplanmıştır. ‘Tarım’ alt başlığı altında ekip biçme, ekicilik işlerine dair örnek deyimlerin bulunduğu ‘tarla işleri’ ve devamında tarlada yetişen bitki ya da meyvelerin oluşum ve gelişim evrelerini belirten örneklerin yer aldığı ‘ürünler’ iç başlıkları bulunmaktadır.

Altıncı başlık, mevsimler ve zaman dilimleri üzerine oluşturulmuş örnek deyimlerin yer aldığı “Doğa Olayları” adını taşımaktadır. Söz konusu deyimler ‘mevsim’ ve ‘zaman’ alt başlıkları altında verilmektedir.

Sınıflandırmanın yedinci ve nicelik bakımından en çok deyim yer aldığı “Davranış ve Tutum” başlığı, kendi içerisinde ‘bilişsel tutum, davranışsal tutum ve duygusal tutum’ olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır. Bilişsel tutum altında düşünce, akıl, inanç gibi kişinin ussal durumlarına dair oluşturulan deyimler bulunmaktadır. Bu deyimler ‘açık sözlülük, ahlak, akıl, akılsızlık, alışkanlık, bencillik, kuşku, kaprislilik’ gibi alt başlıklar ile din ve inanış alt başlıklarından oluşmaktadır. Din, ‘inanç ve inançsızlık’; inanış ise ‘büyü, fal ve uygulamalar -batıl inanışlara dair yapılan uygulamalar-’ üzerine oluşturulmuş iç başlıklardan oluşmaktadır. Davranışsal tutum altında kişinin olaylar ve durumlar karşısındaki davranışlarına dair örnek deyimler yer almaktadır. Söz konusu başlık ‘abartıcılık, aldaticılık, kavgacılık, kabalık, nezaketsizlik’ gibi olumsuz davranışlara ait örneklerin yanı sıra ‘saygı gösterme, yetenek, gönül alma’ gibi olumlu durumlara ait davranışlara uygun deyimleri de içermektedir. Bu başlık altında ayrıca dil kullanımı üzerine gevezelik, kaba, tutarsız ve kendi kendine konuşma gibi iç başlıklar da yer almaktadır. Davranışsal tutum başlığı altında yer alan ‘durumu değişmek’ alt başlığında ise hem kişi hem de nesne durumlarına dair örnekler bulunmaktadır. Başlık sayısını arttırmamak adına genel bir başlık altında toplanılması uygun görülmüştür. Son alt başlık olan Duygusal tutum altında verilen örnekler ‘kızgınlık, cesaret, neşe, dargınlık’ gibi temalara ait deyimlerden oluşmaktadır.

“Toplum Kuralları ve Değerler” adlı sekizinci başlık altında ‘aile’ alt başlığında ‘evlilik, boşanma ve âdetler’ üzerine deyim örneklerinin verildiği iç başlıklar yer alırken toplumun refah düzeyini de belirten ‘zenginlik, yoksulluk’ ve toplumsal dayanışmayı ve toplum kurallarını içeren ‘yardım’ ve ‘suç ve ceza’ temalarına dair deyim örnekleri de bu başlık altında verilmektedir.

Sınıflandırmanın “Meslekler ve Mesleklerle İlgili Araçlar” adlı dokuzuncu başlığı mesleklere ait deyim örneklerinin akabinde ‘ticaret’ ve ‘el sanatları’ temalarına dair örnek deyimleri içermektedir.

Sınıflandırmadaki son başlık “Eğlence ve Spor” adını taşımaktadır. Burada ‘eğlence’ alt başlığında şakalaşma, yarışma, ziyafet gibi temalara dahil olan deyimler verilmektedir. Devamında ‘oyun, halk oyunları ve müzik, kumar’ iç başlıkları bulunmaktadır. Spor dallarına ait örnek deyimlere ilaveten güreş sporuna dair deyimler de ‘güreş’ iç başlığı altında sunulmaktadır¹⁷.

Tematik sınıflandırmada hem tek hem eş hem de çok anlamlı deyimler ait oldukları tema başlığında verilmiştir. Eş anlamlı (zaman zaman eş sesli) deyimler aynı tema altında bir arada ve Sözlük’te farklı sözcüklerle tanımlanmış olsalar da tek bir anlam etrafında toplanarak gösterilmiştir. Bu durum çok anlamlı deyimlerde her anlam farklı temaya götürdüğü için ilgili temada tekrar edilmiştir.

1. VÜCUT VE DUYULAR

1.1. Doğum

“ağır ayaklı / ayağı ağır / ayağı ağırlı: Yüklü, gebe.”

“al basma (I) 1 / al bastı 3: Loğusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması.”

“al basmak 1: Loğusalık sırasında hasta, kötü bir ruh tarafından boğucu ve öldürücü krizlere maruz kalmak.”

“ayağı sınımak / başı kurtulmak / el ayağa kavuşmak / yükü yıkmak: Doğum yapmak.”

“ayı günü gelmek 2 / ayı günü yitmek: Doğum zamanı gelmek.”

“ayı günü yakın / kannı burnunda: Doğum zamanı yaklaşmış.”

“ayneyıf artmak 1: Çoğalmak, üremek.”

“boyunda olmak: Çocuk ana karnında olmak.”

“el vurmak: Güç doğumlara el ile yardım etmek.”

“gümanlı olmak: Gebe olmak.”

“iki canlı [olmak]: Gebe [olmak].”

“sıcağa girmek: Çocuğu olması amacıyla kadınlar sıcak suya girmek, oturmak.”

“yaş yaşamak: Ömür geçirmek, yaşamak.”

“yürük çekmek: Aşermek.”

1.1.1. Yaşam Dönemleri

1.1.1.1. Çocukluk

“abba gitmek: Çocuk dilinde gezmeye gitmek.”

“aççi etmek: Vurmak, dövmek, dayak atmak (çocuk dilinde).”

“adığıyın atmak: Tıpış tıpış yürümek.”

¹⁷ Söz konusu spor dalına dair örneklerin çokluğundan ötürü özel başlık altında toplanması uygun görülmüştür.

“ayak bağı kesmek: Yürüme çağındaki yürüy[e]meyen çocukların ayaklarına ip bağlayıp kesmek.”

“ayak dolaşığı / ayak bağı / ayak duşsağı: Serbest harekete engel olan, ayak bağı, ayak altında dolaşan [kimse] (genellikle çocuk için).”

“ayak kesme, ayak çizme: Yürümesi geciken çocukların çabuk yürümesi için yapılan bir tören.”

“ayaklı canavar [olmak]: Kavgacı, yaramaz, kırıcı dökücü çocuk [olmak].”

“bacak çekiştiren (I) / dil bilmez: Küçük çocuk.”

“badala basmak (II): Çocuk yaşına girmek, yaşını doldurmak.”

“belere kalmak (II): Çocuk ağlarken nefes alamaz hâle gelmek.”

“bıh etmek (pıh etmek) / pıh pıh etmek / gıgh etmek: Kesmek (çocuk dilinde).”

“cıs etmek / cıs olmak: Çocuk dilinde yakmak; yanmak.”

“çellik yapmak / direzi tuhmag (II) / yarenlik etmek (II): Aksilik, huysuzluk, yaramazlık yapmak.”

“çip çip etmek: Çocuk dilinde yıkanmak.”

“çöçö yapmak / çöge durmak / çöge durmah / çöve durmak / çöy durmak / çuve durmak / çüve durmak / dadak durmak / daldala durmak / day durmak (tay durmak) / day day durmak / day day etmek / day durmah / dayı durmak / diğ durmak / diğ durmak / diğ durmak / dim durmak 2 / diren durmak / minmin durmak / tay tay etmek / tay tay durmak / taya durmak (I): Yeni yürümeye başlayan çocuk birkaç saniye ayakta durmak.”

“çüç etmek: Çocuk dilinde oturmak.”

“dabal dabal yürümek: Hastalıktan kalkan bir kimse ya da yeni yürümeye başlayan çocuk sallanarak ve sendeleyerek yürümek.”

“diş dişemek: Çocuk diş değiştirmek.”

“el ayak: Küçük çocukların beden eğitimi.”

“el değiştirmek: Süt çocuklarının kollarını ve bacaklarını çaprazlayarak vücutlarına idman yaptırmak.”

“elbeşik gülbeşik: Çocuğun nazlandırılarak büyütülmesini anlatır.”

“eşiyreliğe kaçmak 2: Çocuk, kabahatini söyleyince huysuzluk etmek, ağlamak.”

“giç etmek (giz etmek): Hafifçe ısırarak (çocuk dilinde).”

“hab etmek (III) / (ham etmek / ham itmek / hap etmek (I)) / habık etmek / habiç etmek / hap demek / hap hap etmek / hap itmek / hapuş etmek (I): Çocuk dilinde mama yemek; yutmak.”

“hapuş etmek (II) / (hopuş etmek): Çocuğu kucağa alarak gezdirmek.”

“hobba gitmek / habba gitmek / happa gitmek / hobuş etmek: Gezmeye gitmek.”

“hopucuk etmek: Çocuk severken havaya atıp tutmak, kucaklamak.”

“köprü gitmek: Çocuklar el ve ayakları üzerinde yürümek.”

“nina yapmak: Bebeği yürümeye isteklendirmek.”

“niyetsiz çocuk: Çok ağlayan, gözü yaşlı çocuk.”

“öcül öcül yürümek: Paytak paytak yürümek.”

“sulumeme vermek: Oyalamak.”

“tekne gazıntısı / tekne dibi: Anne ve babaların yaşlıyken olan son çocukları.”

“teti etmek / teti yürümek: Küçük çocuk yeni yürümeye başlamak; yavaş yavaş yürümek.”

“teti tutmak: Yürümeye başlayacak çocuğu kollarından tutarak ayağa kaldırmak, yürümeye zorlamak.”

“tıt etmek: Oyundan çıkarmak (çocuk dilinde).”

“yürek bağı: Çocuğun beşikten düşmemesi için, karnı üstünden geçirilerek sarılan bağ.”

“yüz tuturuğu 2: Ağlayan çocuğu susturmak için eline verilen nesne.”

1.1.1.2. Gençlik

“cıbrı olmak / başa erişmek / başa yetişmek / dili burnuna değmek / dili burnuna yetmek / eli başına değmek (I) / eli başına ermek (III) / eli başına yetmek / gendini bilmek / ibiği kızarmak (I) 4 / kendini bulmak / özünü bilmek: Ergenlik çağına gelmek, bulûğa ermek.”

1.1.1.3. Yetişkinlik

“aradan çıkmak 5: Çocuk yetişerek aileye yük olmaktan kurtulmak.”

“görcü başmak: Büyümek, yetişmek, kanlanmak, canlanmak.”

1.1.1.4. Yaşlılık

“ben düşmek, beñ düşmek (II): Saçta, sakalda beyazlık, ak belirmek.”

“ekini gevremek: Çok ihtiyarlamak, ölüm hâli gelip çatmak.”

“goca gevelek: Dişsiz adam.”

“hanğıd olmak / honğıd olmak: Yaşlanıp çirkinleşmek.”

“kart tıraş 1: Sakal bırakmayan yaşlı adam.”

“kart tıraş 2: Orta yaşlılık.”

“kıtırdan düşmek: Yaşın ilerlemesi nedeniyle çocuk yapamayacak duruma gelmek.”

“oturak olmak: Yerinden kalkamayacak derecede yaşlanmak.”

“özü geçmek (II) 2: Yaşlılık, hastalık nedeniyle zayıflamak.”

“pirpirim olmak (I) / tükrüğü goymak: Yaşlanmak.”

“tırışa dönmek: Yaşlılık nedeniyle derisi buruşmak.”

1.2. Ölüm

“ağız dadı (I) 3: Ölüm günü, ölü evine gelen kadınlara yedirilen helva-ekmek, şerbet, peynir - ekmek gibi şeyler.”

“alt üst parası: Hastanın bakımı ve ölümünden sonra gömülme ve hayır işlerine ayrılan ve harcanılan para..”

“aınsızına uğramak / kan tutmak 2: Birdenbire, ansızın ölmek.”

“atılıp gitmek: Birdenbire bayılmak, ölmek.”

“bacak çekiştirmek (III): Ölüm durumunda, komada olmak.”

“baş yimek: Ölümüne sebep olmak.”

“başından baytambala galmak: Veresiz ölere malı hazineye kalmak.”

“beytambala, beytembala kalmak / termaş galmak: Yok olmak, ölmek (ilenç).”

“bobalara çıkası: Ölsün, yok olsun anlamında [ilenç olarak kullanılır].”

“boyu batmak / don değişmek / gercek bulmak / geş olmak / gıran girmek / gongoyu dikmek / kepeği tükenmek / kepeği kesilmek / ölü ölmek / patrav olmak 1 / sesi semadan gelmek 1 / sırasını savmak / tabanı genişlemek / zıfırı bitirmek / züyüt olmak: Yok olmak, ölmek.”

“can çekmek: Can çekişmek.”

“cangırtıya gitmek: Boşu boşuna ölmek.”

“çokarak düşmek: Ölümüne yakın hastanın gırtlada hırıltı belirmek.”

“damla öndürmek: Korkudan hastalanmak, ölmek.”

“garayola get: Öl, geber anlamında ilenç.”

“goley olmak / yıldızı düşmek 1 / yolu doğrultmak (II): Ölümü yaklaşmak, hastalığı hızla ilerlemek.”

“gorluh kefinnih: Ölünce kullanılmak üzere saklanan eşya ya da para.”

“göçünü yükletmek: Son nefesinde olmak.”

“hersini yemek: Ölecek kimse ölmeden önce çok yiyecek yemek.”

“kana düşmek: İstmeden birini yaralamak ya da öldürmek.”

“karababaya tutulmak: Çaresiz hastalığa tutulmak, ölmek (ilenç olarak kullanılır).”

“kazma takırtısı: Ölüünün arkasından verilen yemek.”

“mundar ölmek 1: Kimsesiz, yanında dua okunmadan ölmek.”

“sang ölümü (zank ölümü): Birdenbire ölüm.”

“tefin düüne / topun kalksın: Yok olsun, ölesin anlamında ilenç.”

“termaş kalsın: Yok olsun, olmaz olsun anlamında ilenç.”

“yolda kalmak: Yolda, ereğine ulaşmadan ölüp kalmak.”

1.2.1. Yas

“ağıt etmek / ağıt koparmak / ağıt tutmak / ağıt yakmak / avaz etmek / savu satmak / sayı kuru ağlamak / şum tutmak / yakım yakmak / yas etmek (I): Bir ölüm dolayısıyla sürekli şekilde ağlamak; ağıt söylemek; yas tutmak.”

“aza vermek / yas vermek: Başsağlığı dilemek.”

“boğa gitme: Yiyecek bir şey olarak baş sağlığına gitme.”

“kıt ekmeği: Ölü çıkan eve komşuların gönderdiği yemek.”

“kıta gitmek: Ölü çıkan eve komşular yemekle gitmek.”

1.3. Beden

“dişe dokanmak 1: Sert gelmek, dişe çiğneyip ezmek güç olmak.”

“doros gözlü / patlah gözlü / lokma göz: Gözleri büyük ve dışarı fırlamış olan (kimse).”

“el döymek 1: El, sıcağa ya da soğuğa dayanmak.”

“et et üstüne koymamak: Kilo almamak, şişmanlamamak.”

“gencerek olmak: Daha genç kalmak.”

“kısa kütlez: Kısa boylu, tıknaz kimse.”

“lip lip gözlü: Gözlerini sık sık açıp kapayan (kimse).”

“ter alıştırma: Teri biraz kurutmak.”

“tetiri bozuk 2: Açık sarı saçlı, mavi gözlü, al yüzlü (kimse).”

1.3.1. Organlar

1.3.1.1. Duyu Organları

1.3.1.1.1. Duyma

“ağır almak: Kulağı az işitmek.”

“ban vermek: Yankılamak.”

1.3.1.1.2. Görme

“göz ilmek: Göz görebilmek.”

“göz kırımı (I) / göz ırımı / göz ildiği / göz ilimi / göz irimi / göz verimi / göz yayılımı: Gözün görebileceği kadar uzaklık, ufuk.”

1.3.1.1.3. Koku

“ilim ilim ilindirmek / tıs tıs kokmak: Sert ve fena koku yaymak; kötü kokmak.”

1.3.1.1.4. Tatma

“ağzını bozmak (III): Tatlının üzerine ekşi yemek.”

“dadı gelmek 1: Hoşa giden bir tat kazanmak, tatlanmak.”

“damak değiştirmek: Tat değiştirmek.”

“yala dönmek: Tadı kaçmak, yavanlaşmak.”

1.3.2. Cinsiyet

1.3.2.1. Erkeklik

“avrad ağızlı 3: Karısının sözüyle davranışlarını düzenleyen, kılıbık.”

“çorba çöpleyen: Ev işlerinde sık sık kadınların işlerine karışan erkekler için kullanılır.”

“geyik kişi: Erkek adam anlamında kullanılır.”

1.3.2.2. Kadınlık

“eli ayağı kısa: Kadın.”

“üstü kirlenmek / üstü olmak: Kadın aybaşı olmak.”

1.3.2.3. Cinsellik

“abazan (abazan) kalmak (I): Uzun zaman cinsi münasebette bulunmaktan mahrum kalmak.”

“abazan olmak (II): Kadına karşı istekli olmak.”

“bel vermek, bél vérmek (II): Kadın erkeğe teslim olmak.”

“değiş oynamak: Aynı cinsten biriyle cinsi münasebette bulunmak.”

“eteğine cıgız / eteğine pis: Fazla cinsi arzu duyan, tatmin olmayan insan.”

“hamamcı olmak: Düş azmak.”

“hovu geçmek: Kuvvetten düşmek [cinsellik anlamında].”

“hovunu almak (II) 1 / ürü karı olmak 2: Cinsel isteğini gidermek; yakınlaşmak (biriyle).”

“madası şakıramak: Cinsel istek duymak.”

“uçkur çözmek / uçkur çizmek: Cinsel yaklaşımda bulunmak.”

“uçkuruna sağlam: Cinsel duygularının tutsağı olmayan.”

“yarenlik etmek (III): Kadın kadına sevişmek.”

1.3.3. Bedensel Gelişim

“ilikli büyümek: Normal, sağlıklı büyümek.”

“kısık kalmak: Büyüyememek.”

“seçilmiş olmak: Büyümek, gelişmek.”

1.3.3.1. Durum

“başına boydak 2: Tek başına, yalnız [kimse].”

“hörül olmak / mastır olmak: Sarhoş olmak.”

“poğul olmak: Sıcak ya da koşma nedeniyle kızarmak, terlemek.”

1.3.3.1.1. Güç

“ayağı pek / ayağı yeğni: Atik, çevik.”

“baba tutmaz: Dayanıklı, sağlam, kuvvetli kimse.”

“baş çıhmah / baş etmek (I) 2 / baş elemek 1 / baş gelmek / baş itmek 2: Başa çıkmak, gücü yetmek, hakkından gelmek, yenmek, üstün gelmek.”

“baş koşmak (I) / başı çekmek: Baş çekmek, baş koşmak, önyak olmak.”

“çınarı beden: Küçük fakat sağlam yapılı olan (kimse).”

“dişi kesmek: Gücü yetmek, hakkından gelmek.”

“elli gollu: Güçlü, kuvvetli [kimse].”

“eşek kanıyla aşılınmak 2: Çok soğukkanlı olmak.”

“götü patlamak / götünü çıkarmak: Bütün kuvvetini harcamak.”

“götü sıkı: Herhangi bir zorlama karşısında dayanıklı olma hâli.”

“kırıs çekmek: Kuvvet kullanmak.”

“kol almak (I): Kuvvet almak.”

“kol vermek (II): Kuvvet vermek.”

“kusku olmak: Çevik olmak.”

“metini dürmek: Birisini yenmek, ününü kaybettirmek.”

“salıma gelmek: Güçlenmek, kuvvete gelmek; ağır ve kaba işler yapacak dayanıklılığa gelmek.”

1.3.3.1.2. Güçsüzlük / Zayıflık

“algın olmak / (algın olmak / alğun olmak) / karnından buzalamak / köfte kesilmek / köfte olmak / küft olmak / tıtabı kesilmek: Çok çalışmaktan, ağır işten hâlsiz düşmek, kötürüm hâle gelmek.”

“aşıra gitmek / aşırı gitmek / lef lef geçmek: Kendinden geçip düşmek, dermanı kesilerek kendini bırakıvermek.”

“ayağa düşmek (I) 1 / ayakdan düşmek (ayaktan düşmek) / beli göşmek 2 / böceği sönmek / gatıdak kalmak / heleyhden düşmek / ipliği özülme / kef geçmek / kefidek geçmek / kef kef geçmek 2 / kehenetten kesilmek / keh keh geçmek 2 / kıtırı kesilmek / kift düşmek / medderden kesilmek / özü geçmek (II) 1 / tapkın olmak / zeri zahtı kesilmek: Güçsüz, yetersiz kalmak, aciz olmak; acıdan ya da hastalıktan gücünü yitirmek.”

“bağrı geçik 3 / böğrü böğrüne geçmek / eriyip akmak / eriyip epzimek / gegeği çıkmak / haşıl olmak / ılıdır kesilmek / ıngıraz düşmek / iğim iğim iğlemek / öllüğü çıkmak / taslağı çıkmak / tettirilip gitmek / vucuttan düşmek / zehi geçmek 1 / zilingir kesilmek: Karnı içine

çökmüş, cılız; açlıktan zayıflamak; çok zayıflamak; çok zayıflayarak yüz ortaya çıkmak; gücü kesilmek, güçsüzleşmek.”

“baş gelememek: Dayanamamak.”

“belini alamamak / hartı geçmek: İş yapamamak, dolaşamamak (sağlıksızlık nedeniyle).”

“dili damağına yetmemek: Hakkını savunmaktan aciz olmak.”

“dizgin dayak: Kuvvetsiz, bitkin bir durumda yürümeyi anlatır.”

“el kuşu (I) 3: Çaresiz, zavallı [kimse].”

“gaddak kalmak / gadit kalmak / laleş kalmak / makakak kalmak: İş yapamaz duruma gelmek; çaresiz kalmak.”

“karakütük kesilmek: Bedeni zayıflayıp yüzü kararmak.”

“kerkenegi çıkmak: Yorularak zayıflamak.”

“kopça koyvermek: Dizleri tutmaz olmak.”

“süt çalmak: Bozuk süt emdiği için hastalanıp zayıf düşmek.”

“tekeri durmak: Dayanaklılığı kalmamak.”

“teneşir horazı: Çok zayıf [kimse].”

“tülek olmah / ütük olmak: Ocak başından kalkmamak, soğuğa dayanıksız olmak.”

1.3.3.1.3. Yorgunluk

“apırcını çıkmak / beli ayrılmak, beli bıknı ayrılmak: Yorucu ya da fazla iş yüzünden bitkin hâle gelmek.”

“çalparası çıkmak / denezirip kalmak / haşıl gibi olmak / hımhış olmak (II) / hıprhışı çıkmak / hışhamur olmak / hışır olmak (II) 1 / hışırı çıkmak / hoşur olmak / malhoş olmak (II): Yorulmak, çok yorulmak.”

“çarpım çarpım çarpınmak / kan üyütmek 1: Yormak, kendini çok yormak.”

“çatı ayrılmak: Bacakları ayrılmak.”

“et kesigi: Adale ağrısı [çekmek].”

“et kesmek / et kırmak / punt olmak / terk olmak: Çok yorulup terledikten sonra kol ve bacaklar sızlamak, tutulmak; hamlamak; adale ağrısı; hamlıktan ayakları tutulmak.”

“hahut olmak / keliği çıkmak: Yıpranmak, bitkinleşmek.”

“hılt olmak (I) / hışır olmak (II) 2 / pers olmak (I) 3 / puç olmak / zarı zehti kesilmek: Hastalıktan ya da yorgunluktan bitkin düşmek; çok yorulmak, bitkin düşmek.”

“loğsiya kalmak: Yorgunluktan yığılıp kalmak.”

“mandık mandık oynatmak: Birisine bir şeyi vermeden önce çok yormak.”

“mandır mandır oynatmak 1 / mindır mindır oynatmak: Aşırı huysuzluk, şımarıklık yaparak çok yorgunluk vermek.”

“nal atmak / pastak saymak: Boşuna dolaşıp yorulmak.”

“özüne basmak: Yorgunken yenilen yemek ağırlık vermek.”

“seme kesilmek: Yorgunluktan başı dönmek, sersemlemek.”

“yüreği dayfalmak: Yorgunluktan bitmek, çarpıntı geçirmek.

1.3.3.2. İhtiyaç

1.3.3.2.1. Boşaltım

“bızık etmek / coldur coldur coldurdamak / cur etmek (I) / guşak açmak / su dökmek / suüstüne çıkmak: Çiş yapmak; işemek.”

“çöl etmek: Uykuda yatağa çiş yapmak, işemek.”

“dışa gitmek (I) / dışa gitmek / dışa çıkmak / dışarı çılmah / dışarı gitmek: Abdest bozmak.”

“gödeni deşik: Sık Sık yellenen (kimse).

“kabara atmak / ödük etmek: Yellenmek, gaz çıkarmak.”

“takaza etmek (II): Ayak yoluna gitmek, pislemek.”

1.3.3.2.2. Uyku / Uyanıklık

“bağır geçmek (bağrı geçmek (I) / bağrı geçmek) / canı geçmek / göğnü geçmek: Uyuklamak; yeni uykuya dalmak.”

“cenkeş olmak: Uyku sersemi olmak.”

“cinyan etmek 1: Uyandırmak.”

“dapındırık tutmak: Uykusu gelmek.”

“dikeden atmak 2: Uykusuzluktan gevşeklik, uyuşukluk gelmek.”

“gözleri almak: Az uyumak.”

“horsa uyumak: Bir şeyi duymayacak kadar derin uyumak.”

“özü geçmek (II) 3: Açlıktan uyuyuvermek, uyuyakalmak.”

“patrav olmak 2 / tatan etmek: Uyumak.”

“sak yatmak / sayak yatmak: Bir nedenle tetikte yatmak, uyuklamak.”

“samsak dikmek: İş ve konuşma durumunda uyuklamak.”

“semeyyü tavuk: Uyku sersemliği.”

“tuz yumurtlamak: Sabırsızlık ve kaygı nedeniyle uyuyamamak.”

“üyür olmak: Herhangi bir nedenle uykusuz kalmışken, yeniden uyumaya başlamak.”

“yatıya yatmak: Uyumak için uzanmak.”

1.3.3.2.3. Yemek / İçmek

“abazan olmak (I) / içeri evsimek / keh keh geçmek 1 / kuskunu kopmak (II) / özü geçmek (IV) / özeği geçmek / yüreği yavıncılamak: Acıkmak.”

“anadan yangın: Çok susamış, kavrulmuş [kimse].”

“barı bışmek 2 / bayır bayır yanmak 1 / yaf yaf etmek (I) 2: Çok susamak; susuzluktan yanmak.”

“çatıpuma olmak / gamanıp kalmak: Tıka basa doymak.”

“gıdığı gızmak: İçki içtikçe iştahı artmak.”

“kayıntı yapmak: Atıştırmak, açlığını bastırmak.”

“kıvış yavuş etmek: Ağzı sulanmak.”

“kirkiri kaçmak: İştahı kaçmak.”

“tava gelmek (III) 1: Yeme isteği duymak.”

“yürek bayılması: Çok acıkma.”

“zilliyi kırmak: Karnını doyurmak (argo).”

1.3.3.2.4. Giyecek

“başı bozuk 2: Özel giysili olmayan, sivil [kimse].”

“delip takmak (II) / delip takıştırmak / pendem vermek: Süslenmek; yeni elbiseler giymek.”

“tüyü tümürü düzmek: Giyinip kuşanmak.”

1.4. Beslenme

“ay ı gibi olmak / bıcı bıcı bitmek / bığır bığır bitmek 1 / ıgıl ıgıl olmak (I) / yağ bağlamak, yağ bağlamak: Yediğı yaramak, şişmanlamak.”

“boğazın olsun / boğaz ola 1: Yarasın, afiyet olsun [anlamında kullanılır].”

“götüne gitmek: Yenilen şeyler vücudu beslememek.”

“hartumu büyük: Çok yiyen, obur [kimse].”

“içe ilmek 1: Sindirmek, yararlı olmak (yemek için).”

“meydan epmeğı: Sıkıntısız, minnetsiz yenilen yemek.”

1.4.1. Yemek Pişirme

“altını çalmak (II) 1: Tava, tencere vb. dibi tutmak, yanmak.”

“altını yakmak (II): Üstünde yemek pişmekte olan ocağı yakmak, canlandırmak.”

“aş çalmak: Hamurdan kesilmiş makarnayı pişirmek.”

“aşı aşmak: Yemek pişirmek.”

“celbine gelmek: Sulu yemek pişirerek kıvamına gelmek.”

“cimcim etmek (II): Az yoğurttan yağ çıkarmak.”

“çiğ dökmek: Makine kullanmadan sütün yağını almak ve geri kalan kısmını da lor denilen bir çeşit peynir yapmak.”

“damızlık çalmak / süt uyutmak / yoğurt çalmak: Yoğurt mayalamak.”

“dibine sarmak: Pişen ya da ısınan yemeğın dibi tutmak, yanmak.”

“ekmek yamamak: Sacda ya da tavada ekmek pişirmek.”

“hılt olmak (V) / ıblık gibi olmak: Yemek iyice pişmek.”

“hoslak olmak: Pişerken çok kabarmak.”

“ıgıl ıgıl pişmek: Et çok pişmek.”

“kemiş olmak: Yanmak (ekmek vb.).”

“lıkaç olmak: Katılaşmak (yemek için).”

“sasısını almak: Çürük yada fena kokulu sebzelerin kokularını, haşlayıp suyunu süzerek gidermek.”

“teleme olmak: Pirinç ya da bulgur pilavında taneler diri kalmak.”

“yılan gözü: Yemek üstündeki yağları betimleyen bir deyim.”

“yüz bozmak (II): Sütün yüzünü içine karıştırmak.”

“yüzünü almak: Kaymağını almak (süt, yoğurt vb. için).”

1.5. Sağlık

“ağız dadı (II) 1: Dirlik, düzenlik, rahatlık, huzur, afiyet, sağlık, şenlik.”

“kehlesi kanlanmak: Canlanmak.”

“top gibi olmak: Sapasağlam olmak, dinç olmak.”

1.5.1. Hastalık

1.5.1.1. Maddi Hastalık

“abaz abaz olmak / ayva gibi olmak / nevli dönmek: Rengi solmak, benzi uçmak, kansız hâle gelmek.”

“afaangi artmak / ataşına bırakmak / (ateşine burakmak): Ateşi artmak, harareti yükselmek; hasta, üşüyüp titredikten sonra ateşlenmek.”

“ağı çalmak 1: Zehirlenmek.”

“ağız almak: Meme çocukları bir çeşit ağız hastalığına yakalanmak.”

“ağrı tutmak: Sara hastalığına yakalanmak.”

“ağrıya yatmak (II): Tifo hastalığına yakalanmak.”

“ahıl teherrenmek / başı çiğzenmek / başı fulanmak / başı fırlanmak: Başı dönmek, zihni bunalmak.”

“ak basmak / boz düşmek 1: Gözlere beyaz leke inmek, boz inmek; göz bebeğinde leke olmak.”

“aktarıp inmek: Bayılıp düşmek.”

“al basma (I) 3 / al bastı 1: Üzüntü ve kederden bayılma.”

“al basma (I) 4: Sara hastalığı.”

“al basma (I) 5: Kızıla benzer bir çeşit hastalık.”

“ala düşmek (I) 3: Vücut veya yüz leke olmak.”

“alaca belece görmek: Az görmek, bulanık görmek.”

“alıcısı tutmak: Öldürücü hastalığa yakalanmak.”

“alımını almak 5: Dert, hastalık kazanmak.”

“aştan galmak / nutku tutulmak: İştahı kesilmek.”

“ayazını almak: Ayazda kalıp üşümek, ayazlamak.”

“azı kitlenmek: Korku, heyecan, hastalık gibi nedenlerle konuşamamak.”

“bağıl bağıl aktarmak / ciğer ağızdan gelmek / yürek etmek: Midesi bozulmak, karnı ağrımak, öğürmek, çok kusmak.”

“banaz olma 1: Baş dönme, sendeleme.”

“baş vemek 2 / (baş vermek (II) 1): Çıban olgunlaşmak.”

“başı tutmak / çoru tutmak: Sara nöbeti gelmek, sarası tutmak.”

“başı zonguldamak: Baş çok ağrımak, zonklamak.”

“bayım bayım bayılmak 2: Yüreği çarpmak, bayılacak gibi olmak.”

“bayım bayım bayılmak 3: Sık sık bayılmak.”

“bek olmak: Hasta ağırlaşmak.”

“belere kalmak (III): Gözler hastalıktan, zayıflıktan iyice irileşmek.”

“beli ayrılmak: Beli çok ağrımak.”

“benzi bezik / benzi boz: Yüzü solgun, renksiz [kimse].”

“berbeyit yatmak: Hastalık dolayısıyla baygın ve sessiz yatmak.”

“beyinden itmek: Sersemleştirmek, şuurunu kaybettirmek.”

“beyinden olmak: Gürültü, patırtıdan sersemleşmek.”

“bıçak bıçak olmak: Bir yeri sancımak.”

“boğaz düşmek / diliceği düşmek: Bademcikler şişip boğaz ağrımak, anjin olmak”

“bozguna düşmek / içerisi gitmek / içi gitmek / içi geçmek / karnı sürmek / otüre düşmek / yüreği gitmek / yüreği sürmek: Bağırsakları bozulmak, bağırsak sürgünü olmak; ishal olmak.”

“cebernuş olmak: Kemik çatlamak.”

“cemcük ağız 2: Bir tarafa çarpık ağız.”

“cin çalmak / damla inmek / et olmak / yüreğe inmek: Cin çarpmak, bir tarafına inme inmek, felç olmak.”

“cötel etmek / öyfesi ağzından gelmek 2: Öksürmek, çok öksürmek.”

“çer çalmak: Ani hastalığa yakalanmak.”

“cıbar atmak: Çıban çıkarmak.”

“çor tutmak / har olmak (II) / öçelen olmak / saka olmak: Soğuk algınlığı nedeniyle öksürmek, nezle olmak.”

“çömelen olmak: Ayakları kalçaya kadar tutmamak.”

“çövköl olmak: Yorgunluktan veya üzüntüden hasta olmak.”

“çüyis etmek: Ağrımak.”

“dalak dalak olmak: Deri kırmızı lekeler hâlinde kabarmak.”

“dalap dalap oynamak: Ateşli hasta şuursuzca hareketler yapmak.”

“debel debel dönmek / dığıl dığıl dönmek: Acıdan, sancıdan dönüp durmak, kıvranmak.”

“debiyet olmak: Çocuklar korkarak üzerlerine fenalık gelmek, bayılmak.”

“delik taşlık olmak: Hastalık ya da başka nedenle çok zayıflamak, sağlığı bozulmak.”

“dığıl dığıl kanamak: Eller yarılıp çatlayarak kanamak.”

“dikdik atmak: Ateşi yükselen hasta irkilip sıçramak.”

“dikilme durmak: Vücudun belirli bir yerine sancı girmek, saplanmak.”

“dişi dökülmek: Ağrı ve soğuktan dişleri sızlamak.”

“elden avıçtan çıkmak (I): Hasta, nöbetin şiddetinden dalmak.”

“erez tutmak: Hasta olmak.”

“gecger olmak / yakalan olmak / yakı olmak (I) 2: Sersemlemek; uyuşmak.”

“gevilcenli olmak: Yara iyileşmemek, kötüye doğru gitmek.”

“gevreği batmak: Bebeklerde omurilik kemiği sancılanmak.”

“gökgebe olmak: Hastalık yüzünden gelişmemek.”

“göynü dönmek / göynü bulanmak / kehliyi azmak / mide kabarmak / nevri dönmek: Mide bulanmak.”

“gumsuk olmak: Bir şeyi canı istediği hâlde yiyememek.”

“günsüz doğmuş (II): Çok üşüten kimse.”

“halaza olmak: Mide ve karın gazdan şişmek.”

“hava çalmak (II) / hava çarpmak: Güneşte çok kalarak hastalanmak.”

“havul havul konuşmak: Ağır hasta olan kimse sayıklamak.”

“hayizer olmak / manğ olmak: Kendinden geçmek.”

“haylamaz olmak: Bir kimsenin iyi olduğunu bildiren cevap.”

“hılt olmak (II): Kışın el ve ayak parmakları soğuktan kızarıp şişmek ve kaşınmak.”

“hışır hışır olmak: Kırılmak, çıkmak (kol, bacak vb. kemik için).”

“homur olmak / ıkış olmak / tılcık olmak / tılk olmak: Çok yemekten rahatsız olmak, karnı şişmek.”

“hüy dutma: Kan dolaşımı ve sinir sisteminin bozulmasından ileri gelen bir çeşit hastalık.”

“ıhlculuh olmak / ıhircuh olmak: Ayakta geçirecek kadar hafif hasta olmak.”

“ıhlıltı kütültü [etmek]: Hastanın inlemesi.”

“ibiği kızarmak (I) 1: Benzine kan gelmek, sağlığı düzelmek, iyileşmek.”

“ilik kıymak: Tatlı yiyecekten midesi ezilmek, kıyılmak.”

“kabında kurumuş: Kansız, cansız adam.”

“kamatlaz olmak / sinirme olmak: Uyuşmak, karıncalanmak (organ için).”

“kan uydurmak: Uyuşturmak, kan oturmasına neden olmak.”

“kan uyumak 1: Kan, vurulan ve çarpılan deri altında koyulaşmak.”

“kankırana çevirmek / kankıran olmak: Yara su alıp şişmek.”

“karın kavraması / karın kıstı: Karın ağrısı.”

“karnı burmak (I) / karnı kavramak / tatar olmak / yakı olmak (II) / yürek geçmek / yürek yavıncılamak / yürek yavuncumak: Karnı sancılanmak.”

“karnı katılmak: Yüreği sıkışmak.”

“kasar olmak 1: Üşütmek, soğuk almak.”

“kef keş geçmek 1: Açlık ya da sıcaktan fenalaşmak.”

“keş kesilmek: Göz kör olmak.”

“keşeneş olmak: Yaradaki irin koyulaşmak.”

“kevpişe kalmak: Uyuşmak, gerilmek.”

“kırf etmek 2: Hastalık, yatağa düşürmek.”

“kıykıla kalmak 1: Ağrı ya da başka nedenlerle kambur olmak.”

“kursağı kaynamak: Midesi ekşimek.”

“kuzuluğunu attırmak 2: Çocuğunu düşürtmek.”

“leğer olmak 2: Pıhtılaşmak.”

“levir levir yanmak: Al al olup yanmak (yüz için).”

“nedir kalmak: Hastalık iz bırakmak, sakat kalmak.”

“obal obal çökmek: Gözler zayıflıktan, hastalıktan içeriye doğru çökmek.”

“oğlanlık olmak: Havale gelmek.”

“ögeceği gelmek: Kusacak gibi olmak.”

“örtdekiye tüşmeyh: Ateşli bir hastalığa yakalanmak.”

“parabaş olmak: Yarım baş ağrısına tutulmak.”

“pas tutmak / şurma vurmak: Zehirlenmek, bakırdan zehirlenmek.”

“pilavı karmak (II) 1: Hasta olmak.”

“salıma tutulmak: Belirli bir süre bir yerde salgın olan hastalığa tutulmak.”

“sankabak olmak: Başı şişmek, anlayışı azalmak.”

“seklem olmak: Her yanı ağrımak.”

“ses seğelmek: Ses kısılmak.”

“sır sır sızlamak: Sızım sızım, çok sızlamak.”

“şapat düşmek (I): Bayılıp yüzükoyun düşmek.”

“tepelek olmak: Gözü yukarıda olmak, yukarı doğru bakmak.”

“teşaniş olmak / teşeniş etmek 2 / teşennüş olmak 1: Yara yangılanmak, azmak, hastalık ilerlemek.”

“teşen almak: Yara sulanmak.”

“teşeniş etmek 1: Hastalık vb. şeyler depreşmek.”

“top olmak (I): Kötürüm olmak.”

“tüyü tüşü atmak 1: Saçı sakalı dökülmek [hastalık nedeniyle].”

“umma olmak / umsunuk olmak / umsuruk olmak: Özendiği bir şeyi elde edememekten hasta olmak.”

“vağası geçmek / yak olmak / yakı olmak (I) 1 / yüreği bayılmak: Bayılmak, baygınlık geçirmek.”

“yağ yarılmak: Ağır bir yük kaldırma nedeniyle, iç organlarından birini sakatlamak.”

“yağı yarılmak 1: Yorgunluktan, ağır yük kaldırmaktan dolayı içinden kan gitmek.”

“yalama dodah / yalama dudak: Dudak yarası uzun süren, geçmeyen kişi.”

“yaşıtlık düşmek: Yaşıtlık hastalığına tutulmak.”

“yel almak (I): Soğuk almak.”

“yel girmek: Ağrısı tutmak (romatizma için).”

“yürek bulanması: Mide bulanması.”

“yürek düşmesi: Göbek düşmesi de denilen bir sakatlık.”

“zarbı artmak: Azıtmak, şiddetlenmek (ağrı, sancı için).”

1.5.1.2. Manevi Hastalık

1.5.1.2.1. Cinnet, Delilik, Psikolojik Hastalıklar

“aybaşısı dutmak: Ayda bir kez devreden geçici delilik nöbeti tekrar belirmek.”

“çoru dutmak / finoyur olmak: Deli olmak; delirmek, çıldırmak.”

“dışarlık olmak: Akıl ve ruh hastalıklarından birine yakalanmak.”

“elini altına salmak: Bunamak.”

“gaydalı olmak: Delilik belirtileri göstermek.”

“gelgeç akıllı 1 / gelgit akıllı: Yarı deli (kimse).”

“gözündeki olmak: Canı istediği şeyi elde edememekten meydana gelen bir çeşit sinir hastalığı.”

“okkası camdan: Budala, delimsi.”

“sallı sarth deli: Zırdeli, azgın deli.”

“zehmi basmak: Ruhsal bunalıma düşmek.”

“zahnini bozmak: Delirmek, ussal dengesini yitirmek.”

1.5.1.3. Tedavi, Bakım, Terapi

“ağısını almak 1: Acısını gidermek, sızısını dindirmek.”

“aşağıdan götürülmek: Çocuk için konulacak ilaç fercin içine konulmak.”

“beri dönmek / örüye kalkmak: Hastalığı iyileşmek, ayağa kalkmak.”

“bezeme yapmak: Bir çeşit kocakarı ilacı ile hastalığı tedavi etmek.”

“çelüğe koymak: Kırılan ayağı alçıya koymak.”

“dalak kesmek: Fazla büyümüş dalağı, Şamanlıktan kalma bir usulle tedavi etmek.”

“dalak kestirmek: Sıtmadan büyümüş dalağı Şamanlıktan kalma bir usulle tedavi ettirmek.”

“dayak vermek (II): Bedeni kuvvetlendirmek için oruca ara vermek.”

“diliceğini kaldırmak: Anjin olan bir kimsenin boğazını yukarıya kaldırarak tedavi etmek (halk hekimliğinde).”

“ısırgı tutmak: Perhiz yapmak.”

“kodoş vurmak: Şişe ya da boynuzla kan almak.”

“sarılığını kesmek: Ustura ile hastanın alnından bir damla kan çıkarmak.”

“sıkıter olmak: Ağrı ve sızıları dinmek.”

“şerbete yatmak: Frengili hasta tütsüye yatmak.”

“timar etmek (II): Yarayı iyileştirmek.”

“üzünü almak: Üzüntüyle hastalanmış hastanın iyileşmesi inancıyla bedenine sarılan pamukları yakıp hemen söndürmek.”

“yürekten kesmek: Hastalığı kökten yok etmek, sağaltmak.”

2. DUYGU, HİS

“aylakta kalmak 2: Boşlukta kalıyormuş gibi olmak.”

2.1. Arzu

“alımını almak 3: Hevesini almak.”

“aşkı domalmak: Şevke gelmek.”

“başına dönmek / başına dönmeyh / dalap olmak 3 / el götürmek / özmencil olmak 1 / tırılık etmek / ulam ulam olmak / ulum ulum ulumak: Yalvarmak, yakarmak, rica etmek.”

“canı çekişmek / çakırı çekmek / çınar olmak 1 / dımırı çekmek / gıf olmak / gıngım etmek (I) / göğüs gürlemek / suncuğu sarkmak: İmrenmek; gönlü istemek; özlemle, imrenerek bakmak, ummak.”

“cini coşitmek: İçinden gelmek, hevese kapılmak.”

“çeciği gevşemek (II): Kuvvet ve dayanma gücü gevşemek, gönlü olmak.”

“**damağı şakıramak:** İstek duymak.”

“**eskiye toplamak:** Eskiye anmak, eskisi gibi olmak istemek.”

“**evlensek olmak:** Canı evlenmek istemek.”

“**feylini toplamak:** Bütün arzu ve hırsıyla dünya malına sarılmak.”

“**göbekten atmak / kıfı tutmak:** Herhangi bir işi yapmaya heves etmek; isteklenmek.”

“**göğnü istemek / göğnü olmak:** İstekli olmak, dilemek.”

“**kınk çekmek:** Karşısındakinin ağzını sulandırmak, imrendirmek.”

“**kuşkuş etmek (II) / yaf yaf etmek (I) 1 / yaf yaf itmek:** Çok istemek, dayanamamak.”

“**mal canlı / mal canını:** Malına çok düşkün olan.”

“**mer mer meleşmek:** Yalvarıp yakarmak, bir şeyi ağlayarak istemek.”

“**şebel artmak:** Göz koymak, sahip çıkmak.”

“**tapıradak düşmek:** İşe saldırmak, istekle koşmak.”

“**tuğ dikmek 2:** Dileği olmak.”

“**ummayı varmah:** İstemeye gelmek, isteyici olmak.”

“**yumuş istemek / yüz vurmak:** Bir iş, bir görev istemek; başvurmak.”

“**yüğseğinden uçmak:** Kolayca erişilemeyecek şeyler istemek.”

2.2. Beklenti

“**kenaz etmek:** Sanmak, ummak.”

“**şenge bakmak:** Gözlemek.”

“**zehirden şifa ummak:** Güç durumunda kalınca en olmadık şeyden yarar beklemek.”

2.3. Can Sıkıntısı

“**anakados etmek:** Sıkmak, bunaltmak.”

“**beynine girmek / güç üzmek / gücü üzmek / güç kurutmak:** Can sıkmak; yaramazlık yaparak üzmek.”

“**canı azalmak:** Sıkıntı basmak.”

“**canı çekilmek / dancuhup durmah / dara girmek / dışlığı azmak / dışlığı gelmemek / efitği daralmak / gavsısalası daralmak / gavselesi daralmak / gücü üzölmek / gücü üzölmeg / ızığı bızıkmaq / özeğini üzmek / şavkı gırılmak / talazı kabarmak / yürek oynamak 2:** Mahzun, hareketsiz, düşünceli durmak, içi sıkılmak.”

“**canı iliğı gurulmak:** Aşırı sıkıntı vermek, sabır, tahammöl bırakmamak.”

“**ceciğı gevşemek 3 / gıvı geçmek / ırgı gırılmak:** Morali bozulmak.”

“**cızığı bızıkmaq / cızı bızıkmaq / ciziğı bizikmek:** Canı sıkılmak, canı yanmak.”

“**deli dedirgen:** Perişan, bunalmış [kimse].”

“**dikdik etmek:** Baş ağrıtmak.”

“**güc üzüntüsü:** Sürekli iç sıkıntısı.”

“**güc üzgünü:** Can sıkan, üzüntü veren (kimse).”

“**güc üzölmek:** Gönöl üzölmek, can sıkılmak.”

“**hant etmek:** Ah çekmek.”

“**hırkat basmak:** Bir olayın ya da sözün sonradan etkisiyle sıkıntı basmak, ağlamak istemek.”

“içe ılımamak: İçi rahat olmamak.”

“içe yidirmek / içine ılıştırmak: Hoşa gitmeyen bir davranışı ya da sözü karşılıksız bırakmak, içe atmak.”

“kıdırım olmak / vık vık boğulmak: Sıkıntıdan bunalmak, sıkılmak.”

“pundunu kırmak / puntunu kırmak: Neşesini bozmak.”

“renk etmek: Canını yakmak, sıkıntı vermek.”

“sıdalaz olmak: Açığa vurulmayan duygu ya da sıkıntı ile dolmak.”

“tağaddeye gelmek / vızık vızık ötmek: Çok bunalmak; darda, sıkıntıda kalıp, bunalmak.”

“takaza etmek (I) 3 / zilim etmek: Sıkıntı vermek; bunaltmak.”

“vızık vızık etmek: Huysuzluk ederek bunaltmak, sıkıştırmak.”

“yürek oynatması (II): Can sıkıcı olay ya da durum yaratan [kimse].”

“zehi geçmek 2: Bunalmak, ateş basmak.”

“zortunu çıkarmak: Tadını kaçırmak.”

2.4. Endişe

“alttan su çıkmak: Tedirgin edecek bir hadise olmak.”

“betine gitmek 1 / gıcık olmak / gircivik girmek / kalağu dikmek / kımkıım almak / küşüm çekmek / partutuş olmak: Tasalanmak; kaygılanmak; üzülmek.”

“çampara çalmak / tepdili şaşmak: Telaşlanmak.”

“eli yüreğinde: Kaygılı.”

“kırfacan kesilmek / zehni dırmalamak: Tedirgin etmek, bozup dağıtmak; aşırı kaygı uyandırmak, düşünmeye zorlamak.”

“önünü bırakıp sonunu saymak: Geleceğinin kötü olasılığını düşünmek.”

2.5. Hayal

“başta gavak yılleri esmek: Toyca hülyalar beslemek, başında kavak yeli esmek.”

“cıcık gırıği: Hayal kırıklığına uğratan gerçek.”

“çilhar olmak: Yok olmak [emellerin].”

“kazınıp kalmak: Hayal kırıklığına uğramak.”

“suya düşmek: Bir iş gerçekleşmemek, gerçekleşmeyecek duruma gelmek.”

“yergin kalmak: İsteği gerçekleşmemek, içinde kalmak.”

2.6. Heyecan

“alağuş etmek, alavuş etmek: Telaşlandırmak, heyecanlandırmak.

“bağrı kalkmak 2 / helevun etmek: Heyecanlanmak, telaşlanmak.”

“canı mırk mırk etmek / dikeden atmak 1 / dikeden atılmak / dikidek atmak: Hırs ve korkuyla karışık heyecan duymak; korku ve heyecanla birdenbire irkilip sıçramak.”

“sevindirik delisi / sevincik delisi: Birden ve çok sevinçle heyecanlanarak dengesizleşen kimse.”

“sevündük olmak: Sevinç ve coşku ile şaşırıp eli ayağı dolaşmak.”

“yüreği fenikmek / yürek atmak / yürek halkmak: Yüreği çarpmak.”

“yüreği galkmak (I): Coşkuya kapılmak, heyecanlanmak.”

“yürek atması / yürek artması / yürek algıması / yürek düpürtüsü / yürek kabarması / yürek kakınlığı / yürek kalkması / yürek oynaması 1: Yürek çarpıntısı.”

2.7. Hoşlanma / Beğenme

“adı belli: Adamakıllı, iyi.”

“ağız ayrılmak: Bir şeyi hayran hayran dinlemek veya seyretmek.”

“aynalı olmak: Güzel, gösterişli olmak.”

“betine gitmek 2 / dadı gelmek 2 / datlı gelmek 1 / mezene yaramak / micine gitmek: Hoş gitmek, hoşuna gitmek; beğenilir, zevk verir hâle gelmek.”

“dadını çıharmak: Zevkini tam duymak.”

“dat dökmek: Tatlı, hoş bir etki yapmak.”

“eh olmak (I): Hayran olmak.”

“elin beğendiği: Sevilen, hoş giden şeyler (çerez cinsi).”

“eme geçmek: İşe yaramak, makbule geçmek.”

“göz dutmak / göz sarmak: Beğenmek.”

“gurt büzüğü: Kendine çekme özelliği, şeytan tüyü anlamında kullanılır.”

“gülüdeğini çalmak / mezemete çıhartmah: Birini övmek, beğenmek.”

“hara geçmek / (hora geçmek / horu geçmek) / hana geçmek: Hoşa gitmek, işe yaramak.”

“içine ılmak / içe ilimek 2 / içine ilimek: İçine sinmek, o işten ya da sözden memnurluk duymak.”

“mat olmah: Övülmek.”

“türül türül tutmek 2: Bir şey dikkati çekecek denli güzel olmak.”

“yıldızı barışmak 2: Sevimli, güler yüzlü olmak.

“yıldızı dişi (I) / yıldızı hoş: Sevimli, cana yakın [kimse].”

“yüze çıkan / yüze gelen: İyi, seçkin.”

2.8. Hoşnutsuzluk

“abircin olmak (I) / hon olmak 1: Usanmak, bıkmak.”

“agurt etmek / munzur asmak / sirke satmak: Surat asmak, yüz ekşitmek.”

“ağız dadı [vermek] (II) 2: Bıkkınlık, usanç [vermek].”

“alavant etmek: Surat asmak, terslemek, başa kakmak.”

“as körmek: Azımsamak.”

“avırt itmek / burun gırın itmek 2 / yüz ekşitmek / yüz eşkitmek: Surat asarak çalım satmak; hoşlanmadığını belli etmek.”

“ayağa ip dakmak 3 / ayın kuyun etmek: Zemmetmek, ayıplamak.”

“başından bezmek: Kendi kendinden vazgeçmek, kendi varlığından bıkmak.”

“başını kel emek / başını üzme: İşini yaptırmak için gide gele ya da sözle bıktırmak, tedirgin etmek.”

“başını kel etmek / uşangınlık gelmek: Usandırmak; bıkkınlık, bezginlik gelmek.”

“bete gitmek / zifiri bulanmak: Fenasına gitmek, beğenmemek.”

“cicik bıyık / cicik boğaz: Her şeyi; her yemeği beğenmeyen.”

“cobul olmak: Çok bulmak, bıkmak.”

“dadı kaçmak: Hoş gelmemek, zevki kalmamak.”

“don yüzlü / donyağı dolması / süksünü düşük 2 / tipi yüzlü: Suratı sürekli asık, gülmez; somurtkan (kimse).”

“donu bozuk olmak: Rengi çirkin olmak.

“gıcığ almak / gıcığına gitmek / gıcığ olmak / gıcık almak: Bir şey ya da bir kimse sinirine dokunmak.”

“gıcırı kırılmak: Rahatı, keyfi bozulmak.”

“haraza etmek / ıbıık demek: Usanç vermek.”

“içine vurmak: Bir şeyin değerini haksız olarak az bulmak, beğenmemek.”

“irinti seçmek: Yemek beğenmeyip ayırmak.”

“karnına yazmak: Mimlemek.”

“nükrü dönmek / yüreği galkmak (II): İğrenmek, tiksirmek.”

“öyfesı ağzından gelmek 1: Bir şeyden çok iğrenmek.”

“özü güymek: İçi almamak.”

“suratı bozuk: Huysuz, kötü huylu [kimse].”

“tetiri bozuk 1 / yıldızı erkek: Sevimsiz (kimse).”

“tokur etmek: Hoşnutsuzluğunu belli ederek soğuk davranmak.”

“üstünden dökülmek / üstünden kaçmak: Yakışmamak (giysi için).”

“yangıncılık getirmek: Yakınmak.”

“yilinden kaçmak 1: Hiç sevmemek (birini).”

“yönü öte: Sakınılan, çekinilen şey, kişi için benden uzak olsun anlamında kullanılan bir deyim.”

“yüreğini galdırmak (I): Tiksinti vermek.”

“zarılık getirmek: Usançla sızlanmak.”

2.9. Hüzün / Üzüntü / Keder

“ağıt yitirmek: Acıklı bir işi veya olayı ağlaya ağlaya anmak.”

“bağrı bütün: Acıya dayanabilen kimse.”

“bağrı geçik 1 / barı daşlı / barı yuka / yüreği dağlı: Ağlamaklı; üzüntülü, sıkıntılı; acıya dayanamayan, çabuk ağlayan [kimse].”

“bağrı kalkmak 3: Kederlenmek, içlenmek.”

“bağrı pişmek / bayır bayır yanmak 2: İstirap çekmek, içi yanmak; acı, üzüntü duymak.”

“bağrı taşlı / bağrı yanıh: Çok dert çekmiş; bağrı yanık [kimse].”

“bağrına daş basmak: Kendini zorlayarak büyük bir acıyı unutmaya çalışmak.”

“bağrını çekmek / engine vermek (III) / içine almak: Sürekli ağlamanın sonunda kendini tutamayarak uzun uzun iç çekmek.”

“bañ bañ etmek 2 / hintil hintil ağlamak / öcürenne gibi bağırarak / şefşeli oynamak / vırrak vırrak bağırarak / zıngıdı basmak: Dövünerek söylenmek; çırpınarak ağlamak.”

“barına daş basmak: Büyük acılara dayanabilmek, katlanmak.”

- “başını barını yimek 2:** Büyük acı karşısında çılgılık atmak, saçını başını yolmak.”
- “beli çökertmek:** Kamburlaştırmak [üzüntü için kullanılır].”
- “berhay etmek / fiğla kopmak:** Feryat etmek, acı acı bağlamak.”
- “bir hoş olmak:** Tuhaflaşmak, şaşırarak, üzüntüden eli ayağı kesilmek.”
- “boğrını çekmek / hılt olmak (IV) 3 / oyum oyum olmak / özmencil olmak 2 / pıntı olmak / yaf yaf etmek (III) / zomburu tutmak:** Üzülmek, çok üzülmek.”
- “böngence ağlamak:** Birdenbire ağlamak.”
- “burcu bulanmak:** Dayanma gücünü yitirmek, ağlayacak duruma düşmek.”
- “cığ etmek / cıllık etmek 2:** Yüreği acıma duygusuyla burkulmak.”
- “dardağan olmak / elağız vermemek / yamyasır olmak:** Dağılıp perişan olmak, hırpalanmak.”
- “doluntu olmak:** Gözleri dolmak, yaşarmak.”
- “eli ağzına varmamak (I) 2:** Üzüntü nedeniyle hiçbir iş yapamamak.”
- “galam dikmek:** Kederle düşünceye dalmak.”
- “gannına atmak:** İçine atmak.”
- “girav vermek:** Teselli etmek.”
- “göğ başa inmek:** Dayanılmaz bir sarsıntı ve üzüntü duymak.”
- “güc kurusu:** Keder, tasa.”
- “güve tutmak / maçcı olmak:** İçine dert olmak; dertli olmak.”
- “hamas kargası:** Sürekli düşünceli ve üzgün görünen [kimse].”
- “içe batmak:** İçini sızlamak, yüreği acımak.”
- “kambekir etmek / yanğı vermek:** Üzmek, yormak.”
- “kör ağdı:** Ağlayıp sızlamayı huy edinen kimsenin sızıltısı.”
- “lelevün olmak:** Yanıp yakılmak.”
- “limeni azdırmak:** Bağırıp çağırmaya, ağlamaya başlamak.”
- “maattar olmak:** Acınacak durumda olmak.”
- “mazıl olmak:** İzlencesi gerçekleşmediğinden üzülmek.”
- “mıngılı düşük:** Neşesiz, düşünceli kimse.”
- “ofun sofun olmak 2:** Büyük bir üzüntüyle donup kalmak.”
- “oğul ateşi:** Çocuğu ölen ailenin üzüntüsü.”
- “öz ağlamak:** İçten yanmak.”
- “öz ipini sökmek / yüreğini goparmak 2:** Birisini çok üzmek.”
- “özeğini öttürmek:** Gırtlakını yırtmak [ağlamadan dolayı].”
- “özgöynük etmek:** Boşuna bekletip üzüntü vermek.”
- “sıdkı sıyrılmak:** Sevgisi, inanana yok olmak.”
- “sidikli göz:** Yerli yersiz ağlayan, sulu gözlü.”
- “soyka kalmak:** Kahrolmak, yok olmak”
- “şenicırma ellemek:** Kendini paralamak, yolmak.”
- “vidi vidi yemek:** Her kusurun üstünde durup, karşısındakini üzmek.”

“yaf yaf yanmak / yüreği galdırmamak: Çok acımak, yüreği yanmak.”

“yamızını yıkmak: Boynunu bükmek.”

“yarenlik etmek (I): Dertleşmek, söyleşmek.”

“yihım yeme[k]: Büyük acı görerek çökme[k].”

“yüreği döymek: Yüreği dayanmak.”

“yüreğine indirmek: İnme inmesine neden olmak.”

“yüzü bozulmak: Üzüntüden yüzü bembeyaz olmak.”

2.10. Kıskançlık

“almaz almaz bakmak: Kıskançlık ve kinle bakmak.”

“gannı almamak (karnı almamak) / karın almamak / karnı ağrımak / karnı burmak (II) / karnı kalkmak / gözü bar götürmemek / hılt olmak (IV) 1: Çok kıskanmak, çekememek.”

“gıcık etmek (gıcıt etmek) / gıcıt vermek 1 / ırışgan etmek / ırışgat sallamak / ırışkan vermek / ken etmek 2: Kışkırtmak, nispet vermek; imrendirmek.”

“iç almamak: Sevmemek, kıskanmak.”

2.11. Kibirlik

“ağalık taslamak / atıb eğirmek 2 / azı gülana vamak 2 / kanat biçmek / kandiş atmak / kandiş atmak: Böbürlenmek, kasılmak; gösteriş yapmak.”

“al basma (II): Sonradan görmelerdeki gurur, kibir, şımarıklık.”

“al üstüne al giymek / caga satmak / ceh satmak / cığır etmek (II) / kan uyutmak / mığıl vermek: Gösteriş yapmak.”

“askıya çıkmak (I) 2: Kendini göstermek için bir yerde üst başa çıkmak, kurulmak.”

“ayan delisi: Hoppa, şımarık [kimse].”

“bayırın pisi / eğeyşi beş bannak: Sırnaşık, densiz ve çirkin; kaba inatçı kimse.”

“bayrak açmak: Yüz bulup şıarmak.”

“boka basmaz: Kendini beğenmiş, kendini tarta tarta yürüyen.”

“bunnu yilli / kıçı yoluk: Havalı, azgın.”

“cap sıyırtmak 2 / kerç etmek 1 / zanta atmak: Övünmek, nispet etmek, şişinmek.”

“cort etmek (I) / cort cort etmek / hort atmak / porum atmak / ulvan satmak / üstten almak 1: Övünmek, çalım satmak.”

“çalım sıyırttırmak / zort zort itmek: Çalım satmak.”

“gıldır gıldır gitmek / kort kort yürüme / koskos yürüme: Caka satarak kırıtarak gitmek ya da yürüme.”

“gıllı gıllı atmak: Lafla yiğitlik taslamak.”

“kodazlanıp durmak / zahma sıyırtmak 2: Kendini beğenmek; yüksekten bakmak.”

“mehel olmamak: Alçak gönüllü davranmamak.”

“şüngül kullanmak / yaf yaf etmek (II): Böbürlenmek; herkesten başka davranmak.”

“torum atmak: Kendini övmek.”

2.12. Korku

“abarot satmak / cayırtı vermek / hedede biçmek / kıcırım etmek 2: Çalım satmak, korku vermek.”

“abartıyı basmak: Karşısındakini korkutmak için bağırarak.”

“al basma (I) 4 / al bastı 4: Loğusa olmayan kimselerde al denilen görüntünün uyku arasında verdiği boğucu sıkıntı, kâbus.”

“al basmak 2 / karakura basmak / karakura çökmek: Kâbus basmak.”

“altına etmek / kutu kurumak / öcelen olmak / tuncunu ırmak 2 / yüreği çatlamak: Korkmak, çok korkmak.”

“belen olmak: Şaşkınlık, korku nedeniyle anlamsız davranışlarda bulunmak.”

“belere kalmak (I) / belerip kalmak (I): Ansızın korkmak, korku ile bakakalmak, gözlerini açıp bakakalmak.”

“bızık bızık olmak: Sinmek, kaçacak delik aramak, paniğe uğramak.”

“dank dank etmek: Hızlı hızlı çarpmak [korku ve heyecandan kalbin atışını anlatmak için kullanılır].”

“dezürgün etmek: Ürkütmek, ilgisini kesmek.”

“dıkberim olmak / engibenk olmak 2 / dikeden atmak 1: Gök gürültüsü, top, bomba sesinden korkup sıçramak, titremek.”

“dışlık vermemek: Rahat bırakmamak, tedirgin etmek.”

“dız vermek / ırgın etmek: Gözünü korkutmak.”

“dili boğazına akmak: Korkudan konuşamayacak duruma gelmek.”

“dingilek düşmek: Korkuyla uykudan uyanmak.”

“domusu düşmek / talas gelmek: Korkmak, heyecanlanmak, ürpermek.”

“eli yüreği başında: Korku içinde.”

“emesen etmek: Herhangi bir kimseye beğenilmeyen hareketi dolayısıyla göz dağı vermek.”

“firidin olmak: Korkup telaş etmek, korkup kaçmak.”

“göz belirtmek (I) / göz ağartmak / göz akartmak / göz bölertmek / gözü belermek: Hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak.”

“göz parlama: Korkutmak için gözü, beyazı daha çok görünecek şekilde açma.”

“hamını tutmak: Köpeği başkasının üzerine salmak.”

“ıgıl ıgıl olmak (II): Korku ve heyecan nedeniyle insanın içinden bir şey akar gibi olmak.”

“ırakanı taşmak / ödü sıtmak / ödü bödeleğine karışmak / ödü çatlamak / ödü sıdmak / ödü yarılmak / yağı yarılmak 2 / yürek oynamak 3 / yürek sıçramak / yürek oynamak 3: Ödü kopmak, korkmak.”

“körgesinden gorkmak: Kendi gölgesinden korkacak kadar çekingen davranmak.”

“ödeği kopmak: Coşmuşken birden sinmek.”

“ödünü almak / ödünü sıdırmak / putunu kırmak / ubuz etmek / yüreğini goparmak 1: Korkutmak, sindirmek.”

“ödürlü etmek / yüreğini galdırmak (II): Korkutmak, korkutarak yüreğinin hızlı çarpmasına neden olmak; yüreğini oynatmak.”

“ödürlü olmak: Korkudan deli gibi olmak.”

“tedirgin etmek, tedirkin etmek: Korkutup kaçırmak, kuşkulandırmak.”

“tuz buzalamak: Korkmak, heyecan duymak.”

“utlu olmak: Birden korkmak.”

“üzengi şakırtısı: Kurusıkı, korkutma, gözdağı.”

“yıldızı yeğni (I): Korkak, ürkek.”

“yürek oynaması 2: Aşırı korku.”

“zangada kalmak: Korkup birden durmak.”

2.13. Mahcupluk

“abır elemek / elem etmek / eteği ağırlaşmak / tin düşmek: Hayâ etmek, utanmak.”

“ağzı kara olmak: Bozulmak, susturulmak, utandırılmak.”

“ağzı yumlu / âzı yumuk: Sıkılgan, söz söylemez.”

“altbaşı çekmek / atbaşı çekmek: Çekinerek konuşmak, hatır için söz söylemek.”

“altını çaldırmak: Bir kimse bilmeyerek eksik ve hatalı taraflarını açığa vurmak.”

“ayağa düşmek (I) 2 / carıs olmak / kes düşmek / malamat olmak / tamışa olmak / yüzkiri olmak / yüzün düşmek 1: Utanç verici ya da utanılacak duruma düşmek.”

“boksı düşmek: Ayıbının meydana çıkmasından utanmak.”

“boza etmek / carıs etmek / cors etmek: Utandırmak, göz önüne sermek.”

“cırkı çıkmak: Bozum olmak.”

“dalağı eğrilmek / hılt olmak (IV) 2: Mahcup olmak.”

“el arı: El kınaması, elin ayıplamasından utanma.”

“et ben olmak / et beniz olmak / et bent olmak: Rengi atmak, son derece utanmak, bozulmak.”

“gevel yayal etmek: Korku ya da utanma nedeniyle konuşamamak.”

“hadar etmek / hecil düşmek / hecil olmak: Sıkılmak, utanmak.”

“hoyrat etmek: Birini utanacak durumda, zor durumda bırakmak.”

“hödüğüne gitmek: Bir söz ya da olay utanmaya sebep olmak.”

“ıkırcık olmak: Çekingen olmak.”

“kağıç kakmak (kahıç kakmak / kahış kalkmak / kakıç kakmak) / kakı kakmak / kağış kağış akmak: Kusurunu, ayıbını yüzüne vurmak.”

“kırfacan etmek (I) / yüzünü gızartmak 2: Birini utandırmak.”

“kızıl bozul olmak: Kızarıp bozarmak, renkten renge girmek.”

“malamat etmek (I) 2 / malamat itmek / pisyas olmah: Birinin ayıbını açığa çıkararak onu utanacak duruma sokmak.”

“matarak çıkmak: Birinin utanılacak durumu ortaya çıkmak.”

“şervende olmak / ürübar olmak: Ortalıkta, kalabalıkta rezil olmak.”

“ud küşüm: Utanma, saygı.”

“urusvay olmak: Utanılacak durumda olmak.”

“yilinden kaçmak 2: Çok çekinmek (birinden).”

“yüzü kara (I) / yüzü yirde: Alçak gönüllü, uysal, utangaç, iyi huylu [kimse].”

“yüzünü gıztartmak 1: Bir şey isteme utancını göze almak.”

2.14. Minnettarlık

“yüz tutamağı (I) / yüz tutruğı / yüz tuturuğı 1: Bir yardıma karşılık teşekkür için verilen armağan.”

2.15. Nefret / Düşmanlık

“alıp veremediğı olmak: Karşılık veremediğı bir kötölük görmek.”

“altı algın olmak: İki kişi arasında kin ve düşmanlık olmak.”

“altını yakmak (I): Kötölüğü arttıracak şekilde davranmak.”

“bacak çekiştiren (II) 1: Gizlice düşmanlık yapan.”

“ciyir etmek: Kızmak, nefret etmek.”

“dişi gannında / dişi karnında: İçinden pazarlıklı, düşmanlığını gizleyen, kinini belli etmeyen [kimse].”

“ecirini çıkarmak 2: Kötü bir davranışın öcünü çıkarmak, ödeşmek.”

“gara yürekli: Kinci.”

“gün vermemek: Geçinememek.”

“iki yar: Birbirine zıt, düşman iki taraf.”

“kin davşırmak / kitret gütmek / kitret kovmak: Kin tutmak, kin gütmek, kin beslemek.”

“petiz etmek: Düşmanca bakışmak.”

“sana godutman: Yaptıklarını sana ödeteceğim, yanına bırakmayacağım anlamı için [kullanılır].”

“yapmadığını gomamak: Elinden gelen her türlü kötölüğü yapmak.”

2.16. Öfke

“banaz olma 3: Deliye dönme.”

“cıdırına basmak 1: Öfkesini tahrik etmek.”

“dalağı kabarmak / gözü kızarmak / zifiri azmak / zivanadan çıkmak 1: Heyecanlanmak, öfkelenmek, kızmak.”

“horsası inmek: Öfkesi geçmek.”

“horsasını almak: Öfkesini çıkarmak.”

“para para dökmek: Öfke ile bağırarak.”

2.17. Önsezi

“akla dammak 2 (akla dammak, akla damlamak) / başa düşmek 1 / beyni gıcılınmak 1 / doz etmek / fiğ kopmak: Akla gelmek, sezmek, tahmin etmek; farkına varmak, anlamak.”

“hiyam etmek: Sanmak.”

“uğruna gitmek: İçgüdüyle davranmak.”

“yel almak (II) 1: Uzaktan sezmek.”

2.18. Pişmanlık

“çiğere batmak / ütümen olmak: Vicdan azabı çekmek, pişman olmak.”

“içine ıltmamak: İçine sindirmemek, pişman etmek.”

“yüreğine sağmak: Pişmanlık duymak.”

2.19. Sevgi

“ayran gönüllü 2: Şıpsevdi.”

“boğra sarmak: Sevgisi gönülde olmak, severek içten sarmak.”

“bürcü bürcü kokmak / tansık kalmak / türüm türüm tütmek (II): Bir kimseyi ya da bir şeyi çok özlemek.”

“dathı gelmek 2: Bir yere seyrek giderek kendini özlettirmek.”

“gavragucah olmak / örüm sarım olmak / sarım görüm olmak / sarsarma ellemek: Kucaklaşmak; sarmaş dolaş olmak.”

“hent hent etmek: Çocuklar annelerine karşı sevgi ve düşkünlük göstermek.”

“hon olmak 2 / ivirdine sokmak / sevi düşürmek / üns olmak / vurgun olmak: Karşı cinsten birini çok sevmek, ona karşı çok istek duymak; aşık olmak.”

“kada almak 2: Birine gelecek kötülükleri, belaları almak (sevgi belirtmek için).”

“kan ılımak (kan ılıkmak) / kanı ılımak: Sevmek, yakınlık duymak, beğenmek.”

“kelîği çöplüğe atılmak: Sevgisi azalmak.”

“pıcı pıcı etmek: Sevmek, okşamak, yaranmak istemek.”

“sucuğu sarkmak: Özlemle bakmak.”

“yollara bakmak: Özlemle beklemek.”

“yürek oynamak 1: Candan sevmek.”

2.20. Şaşkınlık

“acebe kalmak / anayana galmak / arasatda kalmak / bañ bañ etmek 1 / dengese olmak / efün yefün olmak / ejeyif galmak / elepeği dolaşmak / enayan olmak / enben olmak / ene yana olmah / eneben olmak / enge benge olmak / engi bengi olmak / engibenk olmak 1 / engiteng olmak / enibeni olmak / enit yanıt olmak / enk beng olmak / ent bent olmak / enu yanu olmak / enü yenü olmak / enyan kalmak / eyin beyin olmak / eyit beyil olmak / hüyük kesilmek / kamaşıp kalmak / madas kalmak / mangıhip galmak / nutku kurumak / ofun sofun olmak 1 / osup kalmak / şaşbaş olmak / zıngadan kalmak: Şaşakalmak, donakalmak; dili tutulmak.”

“ağzını sanıtmak / tersi dönmek: Şaşkın şaşkın iki tarafa bakınmak; sersemce durmak”

“akıla ziyan: Akıl almayacak, olağanüstü.”

“ayın beyin olmak (II) / ayan bayan olmak / ayan beyan olmak / ayın bayın olmak 1 / ayıt beyit olmak / bitevür olmak: Şaşırmak, şaşkına dönmek; tuhaflaşmak.”

“banaz olma 2: Şaşma.”

“basdığı goduğu yeri bilmemek / çeteleyi şaşırmak / önyan olmak / tedülülü şaşmak / tebgili şaşmak: Ne yaptığını, ne ettiğini bilmemek; pusulayı şaşırmak.”

“berkedek düşmek: Şaşkınlıkla karışık korku duymak, irkilmek, ürkmek, uykudan sıçrayarak korku ile uyanmak, afallamak, şaşırmak.”

“cibada kalmak (II): Ova üzerinde yolu şaşırıp kalmak.”

“dana gitmek / mandır mandır oynatmak 2: Hayrette bırakmak, şaşırtmak.”

“derdedirgin olmak / eli ayağı şaşırmaq: Şaşırmaq, şaş kalmak, telaşa düşmek; ne yapacağını bilmemek.”

“eğit meğit olmak: Şaşırmaq, hayrete düşmek.”

“kan tutma: Öldüren kimse şaşkınlığa uğrama.”

“panaz olmak: Gece karanlıkta yolunu şaşırmaq.”

“pers olmak (II) 1: Sıkıntıdan şaşırmaq.”

“pesend etmek / pesenk etmek: Şaşmaq, şaşırmaq, şaşırtmak.”

“soruşup kalmak: Apışıp kalmak, alıklaşmak, suçlanmak.”

2.21. Şefkat / Merhamet

“bağrı yoka / bağrı yoha / bağrı yufka / bağrı yuha / bağrı yuka / bağrı yüfka: Yufka yürekli, merhametli.”

“bar vermek: Bir kimsenin üzüntüyle ağlayıp sızlanmasına dayanamamak.”

“emleme emlemek (I) 2 / ıza vermek: Kalpteki acıyı dindirmek için uygun sözlerle karşısındakini avundurmak; avutmak.”

“özü baymak / özü dönmek: Acımak.”

“yüreği yuka / yüreği ziz: Başkasının acısına, üzüntüsüne dayanamayan, acımalı; yufka yürekli [kimse].”

“yürek buyruğu: Duyunç, vicdan.”

“zehirini almak: Avutucu sözlerle birinin acılarını dindirmek.”

“zivriğini almak: Yalvarmak, acımasını uyandırmak.”

2.22. Talih / Talihsizlik

“aşığı alçı oturmah: Talihi, şansı açık olmak.”

“başı gara / örtük yüz: Kötü yazılı, mutsuz [kimse].”

“başı gülmek 1: Mutlu olmak, iyi koşullarda yaşamak.”

“boğazı kara (II) / eli sidikli: Uğursuz [kimse].”

“dah dimek: Talihi iyi olmak.”

“eli sebepli: Eli uğurlu, tuttuğu, giriştiği işten iyi sonuç alınan (kimse).”

“genime gerah etmek: Bolluk getirmek.”

“şum dutmah: Uğursuz saymak.”

“uğru açılmak: Bahtı açılmak, işleri yolunda gitmek.”

“yıldızı dik / yıldızı düşük / yıldızı sönük: Kötü yazgılı; kötü alinyazısı.”

“yıldızı dişi (II): İyi alinyazısı.”

“yıldızı söyünmek: Alinyazısı kötüleşmek.”

2.23. Umut / Umutsuzluk

“ağız tadı vermek / ağız vermek (I) 2: İyi bir şey vadetmek; söz vermek.”

“el üzme / eline yıkamak / elini yıkamak / umudunu almak: Umudunu kesmek.”

“gadit gomat / tezir etmek: Çaresiz bırakmak; umutsuz durumda bırakmak.”

“geve vermek: Ümit vermek.”

“umut gapısı: Umut bağlanan varlık, kişi.”

“yemçeyh töyhme: Boşuna umutlandırma.”

2.24. Vefa

“esine tüşürmek: Anmak, hatırlamak.”

3. MEKÂN

“açık gapı 2: Barınılabilecek yer.”

“açık kapı 2: Herkese açık olan misafîrhane.”

“açık köşe: Misafîr odası.”

“göbek büyüğü: Mezar höyüğü.”

“şamama gibi: Bol ışıklı, aydınlık [yer].”

“tünec dutmak: Ev bark, barınacak bir yer edinmek.”

“yabana gitmek (I): Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.”

“yurt dutmak: Bir yere yerleşip kalmak.”

3.1. Yönler

“burun başı: Sokaklardaki dönemeçler, köşeler.”

4. ÖLÇÜ VE ŞEKİL

4.1. Ölçü

“adıma vurmak: Bir yeri adımlayarak ölçmek.”

“baş virmek 2 / baş vurmak (I): Artmak, üstüne koymak, çoğalmak; fazla gelmek (ölçüde).”

“belevurt etmek / belevürt etmek: Ölçüp karşılaştırmak.”

“heltek gelmek: Bol, geniş gelmek.”

“herek gelmek: İnce gelmek.”

“üçbuçuk gurus: Biraz dünyalık, varlık.”

4.1.1. Miktar

“adı belli (III): Tamamen, başlı başına, temelli, bari oldu olacak.”

“adı belli olmak 2: Bir şeyin miktar veya değeri belli olmak, bilinmek.”

“ağdıkk gelmek: Yüksek gelmek.”

“ağız dadı (I) 4: Tadımlık verilen yiyecek.”

“alımını almak / dıkıp doldurmak / fule yapmak: Fazlasıyla tatmin olmak, ağzına kadar dolmak.”

“alımını almak 6: Yükünü tutmak, alacağı kadar doldurmak.”

“dıkız gelmek 1: Eksik gelmek.”

“dıkız gelmek 2 / tap durmak: Tamam gelmek, yetmek.”

“el ucuynan / göz kırımı (II): Çok az, pek az, azıcık.”

“dolma dodah: Ağzına kadar dolu, dopdolu.”

“el döymek 2: Sıcaklık ya da soğukluk derecesi el dayanamayacak kadar olmak.”

- “el ucu (I) 1: Sofrada kalan son lokma ya da ekmek parçaları.”
- “el ucu (I) 2: Baş parmak hariç, dört parmak tutumu kadar.”
- “el vermek 2: Kafi gelmek.
- “eliyin artığı 1: El ucu.”
- “gehet olmak: Bir şey kıt olmak, bulunmamak.”
- “gereme kucak: Bir kucak dolusu anlamında da kullanılır.”
- “göz kesimi: Göz kararı, oranlama.”
- “ilkı kesilmek: Bir şey tükenmek, bitmek.”
- “kakıla galmak: Yığılmak, dolmak.”
- “karar pazarı: Göz kararı.”
- “kılı kılına çekmek: Tam tamına tartmak.”
- “sülünk etmek: Küçülme, alçalmak.”
- “tadak madak gelmek: Paylaşılan yemek az düşmek.”
- “tunna olmak: Yok olmak, tükenmek [parasal anlamda].”
- “yağ tutmak (I) 3: Zeytinyağı tecimevi, kaplarının aldığı kadar yağ almak.”
- “yol virmek (II): Hızını arttırmak.”
- 4.1.2. Eşitlik, Denklik**
- “abey olmak / baş başa gelmek: Denkleşmek; birbirinden üstün olmamak.”
- “gayım olmak / karık gelmek: Eşit olmak; uç uca gelmek, tam gelmek (özellikle kumaş için).”
- “kart gelmek: Uymamak, girmemek.”
- “pehle kurmak: Birisini kendine yaşıt bilmek.”
- “pelevürt etmek: Paylaşmak, bölüşmek.”
- “tok olmak: Bir cisim deliğe tam olmamak, büyük gelmek.”

5. ZİRAAT

5.1. Hayvancılık

5.1.1. Hayvanlar

- “acar almak / ot tutmak: Otlarken ağılı ot yiyen hayvan hastalanmak veya ölmek.”
- “ağısını almak 2: At ve eşek yem yediği zaman üst dudağından kan almak.”
- “ağız tutması: Yeni doğan yavrunun, anasının ilk sütü ile kabız olması.”
- “ağnak vermek: Av hayvanı iz karıştırmak, iz kaybetmek.”
- “ağzı boşa seğırtmek: Tazı avlanmak istememek (avcılıkta).”
- “ağzı göğde değmek (azı göğde değmek): Hayvan baharda ilk defa taze ot yemek.”
- “ağzı kilitli (I): Alt ve üst dudağı beyazlı at.”
- “ağzını bozmak (II): At gemine aldırış etmeden istediği yere gitmek.”
- “ala getirmek (I): Yaşlanan hayvanın kılları beyazlaşmak.”
- “askıya ağmak / askıya çıkmak (I) 1: İpek böceği koza sarmak üzere dallara çıkmak.”
- “avin kanlı olsun: Ava giden avcıya "rasgele" anlamında söylenen söz.”
- “avlanıp kuşlanmak: Ava çıkmak, av yapmak.”

“ayağa gelmek: İnek çiftleşme arzusu duymak.”

“azı sarı 2: Küçük, yavru kuş.”

“bahırını almak (I): Hayvan yeşil otlarla beslenmek.”

“balık oynamak: Balık akın etmek, kaynaşmak.”

“bel salmak (I): Hayvan, üstündeki yükün ağırlığını çekemeyerek belini aşağı sarkıtmak.”

“beli salınmak: Beli çıkmak.”

“beli savak olmak: Beli tutmamak, incinmek (hayvan hakkında).”

“bere sürmek: Koyunu sağdırmak için sağıcıya götürmek.”

“bilek boşalması: Hayvanın ön ve arka ayaklarının çökmesi.”

“bilek boşandırma: Yürürken tökezleme (at hakkında).”

“boz düşmek 2: Hayvanın gözüne perde inmek.”

“burun çalma: At ve eşeğin hızlı soluması.”

“cıdır oynamak 2: Hayvan neşeden oraya buraya sıçrayıp koşmak.”

“cırbası tutmak / hızana gelmek: Dişi hayvanın çiftleşme isteği kabarmak.”

“cız tutmak / cız dutmak: Sığır, bögelek sineğinin ısırmasıyla kuyruğunu kaldırıp kaçmak.”

“cücük yetirmek: Kuluçkaya yatırmak.”

“çençen itmek (I): Köpekler sert ve acı sesle havlamak.”

“çil getirmek: İhtiyarlamış atların, öküzlerin tüyleri arasında benekler hasıl olmak.”

“çilegöz olmak: Tavuk, kaz gibi hayvanlar tüy dökmek.”

“çitme salmak / göt atmak (II) 1: Çifte atmak.”

“çömelek olmak: Dizleri kırılmak, ayağa kalkmamak (hayvan hk.).”

“dalab olmak (I) / dalaba gelmek / dalab etmek (I) 2 / dalap olmak 1 / dalıp olmak: Dişi hayvan çiftleşmek istemek, erkek istemek.”

“dalapta olmak: Hayvan çiftleşecek durumda olmak.”

“damak dolmak: At, eşek gibi hayvanların damakları şişmek.”

“damdan çıkma: Bir yaşındaki erkek ya da dişi dana.”

“davuş davuş olmak: Hayvan kulağını dikmek, dikkat kesilmek.”

“dekeye gelmek: Dişi keçi, erkek keçi ile çiftleşmek istemek.”

“deman etmek 2: İnek, koyun vb. hayvanları, belirli bir ölçüde yağ almak için bir yazlığına ortakçıya vermek.”

“dınılleç gelmek: Dövuşen iki horoz berabere kalmak.”

“dili kırkma: Sığır cinsinden olan hayvanların soğuktan dilleri üzerinde çıkan siyah kabarcıklar.”

“diş çakmak: Köpek kendisini korumak ve savunmak için dişlerini göstermek.”

“döl atmak: Gebe hayvan yavrusunu düşürmek.”

“döl çıkmak: Doğacak yavruların hepsi doğmak.”

“döl düşme zamanı: Koyun, keçi vb. hayvanların yavrulama zamanı.”

“döl düşmek / döl girmek: Koyun, keçi vb. hayvanlar doğurmaya başlamak.”

“eli büyük (I): Ayı.”

“engine vermek (I): Kuş, yüksek bir yerden aşağı doğru uçmak.”

“findos etmek: Sineklerin saldırısından kaçmak.”

“galkan çevirmek: Bayır aşağı koşulan hayvanlarda boyunduruk ters dönmek, enseye gelen kısmı boğaza, boğaza gelen kısmı enseye gelmek.”

“galkan olmak: Şaha kalkmak.”

“gamalak olmak: Kar yağınca keklik kanadı ıslanıp uçamamak.”

“garan komak / garan koymak: (Hayvan) Zarar vermek; hasar yapmak.”

“garıncalı olmak: Yük taşıyan hayvanların tırnaklarının içi oyulmak.”

“geme gelmek (I): Tay, gem vurulacak çağa gelmek.”

“gerdan gırmak: At, boynunu yukarı kaldırıp başını aşağı bükmek.”

“gerem açmak: Sürü birbirinden düzenli aralıklarla ayrılarak yayılmak.”

“germeç tutmak: Yokuş yerlerde sürü yayılarak ilerlemek.”

“gırçın gırçın etmek: Hayvan ağır ve isteksiz yemek.”

“gırmacını almak 2 (kırmacını almak 1): Öldürmek, kökünü kazımak, sonunu almak [hayvanlar için kullanılır].”

“göğünü almak: Hayvanlar bol bol yeşillik ve ot yemek.”

“gözlerine getirmek: Büyükbaş hayvanlarda yem beklerken gözlerinde gışa sertlemesi olmak.”

“ham çalmak (I) 1: Terli iken ahıra bağlanan hayvan hastalanmak.”

“ham çalmak (I) 2: Uzun zaman çalışmayan hayvan zorla çalıştırılınca hastalanmak.”

“har olmak (I): İyi beslenme sonucu azgın olmak [hayvanlar için kullanılır].”

“harın olmak: Hayvan hastalanarak iştahından kesilmek.”

“hart çalmak (I): Köpek ürümek.”

“hartı bozuk olmak: Yaşlanan hayvanlar geviş getirememek.”

“havaza olmak: Kuş soğuktan uçamamak.”

“havuz etmek: Fare buğdayı yiyerek toz hâline getirmek.”

“heyha etmek: Deveyi kovalamak, döndürmek.”

“hıntırık olmak: Koyun ya da keçi tozdan nezle olarak soluyamamak.”

“hovunu almak (II) 2: Hayvan döl almak.”

“ıssız kaçmak: Koyun başıboş kalarak kaçmak.”

“ibiği kızarmak (I) 2: Tavuk ve horoz kuvvetlenmek, semirmek.”

“kaba düşmek: Boğazına yular dolanarak boğulmak.”

“kağşaktan çıkmak: Yavrulamak (koyun, keçi için).”

“kan tutmak 1: Koyunlar zehirli ot yiyerek bir çeşit hastalığa tutulmak.”

“kapağını sökmek / kapak atmak: İki, üç yaşında at, eşek ve sığırlar diş çıkarmak.”

“kapak atmak (II): Genç inek çiftleşecek duruma gelmek.”

“kapak vurmak: At yürürken çiftte atmak.”

“kelep olmak: Yılan kıvrılmak, çöreklenmek.”

“kene yıkmak: Kenelenmek.”

“kez yarmak: Hayvan çiftleştiği hâlde döl tutmamak.”

“kırs olmak 2: Uzun süre kapalı kalan hayvan dışarı çıkmak için tıs vurmak.”

“kısmete gelmek: İnek çiftleşmek istemek.”

“kızak kaymak: Çiftleşmek isteyen köpek yere sürtünerek yürümek.”

“kızana gelmek / kızan olmak / kızansaya gelmek: Dişi kedi ve köpek erkek istemek.”

“kızıl atmak: Keçi ya da koyun yavru düşürmek.”

“koç önüne gelmek: Koyun gebe kalmak.”

“kort basmak (I): Kuluçkaya yatmak.”

“köçen olmak (küçen olmak): Köpek, kedi çiftleşmek istemek.”

“kubaşık gitmek: İki sürü birlikte gitmek, otlamak.”

“merezine dolmak: Bir yaşına basmak (köpek yavrusu için).”

“moz tutmak: Bügelek tutmak.”

“mundar ölmek 2: Eti yenen hayvan, kesilmeden ölmek.”

“murdarlığa kalmak: Yük ve binek hayvanları sıkıntı yüzünden hastalanıp uyuşuk duruma gelmek.”

“oka yatmak (II): Huysuzlaşan at arabayı çekmemek için direnmek.”

“oroc etmek: Geviş getirmek.”

“piçine doğurmak: Sığırlar yavrulama çağına gelmeden doğurmak.”

“semere gelmek: Hayvan, semer vurulup yük taşıyacak; ağır ve kaba işler yapacak duruma gelmek.”

“sındım oynamak 1: At arabayı çekmemek.”

“sin tutmak: Köpek birden saldırmak, ısırarak.”

“tarçığını almak: At vb. hayvanlar kışı geçirdikten sonra ilk kez doyasıya çayırda yayılmak.”

“taş avuşlamak: Hayvan taş takılıp düşmek.”

“tava gelmek (III) 2 / yağ tutmak (I) 1: Hayvan semirmek, yağlanmak.”

“tuğa yatmak: Tavuk kuluçkaya yatmak.”

“tuska vurmak: Tavuğu kuluçkaya yatırmak.”

“uçgun vermek / uçak vermek: Uçma düzenine geçmek, uçmaya davranmak.”

“uçguna binmek: Keklik, kanat açıp hızla uçmak.”

“uğura gelmek: Çiftleşmek istemek (inek için).”

“voyş olmak: Sağa, sola dönüş yapmak (öküz vb. için).”

“yağ tutmak (I) 2: Çok yağlanıp semirme nedeniyle ölmek.”

“yatağında avlamak 1: Hayvanı ininde, yuvasında bulunduğu sırada bastırıp avlamak.”

“yolu doğrultmak (I): Kaçıp evin yolunu tutmak (hayvan).”

“yüke gelmek: Üstüne yük yükletebilecek çağa gelmek (hayvan için).”

5.1.2. Hayvancılık İşleri

“ağıl dutmak 2: Hayvanlar için açık havada barınacak yer hazırlamak.”

“arpa kesdirmek (arpa kestirmek): Yolda dinlenme vererek atlara arpa yedirmek.”

“baş öğretmek: Hayvan terbiye etmek, alıştırmak.”

“damı görmek: Ahırdaki hayvanlara bakmak.”

“dokgü dökmek: Yem serpmek, yem saçmak.”

“göge bırakmak: Atı çayıra çıkarmak.”

“güdüye vermek: Hayvanı otlatmak için sürüye katmak.”

“hayka yapmak: Sürek avı yapmak.”

“in vurmak: Hayvanları belirtmek için işaretlemek.”

“kabuğunu almak: Derisini yüzmek [hayvanlar için kullanılır].”

“koşana vurmak: Sağılmak için davarı birbirine bağlamak.”

“kozu yakmak: Kuzu emzirmek.”

“kuruya çekmek: Atı çayırdan çekip, atı samanla beslemek.”

“mac etmek: Sağılan ineğin sütünü indirmesi için danayı emzirir gibi yapıp çekmek.”

“mal saklamak: Hayvan beslemek.”

“örkünü uzatmak 2: Hayvanın daha rahat otlaması için ipini uzun tutmak.”

“örüm gütmek / örüme çekmek / örüye kaldırmak: Gece davar gütmek, davar sürüsünü gece otlatmaya götürmek.”

“örüme kalkmak: Sürü gece otlatmaya kalkmak.”

“pernek almak: Çoban birkaç kişinin hayvanlarını toplayarak gütmek.”

“posta kurmak: Domuz, ayı vb. hayvanları avlamak için çevrelerini sarmak.”

“türe yapmak: Hayvanların yük sepetlerini iyice doldurmak.”

“tüyünü değiştirmek: Beğenilmeyen bir hayvanı satıp yerine daha iyisini almak.”

“yaşa vurmak: Bir süre saman ve kuru ot yedirilen hayvana taze ot yedirmek.”

5.2. Tarım

5.2.1. Tarla İşleri

“ağara yatırmak / ağura yatırmak / gedeli yatırmak / gediri yatırmak / keş yatırmak: Daldırma yapmak, soğuktan müteessir olan veya kök salması istenen sürgünleri toprağa gömmek.”

“ağıl dutmak 1: Tarlayı dikenli bitkiler vs. ile çevirmek, sınırlamak.”

“ağıl yapmak: Biçilen mısırları üst üste koyup ay şeklinde yerleştirmek.”

“ağızlık almak: Tarlaya, tavalara su yolu açmak.”

“ahıra yatırmak / ahra geçmek / ahra yatırmak: Daldırma yapmak, bağ çubuğunu gövdeden ayırmadan toprağın içine batırıp biraz ileriden çıkarmak.”

“akca badas yapmak: İhtiyaç hâlinde öğütülmek üzere dövenin altından buğday alıp savurmak.”

“ala bastırmak: Tarlada kuru kalan yerleri yeniden sulamak.”

“alaf getirmek: Suyu çekilmek, yarı kurumak.”

“alpun çekmek: Gübreyi tarlaya taşımak.”

“aşan etmek: Harman yerinde sap ve başakları devretmek, samanı altüst etmek.”

“avar etmek: Sebze dikmek.”

“avura etmek: Asma çubuklarını toprağa gömerek yeni kökler elde etmek.”

“ayağını almak (II): Hasadı sona erdirmek.”

“ayakca işlemek: Tırpanla bir çeşit ekin biçmek.”

“ayaktan olmak: Harman döğülmesi sona ermek, savurması kalmak.”

“badala kalmak: Bağ kesilip tımar edilmeden bırakılmak.”

“bağ çırpamak / boğ çırpamak / com etmek: Bağ budamak.”

“bağcık atmak: Biçilen ekini demet yapmak.”

“baskıda kalmak: Yağmur yağdıktan sonra toprağın üst kısmı sertleşerek tohumlar filizlenip toprak üzerine çıkamamak.”

“baş etmek (IV): Söğüt ve karakavak gibi ağaçların dallarını budamak.”

“baş vermek (II) 4: Baharda asma veya omçanın fazla dallarını keserek üzüm yapacak çubukları bırakmak.”

“başsağ etme: Başak toplama, biriktirme.”

“bayrak dikmek: Bütün ekinleri biçip, geriye bir tutam ekin bırakmak.”

“bāz açmak: Bağ, kavun, karpuz gibi bitkilerin köklerini çukurlaştırmak.”

“boğaz açmak: Bitki diplerindeki toprağı gevşetmek.”

“boğaz doldurma: Mısır, kabak gibi bitkilerin diplerini çapalayarak toprakla doldurma.”

“boşa çalmak: Boyca gelişmemiş ekinleri sadece kesmek amacıyla tırpanla biçmek.”

“boynunu vurmak: Budamak, yaşlı kütüğü tepesinden kesmek.”

“ceç görmek 1 / cer görmek: Buğday yığınının harmanda ölçmek.”

“ceç görmek 2: Aşar zamanı vergi memuru, harmanda kalan tahılı ölçtürüp kaldırılmasına izin vermek.”

“cereye vermek: Tarlayı, ekilen tohum kadar ücretle kiraya vermek.”

“cılgar olmak: Su, tarlayı kaplamak.”

“cız çekmek: Sabanla tarlanın etrafını bir defa dolaşmak.”

“cin yolu: Verimsiz toprak.”

“cizi tutmak: Hayvanlarla tarlayı sürerken bir kişi öne düşmek.”

“ciziye ayaklatmak: Suyu arka getirmek.”

“cor etmek (I): Ekin biçmek.”

“çalı tutmak: Çit yapmak için çalıları bağlayıp bir ucundan yere gömmek.”

“çapurculuk etmek: Tarla açmak için ormanları yakmak.”

“çatma çekmek: Sapı, harmanın etrafına yaymak.”

“çatma kovmak: Harman dövmek.”

“cec etmek / çej etmek / cec etmek / (çeç etmek): Samanından ayrılmış taneleri kalburdan geçirerek yığmak.”

“çeci durmak 1: Kaynatılarak yahut kurutularak firesi çıkan bir şeyin geri kalan özü çokça olmak.”

“çeci durmak 2: Bir meyveyi veya kuru sebzeyi kabuğundan ayırmak.”

“çeci durmak 3: Herhangi bir meyveyi bir araya toplamak.”

“çelen çevirmek: Bağ karıkları kazılmadan önce kıyıdaki bağ kütüklerinin dibini çepçevre kazmak.”

“çeş çıkarmak: Harman savurmak.”

“çullama olmak: Toprak, altı don üstü gevşek bir hâlde bulunmak.”

“darbız etmek: Tarlayı sulamak.”

“dartma çekmek: Dartma denilen kürekle, bostan ve tarlalarda su yolu açmak.”

“demir eğmek: Çift sürerken sapan demirini hayvanın ayağına batırmak.”

“dıraf etmek: Döven sürerken öküzlerin yönünü değiştirerek, içteki öküzü dışa, dıştaki öküzü içe getirmek.”

“don kesmek (II): Tarlada çalışan birkaç kişiden biri diğerlerini geriye bırakmak için önlerine geçerek kazmak.”

“eyha yapmak: Tarlayı gübrelemek, verimli hâle getirmek.”

“firezine ekmek: Ekin biçildikten sonra tarlayı sürdürüp tekrar ekmek.”

“fosa bırakmak: Tarlanın sürülmesini, en nemsiz olduğu zamana bırakmak.”

“garık çekmek: Tarlada çapa ile ark açmak.”

“gavar çalmak: Arka su gelmeden önce bentleri hazırlamak.”

“gedik getmek: Deşmek, yarmak [tarım işlerinde].”

“gever çalmak: Tarla ve bostanları sulamakta kullanılan suyun akış yolunu değiştirmek.”

“gonenini almak: Toprak su ile yumuşayarak kabarmak.”

“goytan vermek: Toprağı eşerek oyuk açmak.”

“gönen almak: Bol yağmur nedeniyle toprak doyarak bir yıl verimli olacak duruma gelmek.”

“gümül yapmak: Biçilmiş ekinleri yığmak.”

“harım olmak (I): Tarlayı çalı kaplamak.”

“harım olmak (II): Budanmayan asma dal budak salmak.”

“harman çarşlamak: Harman döğmek için buğday saplarını harman yerine yaymak.”

“herk aktarmak: Tarlayı sürmek, toprağı altüst etmek.”

“hırt etmek: Ürünleri çimlendirmek.”

“hızan etmek (II): Ürünün tozunu savurmak.”

“hopala biçmek: Orakla çabuk çabuk ekin biçmek.”

“hopur etmek 1: Toprağı bel ya da kazmayla derin kazmak.”

“hopur etmek 2: Ormandan tarla elde etmek.”

“hozan bağlamak: Tarlayı bakımsızlıktan yabani ot kaplamak.”

“iğne atmak (I): Tütün yapraklarının koparılması işine son vermek.”

“kelle çekmek: Biçilmiş buğday destelerinden tohum için iyi başakları seçmek.”

“kesene kesmek: Mal sahiplerinin vereceği bekçi ücretini kararlaştırmak.”

“kesik kesmek: Hendek açmak.”

“kısır almak: Asmaların üzüm vermeyecek filizlerini yolmak.”

“kışt etmek (I): İlkbaharda ağaçların kuru dallarını ayıklamak.”

“koç etmek: Bağlam yapmak.”

“koçuocu yapmak: Kuru üzümü iki avuç arasında ovalayarak çöplerini toptan ayıklamak.”

“kol almak (II): Bir kişi mısır tarlasında bir sıra yer çapalamak.”

“kol vermek (IV) 1: Tahıl değirmeninde dövülen bulguru kolları sıvayarak karıştırmak.”

“koşum gezdirmek: Tarlayı sürerken saban değiştirmek.”

“koşum kovmak: Ortaklar bir tarlayı sıra ile sürmek.”

“kud kesmek: Tarlada çalışan iki kişiden biri yarışmak için çok çalışarak ötekinin önünü, yolunu kesmek.”

“kuruyaz olmak: Kurumaya başlamak.”

“mangıfına vermek: Tarlayı ürün karşılığında kiraya vermek.”

“post etmek (II): Tırpanla biçilmiş otları tırmıkla toplamak.”

“purnat etmek: Biçilmiş otları düzenli bir biçimde yığın yapmak.”

“sergen olakalmak: Yere serilmek.”

“sivriç atmak: Tütün dikmek.”

“suyu bellemek: Suyu bırakmak, salmak.”

“tapan etmek 1: Yeni ekilen tarlanın tohumunu kapatmak.”

“tav olmak (III): Toprak ekilmeye elverişli durumda olmak.”

“tava gelmek (II): Toprak sürülecek duruma gelmek.”

“tavı kaçmak: Toprak, nemi azalıp ekime elverişsiz duruma gelmek.”

“tefi geçmek: Bitkilerin çağı geçmek, tavı geçmek.”

“terbiz etmek: Ekilmeden önce kurumuş tarlayı sulamak.”

“tetirini kazımak: Tümünden yok etmek, kökünü kazımak.”

“toruk vurmak: Yaprakların iyi yetişmesi için tütün bitkisinin ucundaki tohumları kırmak.”

“üzüm bozmak: Bağ bozmak, üzüm toplamak.”

“velen etmek: Bir yıl sonra ekilecek tarlayı sürüp hazırlamak.”

“yalak açmak: Bağ, meyve kütüklerinin dibine yollar açmak.”

“yüz bozmak (I): Ekilen ve ekilmeyen tarlayı çatal sabanla bir kez sürmek.”

5.2.2. Ürünler

“ak düşmek / alaca düşmek / ala düşmek 1 / alca düşmek / baş düzmek (II) 2 / ben düşmek, beñ düşmek (I) / gün görmek: Meyve, en çok üzüm olgunlaşmaya başlamak; benlenmek.”

“baş düzmek (II) 1 / baş vermek 1 / baş vermek (II) 3 / başını süzemek / başını süzmek (I) / başsak düzmek / boğum bağlamak, boğum vermek / kursağa binmek: Ekin, buğday başak tutmaya başlamak.

“baş düzmek (II) 3: Bitki olgunlaşmak.”

“baş vermek (II) 2: Tohum filizlenip toprak üstüne çıkmak.”

“başak çekmek: Tohumluk için harman serilen demetler arasından iyi başaklar ayırmak.”

“bıgır bıgır bitmek 2: Bitki yerden çok fişkırmak.”

“boğaz geçmek (II): Değirmende taşı döndüren milin çevresi delinerek, tahıl çark evine akmak.”

“boğaza çalmak: Değirmen taşının kasnağı un biriktirmek.”

“boğaza girmek: Değirmende buğdayı değirmen sepetine boşaltmak, sıra almak.”

“boğuma kalkmak: Boy vermek, topraktan kalkmak (ekin).”

“burun şerbeti: Üzümün ilk alınan suyu.”

“çakıla galmak: Meyve çok bol olmak.”

“çil yarmak: Tohum yeşerip filizlenmek.”

“çingen kaçırın: Harman savrulurken samana doğru kayan ürün.”

“çinnek etmek: Bitki, canlılar tarafından ezilmek.”

“çor getirmek / çoraz bağlamak: Sebze veya meyve dallarında herhangi bir sebeple ur olmak.”

“çörterip durmak: Tarlada soğan ve sebze yeni yeşillenmek.”

“dadını almak: İyice olgunlaşıp tatlılaşmak.”

“dene dökmek: Taneleri çok olmak, çok tane vermek.”

“dene vermek 2: Ürün vermek.”

“devek atmak: Fasulye, kabak, sarmaşık gibi bitkiler filiz vermek, kol atmak.”

“dip görmez: Tütünün toprağa en yakın olan yaprakları.”

“diş dutmak: Bitkiler tane tutmak.”

“don atmak 2: Ekilen tohum dondan bozulup çıkmak.”

“don kesmek (I): Bitkiler soğuktan bozulmak, donmak.”

“don vurmak: Yeni filizlenmiş bitkileri soğuk çalmak.”

“döle yatmak: Sebze, bostan gibi bitkiler döl vermeye başlamak.”

“filize yatmak: Karpuz teveği bir iki karış uzunluğunda boy vermek.”

“fol etmek / horhali etmek / iç etmek: Ceviz, fındık vb. yemişleri kabuklarından ayıklamak.”

“gagıl gagıl olmak: Öğütülen şey, istenilen incelikte olmamak.”

“gebert olmak: Üzüm, incir vb. meyveler kurumaya yüz tutmak.”

“govof etmek: Cevizin yeşil kabuğunu soymak.”

“govof olmak: Cevizin kabuğu kendiliğinden soyulmak.”

“gök göbelek: Ham, olmamış şey.”

“gömlekten çıkmak (I): Meyve ağaçlarının çiçekleri dökülüp çağla hâline gelmek.”

“gundak bağlamak: Mısır bitkisi koçan tutmak.”

“günsü çalmak: Güneşte kalan meyve, sebzeler, güneş yanığı gibi kokmak.”

“ham çalmak (II): Meyve tam olmamak.”

“kelleye davranmak: Başakları olgunlaşmak.”

“kıvrıza karmak: Tarlaya ekilen tohum derine düşerek ya da gübre parçaları altında kalarak yükselip çıkamadığından sararmak.”

“kol vermek (I): Karpuz, kavun tevekleri dal kol salmak, uzamak.”

“kök bozması: Bakımsızlıktan üzüm kütüğünün ince köklerinin kuruyup verimsizleşmesi.”

“malaminc olmak / minciği çıkmak / mırkı çıkmak: Çok olgunluk nedeniyle ezilmek (erik, armut, kiraz vb. meyveler).”

“mığala binmek: Bitki, ağaç meyve vermeye başlamak.”

“mılh olmak: Çok olgunluktan çürümeye yüz tutmak (meyve için).”

“nişan düşmek: Meyveler kızarmaya, olgunlaşmaya başlamak.”

“ork atmak: Çok büyüyüp her yana kol atmak.”
“öre yürümek: Sebzeler tohuma kaçmak.”
“özü kuru olmak: Tütün yaprağı poyraz nedeniyle olgunlaşmadan kurumak.”
“selepir olmak 2: Meyveyi soğuk vurmak.”
“siros etmek: Bitki büyümemek, hastalanmak.”
“suya gelmek: Bitkiler sulanacak duruma gelmek.”
“suyunu almak: Bitkiler suya kanmak, gereksindiği oranda su almak.”
“tav olmak (IV): Bitki ürün veremeyecek kadar gür yetişmek.”
“tavşan kovalamak: Yelden dalgalanmak (ekin için).”
“tohuma kaçmak: Kartlaşmak (insan ya da bitki için).”
“tökümlü olmah: Bereketli, artırımlı olmak.”
“virile galmak: Çok bitmek, bol bol yetişmek.”
“yirine düşmek (I): Gelişip serpilediği toprağa düşmek (tohum bitki vb.).”

6. DOĞA OLAYLARI

“hez olmak: Toprak kaymak.”

6.1. Mevsim

“aba gibi atmak 4: Kar lapa lapa, iri parçalar hâlinde yağmak.”
“alaca düşmek 3 / ala düşmek (I) 2: Karlar erimeye başlayınca yer yer toprak görünmek.”
“barı bişmek 1: Sıcaktan yanmak, terlemek.”
“boğaz çekmek (I): Hava akımı yapmak.”
“cibada kalmak (I): Ağaç yaprağı dökerek çıplak kalmak.”
“cibiltin olmak: Yağmurdan sonra sulu çamur olmak.”
“çendelek gitmek: Havalar değişik ve yağışlı gitmek.”
“çiğ duman: Sis.”
“direk dikilmek: Yağmur mevzii yağmak.”
“don atmak 1: Donmuş toprağın buzu çözülme.”
“eşek öldüren güneş / et ben olmak / eşek öldüren: Karlı, rüzgarlı kış gününde açılan güneşli hava.”
“ev çıkımı: Yaz başlangıcı.”
“geyik buzağılemek: Güneşli havada yağmur yağmak.”
“gün eğilmek: Günler kısalma.”
“gün kaynamak: Güneş sıcaklığını vermek.”
“hava bunganlığı olmak / hava baskın olmak: Yazın hava nemli, sisli olmak.”
“hava burhanlık olmak: Hava güzel olmak.”
“hava çalmak (I): Fırtınalı havada arka arkaya şimşek çakmak.”
“hernik etmek: Yağmur toprağın derinliğine kadar işlemek.”
“ılgar çekilmek: Erimeye başlayan karlar sıcaklığın etkisiyle buharlaşıp sis olmak.”
“karagölen olmak: Toprak yağmura kanmak.”

“kasar olmak 2: Donmak.”

“kaymak tutmak: Yağmurdan sonra toprak üstü sert tabaka tutmak.”

“kömüş buyduran / zehir zembelek (II): Dondurucu soğuk, çok soğuk.”

“öğüt yürümek: İlk baharda kaynak ve çeşme suları çoğalmak.”

“pesenk yağmak: Soğuk nedeniyle ağaçların, bitkilerin üstü kırç olmak.”

“selepir olmak 1: Serinlemek.”

“yılına düşmek: Bereketli, yağmuru bol bir yıla denk gelmek.”

6.2. Zaman

“ayı günü belli: Vakti, zamanı belli.”

“ayı günü gelmek 1: Önceden saptanan zaman sona ermek, zamanı gelmek.”

“bir solukta / üç günlük: Çok kısa bir sürede.”

“esine durmak: Biraz beklemek.”

“gaş gararmag (kaş kararmak) / gün uçmak / sular kararmak: Akşam olmak; akşam karanlığı basmak.”

“gaşşık çalımı: Akşam yemeği zamanı.”

“gaşuh çalımı / gaşuk çalumu: Kahvaltı zamanı.”

“gecerüyh galmak: Biraz geç kalmak.”

“gehana koymak: Ertelemek, geri bırakmak.”

“gelin aldatan: Güneşin batmadan evvelki durumu.”

“gun gedikten inmek / gün cavmak / gün çalmak 2 / gün çıtlamak / güneş çalmak / güneş çavmak: Gün doğmak, ortalık aydınlanmak.”

“gün anasına kavuşmak / gün anaya inmek / gün anaya kavuşmak / gün dinlenmek / gün dinnenmek / gün gavişmak: Güneş batmak.”

“gün çalmak 2: Güneş dağlara yayılmak.”

“gün devrilmek: Öğleden sonra olmak.”

“gün dikilmek 1: Öğleye yaklaşmak.”

“gün dikilmek 2 / gün dikimi: Öğle vakti olmak.”

“gün dinenmesi: Güneş tutulması”

“gün dulunmak / gün dönümü: Güneş batmaya başlamak.”

“gün eğilmesi / gün eğişi / gün eksiği: İkindiden sonraki zaman.”

“gün erişmek: Güneş ışınları her tarafa yayılmak.”

“gün kavuşması: Güneş batımı zamanı.”

“güneş çalımı: Güneş doğduktan hemen sonraki zaman.”

“sene dolanmak: Yeni yıla girmek.”

“şavak sökmek / tan kalmak: Tan yeri ağarmak; sabaha az zaman kalmak.”

“zaman virmek: Zaman ayırmak, bırakmak.”

7. DAVRANIŞ VE TUTUM

7.1. Tutum

7.1.1. Bilişsel Tutum

7.1.1.1. Açık Sözlülük

“car elemek: Açıklamak, söylemek.”

“katı pek söylemek: Kuvvetle uyarmak, tembih etmek.”

7.1.1.2. Ahlak

“abırsızlıh elemek: Hayâsızlık etmek.”

“ağz dağıtmak / cerp çekmek 2: Küfretmek, ağza geleni söylemek, ağız bozmak.”

“aň damarı yırtılmak: Namus ve iffetini kaybetmek.”

“ardal olmak / debelleş olmak / dekdelaş olmak: Arsızlıkla birine musallat olmak, dadanmak.”

“ayağa bahmak: Kötü maksatla bakmak.”

“ayağa çıkmak / ayağa düşmek (II) / ayağa kalkmak / ayağ düşmek / ele düşmek: Orospu olmak.”

“aya dışarı / ayağı bozuk / ayağı garıncalı / ayah karısı / ayağı dışarı 1 / ayağı gaymış / başdan çıkgın 1 / damarı kırık / dışarı ayaklı / eteğine eğri / mandalı kırık / yıldızı yeğni (II): Yoldan çıkmış, bozuk ahlaklı kötü yolda olan kadın.”

“ayak eskisi (II): Rezil, kepaze.”

“ayna tutmak: Kalleslik etmek.”

“ayranı kabarmak / esip yortmak / hucusıma ketmek / terbiyeden tezilmek: Sürtüklük, serserilik, haylazlık etmek; terbiyesizlik yapmak.”

“bahırını almak (II): Güzellere bakmak (argo).”

“baldır bacak 1 / baldır bayrak 1 / baldır paça: Açık saçık gezen, yarı çıplak.”

“basğı görmemek (baskı görmemek): İyi eğitilmemek; iyi terbiye edilmemek.”

“başına çökmek 2: Güç kullanarak cinsel ilişkide bulunmak, saldırmak, ırzına geçmek.”

“betnamıs etmek: Namusuna leke getirmek.”

“beyabur etmek: Rezil etmek.”

“dadını gaçırmaq: Münasebetsizlik etmek.”

“damarı bozuk / meni bozuk / menisi bozuk / özü bozuk / özü kara / südü bozuk / südü cimbıldak / tetiri azgın: Soysuz, cibiliyetsiz; kötü yürekli.”

“dışa gitmek (III): Evli erkek başka kadınlarla ilgi kurmak.”

“eleği başında: Çingene kadınlara benzeyen arsız kadın.”

“elekci karısı: Hırsızlık vb. işler yapan, korkusuzca dolaşan kadın.”

“elekçi karısı: Çok gezen, evde durmayan kadın.”

“eli berath 2: Ahlak bakımından düşük kadın.”

“gıcığa karmak / göbeği kudurmak: Soyu Bozulmak.”

“gırık tutmak: Sevgili bulmak.”

“hart hurt etmek: Kabadayılık satmak.”

“**kırık tutmak:** Kadın, erkekle töre ve yasa dışı cinsel ilişki kurmak.”

“**koç kaçmak:** Evliyken başka erkekten çocuğu olmak.”

“**leppez aşığı:** Yüzsüz, arsız, her yere sokulan (kimse).”

“**sirli sitirli:** Namuslu, temiz, bağımsız.”

“**süreyhden çıkmak:** Kadın kaygısızca, utanmaksızın bağırıp çağırmak, kontrolden çıkmak.”

“**şerine neverem:** Edepsiz, haksız, yersiz davranışlı.”

“**ters ayakkabı:** Kötü yolda kadın, erkek.”

“**tüyü bozuh olmak:** Çocuk, anne ve babasına benzememek.”

7.1.1.3. Akıl / Akıllılık

“**ağı bardağı 1:** Becerikli, akıllı ve bilgili kimse.”

“**ağı bardağı 2 / bazar uşağı / cavır gibi / kunt akıllı / şeytanın ardayağı:** Bilgiç, kurnaz, akıllı; bilmiş (çocuklar için).”

“**ağız öğretmek / öğ vermek 1:** Akıl vermek, akıl öğretmek.”

“**ağız dolu (I) 3 / oturahlı cezve:** Akıllı, mantıklı kimse; anlayışlı.”

“**ahla anmak / akıla dammak 1 / yada düşmeyh:** Anımsamak, akla gelmek.”

“**akla almak, akla dakmak, akla goymak:** Bir şeyi sabit fikir hâline getirmek, karar vermek.”

“**alt teknesine irmek (ermek) / aslına irmek:** Gizli tutulan bir işin aslını kurcalayıp öğrenmek; kökünü öğrenmek.”

“**ayın beyin olmak (I):** Ayan beyan olmak.”

“**baş tapmak / başa tapmak (II) / başı tapmak:** Anlamak, akıl erdirmek.”

“**baş vurmak (III):** Akıl danışmak.”

“**başda böyük:** Bilgi, akıl ve görgüde üstün kimse.”

“**başı yumuşak / üzü yola / üzü yumuşah:** Verilen her işi yapmak, söz dinlemek; uysal, geçimli (kimse).”

“**başına değmek:** Akıl başına gelmek.”

“**cinevüz ahıllı / tuna dilkisi:** İnce görüşlü, her şeyi bilen; çok kurnaz (kimse).”

“**dek durmak / denk durmak / diş durmak / endanlı durmak / eyinlikli durmak / hıllı durmak / kuyruğu tava sapına dönmek / tek durmak:** Uslu, terbiyeli, rahat durmak; yaramazlık yapmamak.”

“**dibecesine ermek:** Sonunu almak, esasını öğrenmek.”

“**el ağzına bakmak:** Başkasının sözüne kapılarak hareket etmek.”

“**elmini almak / zehne girmek:** İşin bilgisini edinerek kolaylığını öğrenmek.”

“**gılımmınnan anlamak:** Durumundan anlamak.”

“**gıtmet ermek:** Bir işe akıl erdirememek.”

“**goyma gotarma:** Herhangi bir şey üzerinde düşüncüyü değiştirmek.”

“**gülpunu bulmak:** Bir işin yolunu, tutulacak yerini bulmak.”

“**güdü yeri (II):** Hafıza, bellek.”

“**ıgrıpını bulmak:** Yapılacak bir işin tam zamanını, sırasını bilmek, kolayını bulmak.”

“**imi dimi bilmek:** Bir şeyin en ince noktasına kadar bilmek.”

“salıġını almak / salık almak: Bilgi almak.”

“sinciye vurmak: Detaylı, iyice düşünmek.”

“söz dutmak / suyunnan ahmah: Söz dinlemek, söylenen söze uygun davranmak; suyunca gitmek.”

“söz eslemek / yumuş tutmak / yumuş dutmak: Verilen her işi yapmak, söz dinlemek.”

“söze yatmak: Öġüdü benimsemek.”

“tav tav olmak (I): Bir kimsenin düşünce ve davranışları zaman zaman deġişmek.”

“yatımına gitmek: İyi geçinmek için uysal davranmak.”

“yek vermek: Arka olmak, akıl öğretmek, yol göstermek.”

“yetiġine varmak: Farkına varmak, aslını anlamak.”

“yetik olmak / yetiyh olmah / yetuk olmak: Anlamak, bilmek, aslını öğrenmiş olmak.”

“yir itmek (I): İz bırakmak.”

“yol dutturmak: Kendince bir yöntem uygulamak.”

“zehin yormak: Bir konu üstünde uzun boylu düşünmek.”

“zehinden geçirmek: Bir an düşünmek.”

“zehne gomak: Söyleneni aklında tutmak, unutmamak.”

“zehne sıġmak: Kavranılır, anlaşılır durumda olmak.”

“zehni açılmak: Kavrayışı gelişmek.”

“zehni almak: Anlayıp kavramak.”

“zehni dakılmak / zehni saplanmak: Bir şey üstünde durmak, sürekli düşünmek.”

7.1.1.4. Akılsızlık

“aġız ayırmak / ala ala bakmak 1 / haval haval bakmak / mayıl mayıl bakmak (I): Aptal, alık alık, bön bön bakmak.”

“ayaġı dışarı 2: Bir yerde durmasını bilmeyen.”

“beyni galın / deli depek / kot kafa / nalı kırık / zili kırık: Anlayışı az, akılsız; budala.”

“dembeleġin tepesi: Çok budala, fazla ahmak.”

“gür gitmek: Anlayamamak.”

“koşuntuya gitmek: Uyuntuluk etmek, bilinçsizce davranmak.”

“kuş kayınmak: Akılsızlık etmek.”

“yeġin akıllı: Aklı az, hafif davranışlı.”

“yeylik ahıllı: Dengesiz, iyi düşünemeyen.”

7.1.1.5. Alışkanlık

“alımını almak 2: Bir şeyin veya bir işin huyunu, kolayını almak, meleke kesbetmek, alışmak.”

“ayak bağlamak / mur olmak: Bir yere sık sık gitmeye alışmak; dadanmak.”

“cızık tutmak: Tutunmak, bağlanmak.”

“dalap olmak 2 / muġur olmak 2 / üġür olmak (II): Alışmak, tutkun olmak.”

“duş olmak: Bir yere bağlanmak.”

“geleġen olmak: Bir kimse bir eve sık sık gelip gitmek.”

“sire yapmak: Alışkın olduğu yeri görmeye gitmek, ziyaret etmek.”

“üş üş bakmak: Yadırgayarak bakmak.”

“yola yatmak: Yola gelmek, uysallaşmak, alışmak.”

7.1.1.6. Arkadaşlık / Dostluk

“altını çizmek: İlişğini, dostluğunu kesmek.”

“baş koşmak (IV) / ebilkabil olmak / ebilkubul olmak 1 / hapşip olmak / ıvıl yıvıl görüşmek / nögerlik etmek / yağlı balı olmah (yağlı ballı olmak) / yağlı bağlı olmak / yıldızı barışık olmak / yıldızı barışmak 1: Arkadaş olmak, birlikte düşüp kalkmak; içtiği su ayrı gitmemecesine samimi olmak; içli dışlı olmak.”

“bildik gördük / tuz ekmek dostu: Eş, dost; arkadaş.”

“güllüm kallım: Çok sıkı fıkı, samimi anlamında kullanılır.”

“hancabir olmak: Kan kardeşi olmak.”

“kırk kırıklı: Sıkı fıkı görüştüğü çok olan [kimse].”

“yakı olmak (III): Yapışmış gibi yakın olmak.”

7.1.1.7. Ayrımcılık / Ayrım

“ayrı seç olmak: Başka muameleye tabi olmak, eşitlik gösterilmemek.”

“dek tüşmek 2: Seçmek.”

“hampa çıkmak: İki kişi kavga ederken üçüncü kişi taraf tutmak.”

“ikicilik taşımak / ikincilik etmek: Ayrılık gözetmek, ayırım yapmak, taraflardan birine ayrı davranmak.”

“tedürgün etmek 2: Ayırmak.”

“yan çekmek 1 / yan çılmah, yan çıkmak: Yan tutmak.”

“yargısını yarmak: Birinin karşısında, başkasından yana konuşmak.”

7.1.1.8. Bahane Üretme

“ezir özür 2: Sözde neden.”

“ınır yanır etmek / irem kırım etmek / özür yazır etmek / talga tutmak: Bir teklifi kabul etmemek için gereksiz nedenler ileri sürmek.”

“tefil düzmek: Suçunu gizlemek için sözde nedenler uydurmak.”

“yörebe sürmek: İşte güçlük çıkarmak, yokuşa sürmek.”

7.1.1.9. Başarı

“aşşığı gurşunlamak: İşi yoluna koymak.”

“atlı gibi 2: Çalışkan, koşarcasına iş yapan (kimse).”

“doyla vurmak: Bir şey başarmak, ün kazanmak.”

“öne geçmek 1: İleri gitmek, üstün gelmek.”

“öskes olmak / sıkıldığını un itmek / sonunu getirmek 1: Becermek, bir işi başarmak.”

“sonunu getirmek 2: Sonradan gelişip ilerlemek.”

“şan virmek: Adı sanı yayılmak, ünlenmek.”

“ününü almak: Adı, gerektiği kadar yayılıp, iyiden iyiye tanınmış olmak.”

“vurduğunu düşürür: Giriştiği işte, üstün başarı gösterir [anlamında kullanılır].”

7.1.1.10. Başarısızlık

“alımını almak 4: Bir işte başarısızlığa uğramak, zarar etmek.”

“ayaz almayan: İşten eli boş çıkan.”

“baş olmamak: Bir işi bir sonuca bağlayamamak, bitirememek, bitmemek (iş için).”

“pers olmak (II) 3: Yenilgiye uğramak, yenilmek.”

7.1.1.11. Bencillik

“aba atmak 2 / adırık olmak (ağdırık olmak) / ağırtı olmak / asıntı olmak: Birine yük olmak; birisinden geçinmek isteğiyle peşini bırakmamak.”

“ağızını yemek: İyisini kendine ayırmak.”

“gözü bozluk: Hep kendini düşünen, açığöz (kimse).”

7.1.1.12. Cehalet / Bilgisizlik

“akıl ermezlik 1: Cahillik.”

“ayağının tozuna bakmamak: Bilmediği konuda konuşmak, tartışmak.”

“hardal geven: Bir şeyden haberi olmayan.”

“şapat düşmek (II): Bir şeyden bilgisi olmamak.”

“şarıltıya gelmek: Bilgisizce bağlanmak.”

7.1.1.13. Din

“acısına yutmak: İlenmek, beddua etmek.”

“ağız aşmak (II) / (ağız açmak): İftar etmek; oruç bozmak.”

“ander kalmak 1: Yok olmak, olmaz olmak (ilenç).”

“avcu kavun olmak: Gaibe hükmetmek.”

“beterine garmak (beterine karmak): Daha kötü durumlara düşmek (ilenç olarak kullanılır).”

“davin çıksın: Allah cezanı versin anlamında ilenç.”

“dili gurumak: Konuşamayacak hâle gelmek (ilenç olarak kullanılır).”

“dilene düğüm düşmek: Dilsiz kalmak anlamında ilenç.”

“diynek atlamak: Kötü alışkanlıklardan vazgeçmek için büyük yemin yapmak.”

“el almak (I) / el tutmak (I): Bir şeyhten zikir, tesbih çekmek için izin almak.”

“el eline bakası: Başkasına muhtaç olası anlamında ilenç.”

“el virmek: İzin vermek.”

“ellere kalası 1 / ellerde illerde kalası 1 / ellere kalasıca: Kimsesiz, öksüz, yetim kalasın anlamında ilenç.”

“ellere kalası 2: Nişanlısının başkasına kalması için kullanılan ilenç.”

“kada almak 1: Beddua, ilenç almak.”

“karğışı cetmek: Birinin ahı tutmak.”

“maççalar çıkası: Dert, yara çıksın anlamında ilenç.”

“mayha etmek: Adak eti ya da yiyeceği dağıtmak.”

“ocak saymak: Bir şeyi tabu saymak.”

“ören kalsın: İyeleri ölüp evin yıkılsın anlamında ilenç.”

“sırtının üstünden görmek: Yararını görmemek (ilenç).”

“suyu çekmek: İnanişâ göre bir yerin havası suyu kişiyi oraya gelmeye zorlamak, çekmek.”

“suyu, toprağı çekmek: İnanişâ göre ölüp gömüleceğı yere bilmeden gitmek.”

“vayına oturasın: Acısını göresin (ilenç).”

7.1.1.13.1. İnanç / İnançsızlık

“diline sirke sarımsak: Şeytan kulağına kurşun anlamında kullanılır.”

“kör düvaası: İnanılmadan yapılan ve yinelenen dua.”

“mort murt olmak: İmansız olmak.”

“ocak başından ırak: Eve kötülük, bela gelmesin, evden uzak olsun anlamında dilek.”

“öz vermek: Günahının af olması için kurban kesmek.”

“uğur suyu: Yolcunun ardından, ev halkınca kapı önüne dökülen su.”

7.1.1.14. İnanış

7.1.1.14.1. Büyü / Büyücülük

“ağzını bağlatmak: Büyülemek.”

“başını çöndermeyh: Eşleri birbirinden büyü ile ayırmak.”

“dil değmek / dile gitmek / goz etmek (II) / göz almak / göz basmak / gözçeyh olmah / nazar çövdürmek / nefes değmek: Nazar değmek; nazar değdirmek.”

“gön yürütmek / küpe binmek: Büyücülük, cadılık yapmak.”

“göz bayıcı / göz bacı / göz bağcı / göz bağıcı / göz baycı / göz boyacı: Göz boyayıcı, sihirbaz [kimse].”

“uğrağa basmak / uğrağa uğramak / uğrağa gelmek: Cin, peri bulunduğu inanılan bir yere basmak; çarpılmak.”

“yom ağızlı: Gizilden bilici.”

7.1.1.14.2. Fal / Falcılık

“bahdına bakmak / bahıma bahmak (bakım bakmak): Fala bakmak.”

“bahıma baktırmak (bakma bakıtmak): Fala baktırmak.”

“yom ağızlı: Gizilden bilici.”

7.1.1.14.3. Uygulamalar

“başından çevirmek 2: Yoksula verilen parayı adına adanan kimsenin başı üstünden çevirmek.”

“börk kapmak: Kur'an'dan bir cüz bitirince, çocuğun başından başlığını kapıp babasına götürmek.”

“güccük üleştirmek: Arife günü çocuklara yağlı katmer dağıtmak.”

“huy kesme: Yürüyemeyen çocukların yürüyeceğı inancıyla boyunlarına ip bağlayarak bir yatıra götürme ve ziyaretten sonra boyundaki ipi oradan geçen birine kestirme.”

“kösteğini kesmek / tuşağını kesmek: Sık sık düşen çocukların, düşmesine engel olacağı inancıyla ayaklarına önce bağırsak sarıp sonra da kesmek; yeni yürümeye başlayan çocuğun, düşmeyeceğı inancıyla iki ayağına bağlanan ipi bebeğin dayısı kesmek.”

“iğne değiştirmek: İki lohusa karşılaştınca boş inanca göre tedbir almak.”

“kedek düşmek: İstihareye yatmak.”

“kol vermek (III): Şeyh müridine el vermek.”

“kurtağı bağlamak: Kaybolan hayvanı kurt yememesi inancıyla ucu düğümlenmiş mendili hocaya okutmak.”

“şirinlik muskası: İyi geçinmek ya da birinin sevgisini çekmek için takılan muska.”

“tolu kesmek: O yıl dolunun az yağması dileği ve inancıyla ailenin ilk çocuğu ilk yağın doluyu ikiye bölmek.”

“yollu olma: Geleneklere uygun davranmak.”

“yolunu çekmek: Arkadaşları arasında uygunsuz bir davranışı görülen, sözü duyulan kişi, onlara şölen vererek suçunu bağışlatmak.”

“yolunu paklamak: Suçlu kişi, bir armağan ya da şölen vererek suçunu unutturmak.”

7.1.1.15. Erdemlilik

“adını goma 1: Karar vermek.”

“ağız öğretmek: Öğüt vermek.”

“ağız silmek, ağız yıkmak: Bir konu hakkında söz söylememeye, bir işe karışmamaya karar vermek.”

“aslı olmak 1: Yeminli olmak.”

“aslı olmak 2: Sözünün eri olmak.”

“aşağıdan gelmek: Çalım satmayı bırakmak.”

“aşağıdan söylemek / indir etmek / muhal etmek / sülük etmek / ündür etmek / yendir etmek 1 / yendir etmeyh / yendür etmek: Tevazu ile konuşmak; alçak gönüllülük etmek.”

“aşşādan küreşmek: Aşağıdan almak.”

“başını bağlamak (III): Bir iş için kesin karar vermek.”

“boğaz geçmek (I) / boyun vermek 1 / gevel vermek / ırhar vermek: Söz vermek.”

“cızya gelmek: Doğru yolu bulmak.”

“dalağı dışarı 1 / dalağı dışında 1: Temiz yürekli [kimse].”

“ecirini çıkarmak 1: Yerini doldurmak, karşılamak, eksikliğini tamamlamak.”

“goynü alçak: Alçak gönüllü.”

“kökten sürme: Soyu sopyu belli, türedi olmayan, soylu.”

“minalı olmak: İyilik dilemek.”

“özü doğru: Güvenilir, iyi yaradılışlı (kimse).”

“südü sümüğü temiz: Soyu sopyu temiz.”

“ulkuna gelmek: Doğrusuna, düzüne gelmek.”

7.1.1.16. Erdemsizlik

“aba atmak 1: Kendisini kurtarmak için suçu başkasına yüklemek.”

“ağrını yeniltmek: Kendini küçük düşürmek, onurunu kırmak.”

“amalı domalmak: Tamahkâr olmak, açgözlülük etmek.”

“aman zaman dinnememek: Fırsat vermemek, acımamak.”

“aman zaman vermemek: Fırsat vermemek, birden bire bastırmak.”

“avrad ağızlı 2: Sözünden dönen, döneke.”

“ayak artmak / meğel görmek / tırnağını uzatmamak: Bir kişiye manen yüklenmek, kötülüğüne çalışmak.”

“aylahtan almak / mafdan geçinmek: Para ve emek vermeden yararlanmak.”

“baldırı çıplak / baldır bayrak 2: Kendini bilmez, yoksul.”

“boğazı kısa: Sır tutmayan, düşündüğünü saklayamayan [kimse].”

“boş bulunmak 2: Ağızdan söz çıkmak, istemeden söylemiş bulunmak.”

“cehendem olmak: Defolup gitmek, çekilip gitmek.”

“celbecep olmak: Bir kimse yüzüstlük ederek bir şey elde etmeye çalışmak.”

“cerlik yapmak: Hainlik yapmak.”

“cızdan çıkmak / cızadan çıkmak / cızdan çıkmak / cızgıdan çıkmak / cızıktan çıkmak / cizidan çıkmak: Doğru yoldan çıkmak.”

“cılık dolamak / ipi çürük olmak / ireng etmek 2 / oka yatmak (I) / sözünü yimek: Sözünden dönmek.”

“dalda etmek (I): Bir kimseyi işten el çektirerek açığa çıkarmak.

“diniş vermek / dink vermek / din vermek / kulak davutmak: Kulak kabartmak, dinlemek.”

“el altı (I) 1: Her işe karışan (kimse).”

“el yenilliği / el yengilliği: Yapılan değeri büyük iş karşılığında verilen az para, yetersiz karşılık.”

“eşer beşer çıkarmak: Unutulmuş bir söz ya da olayı yeniden ortaya çıkarmak, alevlendirmek.”

“eşiyreliğe kaçmak 1: Suçunu örtmeğe çalışmak.”

“foka vermek: Gizli olan bir şey açığa vurulmak.”

“gaga döşemek / sucuğunu sarkıtmak / sümsüklük etmek: Aç gözlü olmak, gözü doymamak.”

“gılı gılı yapmak: Yüze gülmek.”

“gölemen olmak: Başkasının malına konarak zengin olmak.”

“göt görmedik / soğnadan görme: Görgüsüz, sonradan görme.”

“hont etmek: Bayağı bir şeye tenezzül etmek.”

“horsa okumak: İnkâr etmek.”

“hört etmek: Sözüünü geri almak, dönmek.”

“ılkıdan tutma (II): Emeksiz meydana gelme (mecazi anlamda).”

“ifil kurdu: Her şeye burnunu sokan, kendisini ilgilendirmeyen gizli şeylere karışan adam.”

“iğne atmak (II): Ekmeğin içine iğne koyup köpeklere yedirerek öldürmek.”

“lambur lumbur (I) 1 / sakar teper: Pot kıran, patavatsız, densiz kimse.”

“mahana bulmak: Kınamak.”

“malakaya konmak: Parasız, emeksiz ve karşılıksız elde etmek.”

“mat etmek: Bir kimsenin kötülüğünü herkese duyurmak.”

“meys etmek / orbuk gibi sormak: Başkasının varlığını elinde tutmak.”

“müdük etmek: Yapılan iyiliğin değerini bilmemek.”

“pahıllık yapmak / pataklik etmek: Zarar vermek.”

“sakırğa olmak: Dadanmak, can sıkıcı davranışlarda bulunmak.”

“sallasırt etmek: Başkasının malını, olurunun almadan sırtına alıp gitmek.”

“samur kürk giymek: Söylenmemesi gereken sözün yerine gidip ulaştırmak için [harekete geçmek].”

“takaza etmek (I) 2 / tap etmek / tapa yapmak (II): Başa kakmak.”

“tantal etmek: Sözün yaymak, duyurmak.”

“tapır tapır itmek: Birine hoş görünmek için onursuz davranışlarda bulunmak.”

“üstüne yatmak: Borcu ödememek, aldığını geri vermemek.”

“yalan atmak: Yalan söylemek.”

“yasdıhlı konuşmak: İki yüzlülük etmek.”

“yıkım virmek: Büyük zarara sokmak.”

“yimeği sırtına dutmak: İşçinin yiyecek sorununu üstlenmemek.”

“yüzü kara (II): Yalancı [kimse].”

7.1.1.17. İnatçılık

“abraza gitmek, arbaza gitmek / gasbannah yapmak / kecine gitmek / kesirinden gelmek: Zıddına, inadına, dikine gitmek.”

“accık etmek / ayağını mercimek kütüğüne dayamak / cıbilları goşmak / daban diremek / daban döğmek / göpe oturmak / mesep yarıştırmak / neftim demek / yamaç çatmak: İnat etmek, direnmek; sözünden dönmemek.”

“dalına binmek 2 / ecim çekişmek 1 / sibe sürmek / üzerine sürmek / vird etmek / virt etmek: Ayak diremek, üstünde durmak; bahse girmek.”

“damarı galkmak / tırdı tutmak: İnadı tutmak.”

“dik duraş durutmak / dikduruluk yapmak: İnadını yaptırmak için çevresindekileri zorlamak, üzme.”

“fındık biber (II): Aksi, inatçı olan çocuk.”

“izağna yapmak: Karşısındakini kızdırmak için gerekenin ve istenilenin inadına aksini yapmak.”

“kav çakmak / solak davul dövmek: Bilmediği bir konuyu inatla savunmak; zararını bile bile, bir işte, bir düşüncede inatlaşmak.”

“körlük yapmak / köllük yapmak: Kışkıandırmak, nispet yapmak, inat etmek.”

“omuzunu vermek: Haksız olduğu hâlde direnmek.”

“şurra yeritmek: İstedğini yapmak, inadını yerini getirmek ya da yapacağına kendi kendine söz vermek.”

7.1.1.18. İsteksizlik

“armut gibi düşmek (I): İstemeyerek yardım etmek.”

“ayağını esirgemek: Gitmek istememek.”

“dil ucuynan / kuzgun teklifi: Gönülsüz çağrı, yarım ağızla.”

“göğnüne küsmek: İsteklerini engellemek, isteksiz olmak.”

“göz belirtmek (III): Bir isteği olumsuz karşılamak.”

“gurban etmek: Vermemek, vermek istememek.”

“ilim tadım: İsteksiz.”

“kert zort etmek 1 / sokur sokur etmek: Söylenmek, homurdanmak, gönülsüz iş görmek.”

“labar olmak: Sıcacığın etkisiyle gevşemek, canı bir şey yapmak istememek.”

“lele hoy demek / muğur olmak 1: İster istemez evet demek; kabullenmek.”

7.1.1.19. İtaatsizlik

“azıya almak / tıngırına saymamak: Söz dinlememek; başına buyruk olmak.”

“baş költürmek / tepegöz olmak: Baş kaldırmak, itiraz etmek, isyan etmek.”

7.1.1.20. Kaprislilik

“bitini şişirmek / depeye çıharmak / ebelemek cibelemek: Şımartmak, nazlandırmak.”

“demden akıllı: Aklına geleni yapan, durmadan fikir değiştiren [kimse].”

“gıyrata çekmek / karnı götürmek / kerimeti kısmak: Naz, eda çekmek; nazlanmak.”

7.1.1.21. Karşılaştırma

“basgın gelmek / tuğ dikmek 1: Üstün gelmek.”

“üste çekmek 2: Kötülükte karşılaştırılan iki canlıdan biri, ötekinden baskın çıkmak.”

“üste gelmek 2: Değerce üstün olmak.”

“üzbar olmah, üzbar olmak (üzbar olmak / yüzbar olmak 1) / üzber olmak 1 / yüzbar etmek / yüzberi olmak: Yüz yüze gelmek, yüzleşmek.”

“yan yatmak (II): Boy ölçüşmek.”

“yüz vuruşturmak: Yüzleştirmek.”

7.1.1.22. Kuşku / Şüphe / Kararsızlık

“acabada kalmak / beyni gıcılanmak 2 / (beyni gijillenmek (gijellenmek)) / gıcığ girmeg / gönül gezdirmek: Şüphede kalmak; beğenip seçme işinde kararsız davranmak.”

“ayran gönüllü 1: Maymun iştahlı, değişken [kimse].”

“ezgin tezgîn: Bilinmedik, yabancı, kuşku veren kimse.”

“fırfır akıllı: Sürekli düşünce değiştiren [kimse].”

“ıkcırcık etmek / tekleyip çiflemek: Bir iş için kesin karar veremeyip sallantıda bırakmak.”

“mırın gırın etmek / mırın gırın itmek / ocalamak bucalamak: Kararsızlık, isteksizlik göstermek.”

“pıtırak tutmak: Kuşku ve düşünceden duramamak.”

“sallantuda olmah / sallaşıktaki galmak: Gecikme ya da kararsızlık yüzünden iş sürüncemede kalmak.”

“tankuş olmak: Kafası karışmak, sersemlemek.”

“vıyviyi almak: Kuşkuyla ivcenlik göstermek.”

“yel almak (II) 2: Anlam çıkarmak, işkillenmek.”

7.1.1.23. Misafirperverlik

“abircin olmak (II) / eyerleyip beyerlemek / görekap almak / kolkanat olmak: Misafire fazla ikram etmeye çalışmak, parçalanmak.”

“açık gapı 1 (açık kapı 1) / sufrası açık 2: Konuğa kapısı açık, konuk sever aile; misafiri bol ev.”

“ağalık etmek 1: Ağırlamak.”

“ateş almaya gelmek: Konuk, kısa süre oturmak.”

“konak çekmek: Köy imamlarına her ev birer gün yemek vermek.”

“obaya gitmek: Gezmeye gitmek, konuk olarak bir yere gitmek.”

7.1.1.24. Muhalefet

“ağız aşmak (I) 1 / ayrı çekmek 2 / ayrı baş çekmek / cehline çekmek / celbine getmek / çap gitmek / dırca gelmek / dıraca gelmek / dırca konmak / dırcam gelmek / kerç etmek 2 / öneği olmak 2 / yan yatmak (I) / zırt getmek / zırtta gelmek / zırt vurmak 1: Karşı gelmek, ağzını açmak; zıt gitmek.”

“coruk koşmak: Haklı haksız her şeye itiraz etmek.”

“çerçene etmek / yamaç olmak: Karşı söylemek, karşı durmak; tartışmada doğrüşte, oyunda karşı olmak.”

“daban dabana olmak / öneği söylemek: Aksi cevap vermek, ters konuşmak.”

“dek gelmek (III) / pinter etmek Dik kafalılık etmek; kafa tutmak.”

“elden ayrıkısı: Kimseye benzemeyen.”

“kargış vermek / yamacını vermek: Karşılık vermek.”

“söz altında galmamak: Aşağılayıcı söze karşılık vermek, kendini savunmak.”

7.1.1.25. Olgunluk

“adarı yetmek / bağı kalkmak 4 / ırıs dolmak: Kemale ermek, olgunlaşmak.”

“dölenip döşenmek 1: Olgunlaşarak uslanmak.”

“göze gelmek: Haddinden fazla büyümek, güzelleşmek, olgunlaşmak.”

“kızılıktan düşmek: Erginleşmek.”

“micince gitmek: Birini kızdırmayacak, ürkütmeyecek şekilde davranmak, huyuna gitmek.”

7.1.1.26. Rastlantı

“çatapat gelmek: Karşılaşmak.”

“ebriğe basılmak: Başkası için hazırlanan yemek ya da ziyafete tesadüfen orada bulunan bir başkası da katılmak.”

“harpaharp gelmek / tuş olmak: Beklenmedik bir yerde ve zamanda karşılaşmak.”

“par vermek: Görünmek, uğramak.”

“uğrak virmek: Uğrayıp geçmek.”

“uğuruna çıkmak: Sabah ilk kez birinin önüne çıkmak.”

“üstüne basmak: Birinin ortaya atmak istediği düşünce, bir başkasınca tıpatıp söylenmek.”

“yamaca çıkmak / yamacına çıkmak 1: Karşısına çıkmak.”

“yamacına gelmek: Yakınına gelmek.”

7.1.1.27. Rıza Gösterme

“ağı yutmak: Zehirlenmek, zehirlenmeye razı olmak.”

“çiziye gelmek: Doğruyu kabul etmek, inattan vazgeçmek.”

“gayıl olmak / gayıl gelmek / gayıl olmak / keramet etmek: Razı olmak, yetinmek, kabul etmek.”

“gayıl atmak: Kabul etmek, benimsemek.”

“hot hot etmek: Gönlü yatmak, razı olmak.”

“mut olmak: Sonunda bir şeyi kabul etmek.”

“pompul çıkarmak: Pes demek.”

“yol vermek 2: İzin vermek.”

“zehni yatmak: Bir işin olabileceğini kabullenmek.”

7.1.1.28. Safılık

“boş bulunmak 1: Uyanık olmamak, aymaz durumda avlanmak.”

“fişşik akıllı / kanılgası yakın: Saf, her şeye çabuk inanan [kimse].”

7.1.1.29. Tecrübe

“azı sarı 1: Deneyimsiz, toy, çocuk yaşta.”

“başı satma daşına değmek: Acı bir tecrübe geçirmek.”

“hadar almak (heder almak) / hesse gapmak / usbahası olmak: Ders almak.”

“kıyıcığından geçmek: Görüp geçirmek.”

“yüz tutamağı (II): Bir olayın gelişme yönünü etkilemek için öne sürülen, örnek gösterilen başka bir olay.”

7.1.1.30. Unutkanlık

“adını getirememek: Adını hatırlayamamak.”

“gelgeç akıllı 2: Unutkan (kimse).”

7.1.1.31. Uygunluk / Denklik

“al üstüne mor giymek: Çirkin, uyumsuz giyinmek.”

“al yeşil kuşanmak 2: Süslü giyinmek.”

“aşkar vermek: Boyayı tutturmak.”

“atımına düşürmek, atımına getirmek 1 / biçimine getirmek 1 / dengine düşürmek / tapına düşürmek / tasımına getirmek: Sırasına getirmek, tavına getirmek.”

“atımına getirmek 2: Kurşun, erimini bulmak.”

“başı bozuk 1 / süngü düşük: Kötü giyimli; üstü başı düzensiz, dağınık.”

“biçim almak / örthars etmek / yon görmek: Uygun olmak, yakışmak; uygun görmek.”

“biçimine getirmek 2: Kısırmak, yakalamak.”

“dek düşmek (I) / dek gelmek (I) / denk gelmek / deg gelmek / dek gelmek (II) / meçe gelmek / mıdamıh getirmek: Uygun gelmek, rasgelmek, rastlamak.”

“delip dakmak: İdare etmek, şöyle böyle olmak.”

“demonu yerinde olmak / işler akkın gitmek: İşler yolunda gitmek.”

“dengine almak: Değer ve yaşça kendisiyle bir tutmak.”

“el yetiştirmek: İmkan olmak.”

“eli ermek: İş için elverişli zaman, koşul bulmak.”

“emmeye yaramak: Faydalanabilir, yararlanılabilir olmak.”

“fit etmek: Ödeşmek.”

“ir görmek: Uygun görmek.”

“kese gelmek / kıdağına gelmek: Biçimine, yerine gelmek.”

“kese getirmek: Biçimine getirmek, yerine getirmek.”

“laline yaramak: İşine gelmek.”

“lıkadak oturmak: Tıpatıp yerine oturmak.”

“mahaşına getirmek: Uygun duruma getirmek, tam karşıya almak.”

“malakları çevirmek: İş yapabilir olmak.”

“mehel görmek: Yaraşır, uygun görmek.”

“omzu düşük 2: Giyinişi düzgün olmayan [kimse].”

“pes getürmek: Uygun biçimde karşılık vermek (söz için).”

“sirkeli sarmısaklı aş: Eksiksiz, isteğıe uygun iş.”

“çanına düşmek: Yakışmak.”

“tav etmek 1: İstenilen duruma yetirmek.”

“tav olmak (I): Uygun bulmak.”

“tay gelmek (I) / tölübüne gelmek / tölüne gelmek: Uygun biçimde gelmek, denk gelmek.”

“yirine gomak 1: Yakışan, uygun düşen yere koymak.”

“yön görmek: Uygun görmek.”

“yöndemine getirmek / yöndemini bulmak: Bir şeyi yapmanın sırasını, olanağıını bulmak.”

“yöne gelmek 2: Eğıtilmeye elverişli olmak.”

“yönlü gelmek: Yararına olmak.”

7.1.1.32. Vazgeçme / Vazgeçirme

“aklanıp paklanmak: Kötü işleri bırakmak.”

“ayanı kesmek 2: Gitmemek.”

“dili çekmek / dilini çiğnemek: Bir şeyi söylemeye başlamışken söylemekten vazgeçmek.”

“dirsek gıñırmak: Önce vermek istediğıi hâlde sonradan vermemek.”

“diziye gelmek / ızlama gelmek / yola gelmek: İnattan vazgeçip doğıruyu kabul etmek, yola gelmek.”

“el yumak 2 / gıcılı bükme: Bir işi yapmaktan vazgeçmek.”

“eteğıini çekmek: Günah sayılan işlerden vazgeçmek.”

“herge yihmak: Sözünden, düşüncesinden dönmek.”

“işlerden mat olmak / kıcırı bükme (II) / yelkeni bırakmak / yelkeni suya bırakmak: Caymak, bırakmak, vazgeçmek (iş, davranış, öfke vb. için).”

“tıkindakları toplamak: Vermiş olduğı karardan dönmek.”

“yüz giri itmek: Geri dönmek, geri döndürmek.”

7.1.2. Davranışsal Tutum

7.1.2.1. Abartılılık

“aba gibi atmak / aba yeninden atmak / bacak gibi atmak / dan dan atmak / laf çatlatmak / zart zart itmek: Yüksekten atmak, palavra savurmak, öğünmek.”

“aba gibi atmak 1: Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.”

“ağzı gırağlı / ağzı yelli 2 / ağzı yokarı 1: Yüksekten atan, övünen; abartıcı [kimse].”

“azına başına bakmak / kaameti artırmak: Aşırı davranmaya başlamak, azıtmak.”

“baş yapmak (I): Çıban hâline getirmek (mecazen) mübalağa etmek.”

“bokunu çomaklamak: Gereğinden çok alçak gönüllülük göstermek.”

“dorum dorum atmak / kantin atmak 2 / kantel atmak / şahşahaya galdırmak / tevatır etmek / tevatır itmek: Abartmak, büyütmek.”

“elli kollu: Herhangi bir konuyu fazlasıyla abartma.”

“gubuz atmak / kof atmak / partial atmak / partial atmah: Yalan söylemek, abartmak.”

“horta atmak 1 / kasavan atmak: Konuşmak, abartarak konuşmak.”

“pirecik devecik olmak: Küçük özür büyüyüp yayılmak.”

“pot atmak / tav atmak / tavatır etmek / zart atmak / zart zurt etmek / zart zurt itmek / zarta atmak (I): Övünmek, abartarak konuşmak.”

“yelyağdıya vermek: Abartmak, herkese duyurmak.”

“zanzun itmek: Kaba, ağır sözlerle atıp tutmak.”

7.1.2.2. Acelecilik

“alada gelmek / aş daşmak, aş taşmak: İş, telaş veya aceleyi gerektiren bir duruma gelmek.”

“ayak kaldırmak / daban etmek (I): Çabuk yürümek, acele etmek.”

“başgöz etmek, başda gözde etmek / cirim çıkarmak (I) / eli ağzına varmamak (I) 1: Herhangi bir tehlikeden sakınarak bir işi alelacele yapıp bitirmek.”

“boylam boylam aramak / fırık dönmek: Bir şeyi acele ile aramak, her tarafı aramak.”

“cılannarı çıkmak: Aç gözlülükle ivedilik göstermek.”

“çalaca yapmak / çalıp atmak: İş çabuk ve gelişigüzel yapmak.”

“çalapala yapmak: İş tez yapmak.”

“çalgavur etmek / gıfı tutmak / hayına düşmek: Çabuk ve etrafı rahatsız edercesine telaşlı bir şekilde iş yapmak.”

“çalpantıya binmek / çapını açmak: İş aceleye getirmek; hızlandırmak.”

“çay gelmek: Çabuk gelmek.”

“dabdur olmak / şıptır olmak 1: Tez hazırlanmak.”

“doğrama tökdüren: Aceleci ve titiz (kimse).”

“eteş almaya gelmek: Gittiği yerden çabucak dönmek.”

“evede binme: Acele yapma, aceleye getirme.”

“fıra getmek: Kapanın elinde kalmak, kapışmak.”

“gıcır bükme / gıcırı bükme (II) 1 / gıcırım bükme / gıcır bükme: Bir şeyi çabucak yok etme, ortadan kaldırma.”

“**holta etmek 1:** Acele acele, kol kola gezinmek.”

“**hopur hopur etmek:** Acele acele yemek.”

“**kıvrak olmak / peresen dönmek:** Hızlı ve çevik davranmak.”

“**lan lan atmak:** Yetkisi olmadan konuşmak, yüksekten atmak.”

“**mittir mittir dolaşmak:** Ufak tefek insan, çocuk, av köpeği evcenlikle dolaşmak.”

“**taşkala etmek 3:** İşi gürültüye getirmek, ivmek, telaşlanmak.”

“**yelere düşmek:** Acele ile oraya buraya koşmak.”

7.1.2.3. Alaycılık

“**aksesine gülmek / boşuna almah, boşuna almak / daşgalaya almak / dınaza almak / görlük yapmak / horata etmek 2 / hoyhoy çekmek / kıtır almak / malamat etmek (I) 3 / matırak geçmek / meysimiye almak / mezeye almak / tahasıya almah / taşkala etmek 1 / taşkalaya almak / tınaz almak / tınazaya almak / tırana etmek / zanağı etmek:** Eğlenmek, alay etmek.”

“**ayın oyun olmak 1:** Oyuncak olmak, eğlence konusu olmak.”

“**behriman olmak:** Zengin olmak (alay olarak kullanılır).”

“**eğens etme:** Alay etme, sitem etme.”

“**elgün maskarası:** Herkese alay konusu olan, kişiliği olmayan (kimse).”

“**hilli mangır etmek:** Gülmek.”

“**kaf çıkmak / kesim etmek / kesintiye almak / kiniya almak / lağvet geçmek / lavet geçmek:** Dalga geçmek; alaya almak, taklit etmek.”

“**keşine bakmak:** Birinin durumuna eğlenerek bakmak.”

“**keşine güldürmek:** Durumuna güldürmek.”

“**keşine gülmek:** Durumuna gülmek.”

“**siyecek etmek:** Topluca bir kişiyle eğlenmek.”

7.1.2.4. Aldatıcılık

“**ayak yapmak 1 / ayın oyun etmek 4 / curruga çıkarmak / fırtık vermek / forta atmak / kantin atmak 1 / kantin etmek / kayış etmek / laf atmak / madik atmak / tora çekmek / vanağı vermek / yeltesine girmek:** Aldatmak, kandırmak; yalan söylemek; pusuya düşürmek.”

“**ayak yapmak 3 / musturluk etmek:** Bildiği hâlde bilmezmiş gibi konuşmak; bilmezlikten gelmek; kandırır biçimde konuşmak, ağız yapmak.”

“**başını bağlamak (IV):** Evlenme vaadi ile aldatıp uzun bir zaman bekletmek.”

“**başını balamak 2:** Sözde hastalık nedeniyle i[ş]ten kaçmak.”

“**cııldız etmek:** Aldatmak, göz boyamak; bir şeyi bilerek saklamak.”

“**cort etmek (II) 1 / cort atmak:** Palavra, yalandan vaat etmek.”

“**göz bağlama:** İşine gelir şekilde istediği gibi gösterme.”

“**göz bayıcı:** Göz boyayıcı, sihirbaz.”

“**hava vurmak:** Yalan söylemek.”

“**hoşamadiya tutmak 1:** Tatlı tatlı konuşup aldatmaya çalışmak, kandırmak.”

“**ıvırıp kıvrırmak:** Nazlanıp aldatmaya çalışmak.”

“**içeri tutmak:** Bir işte başkasını aldatıp zarar ettirmek.”

“kıtır atmak / kubuduk atmak / kubuz atmak / kubur atmak: Yalan söylemek.”

“piye etmek: Oyunda kandırmak.”

“puşluk yapmak: İki yüzlülük yapmak.”

“şerbetli dil: Tatlı dil, kandırıcı konuşma.”

“tav etmek 2: Kandırmak, inandırmak.”

“uykuya vermek: Uyutmak, aldatmak, başından atmak.”

“yüğsekten uçmak: Kendisinin ya da malının değerini yüksek göstermeye çalışmak.”

7.1.2.5. Aldırmazlık

“aflaya gitmek / güme gitmek / hebep olmak / yabana gitmek (II): Boşa gitmek; kaybolmak.”

“ağıra almak / endezeden aldırmaq / görmezlikten gelmek 2: Umursamamak, işi yavaşla almak.”

“akıl ermezlik 2: İşine gelmezlik.”

“alımı geniş: Hazımlı, vurdumduymaz, tahammüllü [kimse].”

“araya vermek: Boşa salmak, ziyana uğratmak.”

“asamakta kalmak / asancakta kalmak / asangaçta kalmak: Sürüncemede kalmak, geriye atılmak, ihmal edilmek.”

“askuda kalmak: Sallantıda kalmak.”

“aspa çıksın / asba çıksın / uğur olsun / uğur ola (II) / uğurlar olsun (II): Ne olursa olsun umurumda değil, anlamında önemsememek için kullanılır.”

“baş ermek: Aldırış etmemek, bir meselenin üzerinde durmamak, boş vermek (argo).”

“başdan sama / deli dülü / deve gevişi / ezir özür 1: Özentisiz, dikkatsiz, gelişigüzel.”

“bir şeysinmemek / cav saymak / dıngırına takmamak / yabana atmak: Önemsememek, aldırmmak.”

“çalkap görmek: Bir ara görmek, dikkat etmeden bakmak.”

“çırpıp çırpıp atmak: Kestirip atmak.”

“delme takma: Üstünkörü, baştan savma yapılan iş, aygıt, onarım.”

“dındın gelmek: Önemsiz, değersiz görünmek.”

“ef kaf iş yapmak: Üstünkörü, baştan savma iş yapmak.”

“eme göme yaramamak: Hiçbir işe yaramamak.”

“eşek kanıyla aşılmmak 1: Aşırı derecede vurdumduymaz olmak.”

“helik hülük / helig hülüg / helük hülük 1: Değersiz, önemsiz, ufak tefek şeyler için kullanılır.”

“heyрати olmak: İğreti, baştan savma, yıkılmak üzere olmak.”

“ısdıfıl olmak / ıstıfıl olmak / muşguluna bırakmak: Bildiği gibi yapmak; kendi hâline bırakmak.”

“ışlı bırakmak: Bir işi sonuçsuz bırakmak.”

“iki iki yapmak: Bir kez de yapılması, söylenmesi mümkün olan şeyi dalgınlık, tembellik vb. nedenlerle iki kez yapmak.”

“insalkıya vurmak: Oyalamak, geciktirmek.”

“koltuk kovaltmak: Yaptığı suçu görmemezlikten gelmek.”

“laşka geçmek / vecinde olmamak / vecine olmamak: Aldırış etmemek, dikkat etmemek; umurunda olmamak.”

“lengeresini bozmamak: İvmek gerekirken ağır davranmak.”

“lezgilik etmek: Anlamazlıktan gelmek.”

“mata atmak / ondört yapmak / orsa porsa vurmak / öte etmek: Savsaklamak, gerektiği kadar önem vermemek.”

“müte atmamak: Önem vermemek, dinlememek.”

“nükrüm etmek / üzülkes olmak: Yüz çevirmek, ilgisini kesmek.”

“salaklama atmak: Bir şeyi gelişigüzel fırlatmak, atmak.”

“sazına yelmek: Canı istediği gibi davranmak.”

“sivi siviye düşmek: Bir şeyi birkaç kişi aralarında yitirmek.”

“şaldır şuldur: Gelişigüzel, gürültülü.”

“tetip geçmek 1: Görmemezlikten gelmek.”

“yektirip gitmek: Başını alıp gitmek.”

“yüzün düşmek 2: Değerini yitirmek (kimse için).”

7.1.2.6. Anlaşma

“ağız ağıza vemek 3: Sözbirliği yapmak.”

“bağrı badaş olma: Duyguları, düşünceleri bir olmak.”

“ballım güllüm olmak / hoşkincilik etmek / sargun olma (II): Sıkı fıkı olmak, kaynaşmak, anlaşmak.”

“baş dermek (II) / baş etmek (I) 4 / ev olmak / yahtınca gitmek / yola gitmek: Geçinmek, bağdaşmak, uyuşmak.”

“danışıklı dönüşüklü: Danışıklı döğüş, gizli anlaşmaya dayanan hareket.”

“elbirlik etmek: İki tarafı anlaştırmak, uzlaştırmak.”

“elli olmak 1: Anlaşmalı olmak.”

“gavıl kurmak / gavul kurmak: İki kişi bir karara varmak.”

“herekeş etmek: Birleşmek, elbirliği ile iş görmek.”

“ıstıraç olmak: İki kişinin arası açık ya da iyi olmak.”

“imi bir olmak / ilmi bile olmak: Aynı düşüncede, aynı kanıda olmak.”

“istifil olmak: Anlaşmak, hesaplaşmak, yüzleşmek.”

“öcüne gelebe gelmek: Anlaşmaya varmak, kavgadan caymak.”

“suyu başından kesmek: Bir işi en yetkili kimseye başvurarak kesin sonuca bağlamak.”

“ürü karı olmak 1: Girişken olmak.”

“vızıldım oynamak: Kaynaşmak, cirit atmak.”

7.1.2.7. Aşağılama / Küçümseme

“ağırımı yennitmek: Kendini küçük düşürmek.”

“ağız gokusı: Aşağılayıcı söz.”

“alımını almak 1: Hak ettiği cezayı görmek, paylanmak, hakarete uğramak.”

“boktan boka sokmak / burnunu toprağa sürtmek / kakalanca olmak / söyüp sapannamag: Aşağılamak, sözle küçük düşürmek.”

“burun boku / helük hülük 2: Aşağılık, iğrenç, önemsiz (kimse).”

“cibinden çıharmak: Bir şeyin küçük veya değersiz olduğunu belirtmek için söylenir.”

“susak ağızlı 2: Sövgü ya da aşağılayıcı söz söylemeyi huy edinmiş, büyük ağızlı kadın.”

“top kesmeden: Ağır, aşağılayıcı sözleri çekinmeden söyleme için [kullanılır].”

7.1.2.8. Avarelik / Başıboşluk

“ağız sallamak (ağzını sallamak) / ahlek gezmek / diftiklenip durmak / körge goğalamak / olta vurmak / öte beri gezmek: Oyalanmak, boş vakit geçirmek, aylak gezmek.”

“avak olmak: İşinden kalmak.”

“avara durmak / avara galmah / aylakta kalmak 1 / dimdik durmak 1 / maymala çalmak / sinkonti çekmek / yeldir yeldir gezmek / zıldır zıldır dolaşmak / zon zon gezmek / zon zön gezmek / zöv zöv gezmek / zön zön gezmek: Boş durmak, çalışmamak.”

“avarılık vermek: Çalışan kimseyi işinden alıkoymak.”

“ayak gezeletmek / vıcığını çıkarmak 2: Vakit geçirmek, ayak sürümek.”

“elden avıçtan çıkmak (II): Avareleşmek, zaptedilmez hâle gelmek.”

“elebez kancığı: İşsiz güçsüz olup, gönül eylemek için avare avare dolaşan [kimse].”

“kımkim etmek: İş ağır ağır yapmak, oyalanmak.”

“mağlakta kalmak / meytellalide kalmak: Boş, sahipsiz, işsiz güçsüz kalmak.”

“sallama seyit: Başıboş.”

“salma etmek / seyp etmek 1: Başıboş, kendi başına bırakmak.”

7.1.2.9. Bağışlayıcılık

“görmezlikten gelmek 1: Göz yummak.”

7.1.2.10. Barışçılık

“aradan çıkmak 4: Aracılığı bırakmak.”

“barış görüş olmak: Barışıp yeniden dost olmak.”

“baş tutmak: Aracılık etmek.”

“ebilkubul olmak 2: Barışmak, dostça toplanmak, geçinmek.”

“el altı (I) 2: Aracılık eden (kimse).”

“orça etmek: Kavga edenleri ayırmak.”

“şoh etmek: İki kişiyi barıştırmak.”

7.1.2.11. Cömertlik

“dalağı dışarı 2: Cömert.”

“eli pek: Eli ağır, parasına sıkı [kimse].”

“sufrası açık 1: Eliaçık [kimse].”

“varını virmek: Kendinde olanın tümünü vermek.”

7.1.2.12. Dedikodu

“ad çekmek / ağırya yatmak (I) / ağırt etmek / atıp eğirmek 1 (atıp eğirmek (I)) / atıp savırmak / atıp üflemek / ayağını almak (I) 4 / ayanı almak (IV) / ayanı çekmek 1 / bacak çekiştirmek (I) / bacak sürmek / bacadan yapışmak, bacağına ip takmak / cap sıyırtmak 1 / garaltıya söylemek / geleci etmek / gıyvat gırmak / hart çalmak (II) / kesicilik yapmak / kor etmek / laklak çalmak / şor çıharmak / yarışık vermek: Bir kişi veya ve bir aile için kötü şeyler söylemek; birinin arkasından düşmanca konuşmak.”

“adı çekilmek / ağıza düşmek / ağızdan ağza düşmek / baş tapmak: Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylenmek, dedikodusu yapılmak; dile düşmek.”

“amalını aramak: Kusurunu aramak, yerici gözle bakmak.”

“aşna fişne olmak: Dedikodusu çıkmak, adı kötüye çıkmak.”

“atnan arpayı döğüşdürmek: Dedikoduda usta olmak.”

“ayağı çekilmek: İftiraya konu olmak, ağızdan ağıza dolaşmak.”

“ayağını almak (I) 3: Günahını almak.”

“çan çangara etmek: Dedikodu yaymak.”

“çatı guyrüh / gece kirpisi: Dedikoducu kadın; söz getirip götüreren [kimse].”

“çirk atma: İftira etme.”

“dil gezdirmek / dil vermek: Söz taşımak, gizli bir şeyi söylemek.”

“dilli düdük etmek: Bir şeyi çok söyleyip etrafa yaymak.”

“goğ yetirmek: Hakkındaki kötü söylentileri bir başkası tarafından işitmek.”

“indir kaldır: Dedikodu.”

“işgan olmak: Herkese yayılmak, herkes duymak.”

“kana girmek / karemet etmek / şebel atmak / şer atmak / üstüne gitmek / yalığara çalmak: İftira etmek, kara sürmek, kara çalmak.”

“ketim yitirmek / ketim yetirmek: Dedikodunun eksikliğini tamamlamak.”

“manşır etmek: Açığa vurmak, duyurmak.”

“nakış toplamak: Görüştüğü kimsenin, girdiği evin kusurunu, eksikliğini, dedikodusunu yapmak için dikkatle bakmak, incelemek.”

“söz itmek: Dedikodu konusu etmek.”

“sümiye söylemek: Gerçek olup olmadığını bilmeden söylemek.”

“şamşark olmak: Bir olay herkesçe işitilmek.”

“telve tutmak: Birine söylenmek istenen şeyleri başkasına söyleyerek ona duyurmak.”

“tillilim etmek: Gizlenmesi gereken sözü ona buna duyurmak, yaymak.”

“yalançısı olmak: Doğruluğu kesinlikle bilinmeyen bir bilgiyi başkasından duyup iletme.”

7.1.2.13. Dikkat / İlgi / Özen

“adım sektirmemek: Kaçırmamak.”

“adımını tek atmak: Tedbirli davranmak.”

“aleleyip asartmak / bakıp çekmek 2 / esermek besermek: Büyütüp yetiştirmek (çocuk için).”

“algın gözle bakmak / dolu gözle bakmak: Alıcı gözle bakmak; iyice tanımak.”

“bakalak olmak / bakarak olmak / bakar olmak / başını dönlemek / dekker olmak: (Birinin) başında beklemek, başından ayrılmamak; bir şeye dikkat etmek; göz kulak olmak.”

“bakıp çekmek 1 / baş koşmak (III) / göz ırmamak / hulus etmek: İhtimam göstermek.”

“baş koşmak (II): Alaka göstermek, uğraşmak, münakaşa etmek, iddia etmek, rekabet etmek.”

“başşa düşmek 2: İşe el koymak.”

“başında dönmek 2 / muhat olmak / mukaat olmak / mukahat olmak / mukavad olmak: Sürekli bakmak, bakımını üstlenmek.”

“boyun olmak (II): Kendini bir işe vermek.”

“ceciği gevşemek 1: Ağzı sulanmak, aşırı ilgi göstermek.”

“cırım çekmek: Dikkatle aramak.”

“dah düşmek / (deh düşmek) / dek düşmek (II) / (dek tüşmek) 1 / göz gulah olmah / teh düşmek (tek düşmek / tek tüşmek) / tike tike bahmah: Dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak.”

“dölek basmak: Tökezlememek, düşmemek için dikkatle basmak.”

“el elması: Çok sevilen, el üstünde tutulan (kimse).”

“eli ardına varmak: Geride kalanla ilgilenmek.”

“erkim olmak: Sahip olmak, göz önünde bulundurmak.”

“erkit olmak: İşinden kalmak, işinden alıkonmak, boşuna yerinden ayrılmak.”

“gıylye almak / sözünü itmek / üstüne malitmek / yendir etmek 2: Önemsemek, söz konusu etmek.”

“göze girmek: Dikkatli olmak.”

“heye beş etmek / heyesine durmak: Her emrini yerine getirmek.”

“kiyim kesim olmak: Tutumlu olmak.”

“körün gözü: Aksi, sakınılması gereken, tekin olmayan (şey).”

“kulpunu salıvermemek: Bir işin ya da kişinin peşini bırakmamak.”

“maşkına bakmak: Bir kimsenin görüşüne, iş yapışına, gidişine bakmak.”

“mayvalaya gelmek: Boş bulunmak.”

“mesmeye almak (mesmiye almak) / san etmek / seh olmak / yirine gomat 2: Dinlemek, önemli saymak.”

“ölçüp dökmek: Bir şeyi inceden inceye düşünmek, ölçüp biçmek.”

“öz çıkarmak: Bir işi iyi, temiz, güzel yapmak.”

“sak durmak (sak turmak): Uyanık, tetikte durmak.”

“tetiğe gomat: Emre hazır olmak.”

“tırım tırım etmek 1: Köşeyi bucağı inceden inceye araştırmak.”

“tuncunu ırmak 1: Adam saymak, adam yerine koymak.”

“yede almak: El altında bulundurmak.”

“yessir olmak: Yolunda olmak, kul kurban olmak.”

“yir itmek (II): Yer tutmak, yer edinmek.”

7.1.2.14. Dil Kullanımı

7.1.2.14.1. Konuşma

“ağdık ağdık konuşmak: Yüksek sesle, bağıra bağıra konuşmak.”

“ağız ağıza vemek 1: Karşılıklı konuşmak.”

“ağız ağıza vermek: Çene yarıştırmak.”

“ağız yapmak: Köye, şehirden dönen bir kimse düzgün dille konuşmak.”

“ağız dolu (I) 2: Lafı bitmemiş, söyleyecek sözü olan kimse.”

“ağız esenli: Ağzından dua eksik olmayan, tatlı dilli kimse.”

“ağız kenetli 2: Konuşmayan, suskun [kimse].”

“ağız kilitlenmek: Söz söyleyememek, konuşamamak.”

“ağıza deve tepmek: Bir tartışmada gereken karşılığı verememek, susmak.”

“ağızını gegelemek 2 / ağızını gevelemek 2 / ağızını gezeletmek / ağızını ögelemek / depdüp deyip durmak (I): Kekelemek.”

“ağızını gezeletmek / çemçüm etmek / ıdır yamur etmek / kek kük etmek / mud mud demek: Laf karıştırmak, sözü gevelemek.”

“avrad ağızlı 1: Kadın gibi konuşan erkek.”

“ayah tutmak: İlerde söylenecek bir söze zemin hazırlamak.”

“balla kesmek / sözünü balla kesmek: Konuşanın sözünü müsaade isteyerek kesmek.”

“bıdır bıdır etmek / gadır gudur etmek / kım kım etmek / lagur lugur etmek / (lağır luğur etmek) / mınmın etmek / mıt mıt etmek / yavan konuşmak: Mırıldanmak, anlaşılmayacak biçimde konuşmak.”

“cemeük ağız 1: Sözleri tam telaffuz edemeyen (kimse).”

“çanga manga olmak: Bir toplulukta birinin dediğini öteki duymayacak şekilde gürültülü konuşmak.”

“çem basmak: Konu kapanmıştır [anlamında kullanılır].”

“çençen itmek (II): Acı sözler söylemek.”

“davuş katmak: Çocuğa veya birine seslenmek, ismiyle çağırarak.”

“dığdığının dığdığı / dığdığının dığdığısı: Uzak akrabalığı anlatmak için kullanılan deyim.”

“dık dememek / mıh dememek: Ses çıkarmamak.”

“dil kapmak: Bir yerin yabancıları olan bir kimse o yerin şivesini benimsemek.”

“dili çalmak: Dili bir yerin şivesini ya da birisinin konuşmasını andırmak.”

“dilinden gelmek: Söz söylemede becerikli olmak.”

“dişi sakızlı: Bir sözü ya da konuyu gereksiz yere uzatan [kimse].”

“diyip gomat: Birkaç kişi bir konuyu aralarında karara varmak üzere konuşmak, danışmak.”

“ekti ekte konuşmak: Çocuklar büyükler gibi her şeye akıl erdirerek konuşmak.”

“el ağzı: Başkalarının ağzı, başkalarının söylediği.”

“elin gözün hayrına: Allah aşkına anlamında kullanılır.”

“elinizin artığı: Yapılan yemeğin çok güzel olduğunu alçak gönüllülükle anlatmak için kullanılır.”

“gazı goz anlamak: Söylenen sözü yanlış anlamak.”

“gup dememek: Cevap verememek.”

“gümür gümür söyleşmek: Biriyle samimi ve güzel konuşmak.”

“gürt atmak / yarma vurmak: Söz atmak; dokundurmak.”

“hasbi geçmek: Susmak.”

“haya getirmek: Meram anlatmak, yola, yöneme koymak.”

“heleşe etmek 1 / heyket etmek / horata etmek 1 / hort etmek / şor vermek: Konuşmak, anlatmak.”

“helpetere konuşmak 1: Yalan yanlış konuşmak.”

“helpetere konuşmak 2: Başkasına söz dokundurarak konuşmak.”

“ınkır mınkır etmek: Söylediğinden tam bir şey anlaşılmamak, konuşması anlaşılır şekilde olmamak.”

“iğil zarıl etmek: Ahlamak, oflamak.”

“irenk etmek (II): Anıştırmak, dolayısıyla anlatmak.”

“karar pazara: Gelişigüzel, kararlama (söylemek için).”

“kele dokunmak: Hoşa gitmeyen şey söylemek.”

“kibar sürgüsü: Bir şeyi açıkça söylememe, dolayısıyla söyleme.”

“kuvvet olmak [olsun]: Kolay gelsin [anlamında kullanılan söz].”

“lap lap konuşmak: Büyük konuşmak, bilgiçlik taslayarak konuşmak.”

“lemlüm etmek: Açıkça söylememek, gevelemek.”

“mırt mırt etmek 2: Yarım yamalak anlatmak.”

“ortaya söylemek: Bir kimseyi belirtmeden genel olarak konuşmak.”

“oturahlı söz: Yerinde ve doğru söylenen söz.”

“sarmaşık sözlü: İyi konuşamayan, söyleyişi anlaşılmayan [kimse].”

“söze dalmak: Söze başlamak, konuşmaya girişmek.”

“sözüm söz: Kesin kesin [anlamında kullanılır].

“sözün sağı: Doğru, kesin söz.”

“su tüfeği: Boş söz.”

“tanışluk vermek: Kendini tanıtmak.”

“taş elinde olmak: Hazırcevap olmak.”

“tavuş etmek: Seslenmek.”

“teşennüş olmak 2: Unutulan konular yeniden konuşulmak.”

“yirini yapmak (II): Kabul ettirmek istenen bir düşüncenin, işin, durumun sözle hazırlığını yapmak.”

“yok oğlu yok: Bulma olanağı yok, bulunacak gibi değil [anlamında kullanılan söz].”

“yom vermek: Düşüncesini söylemek.”

“yüzüne güller, yüzünüze güller / yüzünüze gülsuyu: İğrenç bir şeyden söz etmek gerekince, söze başlarken kullanılan özür deyimi.”

“zahma sıyırtmak 1: Abartılı, çalımlı konuşmak.”

“zehirini dökmek: Dertlerini anlatmak.”

7.1.2.14.1.1. Alaycı Konuşma

“ağız eğmek / ağız eymek / ağız ökünme / ağız yanıslamak / ağız yaşılamak / ağız yaslama, ağız yassılamak / ağız yaşılamak / ağızına okumak / ağızına ökünme / ağızını gegelemek 1 / ağızını gevelemek 1 / ağızını kesmek / ağızını lolanmak / ağız yansılamak / ağızını yaşılamak : Bir kimsenin sözlerini alaylı bir şekilde tekrarlamak.”

“ağızını yaşılamak: Ağız eğerek alay etmek.”

7.1.2.14.1.2. Kaba Konuşma

“ağız bozmak / ağızdan gububuk akmak / avur zavur etmek / avır zavır etmek / avur zuvur etmek / avra çekmek / cıngır cıngır etmek 2: Kötü söz söylemek.”

“atık lâkırdı: Yersiz, densiz söz.”

“azı cıvık 2: Kaba konuşan, ağız bozuk [kimse].”

“dan çarpmak / danız çarpmak / kamış koymak / huruşdu huruşdu konuşmak: Kapalı söz söylemek, laf atmak, söz dokundurmak.”

“dangadan atmak: Düşünmeden, münasebetsiz söz söylemek.”

“dankır dankır konuşmak / hant hant ötmek: Bağıra bağıra, yüksek sesle kavga edercesine konuşmak.”

“esip savurmak / dimediğini gomamak / efir küfür etmek / efir nefir etmek: Kızgınlıkla ağızına geleni söylemek, küfretmek.”

“kele dokunmak: Hoşa gitmeyen şey söylemek.”

“modul dil: Kötü dilli, kırııcı söz söyleyen [kimse].”

“parpısını vermek: Ağızının payını vermek.”

“solundan galkmak: Tersliği üstünde olmak, öfkeli davranmak.”

“sözü batmak: Sert ve kırııcı sözlerle karşısındakini incitmek.”

“şeytan faymasa: Şeytan tohumu (çocuklar için sövgü).”

7.1.2.14.1.3. Kendine Kendine Konuşma

“gudgud gudullamah / gümü gümü etmek / mırt mırt etmek 1 / nah nuh etmek / sohur sohur etmek: Kendi kendine konuşmak, homurdanmak.”

“kığırdayıp durmak: Ağızının içinden söylenmek.”

7.1.2.14.1.4. Konuşkanlık

“azı gözel: Güzel ve ölçülü konuşan.”

“cor etmek (II): Konuşmak.”

“dil vezzağı / dili datlı: Çok konuşan; hoşsohbet.”

“dile seğırtmek: Hemen söz bulup konuşmaya başlamak.”

“dili ıskarç olmak: Çok konuşmaktan dili kımıldamaz duruma gelmek.”

“ket küt etmek: Korkutucu söz söylemek, çok konuşmak.”

7.1.2.14.1.5. Gevezelik

“ağız esgitmek (ağız eskitmek) / ağız yormak / ağızını yaymak / carcar etmek / cıngır cıngır etmek 1 / çemçem etmek / çençen etmek / gırgır etmek / hayhur söylemek / yalakalık etmek 1: Boşa konuşmak, çene yormak; gevezelik etmek.”

“ayran ağızlı / susak ağızlı 1: Geveze, boşboğaz (kimse).”

“azı cıvık 1 / azı boş / azı gevşek: Sır tutmayan, sır saklamayan [kimse].”

“cencen etmek: Laf yetiştirmek.”

“corul corul konuşmak: Çok konuşmak, gürültü yapmak.”

“çene gavaflığı: Gevezelik.”

“kafa kazımak: Gevezelik ederek usanç vermek.”

“kefeze etmek: Çok konuşmak, baş şişirmek.”

“lom atmak: Çok konuşarak konuğu uykusuz bırakmak.”

7.1.2.14.1.6. Tutarsız Konuşma

“aykırı doykuru lâf etmek / getgüt etmek / lom lom atmak (II) / lom lom söylemek / yanlış gayışdamah / yoz ürümek / zoval döşemek: Yersiz ve asılsız konuşmak.”

“beşlik bozmak: Dereden tepeden konuşmak.”

“betümbetmez konuşmak / çamdan gavuhtan konuşmak / dam dokuz dimek / ebelek göbelek etmek: Abuk sabuk, saçma sapan konuşmak.”

“çom ağızlı / eksepekse söylemek / evelem develem konuşmak / gevil güvül etmek: Felaket ihtimallerinden söz açan, şom ağızlı (kimse).”

“deli debilden konuşmak: Delice konuşmak.”

“deli dembesek / deli devamsız: Saçma sapan [konuşmak].”

“diline dil yitmemek: Her söze, gelişigüzel de olsa karşılık vererek konuşanları kızdırmak.”

“ingır mıngır: Tam bir düşünce belirtmeyen konuşma.”

“kepür küpür konuşmak: Ne konuştuğunu bilmemek, saçmalamak.”

“lafın kepeği / yavan gonuşuh: Gereksiz, yersiz söz.”

“lambur lumbur (I) 2: Patavatsızca söylenen söz.”

“lomburdak atırmak: Düşündüğünü çekinmeden söyleyivermek.”

“mırın kırın etmek: İleri geri konuşmak.”

“sap saman söylemek / yaran konuşmak / yavan danışmah / yavan konuşmak: Anlamsız konuşmak.”

7.1.2.15. Durumu Değişmek

“acız tutmak: Kötü kullanmak.”

“adı belli (II): Aşikâr, açık, belli.”

“adı belli olmak 1: Ortaya çıkmak, bilinmek.”

“afana tufana çevirmek / akdört etmek / aktar dönder etmek / aktar kutar etmek / alan talan etmek, alen telen etmek 1 / alan taran etmek / başı túbüne etmek / cevran kurmak / eneskünes etmek / enşer menşer olmak / eren peren etmek / evir devir etmek / fırçığını bozmak / hartus partus etmek / hüşgü etmek / lelevün etmek (II) / linge kaldırmak / şilligini atmak /

taççını çıkarmak / tarkıtalaş itmek / tarnas etmek / tıramana ağmak / yaymak yasımak 2:
Altüst, darmadağın, karmakarışık etmek, dağıtmak.”

“**ağı çalmak 2:** Zehirleşmek, acılaşmak.”

“**ağı olmak:** Neşesi, düzeni bozulmak.”

“**ahı gitmek:** Tazeliği, yeniliği, gençliği kaybolmak.”

“**alam taram olmak (elem terem olmak) / alan taran olmak / eren peren olmak (I) / hovcar olmak / tav tav olmak (II) / tızan düşmek / türütenç olmak 1:** Darmadağınık, karmakarışık olmak; perişan olmak; dağılmak; ayrılmak.”

“**altını çalmak (II) 2:** Bakır kap, yemeği ağlamak.”

“**ander kalmak 2:** Ellere kalmak, başkasının olmak.”

“**ara kesmek (IV):** Gidiş gelişi azaltmak.”

“**aradan çıkmak:** Bir topluluğun içinden, ortaklaşa tutulan bir işten ayrılmak.”

“**ayağı ağmak 1:** İyi bir durumdan kötü duruma düşmek.”

“**ayağını bağlamak:** Zararsız duruma getirmek.”

“**ayaza vermek:** Meydana vermek.”

“**ayın bayın olmak 2:** Acayip şekil almak, şeklini değiştirmek.”

“**ayın oyun 1 / aynak gazak:** Karmakarışık, düzensiz, bozuk.”

“**ayın oyun etmek 1 / ayın oyuncak etmek / ayın oyun itmek:** Döküp saçmak, altüst etmek, işe yaramaz duruma getirmek, bozmak, karmakarışık etmek, çarçur etmek.”

“**ayın oyun itmek 1:** Oyuncak etmek, acayip bir kılığa sokmak.”

“**ayrı çekmek 1:** Birliği bozmak.”

“**baldır bacak 2 / daban kesen:** Yalınayak.”

“**başın kayu etmek:** Baş aşağı etmek.”

“**beri bekmez etmek:** Bir işi şöyle böyle, az çok düzene koymak.”

“**bestiriği çıkmak / mudavak olmak / zebil olmak 1:** İşleyen, çalışan bir şey işe yaramaz duruma gelmek.”

“**bıcıriği çıkmak / enciği çıkmak / macını çıkmak:** İyice ezilmek, iler tutar yeri kalmamak.”

“**bıcık bıcık olmak:** Çatlamak, ayrılmak.”

“**bılh bılh etmek / cılk etmek:** İçi su dolup yumuşamak; iyice sulanmak.”

“**cacığını çıkarmak / cıcığını çıkarmak:** Berbat etmek, ezmek.”

“**cağ olmak / cırım cırım etmek / cırkıdı çıkmak / cırım cırım elemeyh / cırım çıkarmak / cırım çıkarmak (II) / çeç olmak / kırf etmek 1 / kırfacan etmek (II) / kırf etmek 1:** Parçalamak; koparmak, ezmek, dağıtmak; parçalanmak.”

“**cahil etmek:** Ziyan etmek.”

“**calkasan olmak:** Fazla gevşeyip sulanmak.”

“**cangıldak su etmek:** Fazla sulandırmak.”

“**cengeri çıkmak / cenger almak / cenger atmak / cenger çalmak / cenk almak 1:** Oksitlenmek, paslanmak.”

“**cenk almak 2 / kap çalmak:** Kalaysız kapta yemek bozulmak.”

“cibıdığı çıkmak / cibıt olmak / circıbit olmak / circıbiz olmak / cobuduğu çıkmak / cibalağı çıkmak / cibıdı çıkmak / cıbil cıbil olmak / cibılığı çıkmak / cıbil cıbil etmek / cop cop etmek / cumculuk olmak / cücüyü çılmah / fırkıslak olmak / hılt olmak (III) / hörp olmak / şırk olmak 1 / şırk şırk olmak: Tepeden tırnağa; sırlsıklam ıslanmak.”

“cıcığı çıkmak 1: Suyu çıkmak.”

“cıcığı çıkmak 2 / cırgana olmak / cırkıdı çıkmak / cırk olmak 1 / cirbesi çıkmak / malç olmak / malhoş olmak (I): Ezilmek.”

“cıkını çıkmak / ebligubul etmek / pot etmek: Bozmak.”

“cıpıtı çıkmak / et gibi olmak / ıblık olmak / su kesilmek / zibidi çıkmak: Islanmak.”

“cırk olmak 2 / ofun sofun olmak 4: Bozulmak.”

“cırkıdını çıkarmak / cırhıdını çıkarmak / vıcığını çıkarmak 1 / vırcığını çıkarmak: Ezmek, içini dışını birbirine karıştırmak.”

“cıvcıv olmak / hırhışır olmak / hışı çıkmak / hımhış olmak (I) / hışır olmak (I) 1: Kırılıp parça parça olmak; paramparça olmak.”

“cibresi çıkmak: Sıkışmak.”

“com olmak / comfur olmak / punç olmak / top olmak (II): Toplanmak; birikmek.”

“combultuya düşmek: Bir olayın birdenbire içine girmek.”

“comp kalmak: Birdenbire bir olayın ortasında kalmak.”

“corgana çıkmak: Ezilip içi dışına çıkmak.”

“curcur olmak: Sıcak yoğurt ekşiyerek cıvırmak.”

“çala gullanmak (çala kullanmak): Bir şeyi az kullanmak.”

“çala tutulmuş: Az kullanılmış.”

“çarhıdını çıharmak / çürümpüs itmek: İşe yaramaz hâle getirmek.”

“çatal ötmek: Tüfek geç ateş almak.”

“çeciği geçmek / çeciği gevşemek (I): Makas ve bıçak gibi şeylerin çivisi gevşemek.”

“çeke dutmak (II): Birisine sık gidip gelmemek, sık görüşmemek.”

“çinçin ötmek: Bir yer sessiz ve ıssız olmak.”

“çirişe kalmak: Bütün çıplaklığı ile açığa çıkmak.”

“çürçar olmak / çürümpüs olmak / heç olmak: Zıyan olmak.”

“dal açıkta kalmak: Tamamen meydana kalmak, görünmeyen hiçbir yeri bulunmamak.”

“dalbudah salmah: Dalbudak salmak, çok çabuk genişlemek.”

“davlak davlak çıkmak: Kavlamak.”

“daya çıkmak: Meydana çıkmak.”

“dedirgen olmak: Yerinden yurdundan ayrılmak.”

“değiş olmak: Nakl olmak, yer değiştirmek.”

“deligurk itmek: Birini sersem, kararsız bir hâle getirmek.”

“delip takmak (I): Harcamak, bozmak.”

“dımnsı batmak: Su ılınmaya yüz tutmak.”

“dibi geçmek: Tencere, tava gibi kapların dibi çıkıp ayrılmak.”

“didergin etmek: Yerini yurdunu bozmak.”

“dil yeniği olmak: Yalama olmak.”

“donu dönme: Şekli değişmek.”

“donuşup durmak 1: Ortada biçimsiz bir şekilde kalmak.”

“efin tefin olmak: Harap olmak, bozulmak.”

“eh olmak (II) / göğçe çekilmek / hah olmak / tırtak olmak / türütenç olmak 2: Yok olmak; tükenmek.”

“eli ağzına girmek / eli ağzına yetmek / eli başına ermek (I): Kimseye ihtiyacı kalmamak, kendini idare edecek, kendi kendine geçinebilecek hâle gelmek.”

“eli ağzına varmak / eli başına değmek (I) / eli ağzına değmek: Hâlini düzeltmek.”

“ellem gellem etmek: Şöyle ya da böyle etmek, ne yapıp yapmak, altüst etmek.”

“eptil teptil olmak: Çok değişmek, bambaşka bir kılığa girmek.”

“erkül kalmak: Herhangi bir işten geri kalmak.”

“ev baş olmak: Yapılmakta olan ev tümünden bitmek.”

“fıs çıkmak: İçi boş çıkmak, kof çıkmak.”

“gasarını bozmak: Ütüsünü, biçimini bozmak.”

“gaşak olmak: Bölünmek, parçalanmak (tezek için).”

“gatıf garışmak / melcemeş etmek: Ortalığı karıştırmak, karman çorman etmek.”

“gaydayı bozmak: Durum değiştirmek.”

“gırf olmak: Ürün işe yaramaz hâle gelmek, yok olmak, mahvolmak.”

“gıynışık kalmak: Kapı, pencere aralık kalmak.”

“gün çalmak 1: Güneş almak, güneş vurmak.”

“gün kalmak: Güneş renkleri soldurmak.”

“hahalis olmak: Karışmak, dolaşmak.”

“halhaver olmak: Çok harap, yıkılacak hâlde olmak.”

“havcar olmak 1 / hışır olmak (I) 2 / ıcığ cıcığ çıkmak 1 / ırpıt olmak / illimi tillimi çıkmak / özü geçmek (III) / pafıt olmak / zarı geçmek: Eskimek, dağılmak, çürümek.”

“hengini dağıtmak / hışır etmek 3 / külünü havaya savurmak / tara mara etmek: Yok etmek, onmaz hâle getirmek, bozmak.”

“heyрати olmak: İğreti, baştan savma, yıkılmak üzere olmak.”

“hıltar olmak: Eskiye bir şey onarılmaktan, yamanmaktan ağırlaşmak.”

“hırha etmek: Yerle bir etmek, yıkmak.”

“hırtış hırtış olmak: Testere ağzı gibi dişli, pürüzlü olmak.”

“hışır etmek 1: Parçalamak.”

“hışvası çıkmak: Parçalanmak, eskimek.”

“hildirik etmek: Kullanılmayacak kadar eskitmek, işe yaramaz duruma getirmek.”

“hon hon honmak: Boş ve ıssız kalmak.”

“horç olmak / inçe pinçe olmak / parapençe olmak: Paramparça olmak.”

“ıcığ cıcığ çıkmak 2: Saklı bir eşya darmadağın ortaya çıkmak.”

“ılgat görünme: Belli belirsiz görünme.”

“ılıdı buludu görünmemek: Hiçbir şey belli olmamak, görünmemek.”

“ılkıdan tutma (I): Yabanıl (insan ve hayvan için).”

“ıncık mıncık etmek: Karıştırıp ezmek, yenmez ya da kullanılmaz duruma getirmek.”

“ırım cırım etmek: Yırtmak, paramparça etmek.”

“içirik olmak: Altüst olmak, karışmak.”

“kalkuturum çalmak: Dağınık, düzensiz olmak.”

“karnı sırtına gelmek: Altüst olmak, tersine dönmek.”

“katır izi: Terslik, aksilik.”

“kaybana kalmak / meri mecar kalmak: Kimsesiz, yoksul, üzgün kalmak.”

“keşenişe karmak (II): İş uzayıp olamaz duruma gelmek.”

“kül ufak olmak / külfahış olmak / külfakış olmak / külfakış olmak / külfaş olmak / külhaş olmak / külhaşhaş olmak / külhavş olmak / külhavuş olmak / kültaş olmak / külüfan olmak: Çok küçük parçalara bölünmek, tuz buz olmak.”

“lakadan geçmek / langadan geçmek / larkadan geçmek / laklakı çalmak: Meyve çürüyüp cıvıklaşmak.”

“lamba atmak: Duvarın sıvası bozulmak.”

“leğer olmak 1: Durgunlaşmak.”

“lepirt olmak: Yağmurdan sırlıslık oluncaya dek ıslanmak.”

“mangır gibi kızarmak: Çok yanmak, kızarmak.”

“manguf olmak: Sarsılmak, sersem olmak.”

“manğır değmek: Bakır çalmak.”

“meçe getirmek: Yoluna koymak.”

“melles olmak: Ezilip birbirine kavuşmak.”

“mıllımcır olmak: Ezilerek karmakarışık olmak.”

“mürül olmak: Yıkılmak, yıkık dökük duruma gelmek.”

“oynarken çulunu yırtmak: Kendi eliyle işini, düzenini bozmak.”

“örsgars olmak: Tüylü bir şeyin tüyleri karmakarışık olmak.”

“paçal yapmak 1 / paç etmek (II): Değişik türden şeyleri karıştırmak.”

“paçarış etmek 2: Karışık, çapraşık.”

“pelesenk dönmek: Çok çalışma nedeniyle düşünceleri altüst olmak, bilinçsizleşmek.”

“pers olmak (I) 4: Ezilerek yere yayılmak.”

“pers olmak (II) 4: İş ters gitmek.”

“pirpirim olmak (II): Solmak.”

“pisov olmak: Buğulanmak.”

“porpuz etmek / püseği dökmek / püsegü atmak: Küf tutmak; küflenmek.”

“postafı çıkmak / toyla olmak: İyice eskimek, kullanılmayacak, yıkılacak duruma gelmek.”

“püsür olmak: Karışmak, dolaşmak.”

“satır gibi: Pek çok, sık.”

“satlak tutmak: Çok soğumak.”

“sıtarası azmak: Giyim kuşamı kötüleşmek.”

“siğirse olmak / sinirse olmak: Ağaç, odun vb. ıslanarak yanmaz duruma gelmek.”

“sinecen olmak: Aptallaşmak, durgunlaşmak.”

“soğlaz olmak: İçi boşalıp, kabuğu kalmak (soğan, sarımsak vb.).

“sökün etmek 1: Birdenbire görünüp arkası kesilmeden gelmek.”

“sökün etmek 2: Çözülme.”

“sulaz olmak: Çok sulanmaktan ya da yağmurdan cıvık çamur olmak.”

“şadiya dönmek: Çirkinleşmek, kılıksızlaşmak.”

“taktaraş etmek: Altüst etmek, her yanı araştırmak.”

“tamtahır olmak: Yıkılmak.”

“tav vermek (II): Kuru nesneyi yumuşatmak.”

“tedürgün olma 2 / ters türs olmak: Bozulmak, düzeni bozulmak.”

“ten almak: Nemlenmek.”

“tiflim tiflim olmak: Parça parça olmak, didiklenmek, karışmak.”

“töre çıkarmak: Huy değiştirmek.”

“tuluk olmak: İyice sulanmak, yumuşamak.”

“uğra çekmiş: Çok kuru.”

“üğürlük olmak (I): Katılmak, karışmak.”

“yada kalmak: Yabancı kalmak.”

“yalama olmak / yalamuk olmak: Aygıt, eskiyip yıpranmak, vida genişlemek, tutmaz olmak.”

“yalamık olmak: Kayganlaşmak.”

“yalıcan olmak: Bozulmak, iyi işlemez olmak.”

“yıldızı düşmek 2: İşi, durumu bozulmak, sürekli ters gitmek.”

“yirine gomat 3: Yenisini edinip, eskisinin yerine koymak.”

“yüleme olmak: Tüyü dökülmek.”

“zırt vurmak 2: İş olmamak.”

7.1.2.16. Düzenbazlık / Hilecilik / Fesatlık

“ağız vermek (I) 1 / ataş atmak: Akıl vermek, öğütlemek, kışkırtmak.”

“ağıza ip ölçmek / ağız avlamak / ağız ellemek / ağız yoklamak / altını çalmak (III) / boşunu silmek: Ağız aramak, düşünce yoklamak, istimzaç etmek.”

“ala düşmek (II) / ala getirmek (II) / avka düşmek / badala basmak (I) / badaraya basmak: Tuzağa, hileye düşmek.”

“alan talan etmek, alen telen etmek 2 / paykam etmek / paypacak etmek: Yağmalamak, kapışmak, bölüşmek.”

“alay bozmak: Kararlaştırılmış bir işi bozmak.”

“altdan bazarlı / eli sinan / içinden içmeli: İkiyüzlü, yalancı, hilekar; sinsî.”

“arasını açmak / canına koymak / cibil hurç etmek / corp yutmak: Aldığını unutturmaya çalışmak, geri vermemek.”

“araziye uydurmak / ars gibi çekmek: Kısa sürede, sezdirmeden çalmak.”

“aş deliye galmak: Akıllı geçinenler çabucak doyup sofradan çekildikten sonra, yemeğin gerisi ve iyisi, daha önce abdalca davranıp ağır ağır yiyen kişiye kalmak.”

“atmaca etmek: Atlatmak.”

“ayağa ip dakmak 2 / ayağını almak (I) 1 (ayanı almak (II)): Kötülüğe çalışmak.”

“ayağına bok bulaşmak: Cezalanmayı gerektiren bir suçla lekelenmek, kötü, iğrenç bir olayın suçlusu olmak.”

“ayın oyun 2: Düzen, kandırmaca.”

“ayın oyun etmek 2: Dalavere yapmak, aldatmak.

“ayın oyun etmek 3: Kaşla göz arasında yok edivermek.”

“ayın oyuncu 1: Alıcı, oyuncu, düzenci [kimse].”

“balgam bırakmak: Söz veya hareketle bir işe fesat karıştırmak, balgam atmak.”

“başayak yitmek: Hiçbir iz bırakmadan kaybolmak.”

“burgaçlık etmek / dik basmak 2: Yan çizmek, aykırı hareket etmek.”

“canına yatsın: Haksız bir şey elde eden için ilenç olarak kullanılır.”

“cılıldak çıkmak 2: Soyulmak.”

“cızlamı çekmek: Bırakıp gitmek.”

“cinas çıkarmak / el gatmak / ikicilik çıkarmak / katmer kaldırmak / kuduri yapmak: Ara bozuculuk yapmak, karışıklık çıkarmak.”

“cingar çıkarmak / cıngal çıkarmak / cıngıbet goparmak / cıngar çıkarmak / cınkar çıkartmak / cort etmek (II) 2 / cümfur kaynatmak: Ansızın bir işi, topluluğu bozmaya çalışmak.”

“cort etmek (III) / kert zort etmek 2 / tozutma kullanmak: İşin sonunu getirememek, bozmak.”

“çalçap etmek / çalkap etmek / çuldur etmek: Hırsızlamak; kapıp kaçmak, elinden almak.”

“çire dolanmak: Bir kimseden veya pazarda satılan bir maldan fayda temin edeceğini sanarak onun etrafında dönüp dolaşmak.”

“çivi kıvratmak / ele tutmak / gızaflıh etmek / itizi oynatmak / kara yapmak 1 / önöze beklemek / peten tutmak / sapha vurmak / toloza düşürmek: Oyun, dolap çevirmek entrika yapmak.”

“çivi süren: İş bozan [kimse].”

“dili güllü / tava kapağı / yere bahan, yere bakan (I): Yüze karşı iyi konuşan fakat arkadan kötü olan, ikiyüzlü kimse.”

“eğip büğmek: Özür bulmak, kaçamak yapmak.”

“el dutamağı: Rüşvet cinsinden hediye.”

“endek döndek: Dönek, sözünde durmayan [kimse].”

“fas galdırmak (II) / fiğ vermek: Araya fitne sokup kavgaya sebep olmak.”

“firos etmek: Kaçmak.”

“funt gaynatmah: Karışıklık çıkarmak.”

“gever vermek: Sır almak için karşıdakini konuşmaya isteklendirmek.”

“gevgeş getirmek: Bir işi noksan, hileli yapmak, işte dürüst olmamak.”

“gıcık çıkarmak: Sorun mesele çıkarmak.”

“gıcık vermek / gumat etmek / kaldır etmek: Kışkırtmak, zorlamak; tahrik etmek.”

“gıygaç aramak: Birine fenalık etmek için neden aramak.”

“göz belertmek (II): Başkasını korkutarak elinden malını mülkünü almak.”

“holtayı çekmek / zıyırdak düşmek: Kaçmak.”

“ingastan yapmak: Bilerek, yalandan yapmak.”

“iş etmek: Fenalık etmek.”

“kara yapmak 2: Suçunu başkasına atmak.”

“karnı kara: Kötü kalpli.”

“kelete çaldırmak: Kaçamak yapmak.”

“kıcık vermek 1 / kıcık vermek / kıcır vermek / kıcıt vermek: Dedikodu yapıp iki kişiyi birbirine düşürmek, kışkırtmak.”

“kırık aramak / kırık bulmak: Birini kötülemek amacıyla kusur ve eksik aramak.”

“kış etmek: İleri sürmek, öne atmak.”

“kom edivermek: Kışkırtıvermek, ayaklandırmak.”

“kor sokmak / körük virmek / küv vermek / laf göçüştürmek / omuluk etmek / öğ vermek 2 / şataf vermek / tav vermek (I): Birini başkasına karşı kışkırtmak, fitlemek; birinin sözünü diğerine söylemek.”

“kösteği gırmak / örüğü kırmak: Gizlice kaçmak, sıvışmak.”

“kulağı kesik 1: Karışık işlere girip çıkmış olan [kimse].”

“kulağı kesik 2: İşini bilen, politikacı [kimse].”

“mahya etmek: Yağma etmek.”

“malamat etmek (III): İş kökünden bozmak, yok etmek.”

“orta bozan: Bozguncu, arabozucu [kimse].”

“özü bozuk: Kötü yaradılışlı [kimse].”

“palaska etmek: Azıcık para verip kandırarak almak.”

“suya varmadan çemrenmek: İşin nereye varacağı belli değilken olmuş gibi davranmak, paçaları sıvamak.”

“şavul tutmak: Kusurunu, eksiğini bulmak.”

“şerbetine uğramak: Birinden zarar görmek.”

“takıldım vermek: Savaşta baskın yapmak, yağma etmek.”

“tefin olmak: Yağma olmak, yok olmak.”

“ters türs etmek: Bir işi bozmak, yalan yanlış yapmak.”

“toraman çıkarmak (II): Kavga çıkarmak.”

“tuntun kaçmak: Köşe bucak kaçmak.”

“uğruna düşmek: Yoldan çıkarmak.”

“yeyim yemek: Rüşvet almak.”

“yüze getirmek: Kötü davranarak baş kaldırmasına neden olmak.”

“zortu geçmek: Çalım satamayacak duruma gelmek.”

7.1.2.17. Gayret / Çaba

“abağına çalışmak / abazıya yilmek: Boşuna çabalamak, çalışmak.”

“aradan çıkmak 3: Mücadele dışı olmak.”

“bakıp görmek 1: Bir işin, bir isteğin yerine getirilmesi için çare araştırmak.”

“baldırı paçayı sığamak / başını goşmak / bel vermek, bél vérmek (I) 3 / cini düşmek 2 / canını cebine koymak / eletmek olmak / kuskunu kopmak (I) / kuskunu çıkmak / mekir mekir mekletmek: İşe birden girmek, çaba göstermek.”

“baş etmek (I) 3: Mücadele etmek.”

“cini düşmek 1: İş güc edinmek.”

“çangal çalmak: Kuyuya düşen bir şeyi çengelle çıkarmağa uğraşmak.”

“çarpan çalmak / kığıl kığıl etmek 1: Çabalamak, uğraşmak.”

“eftiği artmak: Telaşı, çabası artmak.”

“elde galmak (II) / elde kalmak: Kopup kopup gelmek, neye el uzatılsa boşa çıkmak.”

“ele dolamak: Sıkıca sarılmak.”

“elkol olmak / yandım olmak: Gayrete düşmek; çok istenen bir şeyi elde etmeye, bir olguyu gerçekleştirmeye çalışmak.”

“gaydına bahmak: Başının çaresine bakmak.”

“kökür olmak: Ezilmek, uğraşmak, didinmek.”

“külküpur olmak: Bir düşünce ya da birinin uğruna kendini yok edencesine çabalamak, kul köle olmak.”

“pers olmak (III): Boşuna gitmek.”

“teltay etmek: Bulup buluşturmak (para için).”

“yalın yessir olmah: Aç, çıplak çabalamak, çalışmak.”

“yeler onmaz / yiler onmaz: Boşuna çalışan [kimse].”

7.1.2.18. Giz / Gizem

“ağız ağıza vermek 2: Gizlice fısıldaşmak.”

“ağız etmek: Gerçeği saklamak, samimi konuşmamak.”

“ağız tutmak (ağzını dutmak): Sır saklamak; az konuşmak.”

“ağız vermek (I) 4: Sır vermek, açığa vurmak.”

“ağzı bek / (ağzı pek) / ağzı berk / (ağzı perk) / ağzı kenetli 1 / ağzı kilitli (II) / ağzı kinetli (II) / ağzı yumuk 2 / ağzı yünlü 2: Sır vermeyen, ketum (kimse).”

“algıç etmek / cinbat ellemek / : Yok etmek, saklamak.”

“ehyasına irmek: Hayrını görmek, emek vererek yetiştirdiği bir şeyden faydalanmak.”

“hen gitmek: Gizli gitmek.”

“ivirt ivirt etmek: İnceden inceye araştırmak.”

“kadılara bulunmak: Bir şeyi konuklar için ya da gerekince bulunsun diye saklamak.”

“**kuru kayıp**: İz bırakmadan kaybolan şey.”

“**suç bastırmak**: Suç saklamak.”

“**şapat gapat**: Örtbas et, gizli tut.”

“**tekin olmamak**: Gizi bilinmemek.”

“**tırısı gitmek**: Bir şey bilinmeyen durumda olmak.”

“**tikiz etmek**: Gizlice gözetlemek, denetlemek.”

“**tofur etmek**: Aile içinde birisi gelir ve kazancın bir bölümünü diğerlerinden gizli olarak ayırmak, biriktirmek.”

“**uğruna durmak**: Bir şeyin ardına gizlenmek.”

“**uğurlayın bakmak**: Gizlice bakmak.”

“**yütüklere karışmak**: Uzun süre görünmez olmak.”

7.1.2.19. Gönül Alma / Telafi Etme

“**çir etmek**: Özür dilemek.”

“**gönül uğrusu**: Gönül almayı, gönlü hoş etmeyi bilen kimse.”

7.1.2.20. Hareket / Hareketsizlik

“**abalayıp gitmek / ağdır çöğdür yürümek / bacağını çekmek**: Topallamak, paytak paytak yürümek, apal apal yürümek.”

“**aban aban yürümek / abaz abaz yürümek / cızırtın attırmak / dene vermek 1**: Büyük adımlar atarak sallapati, hızlı hızlı yürümek.”

“**abaz abaz yemek / afı kafi yutmak / afı küfü yemek / cobul düşmek / dingil gibi yemek / diş atmak / filini toplamak / lom lom atmak (I) / pasa atuşturmak / sumatını sümürmek / tırpan atmak 2**: Ağzını doldura doldura yemek, obur gibi yutmak; yemeği iştahla yemek.”

“**abcal abcal yürümek / abıl abıl yürümek / abşal abşal yürümek**: İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördek gibi yürümek.”

“**abiç kurmak**: Bağdaş kurup oturmak.”

“**açım vermek**: Kıvamında yoğrulduğu ve özlü olduğu için hamurun yufkası kolay açılmak.”

“**açkı açmak / (aşgı aşmak)**: Yufka açmak.”

“**adım sekitmek 1**: Durduğu yerden sıçrayıp uzaklaşmaya kalkışmak.”

“**adım sekitmek 2**: Durduğu yerden sıçrayıp uzaklaşmasına meydan vermek.”

“**aflaka almak**: Etrafını çevirmek, kuşatmak.”

“**ağı çalmak 3**: Zehir sürmek.”

“**ala ala bakmak 2**: Çaresizlik içinde yalvararak bakmak.”

“**alağuz etmek**: Sobayı hafif yakmak.”

“**altından su çıkmak**: Rahatsız olmak, yerinde duramamak.”

“**altını çalmak (II) 3**: Yontmak, kesmek.”

“**armut gibi düşmek (II)**: Kolayca düşmek.”

“**arşınlayıp durmak**: Boş yere gidip gelmek.”

“**aslım aslım olmak**: Asılmak, sarılmak.”

“aş gatmak / azzık karıştırmak: Herkesin kendisi için getirdiği yemeği bir araya toplayarak hep birlikte yemek.”

“aşağı almak 1: Döğmek, tepelemek.”

“aşıda takmak: Uzaklaştırmak.”

“aşnaları açılmak: Önceleri durgunken sonradan harekete gelmek.”

“at otlatmak: Sözü edilen yeri önceden gezip görmüş olmak.”

“atılıp gimek: Birden düşmek, yere serilmek.”

“avkuru doğkuru gitmek: Zikzaklı gitmek.”

“avlaka almak: Çevirmek.”

“ayağı ağmak 2: Düşmek.”

“ayanı almak (I): Çelme takmak, tökezletmek.”

“ayanı galdırmak: Yürüyüşünü hızlandırmak.”

“ayır bayır etmek / hurhut etmek (II): Küçük parçalara ayırmak, parçalamak.”

“ayna dutmak: Sevgi belirtmek için ayna yansıtmak.”

“azokarı gitmek, ağzı yukarı gitmek: Yokuş yukarı gitmek.”

“bar olmak: Ağır yük yüklenmek.”

“basamak gurmak: Birinin yüksek bir yere çıkmasını sağlamak için sırt, omuz vermek.”

“basdırığa gomat: Düzilmesi ya da suyunun süzülmesi için nesneyi ağırlık altına koymak.”

“baskın yürümek: Sırtındaki ağır yük sebebiyle serbest yürüyememek.”

“baş etmek (II) 1 / işmar etmek 2 / pata çakmak / pata çatlatmak: Konuşmadan baş devinimi ile anlatmak, baş sallayarak işaret etmek.”

“baş etmek (II) 2: El ile selam vermek.”

“baş vermek (III): Kayığın burnunu dalgalara çevirmek.”

“baş vurmak (II): Yüksek bir yerden balıklama denize atlamak.”

“baş yazmak / saç yazmak: Saç taramak; örmek”

“başına çökmek 1 / gom argalamak: Bir yere toplanmak, kalabalık yapmak, üşüşmek.”

“başını süzmek (II): Başını dik tutmak.”

“bayıra sarmak 1: Yokuş yukarı çıkmak.”

“bayramcık olmak / gekik azmak / gekrik azmak: Bayram ziyafetlerinde çok yemek yiyip şişmek.”

“belini almak: Belini doğrultup yerinden kalkabilmek ve sendelemen yürüyebilmek.”

“bıçak çekme: Derinin samadan (köpek pisliği ile banyo) sonra yüz tarafından bıçaklanıp ince kıllarının alınması.”

“bıçak vurması: Tabakhanede, deri samadan çıktıktan sonra yapılan işlem.”

“bicin etmek: Tırmalamak.”

“boğaz çekmek (II): Boğaz bir insan tarafından sıvazlanmak.”

“burğalaç yapmak: Arabanın yükünü sıkıştırmak için sarılan urgana gergi vermek.”

“buz çalmak: Patinaj yapmak.”

“cangıldak aktarmak: Suyu yahut sulu bir şeyi birden boşaltmak.”

“cepir cepir yemek: Ağzı şapırdatarak yemek.”

“cıbban çalmak / cıppan çalmak / cibban çalmak / cibbelek çakmak / cibicik çalmak / cıbcük çalmak / çibik çalmak / çipicik çalmak / çapan etmek / (çappan etmek) / çapuh çalmak / çapuh çalmak / çepuk çalmak / şapildik çalmak: El çırpma, alkışlamak.”

“cılık etmek: Didiklemek, parçalamak.”

“cıldır kaymak: Yassı taşları su üzerinde yüzdürmek.”

“cıldık atmak: Tepinmek.”

“cızıldayıp durmak: Hiç susmadan ağlamak.”

“cimcim ettirmek: Gözlerini sık sık açıp kapamak.”

“cin çalı: Çarpık yürüyen adam.”

“cirbitik kesmek: Ansızın, birden kesmek.”

“cirim çevirmek (I) 1: Sınırlamak.”

“cirim çevirmek (I) 2: Sınırdan dolaşmak.”

“combur combur etmek: Suda yıkanırken ses çıkarmak.”

“cünfür etmek: Atılmak.”

“çap vermek / ırg vermek: Testerenin dişlerini düzene koymak.”

“çarığı çekmek: Gitmeye hazırlanmak.”

“çat etmek: Dönmek.”

“çavır etmek: Yiten şeyi çevreye duyurmak.”

“çekinip çükünmek: Bir şeye hızla vurmak için hız almak.”

“çelik çelmek: Başını örtüyle sarmak.”

“çenek etmek / deramet etmek: Hazırlamak, sağlamak, toplamak.”

“çıkış itmek / çıkışık yapmak: Değişmek.”

“çingilli yürüyüş: Titiz yürüyüş.”

“çiçek sokunmak: Başa çiçek takmak.”

“çik yatmak (I): Sırtüstü yatmak.”

“çilpi çekmek: Boyaya batırılmış ipliği bir düzey üzerine bırakarak çizgi çekmek.”

“çirtim çirtim etmek: Omuzlarını ve vücudunu oynatarak yürümek.”

“çitmek yapmak: İki ipi, ipliği bir araya getirip tek ip yapmak.”

“çorup çakmak: Toplanıp bir araya gelerek konuşmak.”

“çunun etmek: Kımıldamak.”

“daban dazıtmak: Koşmak, seğirtmek.”

“daban döşemek: Yürüyerek gitmek, fazla yürümek.”

“daban yıkmak: Bir kimseyi sırt üstü yıkmak ve tabanlarına değnekle vurmak.”

“dah etmek (II): Dürtmek, saplamak.”

“dalab olmak (II) 1: Birdenbire girmek.”

“dalabur etmek: Sobayı çalı çırpı ile tutuşturmak.”

“dalburdak olmak: Dalmak.”

“damak çalmak: Dille kaşık şıkırtısı gibi bir ses çıkarmak.”

“dapdiri olmak / dapduru olmak / dapdürü olmak / daptır olmak / daptur olmak / hopucuk olmak: Birden doğrulup ayağa kalkmak.”

“davlumuna geçmek: Arkasına geçmek.”

“dayak vermek (I) / dayak vurmak: Destek yapmak.”

“debdüş etmek: Görmeden rasgele yürümek.”

“debez devez yürümek / dübez dübez yürümek: Karanlıkta körler gibi şaşkın hareketler yaparak, sendeleyerek yürümek.”

“dehe almak / hap etmek (II) / hoboç etmek: Çocuğu omuza ya da sırtı alıp gezdirmek.”

“dehe düşmek / güce düşmek / hopına binmek / paya düşmek: Birinin arkasına takılmak, takip etmek; izlemek.”

“dene çekmek 1: Azık toplamak.”

“dene çekmek 2: İlerisi için hazırlık yapmak.”

“depdüp deyip durmak (II) / depdüş etmek: Sendeleyerek düşe kalka yürümek.”

“deve gevişi getirmek: Karnı tok olanın lokma ağzında büyümek.”

“dırıbık tutturmak: Her birini bir tarafa dağıtmak.”

“dışa gitmek (II): Köyün dışına çıkmak.”

“dıvrak yürüyüş: Derli toplu, düzgün yürüyüş.”

“dikenden atmak: Birden patlamak (şişenin mantarı, benzin).”

“dilenip dolanmak / dilenip döşünmek: Şuna buna minnet ederek geçinmek.”

“dim durmak 1 / dom durmak / söğede durmak / ürü durmak, uru durmak: Ayakta durmak, dikilmek.”

“dinara kalmak: Ayakta tek başına kalakalmak.”

“dindireç durutmak: Ayakta bırakmak.”

“direk direk olmak: Direk gibi sıra sıra dizilmek.”

“diş atmak 1: Isırmak.”

“diş çalmak: Hırsıyla yemek.”

“donuşup durmak 2: Sırıtmak, sırta kalmak.”

“doruk üste gitmek: Dağda düze gitmek.”

“döhtös etmek: Kabak, meyve gibi yiyecekleri vurarak ezmek.”

“el oğalamak / el öğcelelemek: Minnet etmek, başkasından bir şey istemek, dilenmeye benzer tavır takınmak.”

“epçit kapmak: Araba tekerleğine çember geçirmek.”

“eren peren olmak (II): Çil yavrusu gibi dağılmak.”

“evi çalmak: Evi badana yapmak.”

“fah fah gülmek / fak fak gülmek / fangıl fangıl gülmek: Yüksek sesle, kahkaha ile gülmek.”

“fas galdırmak (I) 1: Barutu ateşlemek.”

“fas galdırmak (I) 2: Ateş ya da sıcak küle su dökerek külleri havaya kaldırmak.”

“fert ettirmek: Parmağını birinin gözüne sokmak.”

“fıtık atmak: Oynamak, dans etmek.”

“gaguç olmak: Soğuktan kıvrılıp büzülmek.”

“galdur guldur etmek: Hafif ve devamlı ses çıkarmak.”

“gaşşah durmak: Gelen birini karşılamak için yol boyuna dizilmek.”

“gavuma gitmek: Ziyarete gitmek.”

“gedip gedermek: Gitmek, yürümek.”

“gıcırı bükmek: Ansızın, kısıkıvrak bağlamak.”

“gıfır gıfır etmek: Kıvrınmak.”

“gılla gitmek: Alabildiğine gitmek.”

“gımıl gımıl yürümek: Kısa adımlarla ağır ağır yürümek.”

“gıvış gıvış etmek: Rahatsızca o yana bu yana bükülmek.”

“gıydal gıydal gitmek / kağışyarak yürümek / üğrüne üğrüne gitmek: Sallana sallana gitmek.”

“gıygıy yürümek / göt atmak (II) 2: Tek ayakla atlaya atlaya yürümek.”

“giremice gitmek: Gezmeye gitmek, sokağa çıkmak.”

“goz etmek (I): Gözü ile işaret etmek, göz kıpmak.”

“gönderi gitmek / göndüri gitmek / yol etmek / yola çıkarmak / yola koymak / yola vurmak: Yolcu etmek; uğurlamak.”

“görpeden düşmek: Ansızın, ses çıkararak düşmek.”

“götüm götüm getmeyh: Geri yürümek, kış üzerinde yürümek.”

“göz yıplıdatmak: Göz kapağını çabuk çabuk açıp kapatmak.”

“gözeğēt almak: Nişan almak.”

“guguba oturmak / kuçura durmak / oturuh üstü olmak: Çömelmek.”

“günemiğine durmak: Güneşe karşı durmak.”

“hab etmek (II): Bir sıvıyı kaptan kaba boşaltmak.”

“hadarlı olmak: Hazır olmak.”

“halt halt gelmek: Nereye bastığını bilmeden kuvvetli adımlarla koşmak.”

“hantıl hantıl etmek: Yiyecek aramak.”

“haray çalmah / ciripin etmek: Bağırarak, haykırmak.”

“hatatan çalmak / ıdıdık kılmak / kepi kesmek / matadan çalmak / santır çalmak / tillim çalmak: Çok üşümek, titremek.”

“hatıl atmak: Kerpiç yapılarda duvarları keresteyle berkitmek.”

“haya bakmak: Sese yada işarete bakarak hareket etmek.”

“heldir hoyuk etmek: Çukur kazmak.”

“hepepluğuna vermek: Bir şeyi geri almamak koşuluyla vermek.”

“herenge almak: Bir şeyi altına destek koyarak yükseltmek.”

“hevringēç etmek: Katlamak.”

“heyket vermek: Haber vermek.”

“hıpış hıpış etmek: Bir şey yemek.”

“hırama girmek: Su yatağını yıkarak taşmak, boşa akmak.”

“hısrık atmak: Islık çalmak.”

“hışt etmek: Kesip atmak.”

“hilmet almak: Hız almak.”

“holta etmek 2: Dolaşmak.”

“holta vurmak: Yürüyerek gezinti yapmak.”

“homa durmak / homba durmak / ima durmak / kavak durmak: Ayakları havada tepesi üstü durmak; amuda kalkmak.”

“ığıl ığıl etmek: Çok yüklü, ağır bir şey yavaş yavaş sallanmak.”

“ığır ığır ığranmak: Kalabalık kaynaşmak.”

“ırıt olmak: Uzak olmak, savuşup gitmek.”

“ibicek atmak / ibicik atmak / kaf çekmek: Kura çekmek.”

“ilim ilim olmak / ilim ilim yitmek: İzini kaybederek uzaklaşmak.”

“ilim vurmak: İlmek atmak.”

“it uyutmaz: Geceleri sürekli gezinen, uyumayan (kimse).”

“kafiri dövmek: Eleği ya da kalburu içindeki tahılı temizlemek için omuzla birlikte ileri geri, sağa sola bir ucunu savurarak çevirmek.”

“kağış kağış etmek: Sular bol bol, şarıl şarıl akmak, çağlamak.”

“kaşık kalıbı 1: Sıkışarak, birbirine geçmiş biçimde.”

“kaşık kalıbı 2: Bacakları bitiştirip bir yana bükerek yere oturma biçimi.”

“katık etmek: Az az yemek.”

“katon etmek / katon itmek / katuğur etmek / katur etmek: Öne katıp kovalamak.”

“kayıt görmek: Hazırlanmak.”

“kaykıla kalmak: Dikilip durmak.”

“kaymak almak: Su yüzünde taş kaydırmak.”

“kaysa kırmak: Yağmurdan ve sulandıktan sonra kuruyarak sertleşmiş toprağı ufalamak, kırmak.”

“keçeden ayak: Ses çıkarmadan yürüyen.”

“kek vermek: Çelme takmak.”

“ken etmek 1: Yük etmek, yüklemek.”

“kıcırim etmek 3: Bir şeyi gizlemek amacıyla işaretle anlatmaya çalışmak.”

“kıfadan dönmek: Olduğu yerde çabucak geri dönmek.”

“kılıcına koymak: Dikdörtgen biçimindeki ağaç, demir tuğla vb. şeyleri dar olan yüzleri üzerine koymak.”

“kıpa bakmak / kırpa bakmak / kıypa bakmak: Gözünü kısarak bakmak.”

“kışt etmek (II): Kuş, köpek ve kedileri ürkütmek, kovmak.”

“kıvış kıvış etmek: Yerinde duramamak, kımıldamak.”

“kıyığa gitmek: Dağdan çalı çırpı toplamaya gitmek.”

“kıykıla kalmak 2: Kamburluğunu gizlemeye çalışarak yürümek.”

“kiriş kaldırmak: Yemek yemeğe gitmek.”

“kol vermek (IV) 2: Kollara paçavra dolayarak havuzların boğazlarını, su gelip giden yerlerini ayıklamak ve suyun künkler içinde akışını kolaylaştırmak.”

“koruğunu almak: Bir şeyi bol bol, kana kana yemek.”

“küf vermek: Salıncağı ilk kez itmek, hız vermek.”

“leçeğini ayağa salma: Kavga ve korkulu durumlarda kadının peçesini yere atarak, ocağına düştüm anlamında yalvarması.”

“marmara etmek: Geminin içindeki suyu tulumba ile boşaltmak.”

“mayıl mayıl bakmak 2: Beğenerek bakmak.”

“mekir mekir meletmek: Bağırta bağırta ağlatmak.”

“mıgıl mıgıl etmek: Kaynaşmak, çok yığılmak.”

“mıncığını çıkarmak: Ezip suyunu çıkarmak (meyve vb. şeyler için).”

“mitmit etmek: Çok yavaş davranmak.”

“nöbet çalmak: Çalgıcılar para toplamak.”

“ofun sofun olmak 3: Coşmuşken birden sinmek.”

“oğuz yapmak: Aralık etmek.”

“ok atmak: Miras kalan malları pay etmek için ad çekmek.”

“otluk atmak: Ad çekmek.”

“örü kalkmak: Ayağa kalkmak.”

“öz yaka olmak: Etkili olmak, sırnaşarak yaptırmak.”

“paç etmek (I) / sakal sürüştürmek: Öpüşmek.”

“paçal yapmak 2: Ev eşyasını bir araya toplayıp üst üste yığmak.”

“panpal etmek: Devrilme, çökmek.”

“parlak çekmek: Dişi güvercini elde uçar gibi tutarak uçan güvercini yere indirmeye çalışmak.”

“penez etmek: Kamaştırmak.”

“peren peren olma: Şuraya, buraya dağılmak.”

“pers olmak (I) 1: Yüzükoyun düşerek yüzü gözü berelenmek, ezilmek.”

“pırtak vermek: Kovalayanı şaşırtmak için bir yana sapmak.”

“pıtık çalmak: Parmak şakırdatmak.”

“post etmek (III): Bir yerden çok gelip geçmek.”

“posta gurmak: Yüğü elden ele geçirerek taşımak için birkaç kişi belirli aralıklarla dizilmek.”

“sakallı bebek: Yaşına başına bakmadan çocuksu davranan kimse.”

“sedrebeki olmak: Tökezlemek, düşer gibi olmak.”

“seğriceği dutmak: Yerinde duramamak, kıpır kıpır oynamak.”

“semeri devirmek: Yan yatmak.”

“sergan olmak: Dökülmek, serilmek.”

“seyt etmek: Atlamak.”

“sındım oynamak 2: Yerinde tepinmek.”

“siğirdim vermek: Eğim, akıntı vermek.”

“sofra olmak: Sofraya oturmak.”

“sölemek etmek: Yolculuk etmek, sefer etmek.”

“sur salmak: Bir işi yinelemek.”

“sus görünmek: Sessiz, suskun durmak.”

“suyu kesik değirmene dönmek: Gürültü, patırtı kesilmek, sessizlik olmak.”

“suyu sili galmamak: Suyu çekmek, suyu kalmamak.”

“süğsünü düşmek: Süngüsü düşmek, başı öne eğilmek.”

“süğsünü düşük / süksünü düşük 1 / sümsürüğü düşük: Başı öne eğik, süngüsü düşük [kimse].”

“süngüsü düşük olmak: Omuzları düşük, süklüm püklüm olmak.”

“sürtak edilmek: Savılmak, uzaklaştırılmak.”

“şazma etmek: İki parça ağı birbirine eklemek.”

“şıpırt olmak 2: Gidivermek.”

“tandıra sallanmak: Ev halkı ateşi söndürmekte olan tandırın içine bacakları uzatarak halka biçiminde sıralanıp oturmak.”

“tapan çeyhmeh: Aldığı nesneyi vermek, yadsımak.”

“tapan etmek 2: Karda yol açmak, karları küremek.”

“tarhatalaş etmek / zebil etmek 2: Saçıp dökmek; ortalığı dağıtmak.”

“tasına düşmek: Ardına düşmek.”

“tedürgün olmah 1 / tırısı gıymak: Uzaklaşmak, gitmek, yitmek.”

“tefengi sıkılamak: Tüfeği doldurmak.”

“teke teke kesmek: Dilim dilim kesmek.”

“tennetmiye biraahmah: Kuru nesneleri az ıslatmak.”

“tereviz çekmek: Zincirle bağlanmış kütükleri arabaya sürükleyerek götürmek.”

“tılı basmak: Hamur açmak.”

“tırım tırım etmek 2: Tırmalamak.”

“tırısa kalkmak: Sıçrayarak yürümek.”

“tırpan atmak 1: Topluca yok etmek, kırıp geçirmek.”

“tıs tıs gelmek: Sessiz sessiz gelmek, yürümek.”

“tokurcun etmek: Çiğnemek.”

“tortop oturmah: Derli, toplu oturmak.”

“tunnuk tunnuk gitmek / tuntun gitmek / türnük türnük gitmek: Çok uzaklara gitmek; ülke ülke dolaşmak.”

“uçur buçur etmek: Bölük pörçük etmek.”

“ulak vermek: Eklemek, ulamak.”

“ulh olmak: Düzenli, sıralı olarak, toplu bir durumda gitmek.”

“uyma gitmek: Kız, erkeğin arkasından gitmek.”

“ünlüğe getirmek / ülviye getirmek: Yapmak, yaratmak, ortaya çıkarmak.”

“viş etmek: Köpeği kışkırtmak.”

“yah etmek: Bütün gücüyle vurmak.”

“yaka olmak: Çocuk birinin yanından ayrılmamak.”

“yamaca çıkmak 1: Karşıya geçmek.”

“yamaca çıkmak 2 / yamacına çıkmak 2: Karşılama; karşılamaya çıkmak.”

“yanbağı gelmek: Bir yanına yaslanmak, yan gelmek.”

“yaradana sığınmak: Var gücünü toplamak (tokat atarken).”

“yas etmek (II): Kuvvetli vurmak.”

“yaylın almak: Şöyle bir gezip dolaşmak.”

“yelim yelim yeldirmek: Sürekli izlemek.”

“yelteşi gitmek: Kona kalka, yorulmadan gitmek.”

“yola dakılmak: Yola çıkmak.”

“yollara dökülüşmek: Herkes sokağa çıkmak.”

“yufka açmak / yufka yazmak / yuka açmak: Hamuru yufka durumuna getirmek.”

“yüz itmek: Birbirine eklenecek iki şeyi düzenleyip uygulamak.”

“zank geçmek: Kazık, zor kakılmak, güçlkle geçmek.”

“zebil etmek 1: Yağlamak.”

“zom zom itmek: Debelenip, sallanmak.”

“zop zop çıkmak: Birdenbire gelmek.”

7.1.2.21. Hoşgörü

“dişini saydırmak: Zaaf göstermek, birine karşı gevşek davranmak.”

“karnı geniş: Hoşgörüsü olan [kimse].”

“ön vermek 2: Gereğinden çok hoşgörülü davranmak.”

“ön vermeyh: Anlayış göstermek, hoş görmek.”

7.1.2.22. Kabalık

“ağzı dolu (I) 1 / ağzı kara 5 / ağzı pis / ağzı püsür / ağzı yelli 1: Kaba konuşan, söven, sövmeyi huy edinmiş [kimse].”

“ağzını bozmak (I): Her şeyi açığa vurmak.”

“atını çözmek / dah etmek (III) / sıktır çalmak / yadef etmek: Kovmak, başından atmak, yok olmasını söylemek.”

“galay etmek: Karşısındaki kimseyi kötü sözlerle incitmek.”

“kak yimek: Ayıp etmek.”

“öj getmeyh / pat yapmak / sıkılcım etmek: Birisine ters davranmak; kabalık yapmak.”

“tetip geçmek 2: İterek geçmek.”

7.1.2.23. Kanun / Düzen Tanımazlık

“apırcın etmek / bel kesmek: Vurgun yapmak; dağ geçitlerinde yolcuların önüne geçip soygunculuk etmek.”

“baskına gelmek: Çekişmek, kavga etmek için birinin evine gelmek.”

“baş götürmek: Gemi aزیya almak.”

“dik basmak 1: Kimseye aldırış etmeyerek kendi bildiğini yapmak.”

“eli berath 1: Halkın kötü gördüğü ve suç saydığı işlerde çok becerikli (insan).”

“eli büyük / eli çabuk / eli çakal / eli çakır / eli çalık / eli çap / eli deneli / eli eğri / eli eğintili / eli garıncalı / eli karıncalı / eli kırık / eli sakar / eli uz / göz açıcı : Yankesici, hırsız.”

“galle çekmek: Kasa boşaltmak.”

“hampa olmak: Vurgundan zengin olmak.”

“içine oynatmak: Ortadan yok etmek, çalmak.”

7.1.2.24. Kavgacılık

“acali kişnemek: Sataşmak, şer aramak, ölüme susamak.”

“ağıla avluya sığmamak: Sağa sola saldırmak.”

“anasını ağlatmak: Dövmek, çeşitli kötülük yapmak.”

“azı dolu / bir kav bir çakmak: Söz söylemek için uygun zaman ve durum kollayan, kavgaya hazır [kimse].”

“baldır paça sıvamak: Hücuma, kavgaya hazırlanmak.”

“başına girmek: Kendi emsali olmayan bir kimseyle münakaşa veya kavga etmek.”

“ben sen etmek / orce gitmek: Tartışmak.”

“bestil etmek / bestiriğini çıkarmak / hışır etmek 2 / hupuş etmek / hurhut etmek (I) / post etmek (I) / postunu yere sermek: Birini kendinden geçecek kadar, öldürürcesine dövmek; pestilini çıkarmak.”

“bozuk başı kavgası: Harman sonunda fazla ürün için yapılan kavga.”

“çağ etmek / hotaz etmek: Kırıp dağıtmak; darmadağınık etmek.”

“cımbar yemek / lapaç yemek / tatala yemek: Dayak, sopa yemek.”

“cingi cingi olmak: Alt alta üst üste döğüşmek.”

“cinkalak çıkarmak / cıngar çıkarmak / çitil çıkarmak (çitil çıkarmak / çitir çıkarmak) / dırdırbık çıkarmak / haraza çıkarmak / mıcırig çıkarmak / toraman çıkarmak (II): Kavga çıkarmak, geçimsizlik etmek.”

“citmih atmak / çinke vurmak: Fiske vurmak.”

“çahıp conmak / gırmacını almak 1 / losdar atmak / sepi çekmek / sörsöp etmek: Dövmek, her tarafına vurmak, dayak atmak.”

“çalyaka itmek: Yakasından tutmak.”

“çataynaş olmak / dalab olmak (II) 2 / kavga kütlelemek: Birdenbire birisine çatmak; kavga etmek.”

“çıtmih atmak: Tekme atmak.”

“çitile tırmık çekmek: Kavgacı bir adamın işine karışarak işini bozmak.”

“dakı dakıvermek: Çekinmeden vurmak.”

“dalambar olmak: Almak, yemek, koparmak için insan ya da hayvan bir şeye hırsla saldırmak.”

“davın etmek / davun olmak / tüş olmak / zebelleş olmak: Bela olmak.”

“dınnak sürtmek / gavgala kaşağısı / gaynadannih etmek: Kavgayı kızıştırmak.”

“dildiliye tutmak: Kavga sırasında birinin kusurlarını sayıp dökmek.”

“diyişat itmek / gemici kavgası: Ağz kavgası yapmak, çekişmek.”

“döğüşüp battıkmak: Döğüşüp durmak.”

“gabarık sıdırmak: İçinde birikmiş bir hınçla birisine sataşmak.”

“gırfacan olmak / gırfıcır etmek / gırır etmek: Kavga, gürültü etmek, etrafındakileri kırıp geçirmek.”

“gırım gırım gırılmak: Öldüresiye döğüşmek.”

“gıyık çıkarmak: Bela çıkarmak.”

“giye basmak: Birinin üzerine sözle ya da bir şeyle saldırmak.”

“güce görmek / gücecek olmak / güce vermek / gücü görmek: Saldırmak, üzerine atılmak, vurmak.”

“hüroç etmek / urhuç atmak / üstüne gelmek 1 / üstüne varmak / zor etmek 2: Saldırmak.”

“ibiği kalkmak: Bir konuda yenilmek [genellikle tartışma sırasında kullanılır].”

“irenk açmak: İş açmak, birisinin başını belaya sokmak.”

“kepselini çıkarmak: Hırpalamak, ezmek, dövmek.”

“kol burmak: Zorlamak, zor kullanmak.”

“kuyulu düşmek: Kendini korumaya zaman vermeden birine saldırıp dövmek.”

“örce gakmak / örüce gakmak / örüce kalkmak / şerşerim olmak: Sataşmak, öfkeyle ayağa kalkıp kavgaya girişmek.”

“pers etmek: Çarpmak, tokatlamak.”

“pilavı karmak (II) 2: Belaya çatmak.”

“sarsataş olmak / sırsataş olmak / sitelleş olmak / şirgil olmak / temelleş olmak 2 / tebelleş olmak 2 / teberleş olmak / urcah olmak / zıvgar olmak: Sataşmak, baş belası olmak.”

“süreyh getimeyh: Basmak, saldırmak.”

“tırnağı karıncalı: Belalı.”

“ulh etmek: Hep birden saldırmak.”

“uymaca ahıl / uyut ahıl: Başkalarının sözüyle etkilenip sataşan, kavga çıkaran kimse.”

“ümügüne çökmek: Gırtlığına basmak, boğmaya davranmak.”

“üstoturakta olmak: Kavgaya hazır olmak.”

“vurğuna gelmek: Kurşunla vurulmak, kurşunlanmak.”

“yargı çıkmak: Kavgada arka çıkmak.”

“yargıya gitmek: Kavga nedeniyle, yakınmak için muhtara başvurmak.”

“yuvasını yapmak: Birini, iyice hırpalamak, dövüp uslandırmak.”

“yürek oynatması (I): Kavga, can sıkıcı olay.”

“zivanadan çıkmak 2: Uygunsuz davranmak, taşkınlık göstermek.”

“zopa atmak: Sopayla dövmek.”

7.1.2.25. Kirlilik

“babıcı boklu: Pis, pasaklı, dağınık, tembel [kimse].”

“bar bağlamak / bor bağlamak: Kir tutmak, kirlenmek, kireç tutmak.”

“dibger olmak / oyuk gibi olmak: Çamaşırın kiri pişerek temizlenmez duruma gelmek.”

“malamat etmek (II): Bulunduğu yeri, üstünü başını kirletmek, dağıtmak.”

“pers olmak (IV): Yıkanma gerekli olmak.”

“üstünü kirletmek: Kakasını donuna kaçırmak.”

“yağır bağlamak: Giysi yakası terle, tozla çok zor temizlenecek duruma gelmek.”

“yağlık bağlamak (II): Çok kirlenmek.”

“yalaşık bulaşık: Bulaşık, kirli.”

“zifire dönmek: Yağlanıp kirlenmek.”

7.1.2.26. Korumacılık

“aburga altına alınmak / güdüde olmak / sekin olmak: Himaye altına alınmak.”

“ayağa düşmek (I) 3: Birine gereksinim duymak.”

“ayağını taştan esirgemek: Boş yere uğraşmamasını sağlamak.”

“bakıp çekilmek / el ayağa düşmek / horhut olmak: İhtiyarlar maddi manevi başkalarının yardımına muhtaç duruma düşmek; bakımını sağlamak.”

“bakıp görmek 2 / dallayıp kollamah / gayın tutmak / gözgöl olmak / güdüp gözetmek / miyat olmak: Yardım etmek, kollamak, göz kulak olmak.”

“beli bek olmak: Birine inanmak, güvenmek.”

“bokunu yimek: Birinin tarafını tutmak, birini korumak.”

“carını atmak: Himayesine sığınmak.”

“eyreti almak: Emanet almak.”

7.1.2.27. Meydan Okuma

“dimdik durmak 2: Boyun eğmemek, yaltaklanmamak.”

“dişe dokanmak 2: Ezilmemek, baskıya karşı koymak.”

“kılık kaldırmak: Baş kaldırmak, dikine gitmek.”

“kırış tutmak: Kafa tutmak, karşı gelmek.”

“pers olmak (II) 2: Paylanan kimse terslenmek, dikleşmek.”

7.1.2.28. Nezaketsizlik

“aygıra gelmek: Sürekli kabaca sakız çiğnemek.”

“ban olmak: Yayılarak oturmak.”

“bandik atmak: Parmak atmak.”

“başa gakiş emek / başa tapmak (I) / başa dapmak / başa gahmah / başa kalkmak / başa vurmak 1: Yapılan iyiliği yüze vurmak, başa kakmak.”

“başında dönmek 1: Başından ayrılmamak, huzursuz etmek.”

“bokunu çıkarmak: Kötü hareketlerde aşırı gitmek, sözle kötü bir sonuç meydana getirmek.”

“darp içeri olmak: Bir yere teklifsizce girmek, birdenbire girmek.”

“dingil ayak bırakmak: Ayakta tutmak, rahatsızlık vermek.”

“el kuşu (I) 2: Her zaman başkasından ikram bekleyen [kimse].”

“hık dedirtmemek: Bir uğraşta karşı tarafa fırsat vermemek, zaman bırakmamak.”

“hombul hobul yemek: Kabaca ve ses çıkararak yemek.”

“hörül hörül içmek: Ses çıkararak içmek.”

“kıcırim etmek 1: Üstelemek, sırnaşmak.”

“kudum kaldırmak: Gürültü etmek.”

“oturağında ot bitmek: Bir yerde çok oturmak.”

“oturak ellemek: Oturup kalmak.”

“vangır vangır ötmek / vın vın etmek: Ortılığı gürültüye boğmak.”

“yumuş ağızdan akmak / yumuş buyurmak: Çok iş buyurmak.”

“zehir itmek: Tatsızlık çıkararak içe sindirmemek.”

“zehle dökmek: Kafa şişirmek.”

7.1.2.29. Otoriterlik

“ağızına düşmek: Haddine düşmek, yapabilmek.”

“nuhuzu geçmek: Sözü geçmek.”

7.1.2.30. Önleme / Engel Olma

“ağraltı olmak / askı olmak / ayağa ip dakmak 1 / ayağını almak (I) 2 / ayanı çekmek 2 / bacağa yapışmak / bacarozluk etmek / badal olmak / bağda atmak / ket vermek / paçares etmek / tebelleş olmak 1: Engel olmak.”

“ayanı kesmek 1: Göndermemek, bırakmamak.”

“bacak çekiştiren (II) 2: İşe engel olan kimse.”

“çöçün itmek: Gelişmesine, ilerlemesine engel olmak.”

“dişe daş dokanmak: Birini ezmek için çalışırken ya da biri hakkında atıp tutarken çekinmeyi gerektiren bir engelle karşılaşmak.”

“elenek olmak: Ayakbağı olmak.”

“öneği olmak 1: Birinin güç durumuna düşmesine engel olmak, sıkıntıdan kurtarmak.”

“paçarış etmek 1: Engel çıkarmak.”

“pel vurmak: Olacak bir işe engel olmak.”

“persenk attırmak: Uğraştırmak, oyalamak.”

“teraşa tutmak / tutsak etmek / tuturuk etmek / tuturuz etmek: Boş sözlerle birini oyalamak, lafa tutmak; gereksiz yere kendine ait olmayan bir şeyi bekletmek, alıkoymak, kapatmak.”

“uğur kesme 1: Yol kesme, önüne geçme (kadın, erkeğin; tavşan avcının vb.).

“uğrunu kesmek / uğuru almak / uğur kesmek 1 / yola çıkmak: Yolda giden kimsenin önünü kapatmak ya da önünden geçmek.”

“yalını gısganmak: Kapılandığı yere başkasının dadanmasını önlemeye çalışmak.”

7.1.2.31. Rahatlık (Davranışsal)

“ayak ayak üstüne atmak / ayaklarını çatmak: Kendine güvenir biçimde oturmak.”

“ayan büyümek: Serbest büyümek, zorluk çekmeden gelişmek.”

“bağdaş durmak / yağa yatmak: Rahat etmek, olmak.”

“başına boydak 1: Davranışlarında özgür (kimse).”

“erkin koymak: Serbest bırakmak.”

“oturağ aspası: Oturmayı seven, rahatına düşkün [kimse].”

“örkünü uzatmak 1: Biraz özgürlük vermek.”

“pek yüzlü: Utanmadan, sıkılmadan her şeyi konuşan [kimse].”

“yüzü dutmak: Çekinmemek, utanç duymamak.”

7.1.2.32. Savurganlık

“afana etmek / ellik süllük etmek: Çarçur etmek, ziyan etmek.”

“atıp eğirmek (II) / efşef etmek: Har vurup harman savurmak, gereksiz yere harcamak.”

“ayın oyun 3: Boşa kullanma.”

“ayın oyun olmak 2 / çürçar etmek / dombayına dökmek / elem telem etmek / gavır etmek / harhaş etmek: Boşa harcanmak (para, mal); israf etmek.”

“ayın oyuncu 2 / eli deli / eli sahanlı 1: Tutumsuz, savurgan.”

“unevine indirmek: Evde bulunan yiyecekleri gelişigüzel harcamak, bitirmek.”

“viryansın itmek: Hiç düşünmeden, bol bol harcayıp tüketmek, acımadan yok etmek.”

“ziyan itmek: Boşa harcamak.”

7.1.2.33. Saygı Gösterme

“ayağın durmak / elpence durmak / elpençe durmak / elpençe düvan durmak: Saygı durmak; herhangi bir kimsenin karşısında elleri göğüs üzerinde bağlayarak saygı ile durmak.”

“baş kesmek: Baş eğerek saygı göstermek.”

“dabdır ayağa kalkmak / dabdırıp kalkmak: Saygıyla sıçrayıp ayağa kalkmak, birdenbire kalkmak.”

“el kuşu (I) 1: Değerli, sevgili, saygılı [kimse].”

“el ucu (II): Yaş, tahsil ve para bakımından büyük olan kimselere saygı makamında söylenir.”

“ele varmak: El öpmek.”

“partutuş olmah, partutuş olmak: Çevresinde dört dönmek, önem vermek, saygı göstermek.”

7.1.2.34. Saygısızlık

“ağız vermek (I) 3 / hozana atlamak: Büyüğe karşı gelmek, karşılık vermek; fazla üstüne varılan kimse büyüğüne karşı gelmek.”

“gargış vermek: Saygısızca cevap vermek.”

“şirazdan çıkmak: Sınırı aşmak, aşırı şımarmak.”

“tapa vermek: Karşılık vermek.”

“yüzbar olmak 2: Arsızlaşmak, saygısızlaşmak.”

“yüze gelmek / yüze çıkmak / yüze durmak: Kafa tutmak, karşılık vermek.”

7.1.2.35. Sorumsuzluk

“ayanı esirgemek / kepsap etmek: Üşenmek, tembellik etmek.”

“başına ekmek çağırmak: Geçim için gereken çalışmayı yapmamak, tembel olmak.”

“bel salmak (II) / yan çalmak / yan cızmak / yan çeyhmek / yan çizmek: Kaçınmak, işi gevşek tutmak, caymak; tavsamak.”

“çap yapmak: Söz verdiği işi yapmamak.”

“eğinti olmak: Başkasının sırtına yük olmak.”

“gaçamıya gaçmah: Bir işi çözümlemek için gerekeni yapmaktan kaçınmak.”

“**gan paltası**: Pek ağırcanlı, tembel (kimse için).”

“**günsüz doğmuş (I)**: Tembel insan.”

“**haybe atmak**: Yük olmak, angarya yapmak.”

“**il iyisi**: Başkalarına sürekli iyilikte bulunup da kendi çoluğunu çocuğunu gereğince düşünmeyen kimse.”

“**kort basmak (II) / sırt sürmek**: Çalışmamak, tembellik etmek.”

“**künt olmak**: Uyuşuk olmak [tembellik anlamında kullanılır].”

“**omzu düşük 1 / süksünü ergi**: Uyuşuk, sersem [kimse].”

“**örkene un sermek**: İstenilen işi yapmaktan çekinmek, ipe un sermek.”

“**selevir eskisi**: Davranışlarında ağır, ağırcanlı [kimse].”

“**şabdik oturmak**: Lök gibi, tembel tembel oturmak.”

7.1.2.36. Süreç

7.1.2.36.1. Başlangıç

“**ağızlık açmak / başarıat etmek / direzi tuhmag (I)**: Bir şeye başlangıç yapmak; teşebbüs etmek.”

“**ayak tutmak / ayak yapmak 2**: Öncülük etmek, söz açmak.”

“**ayanı bağlamak 2 / başını balamak 1**: İşe koymak.”

“**ön vermek 1**: İyi yada kötü öne düşmek.”

“**yüz dutmak**: Yönelmek, bir değişikliğin başlangıcında olmak.”

7.1.2.36.2. Devamlılık

“**başa sürmek**: Yapılan bir işi, bir iyiliği sonuna kadar sürdürmek.”

“**madırırda kalmak**: Açıkta kalmak, sonuçlanmamak.”

“**temelleş olmak 1**: Yerleşmek.”

7.1.2.36.3. Sonlandırma

“**ardını kurulamak / ayanı almak (III) / baş etmek (I) 1 / baş idmek / baş itmek 1 / baş elemek 2 / başını bağlamak (I) / başa vurmak 2 / çırpak çıkarmak / el yumak 1**: İş sona erdirmek, bitirmek.”

“**damızlık kesmek**: Bir şeyi tüketmek.”

“**eli başına ermek (II)**: Yaptığı işi bitirmiş olmak.”

“**tav tav sav sav olmak / ucu gelmek**: Bir olay, bir iş sona ermek.”

“**yumuş bitirmek / yumuş dutmah**: Buyruğu yerine getirmek, verilen işi yapmak.”

7.1.2.37. Tehlikelilik

“**afarozman kesilmek**: Tehditle karışık hiddet göstermek, zorbalık yapmak.”

“**burnuna girmek**: Tehdit için söylenir.”

“**cene atmak**: Durum tehlikeye girmek.”

“**çekemeze düşmek**: Tehlikeye düşmek.”

7.1.2.38. Temizlik / Düzen

“**ağ açmak**: Kadınlar âdet gördükten sonra hamama gidip temizlenmek.”

“**altını çalmak (I) 1**: Bir yeri temizlemek, süpürmek.”

“aşif etmek: Temizlemek, ayıklamak.”

“baş almak (I) / kazan koymak: Çamaşır yıkamak.”

“baş koşmak (V): Yapmak, düzenlemek, onarmak.”

“burun atmak: Burun temizlemek.”

“cıbil cıbil çimmek / cıp etmek / cıpan etmek / cibil cibil yunmak: Yıkamak / bol su ile yıkanmak.”

“cimcim cıltramak / ıldır ıldır ıldırdamak: Pırıl pırıl parlamak.”

“cimcim etmek (I): Yıkamak.”

“dahret almak: Taharet almak, temizlenmek.”

“donun ağarsın: Çamaşır yıkayanlara kolay gelsin anlamında söylenen söz.”

“el kiri (II): Kolayca temizlenip giderilebilen nesne.”

“epleyip seplemek: Kırık dökük ve dağınık iş ya da şeyleri derli toplu hâle getirmek, düzene koymak.”

“gıncıfır olmak: Derli toplu, düzenli olmak.”

“havını almak: Bazı yeni giyecek eşyalar, kullanılmadan evvel yıkanmak.”

“ilik gibi: Tertemiz.”

“karın katlamak: İşkembeyi kaynar suya sokarak üzerindeki pisliği kazımak.”

“kulak guskun yerinde: Derli toplu, gösterişli.”

“tozunu çırpma: Dövmek [temizlemek anlamında kullanılır].”

“yapmak yasamak / yapmak yasımak / yaymak yasımak 1: Düzenlemek, düzenli bir biçime koymak.”

“yöne gelmek 1: Düzene girmek.”

7.1.2.39. Yağcılık

“dığıl dığıl etmek / gullan yallan itmek / lelevün etmek (I): Birine hoş görünmek için hafif hareketler yapmak, yaltaklanmak.”

“hoskisi geçinmek / hoş kişi geçinmek: Yaranmak, iyi görünmeye uğraşmak.”

“hoşaf soğutmak / kığıl kığıl etmek 2 / şapşak atmak / şapşak sallamak / yalakalık etmek 2 / yaramışlık etmek: Yaltaklık etmek, el oğuşturmak.”

“kaburgalarına girmek: İş için bir kimseye çok sokulmak, ısrarda bulunmak.”

“ponçalla etmek: Yaltaklanmak, yüze gülmek.”

7.1.2.40. Yetenek / Beceri

“atlı gibi 1: Hamarat kadın.”

“baş beşir etmek: Becermek.”

“eli eğimli / eli ölçüm / eli ölçüm / eli yordamlı: Elinden iş gelen, yetenekli, usta [kimse].”

“elli ayaklı: Çalışan, hünerli, eli ayağı tutan.”

“kelle mi çok ciğer mi: Kılı kırk yaran, ince hesaplı.”

7.1.2.41. Yeteneksizlik / Beceriksizlik

“ağzına düşmemek / göt atmak (I): Yapacak güçte olmamak, becerememek.”

“eli arçun: Eli her işe yatkın olmayan [kimse].”

“eli çorlu: Hiçbir iş yapamayan (kimse).”

“eli sahanlı 2: Beceriksiz [kimse].”

“götünün harcı olmamak: Bir işi yapamama durumunda olmak.”

“şam şam şakıtmak: İşi yapamamak, becerememek (dokundurucu söz).”

7.1.2.42. Zorluk / Sıkıntı

“arda gelmek: Zora gelmek, ters gelmek.”

“asaratta kalmak: Ortada kalmak.”

“aslım aslım asılmak / cerp çekmek 1 / cerp etmek: Zorlamak, mecbur tutmak.”

“ateşlerde yanmak / ay gün dik durmak / develer dama çıkmak / kızılık süzmek / parpı görmek: İşin sıkıntı ve güçlüklerini çekmek.”

“ayın oyun iş değil: Az şey değil, çekilir iş değil [anlamına gelen kullanım].”

“bağdaş kurmak: Daha zor gelmek.”

“baş darda galmak / çarmukta kalmak: Sıkıntıya düşmek, bunalmak; sıkıntı içinde kalmak.”

“başı darda galmak: Borçlanmak.”

“başını yimek: Kendi ya da birinin yıkımına neden olmak.”

“bayıra sarmak 2 / burun gırın itmek 1: Bir işte güçlük çıkmak.”

“buñuna busmak / tikine goşmah: Olmayacak bir şeyi yaptırmak için ısrar etmek.”

“cinyan etmek 2 / gort yoldurmak / malamat etmek (I) 1 / mılık güttürmek / ot söktürmek: Birisine eziyet etmek; rahatsız etmek.”

“curna yapmak: Zaptetmek.”

“çöçün olmak: Her taraftan sıkıştırılmak, arada kalmak.”

“dam dingil kalmak: Açıkta kalmak, yapayalnız müşkül bir durumda kalmak.”

“elden ağıza düşmek: Çalışamayacak hâle gelmek, sıkıntı çekmek.”

“geriye çekmek: Bir işi zora çekmek.”

“germeceye vermek / kavsaraya getirmek / zırgıf vermek: Sıkıştırmak, ivdirmek.”

“gına yakmak / kan kaşandırmak: Birinin başını derde sokmak; çevresine sıkıntı vermek.”

“gulunca çökmek: Alacaklı sıkıştırmak, daraltmak.”

“havcar olmak 2: Yük altında ezilmek.”

“hıtırım gibi olmak: Çok yüklü olmak.”

“ınakada kalmak: Darda kalmak.”

“ibdin etmek: Zorlamak, ayak diremek.”

“kara hasbenlek: Zorla.”

“kasbannak almak: Zorla almak.”

“keçeresi dolaşmak: Kötü insanın başı derde girmek.”

“keşenişe karmak (I): Kangren olmak.”

“kıcırı bükme (I) / kıcırı bükme / kıcırim boğmak: Zorla yapmak.”

“kırk düğüm: Çözülmesi olanaksız (iş).”

“korkakar olmak: Kötü durumda olmak, cezasını çekmek.”

“korruh çekmek: Sıkıntı çekmek.”

“mazamort olmak: Herhangi bir şey içinden çıkılmaz durum almak.”

“ponutaya düşürmek / potunaya düşürmek: Yerine ve zamanına uygun getirip yenmek, güç duruma düşürmek.”

“tahaze etmek: İşkence etmek.”

“taşa köke sarmak: İşi sarpa sarmak, çıkmaza girmek.”

“ucu geçmek: İşin yapılması, sorunun çözülmesi güçleşmek.”

“üstünde galmak (II): Borçlu kalmak.”

“üstüne gelmek 2 / üzbaa itmek: Zorlamak.”

“yan çekmek 2: Bir işi birlikte yaptığı arkadaşını zamansız bırakmak, güç duruma sokmak.”

“yiğün gelmek: Aşırı zorlamak, azgın biçimde belirmek.”

“yol görünmek: Yola çıkılması zorunlu olmak.”

“yüreği yanık: Felakete uğramış.”

“zor görmek: Basınca, baskıya, çarpmaya uğramak.”

“zora goşmak: Yerine getirilmesi güç koşullar öne sürmek.”

7.1.3. Duygusal Tutum

7.1.3.1. Cesaret

“ağız gevelemek: Sözü cesaretle tam olarak söyleyememek.”

“basaruğu olmamak: Korkusu olmamak.”

“daban etmek (II) / dahbir etmek: Çekinmeden, korkmadan, ürkmeden hareket etmek, ilerlemek.”

“daş olmak: Sertleşmek, metin olmak.”

“gömece kırılmak: Güveni kaybolmak.”

“gözün kurdu: Cesaret.”

“ibiği kızarmak (I) 3: Cesaretlenmek.”

“mıdkını sıyrılmak: Güveni kalmamak.”

“özbay vermemek / özü baymamak / özü bay vermemek / özü döğmemek / özü dövmemek / özü döymemek: Acıya dayanamamak, yapmaya ya da bakmaya cesaret edememek.”

“özü baydı: Gözü pek, katı yürekli [kimse].”

“özü geçmek (I): Bir şeye, birisine karşı güveni azalmak.”

“yüreği atmak: Cesareti, atarı olmak.”

7.1.3.2. Dargınlık

“acığ etmek / acıh elemek / ağrınıp incinmek / ara kesmek (III) / burun etmek / kasarı kırılmak: Küsmek, darılmak, uzaklaşmak.”

“acuğ vermek: Küserek fit vermek.”

“arası açılmak / soyuhluh düşmek: Dostluk bozulmak; soğukluk girmek.”

“buğuz etmek / kej etmek / takaza etmek (I) 1: Kırgınlığı sözle belirtmek, sitem etmek.”

“burun boğaz: Yarı dargın.”

“burun gırın etmek / kaşı eğilmek / konkaşları asmak / mıdığını eğmek / mılığı gırılmak / mılığını eğmek / mılığını yıkmak / muncur etmek / murzunu dökmek / soğun etmek / surat itmek: Birbirine karşı küskünlüğünü belli etmek; surat asmak.”

“cığır etmek (I): Ailesine darılıp evden kaçmak.”

“kıldan dönmek: Duygulu, alıngan, duyar olmak.”

“kuda gitmek / zora gitmek: Güce gitmek.”

“küssü durmak / küstü dutmak / küstü tutmak / umu küsü etmek: Darılmak, konuşmamak.”

“küsü tutmak / küsülü durmak: Dargınlığı sürdürmek.”

“piya yememek: Başından üzücü olay geçmek ya da kırıcı söz söylenmiş olmak.”

“üzül kesil olmak: Yakınlığı, arkadaşlığı, ilgiyi kesmek.”

“yüzgöz olmak: Sık sık bozuşmak, küsüşmek.”

7.1.3.3. Gurur

“bağrı kalkmak 1 / bağrını yerden kaldırmak 2: Göğsü kabarmak, kıvanmak.”

“başı büyük: Onurlu.”

“cıdırına basmak 2 / dındılina değmek / güce gitmek / güce getmek: Gururuna dokunmak; kırılmak.”

“çanına ot basmak: Susturmak, gururunu kırarak sesini kesmek.”

“gıcıt vermek 2 / koskos etmek / medden atmak: Gururlanmak, övünmek; kıvanç duymak.”

“mırığı düşmek: Gururunu, saygınlığını, gücünü kaybetmek.”

7.1.3.4. Kızgınlık / Sinirlilik

“ağız aşmak (I) 2 / basbas barınmak / zığ virmek: Azarlamak, paylamak, ağzını açmak.”

“avırdını yırtmak 2: Ağzını yırtmak.”

“avırt çıkmak / avkanı kalkmak / ayranlığı kabarmak (ayrannığı gabarmak): Heyecanlanmak; sertleşmek, hiddet göstermek.”

“ayranlığı şişmek: Coşmak, kabarmak [öfkeden].”

“bambına basmak / karşı karşı söylemek / mıtırıbına basmak: Birinin en çok kızacağı bir şeyi yapmak veya söylemek.”

“başdan çıkgın 2 / zehir zembelek (III): Çok ters, sert (kimse).”

“başını üzme: Başını koparmak [anlamında kızgınlıkla söylenen söz].”

“beynin gapağı atmak (beyninin gapağı atmak) / beynin kapağı atmak / kuzuluğunu attırmak 1: Hiddetini yenememek, öfkesini açığa vurmak, şiddetle öfkelenmek; öfkelenmek.”

“bezeneğine basmak (dokunmak) / beze basmak / cinini çıkarmak / cinini gızdırmak / dalına binmek 1: Damarına basmak, kızdırmak.”

“boğaza durmak: Kötü sözlerle karşısındakini kırmak, kızdırmak.”

“bus bus bunaltmak: Kızdırmak, canından bıktırmak.”

“cık cık etmek / cinatına binmek / cini gızmak / ibiği kızarmak (III): Sinirlenmek, kızmak.”

“cıncıvıt olmak: Çileden çıkmak.”

“cığır etmek: Birisine kızarak, kendisinden ümit edilmeyen işi yapmak.”

“cimcik yemek: Öldürmek [kıзма anlamında].”

“cimper olmak / cımpır olmak / cinleri civirdeşmek / cinneni kızmak / cınar olmak 2 / fut olmak / gömlekten çıkmak (II) / tav olmak (II): Çok kızmak, öfkelenmek.”

“cimpir etmek / ilfitin etmek / kıcık vermek 2 / kıcık vermek 2: Çok kızdırmak; öfkelenmek.”

“cinini dermek: Öfkesini gidermek.”

“çeftunu vermek / hôt hôtlemek / kırını vermek: Şiddetle azarlamak.”

“dıringaya gelmek / tirneğe gelmek: Çok gerilmek.”

“dızır dızır getmek / dızır dızır yürümek / dibe irmek: Kızıp arkasına bakmadan hızlı gitmek.”

“dike bakmak / kara kara bakmak: Gözünü açarak sert sert bakmak.”

“donuzdamı olmak: Gıyabındaki söylentiye işitince kızmak, sinirlenmek.”

“gayarı yemek: Sövmek.”

“gıcıklık yapmak: Sinire dokunacak hareket yapmak ve söz söylemek.”

“hart olmak: Birden kızmak.”

“hıngı zingına gelmek: Son noktaya gelmek.”

“hovunu almak (I) 1: Kızgınlığını gidermek, hırsını almak.”

“ilik kesmek: Bilerek, isteyerek birini öfkelenmek.”

“kırs olmak 1: Uzun süre hasta yatan kimse sinirli olmak, bağırıp çağırmak.”

“lençaya almak / lensaya almak: Sorguya çekmek, azarlayıp hırpalamak.”

“mosdadıp galmak: Kızıp ses çıkarmamak, kızarıp durmak.”

“verip veriştirmek: Uzun süre azarlamak, kötü söylemek.”

“zılgıdı yemek / zılgıt yemek: Azarlanmak.”

“zıvanadan çıkmak: Aklını oynatmak, delirmek.”

“zivri azmak: Sinirlenmek.”

7.1.3.5. Merak

“cılık etmek 1 / güşüm etmek: Düşünmek, merak etmek.”

“fıtır etmek / fineyer etmek: Meraklanmak, üzüntüden kendi kendini yiyip bitirmek.”

7.1.3.6. Neşe

“al bağlamak 2 / al yeşil kuşanmak 1 / at oynatmak / azı gülana vamak 1 / gökgüvenç olmak / güvende olmak / ziğ olmak: Sevinmek, murada ermek; çok sevinçli olmak.”

“amalı azmak / gıfa gelmek: Sebepsiz coşmak, kabına sığamamak.”

“bayım bayım bayılmak 1 / tın tın kaymak: Çok gülmek, katılmak.”

“hay vermek / hülülüm çekmek: Coşarak bağırarak; bağtırmak.”

“honcüy atmak / hopur hopur hoplamak / hopur hopur oynamak: Sevinçten oynamak; yerinde duramamak, hoplamak.”

“hopucuk kalkmak / ziller dakınmak: Ayağa kalkıp oturarak sevincini göstermek; aşırı sevinmek.”

“kınaç etmek / örişan etmek: Mutlu etmek.”

“soluğu soluğuna sığmamak: Çok aşırı evcenlik ya da coşkunluk göstermek.”

“şavka gelmek: Şenlenmek, coşmak.”

“tıpatır etmek: Sevindirmek.”

“tışlığı gelmek 2: Neşeli, mutlu zaman geçirmek.”

7.1.3.7. Rahatlık (Duygusal)

“baş almak (II) / dölenip döşenmek 2: Rahat ve huzura kavuşmak.”

“can öğüslük vermek: Canı rahat etmek.”

“dışlığı gelmek: İçi açılıp ferahlık duymak.”

“keçeyi sudan çıkarmak: Sıkıntıyı atmak.”

7.1.3.8. Sabır

“boy vermek / vık dimemek: Felakete dayanmak.”

“dırık tutmak / zor etmek 1 / zor itmek: Bir işte sebat etmek, sonuna kadar beklemek, tutunmak; direnmek.”

“gıcımık dutmak / gicimik dutmak / puca tutmak: Sıkıntılı bir şekilde kırırdamak, sabırsızlanmak.”

“gucüğü dar: Sabırsız, söz dinlemeyen [kimse].”

“içigen olmak: Sabırsız olmak.”

“kan üyütmek 2: Beklemek, dayanmak.”

7.1.3.9. Sakinlik

“game gelmek (II): Yumuşak başlı, yumuşak yaradılışlı olmak.”

“hovunu almak (I) 2: Soluk almak, rahatlamak.”

“sut köpüğü gibi inmek: Öfkesi geçmek.”

“şeytanları haylamak: Öfkesini yenmek.”

“tava gelmek (I) / tevs olmak: Kanmak, yumuşamak, yola gelmek.”

“tışlığı gelmek 1: Dirlik, düzen, sessizlik bulmak.”

“yola yatırmak: Uslandırıp uysallaştırmak, inadını kırmak.”

“yumuh gözlü: Yumuşak yaradılışlı, duygulu.”

8. TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER

8.1. Aile

“ayrılıp seçilmek 3: Aile bireyleri ayrı çalışmak, ayrı yaşamak.”

“bağrı geçik 2: Öksüz, kimsesiz, garip [kimse].”

“ecik boncuk: Çoluk çocuk.”

“eli böğründe (II): Kimsesiz, yalnız kalan, boynu bükük insan.”

“ev bucak olmak: Aile yuvası kurmak.”

“gaşşık düşmanı: Karı, eş.”

“göbeği beraber 1: Kardeş.”

“göbeği beraber 2: İkiz (kardeş).”

“kökü kesilmek: Soyu soppu kalmamak.”

“ocağı garalmak: Kimsesi kalmamak, bütün yakınları ölmek.”

“sergen karıştıran: Kocaların karıları için kullandıkları takma ad.”

“yuvadan uçmak: Büyüyüp aile ocağından ayrılmak.”

8.1.1. Evlilik

“askıya çıkmak (I) 3: Evlenecek çiftin isimleri, medeni kanun uyarınca belediyece ilan edilmek.”

“askıya çıkmak (II): Gelin alaya çıkmak.”

“ayanı bağlamak 1 / baş bağlamak (I) 3 / baş dermek (I) 1 / baş göz etmek / başını bağlamak (VI) / başını dolamak / başını balamak / başını örtmek / karsamba yapmak / kebin kesmek / ocak yakmak / yağlık bağlamak (I) 1: Nişanlamak, evlendirmek.”

“bacak çiftleme: Evlenme.”

“bağrı geçmek (II): Zamanında evlenememek, evde kalmak.”

“baş bağlamak (I) 1: Perşembe veya Pazar günlerine rastlatılan gelinbaşı gününde, geline duvak ve taç giydirmek.”

“baş çatması: Hamam günü gelin yıkanırken yapılan tören.”

“başadak sürmek: Karı koca ölünceye kadar mutluluk içinde yaşamak.”

“başı bağlanmak: Nişanlanmak.”

“başı boş: Evlenmemiş.”

“başı gülmek 2: İyi evlilik yapmak.”

“cırak çıkarmak / kıra çıkarmak / kıra çıkmak: Kız(ını) gelin etmek.”

“değişik etmek: İki erkek bir diğerrinin kız kardeşiyle evlenmek.”

“elli olmak 2: Başkasının olmak.”

“erine düşmek: İyi bir erkekle evlenmek.”

“gişiye gitmek: Evlenmek (kadınlar için).”

“hırsız almaz: Evlenmemiş kız.”

“hoca düğünü: Beş on kişinin yaptığı çalgısız düğün.”

“içeri olmak: Gerdeğe girmek.”

“imam yanaştırması: Erkeğin imam nikahıyla aldığı kadın.”

“kesim kesmek 1: Düğün, nişan için erkek ve kız aileleri anlaşmak.”

“kesim kesmek 3: Düğün tarihini belirtmek, söz kesmek.”

“koşa yaşamak: Karı koca ömrünün sonuna kadar birlikte yaşamak (genellikle dua olarak “koşa yaşayınız” gibi kullanılır).”

“koşa karımak / koşaca karımak: Beraberce yaşlanmak (yeni evlenenlere dilek olarak söylenir).”

“nikah kesdirmek: Nikah kıydırmak.”

“otrulmuş kız: Evlenme çağı geçmiş yaşlı kız.”

“tay gelmek (III): Çocuk, yeniden evlenen annesinin yanında gelmek.”

“tay gitmek: Çocuklu kadın yeniden evlenmek.”

“verüyhli olmah: Nişanlı, sözlü olmak.”

“yirine düşmek (II): Kaygısız, üzüntüsüz, geçim derdinden uzak bir eve gelin getirmek.”

“yön kesmek: Söz kesmek, karar vermek.”

“yüz yümek: Yeni evliler, kavgasız, gürültüsüz geçinmek.”

8.1.1.1. Âdetler

“ağırlık bitirmek: Düğünden önce kız ve oğlan tarafı bir araya gelerek, yapılacak işler hakkında konuşmak, anlaşmaya varmak.”

“ağız dadı (I) 1: Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.”

“ağız dadı (I) 2: Bayramlarda nişanlının, oğlan tarafına gönderdiği giyecek ve yiyecek.”

“al bağlamak 1: Gelinin başına kırmızı bir örtü bağlamak.”

“ara kesmek (I): Nişandan önce söz kesmek, kız tarafı ile anlaşmak.”

“ayak açmak: Nişanlanan kız, ilk olarak güvey evi civarında gezi yapmak.”

“ayak dönme / ayak dönümü / ayah eni / ayak eni 1: Gelinin evlendikten on beş gün sonra baba evine ilk gidişi adeti.”

“ayak döseği: Nişan takılırken kızın ayağının altına serilen kumaş.”

“ayak kirası: Gelin attan inerken verilen bahşiş.”

“baş bağlama: Zifaktan sonra kadınların gelini ziyarete gidip yaptıkları merasim ki, burada yatak çarşafı tetkik olunur.”

“baş bağlamak (I) 2: Nişandan bir müddet sonra nişanlıları bir yere getirip eğlenmek.”

“baş dermek (I) 2: Gelin getirmeye gitmeden önce sağdıçla güvey bir arada olarak halkla beraber tören yapmak.”

“baş dermek (I) 3: Gelini getirmeye gitmeden önce güveyi giydirip kuşatmak.”

“baş dermek (I) 4 / başını bağlamak (V): Gelinin başını süslemek.”

“baş döşürmek: Bir takım renkli bez ve basmalarla gelinin başını sarıp düğümlmek.”

“baş düzmek (I) / baş yapmak (II): Gelin başı süslemek.”

“baş övmek, baş öğmek: Geline, oğlan evinde çalgıcılar ve yenge tarafından öğütlü sözler söyleme töreni.”

“başına çevirmek, başına sallamak: Geline getirilen hediyeleri gelinin başı üstünde davetlilere göstermek.”

“başından çevirmek 1: Düğünde geline elini öptüğü kimse gizlice para vermek.”

“başlığa gitmek 1: Güvey tarafından verilen ağırlıkla çeyiz almak.”

“başlığa gitmek 2 / başlık bozmak / musat yapmak: Kız tarafının erkek tarafından istediği parayı öğrenmek; çeyiz düzmek.”

“başlık vermek: Kız tarafına ağırlık vermek için tören yapmak.”

“bedal dökmek: Gelinin yüzüne süs yapmak.”

“belek bırakmak: Gelin ya da güveye armağan vermek.”

“beşik görmek: Kızın babası doğan ilk torununa hediye almak.”

“beşik kertiği / beşik kertme: Kız ve erkek çocukları beşikte iken nişanlama, sözleme.”

“bohçasını atmak: Kız tarafı nişandan vazgeçip, hediyeleri geri göndermek.”

“cıkı takmak: Düğünden önce güveyi tarafından geline hediye göndermek, dürü getirmek.”

“cins çıkmak: Çeyiz, düğünden önce damadın evine taşınmak.”

“çeper kurmak / çeper germek / uğur kesmek 2: Gelin geçerken önüne ip gererek bahşiş istemek.”

“dakiya tutmak: Düğünde gelen hediyeleri gelin veya damadın yanında göstermek.”

“danışık asmak: Düğün yapacak olan, düğün hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için memleketin ileri gelenlerini yemekli bir toplantıya çağırarak.”

“ekmek karıştırmak: Düğünden bir hafta sonra kız evinden el öpmek için oğlan evine gitmek.”

“ev çağırımı: Evlenme nedeniyle yeni akraba olan ailelerin ilk kez birbirlerini yemeğe çağırmaları.”

“gelin aşboğazı / gelin asboğazı: Gelinin beraber getirdiği eşya, çeyiz.”

“gelin cevezi: Gelin attan inerek sağdıcın başından saçılan çerez.”

“gelin duvağı: Cuma günü gelini görmek.”

“gelin göçürmek: Gelini güvey evine götürmek.”

“gelin pırlaklanmak: Gelin süslenmek.”

“gelin uğuru / gelin uğru: Gelin damadın evine giderken duvağı üzerinden serpilene un, üzüm vb. şeyler.”

“gelin yanı: Düğünün ertesi günü yapılan eğlence.”

“gelin yanısı (II): Gelinin yüzüne örtülen örtü, duvak.”

“gelin yüzü: Gelin geldiğinin ertesi günü gelini görmek için yapılan toplantı.”

“gelinlik tutmak: Gelin bir zaman kocasının akrabalarının yanında başını örtmek, konuşmamak.”

“gına gıvıtlamak: Kına yakmak.”

“görüş yapma: Nişandan sonra, oğlan tarafının kızı görmeğe gitmesi.”

“görüyeye gitmek: Birisinin kızını istemek için görmeye gitmek.”

“güvey değişmek: Güvey, tıraştan sonra gelin tarafından gönderilen elbiseyi giymek.”

“hamama dayanmak: Gelin hamama gitmek.”

“ilişik bırakmak: Nişanlanan kıza ilk hediyesini götürmek.”

“kalk git kahvesi: Söz kesildikten sonra kız istemeye gelenlere verilen kahve.”

“kapıdan hamam: Güvey tarafının nişandan sonra geline ikram olarak yaptığı hamam töreni.”

“kınaya çıkmak: Kına gecesi gelin giyinme ve süslenme odasından düğün salonuna gitmek.”

“kız bitirmek: Bir erkeğe kız istemek, söz kesmek.”

“koltuğa vermek: Düğün töreninde gelini güveyin koluna vermek.”

“kütük atmak: Köy delikanlıları ilk kez oğlu olan babayı kutlamak ve armağan almak amacıyla kapısının önünde 15-20 el silah atmak.”

“manca görmek: Düğün yemeği hazırlamak.”

“ohuntu göndermek: Düğüne çağırarak.”

“para çevirmek: Düğünde oynayanın arkadaşı davulcunun alnına para yapıştırmak.”

“pazar harcı: Nişanlanan kıza götürülen armağan.”

“pazarlık kesme: Düğünden birkaç gün önce oğlan evinin kıza yaptıracığı giysileri almak için kız ve oğlan ailelerinin birlikte şehre inmeleri.”

“peşkir sallama: Erkeğin en yakın akraba ve komşularının katıldığı nişan töreni.”

“pusat görmek / pusat kesmek: Güvey evi geline giysi vb. eşya almak.”

“sandık gecesi / sandık gicesi: Salı gecesi, erkek evinden geline gelen sandık için yapılan eğlence.”

“semer vurmak: Düğünde erkek evinde gelin yanlısı bir delikanlının arkasından yakalamak, tutmak.”

“sini okuntusu: Oğlan evinin kız evine gönderdiği sini içinde gelin giysilerinin eve gelişi nedeniyle konuklara şerbet sunma.”

“söğleme tutmak: Yeni gelin konuşmamak.”

“söz kesen 1: Kızın kocaya verildiğini belirten kesin, son söz.”

“söz kesen 2: Evlenme sözü kesen kız ve erkek evinin birbirine gönderdikleri armağan.”

“şeker ısırtma: Düğün haftası içinde çarşamba günü duvak altında getirilen şekerin dağıtılması.”

“şerbet içmek: Nişan töreni yapmak.”

“şişlik olmak: İlk kez oğlu olan kimseden yakın dostları, çevre gençleri armağan koyun, keçi almak.”

“teklim yemeği: Köylerde, düğün sahiplerinin giderlerine katılma biçimini saptamak amacıyla yakınlarının yaptıkları yemekli toplantı.”

“tohum günü: Gelinin mutluluğunu sağlayacağı inancıyla düğünden bir hafta önce kız evinde yapılan tören.”

“uğur kesme 2: Düğünde, çağrılı gelen atlılar ile, düğün yapılan köyün atlıları birbirinin önünü kesme.”

“uğur kesme 3: Gelin getirirken güvey, kurban kesme.”

“urba görmek: Düğün için çeşitli giyim eşyası satın almak.”

“yağlık bağlamak (I) 2: Kız sevgilisine evlenme sözü vermek.”

“yaşmak tutmak: Gelin, kocasının yakın akrabaları yanında fısıltıyla konuşmak.”

“yemeni çakmak: Delikanlı, babasına evlenmek istediğini anlatmak.”

8.1.2. Boşanma / Dulluk

“ayrılıp seçilmek 1: Karı koca boşanmak.”

“başı bozulmak: Dul kalmak; boşanmak.”

“seyp etmek 2: Boşandırmak.”

8.2. Suç ve Ceza

“aga çıkarmak (aka çıkarmak): Temize çıkarmak.”

“aga çıkmak / barad emek: Temize çıkmak.”

“avırdını yırtmak 1: Çalım satarak küfreden kimseyi cezalandırmak.”

“başı kel: Suçlu, kusurlu.”

“beyseles yatmak: Suçüstü yakalanınca, lüzum üzerine sorunsuz sualsiz hapisshanedeyatmak.”

“bok bulaşmak / dorum sahibi olmak / üste atmak / yağan etmek: Üstüne suç atmak, atılmak.”

“boka basmak: Belaya çatmak, suç işlemek.”

“çırak çıkmak: Açığa çıkmak, faydalanamamak [miras için].”

“deliğe dıkmak: Tutuklamak.”

“gannına girmek: Şüpheli olarak birinin üstüne suç atmak.”

“sesi semadan gelmek 2: Ağır cezaya uğramak.”

“tantuna gitmek: Boşu boşuna, yok yere zarar görmek, cezalandırılmak.”

“tos olmak: Bir konuda haksız olduğunu anlayıp ses çıkaramamak.”

8.3. Yardım

“ağalık etmek 2 / at bağışlamak: Bağışta bulunmak, yardım etmek, bahşış vermek, ikramda bulunmak.”

“aylak durmak: Karşılıksız, bedava hizmet etmek.”

“bağrını yerden kaldırmak 1 / barını yerden galdırmak / bel vermek, bél vérmek (I) 1 / ecirini vermek / kola almak / yanpeş olmak: Yardım etmek, kalkındırmak, desteklemek.”

“bel vermek, bél vérmek (I) 2: Yardım etmeye söz vermek.”

“carına yetişmek / el tutmak (II) 1 / el almak (II) / el atmak / el vermek 1 / elden dutmak / ele sarılmak: Başkasına yardım etmek.”

“çav çalmak: Baş vurmak, aranmak.”

“doyum aşı: Herkesin bedava yemesi için yapılan hayrat yemeği.”

“eğneline dönmek / eyneline dönmek: Birisine dilediğince hizmet etmek.”

“el altı (I) 3: Bina yapılırken yardım eden gündelikçi.”

“el körgesi 2: Yardımıyla bir iş bitirilecek olan kimse.”

“eli büyük (II): Yardımsever [kimse].”

“göğleme yemek: Yiyeceği yetmeyen bir çiftçi yeni üründen vermek üzere başkasından ödünç yiyecek almak.”

“hab etmek (I) / pelenk olmak: Süt, su vb. şeyleri yetişmeyen köylüler, sırayla ve karşılıklı ödünç alıp vererek yardımlaşmak.”

“keşik olmak: Sıra ile yardımlaşmak.”

“post olmak: İyilikte bulunmak, ağırılanmak.”

“saluk etmek: Yol göstermek.”

“sapankolu dolaşmak: Birbirine işi düşmek.”

“sırt sırta vermek: Yardımlaşmak, işbirliği yapmak.”

“yüze peçe yapmak: Görüşmeden olumlu sonuç almak için, görüşülecek kişinin bir sevdiğini yanında götürmek.”

8.4. Yoksulluk

“abazan (abezan) kalmak (II): Parasız kalmak.”

“aradan çıkmak 2 / ayağının çorabı olmamak / ayrılmamak / beli göşmek 1 / elden ağıza kalmak / elden avıca galmak / hızan etmek (I) / tahtası mih galdurmamak / tüyü tüşü atmak 2 / yoklu düşmek: Yoksul olmak.”

“bacak çekiştirmek (II): Kıt kanaat geçinmek, zor durumda bulunmak.”

“dengi dayanmak / katelden kalmak: Parasını en son haddine kadar harcamak, elinde avucunda bir şey kalmamak.”

“eli ağzına varmamak (II): İş tutamamak, fakir düşmek.”

“elinden dirlikli: Kıt kanaat geçinen.”

“gadid kalmak: Elinde bir şey kalmamak.”

“kıdır kıymık: Zorla, güçlkle (geçinmek için).”

“lele hoy kalmak: Yoksul kalmak.”

“takas tukas geçinmek / tuz ekmek doymamak / yağıynan gavrılmak: Geçim sıkıntısı çekmek, zar zor geçinmek.”

“tek çarık: Yoksul ve kabadayı [kimse].”

“tıngıl elek, tıngıl saç: Yoksulluk, parasızlık için[de olma].”

“tıngır elek, tıngır saç: Bomboş.”

“yalinessir olmah / zebil olmak 2: Sıkıntı, üzüntü, yokluk içinde olmak.”

8.5. Zenginlik

“altınla oynamak / aradan çıkmak 1 / ayneyıf artmak 2 / ibiği kızarmak (II) / mangır olmak / mülük olmak / pankir olmak / pilavı karmak (I): Varlıklı, zengin olmak.”

“ayağa kalkmak: Parasal sıkıntıdan kurtulmak, varlıklı olmak.”

“cabul olmak: Bolluğa kavuşmak.”

“eli ağzına uygun: Hâli vakti yerinde, geçim darlığı çekmeyen.”

“eteği uzun: Zengin [kimse].”

“tüyü düzmek: Yoksulluktan, darlıktan kurtulmak, işini düzene koymak.”

9. MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR

“askıya almak: Tamir edilecek binayı makine ya da destekle bir miktar kaldırmak.”

“ayağını kaldırmak: Memurlar başka yere nakledilmek.”

“bilek dikmesi: Baytarlıkta bileğin bükülmesi.”

“eli başına değmek (II): İş sahibi olmak.”

“geron vermek: Değirmenin alt taşının her tarafına kertme yapmak.”

“kadak vurmak: Ağaç eşyalara ve yapı araçlarına parça eklemek.”

“kazıl kıvratmak: İyi, kazançlı iş yapmak, becermek.”

“kellesi büyük: Memur.”

“kol geçmek: Kol gezmek (polis, jandarma).”

“soluk vermek / soluk aldirmek: İşe ara vererek çalışanları dinlendirmek.”

“süvari vurdurmak: Pantolona eskimeden, makineyle yama yaptırmak.”

“teşmiyetçi olmak: İş yapanların, çalışanların başında durmak, yönetmek.”

“yalak açmak 4: Lağım yolu açmak.”

“yol vermek 1 / yol virmek (I): İşten çıkarmak.”

“zıbık tutmak: Bir işte uzun süre çalışmak.”

9.1. Ticaret

“adını gomat 2: Bir şeyin parasal değerini biçmek.”

“ağız tadı ile satmak: Uygun fiyatla satmak.”

“ağız yokarı 2 / azı galabalık: Yüksek eder isteyen, pahacı [kimse].”

“altını çalmak (I) 2: Toplamak, hesabı kapatmak, ilişkisi kesmek.”

“askuya çıkmak: Arttırmaya, eksiltmeye konulmak.”

“atılıp satılmak: Elden çıkarılmak, ilgisi kesilmek.”

“avrat pazarı: Kadınların öteberi sattıkları yer.”

“ayah teri: Yol parası, ayak ücreti.”

“ayak alışverişi: Çerçilik, gezilerek yapılan satış.”

“ayın oyun olmak 3: Kötü, bozuk olmak (iş durumu).”

“ayrılıp seçilmek 2: Ortaklık bozulmak.”

“bacak parası / bacı pazar / bac parası, bacı parası: Hayvan alım satımında alıcıdan alınan para.”

“baş vermek (I) / baş virmek / başa vermek: Alım satımda veya değişimde üste bir şey vermek.”

“başını bağlamak (II) 1: Dalavere ile bir malın değerinden daha düşük bir fiyata satılmasına sebep olmak.”

“başını bağlamak (II) 2: Kaparo vererek bir mala sahip olmak.”

“başını bağlamak (II) 3 / çene etmek / el tutmak (III) / kesim kesmek 2 / kestiğe biçtik yapmak: Pazarlık yapmak.”

“başını bağlamak (II) 4: Pazarlıkta uyuşmak.”

“başını bağrını yimek (başını barını yimek I): Fiyatlar çok yükselmek, pahalılaşmak.”

“bazarlığı biçirmek: Alışverişte anlaşma yapmak (daha çok cinsi anlaşmalarda).”

“beh sürmek: Herhangi bir şeyin fiyatını biçmek, değerini söylemek.”

“bel vermek, bél vermek (I) 4: İş yolunda gitmemek.”

“beyliğe çıkmak: Hayvan, tarla herhangi bir eşya sahipsiz kalarak devlet tarafından satılığa çıkmak.”

“boyun olmah, boyun olmak / el tutmak (II) 2 / önüne durmak / yüz olmak: Kefil olmak.”

“curruk çıkmak: Hisselerini, payını alamamak.”

“çalgın salmak: Köy sandığına para yatırmak.”

“çıkıp çıkışmak: Ortaklıktan ayrılmak.”

“çoğa oturmak: Pahalıya mal olmak.”

“çötele atmak: Eşit olarak bölünmüş olan mal, eşya gibi şeylerin hangi parçasının kime ait olacağını anlamak için kura çekmek.”

“dalıp yüzmek: Bol kazanç sağlamak, bol bol faydalanmak.”

“deman etmek 1: Bir yeri geçici olarak yönetmek oradan faydalanmak.”

“derisini doldurmak: Bir mal değerinden fazla paraya alıcı bulmak, değerinden fazla etmek.”

“elçim kaldırmak: İmece ile iş görenlere, patron bahşış vermek (yün tararken, tarla ya da çayır biçerken, imececiler o nesneden bir tutam kaldırarak patrona gösterirler).”

“elde galmak (I): Mal satılmamak.”

“eliyin artığı 2 / el kiri (I): Para anlamına da kullanılır.”

“engine vermek (II): Ucuza vermek.”

“ereziden tutma vermek: Mal ve yerin hepsini vermek.”

“eşşegi dah demek: İş iyi gitmek, kazancı hızla artmak.”

“gabala almak: Bir işi götürü almak.”

“gabala vermek / keseneye vermek: Götürü vermek.”

“girava vermek: Malını ipotek ederek para almak.”

“harmanına yağmamak / tokurcuğu düzgün olmak / tokurcunu düzgün olmak: İş yolunda olmak, gitmek.

“höbül etmek: Ortaklaşa iş yapmak.”

“kalle çekmek: Gelirini, bütçesini yoklamak.”

“kapişan gitmek: Yağmaya uğramak, çok isteklisi olmak.”

“kelebi dolaşmak: İş bozulmak.”

“kesime vermek / kesiye vermek: Götürü pazarlığa; toptan vermek.”

“onuş gitmek: Sürüm yapmak, çok satmak.”

“oskur kaptırmamak: Birisine parasız, karşılıksız bir şey kaptırmamak.”

“peygamber pazarlığı: Ölçüsüz, tartısız yapılan pazarlık.”

“satıya gelmek: Gösterişli, satışa elverişli olmak.”

“sayış etmek: Borcu, borçlunun alacağı olan kimseye devretmek.”

“suması dolmak: Bir şeyin hesabı kapanmak.”

“tav tutmak: Deri tıraş ve perdahı yapıp boyandıktan sonra satılığa çıkarılmadan önce don ya da balıkyağı ile yağlanmak.”

“tırnağı dibinde: Peşin olarak.”

“toz parası: Hava parası.”

“ufaktan doğramak / üstüne gomat: Pazarlık yapılırken az fiyat verip azar azar arttırmak.”

“uğur parası: Geziye çıkanın kendisini uğurlayana verdiği para.”

“üste çekmek 1: Değiştirilecek iki maldan biri, ötekenden daha değerli olmak.”

“üstünde galmak (I): Arttırma ya da eksiltmede üstünde kalmak.”

“üzüt kesit olmak: Ortaklığı kesmek, alacağı vereceği kalmamak.”

“yamak olmak: Ortak olmak.”

“yasak savmak 1: Verilmesi gereken bir armağanı ucuzundan, kolayından sağlamak.”

“ziyan kesmek: Verilen zararın karşılığını para olarak almak.”

9.2. El Sanatları

“diş kaçmak: Örgü örerken ilmek kaçmak.”

“gerim tutmak: Erişi düzene koyup dokunabilecek bir hâle getirmek.”

“hecin vurmak: Evde bükülen yün ipliklerinin şişle fazla kıllarını almak.”

“tetire yatırmak: Boyanacak kumaşı önceden ekşiye basmak.”

“tırnak çekmek: Yazmacılıkta, boyalı çiçeklerin arasına renkli çizgiler çizmek.”

10. EĞLENCE VE SPOR

10.1. Eğlence

“aslannık etmek / aşlanık etmek / çivisine düşmek / hanek etmek (henek etmek / hemek etmek 2) / heng etmek / horata etmek 3 / horta atmak 2 / iş geçmek / matarak kaldırmak 2 / mazah çıhartmak / ozanlık etmek / taşkala etmek 2 / şembellik çıkarmak: Şaka yapmak; şakalaşmak.”

“aşşık atmak / ateş atmak: Boy ölçüşmek; yarışmak.”

“dingilim atmak / hingilim atmak: Fink atmak.”

“hakırdım çekmek / heleşem yapmak: Gülüp oynamak, gürültü yapmak.”

“heleşe etmek 2: Eğlenmek.”

“horan soğumak: Eğlence, toplantı dağılmak.”

“min min etmek: Yavaş yavaş konuşarak birisi için oyun düzenlemek.”

“pilov çekmek: Pilav ziyafeti vermek.”

“söhbət gezmek / tay etmek: Yemekli büyük şölen vermek.”

“toraman çıkarmak (I): Hokkabazlık etmek.”

10.1.1. Oyun

“ara kesmek (II): Ara kesti oyunu oynamak.”

“baş bağlamak (II) / manca manca oynamak: Çocuklar aralarında yemek yaparak oynamak; kırda yemek pişirip yemek.”

“cılığını yazmak: Mızıkçı, duvara veya yere çizgi çizerek oyunu bozduğunu göstermek.”

“cilaz etmek / çiz gelmek / çil çıkarmak / çur etmek: Oyunda düzene uymamak, oyun bozanlık etmek.”

“cingil baş yapmak / cingi vermek / combalak kılmak / combadak atmak / cumbalak aşmak / dıngılnamaz kılmak / dırgılahoçık dönmek / dingilbaş kurmak / kavak attırmak / tangalhaş dönmek / tekebızlık etmek / tekil tosmak / tepeconbalak kılmak / tepedombaz aşmak / tingil dönmek / tombalak atmak / tomballak aşmak / tömbe dikilmek: Takla atmak; attırmak.”

“cirim çevirmek (II): Koşarak oyun oynamak (çocuklar hk.).”

“culluk etmek / eşek nalıyla damgalamak: Çocuklar taş oyununda ceza vermek.”

“çelikleme atmak: Bir ağacın parçasını veya değneği dikine atmak.”

“çelki getirmek: Çelik çomak oyununda çeliği uzaklara yollamamak için korumak.”

“çığızlık etmek / kıcık vermek 3 / ordubozanlık etmek: Oyunda mızıkçılık, oyunbozanlık etmek.”

“çırçır dönmek: Çocuk ağaç üstünde dönmek.”

“çik durmak / çik yatmak (II) / çüt oturmak: Aşık atıldığında çukur tarafı üste gelmek üzere düşmek.”

“çot gelme: Çift gelme (beş taş oyununda kullanılan bir söz).”

“çur etmek / cur etmek: Oyunu bozmak.”

“debiz etmek: Mağlup etmek.”

“dıkka durmak: Aşık kemiği dik durmak.”

“el vermemek: Herhangi bir oyunda rakibine fırsat vermemek.”

“fır olmak: Zar atarken her iki tarafın zarları aynı sayıda gelmek.”

“gevişe gitmek: Orakla ekin biçerken yarış yapmak.”

“gıcık kapmak: Sayı, puan almak.”

“heplek demek: Aşık oyununda karşısındakini yenip ortaya konulan bütün aşıkları kazanmak.”

“kabak patlatmak: Saklambaç oyununda ebeyi aldatıp yeniden ebe olmasını sağlamak.”

“kavuza çekmek / kodak atmak / lombak basmak / malak atmak: Oyunda yenmek, kazanmak; kama basmak.”

“kırmacını almak 2 / üste gelmek 1: Yenmek; altalamak.”

“kuşkuş etmek (I) 1: İki kişi çocuğu koltuk altından tutarak kaldırmak, uçurmak.”

“kuşkuş etmek (I) 2: Sırtüstü yatıp, ayaklarında çocuğu kaldırmak, hoplatmak.”

“lelele yapmak: Çocuklar toprak üstünde kaymak.”

“lipik atmak / lipik yapmak: Oyunda sayı üstünlüğü kazanmak.”

“şingilim atmak: Çocuklar, çok gürültü, patırtı ederek oynamak, evi dağıtmak.”

“tangalhaş durmak: Baş ve eller üzerinde bacaklar yukarı durmak.”

“tay kalmak: Berabere kalmak.”

“tembeletös olmak / tepcanbalak kılmak: Tepetakla yuvarlanmak; düşmek.”

“tengeltos getirmek: Tepetaklak getirmek, yenmek.”

“tepez attırmak: Takla attırmak (uçurtma için).”

“vızgıç oynamak: Bir yerden girip, ötekinden çıkmak.”

“vızlık vızlık etmek: Korkulu sesler çıkararak oraya buraya kaçışmak.”

10.1.2. Halk Oyunları ve Müzik

“aşağı almak 2 / ayağı almak / ayak gitmek: Çalınan havaya ayak uymak, uydurmak.”

“cı çekmek: Uzun naralar atmak.”

“eyler çalmak: Ninni söylemek.”

“gımgım etmek (II): Yalnız kendi işitecek şekilde şarkı söylemek.

“gıngılı çalmak: Kendi kendine şarkı mırıldanmak.”

“hava çekmek / hava yakmak / seyir yapmak / türki takmak / türkü çarmak / türkü kaldırmak: Şarkı, türkü söylemek.”

“heleşek çekmek: Hora tepmek.”

“helhele çağırmaq: Düğünlerde şarkı söylemek.”

“hora depmek: Halay oynamak.”

“meded atmak / sayım saymak / selim saymak: Sıra ile tekerleme, mani, türkü söylemek.”

“üstten almak 2: Şarkıya yüksek sesle başlamak.”

“zil çarpmak: Zille oynamak.”

10.1.3. Kumar

“bağış çekmek / bağ çekişmek / beste girmek / besde gitmek / bese girmek / best çekişmek / beste gonomuşmak / löç kurmak / örç etmek: İddiaya girmek, bahse tutuşmak.”

“cıldak çıkmak 1 / kuruz olmak: Kumarda tüm parasını yitirmek.”

“cırnak çekmek / cırmak çekişmek / ecim çekişmek 2 / öcüm çekişmek / öcüm öcüm çekişmek / öcüm öcüm oynamak / öcüm tutuşmak / ödeşli olmak / tırnak çekişmek / yades çekişmek: Lades tutuşmak.”

“cukaya çıkmak / çur çılmah: Ütölme, oyunda hiç parasız kalmak.”

“çurkur etmek: Kumar oynayanların önlerindeki kapmak.”

“gevil gelleme: Bahse girme.”

“kapat almak / kapat etmek: Kağıt oyununda taraflardan biri, bir elde hiç kağıt aldırılmamak.”

“uğuru dutmak: Kumarda şans iyi gelmek.”

10.2. Spor Dalları

“azne etmek / üzgece kalkmak / üzgeç vermek: Yüzmek, yüzmeye başlamak.”

“cıdır oynamak 1 / cırit oynamak: Cirit oynamak.”

“nal toplamak: Koşuda sonuncu gelmek.”

“soluk gitmek: Derin soluk alarak denize, havuza dalıp su altında bir süre yüzmek.”

10.2.1. Güreş

“açık düşmek: Pehlivanlıkta göbek yarım görünmek.”

“akganüstü gelmek: Sırtı yere gelmek, güreşte yenilmek.”

“bağda vurmak / bağdaş vurmak: Güreşte ayağa çelme takarak düşürmek.”

“beşik düşmek: Güreşte iki pehlivan berabere kalmak.”

“ikiye dalmak: Kara güreşte çift paçaya dalmak.”

“kavak atmak: Güreşte tepe üstü yuvarlamak ya da yuvarlanmak.”

“pers olmak (I) 2: Güreşte, pehlivan yüzüstü düşmek.”

“pese çıkmak: Güreşmek.”

“tay gelmek (II) / tay düşmek: Güreşte berabere kalmak.”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EŞ ANLAMLILIK VE ÇOK ANLAMLILIK

3.1. Eş Anlamlılık Kavramı ve Derleme Sözlüğü'nde Eş Anlamlı Deyimler

Anlamdaşlık da denilen eş anlamlılık, söz varlığı içinde bir kelimenin veya ifadenin benzer ya da yakın anlamlı başka bir kelime ya da ifadeyle karşılanabilmesi durumudur. Ancak kelimelerin anlam yönünden birebir örtüşmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Eş anlamlı olarak gösterilen kelimeler, kullanıldıkları bağlamdan dolayı kimi zaman birbirlerinin yerine geçmezler. Hatiboğlu (1970: 9-10) bu konuya ‘ana’ ve ‘anne’ kelimelerini örnek göstererek açıklık getirmiştir: *ana bilim dalı* yerine *anne bilim dalı* ya da *ana hat*, *ana yol*, *ana fikir* kelimelerinde *ana* yerine *anne* kelimesini kullanmak mümkün değildir. Bu demektir ki eş anlamlı olarak gösterilen kelimeler kullanıldıkları bağlama göre eş anlamlı olmaktan çıkmaktadır.

Aksan (2000: 67), aynı dilde birbirinin tam eş anlamlısı olabilecek nitelikteki kelimelerin ancak uzun yıllar sonucu anlam değişimine uğrayarak birbirlerine anlamca yaklaşabileceklerini ifade etmektedir. Eş anlamlılığın “kelimelerdeki kavram inceliklerinin çeşitli sosyal ve dilsel kesimlerde zamanla unutulurak anlamca birbirlerine yaklaşımlarıyla” ortaya çıktığını söyleyen Korkmaz (1992: 55-56) da dilbiliminde anlam yönünden birbiriyle tamamen örtüşen çok az sayıda kelime olduğuna işaret etmektedir (baş / kafa, ak / beyaz, kara / siyah vb.). Başka dillerden alıntılanan kelimelerden kaynaklanan eş anlamlılıktan da söz eden Korkmaz, ‘göz’ kelimesi için Farsça ‘çeşm’ ve Arapça ‘ayn’; ‘dudak’ kelimesi için Farsça ‘leb’; ‘kan’ kelimesi için de Arapça ‘dem’ kelimelerini örnekler (1972: 92). Alıntı kelimelerdeki bu gibi durumların eş anlamlılık olarak mı yoksa kelimelerin karşılıkları olarak mı değerlendirileceği konusunda alanyazınında fikir ayrılıkları mevcuttur. Bu hususta Aksan (2015: 75), alıntı kelimelerin artık o dilde aynı anlamı ifade eden ikinci bir kelime olarak kullanıldığını ve bunun bir sonucu olarak dilde iki tür eş anlamlılığın ortaya çıktığını belirtmektedir. Bütün örnekleri Türkçe olan “darılmak / küsmek / gücenmek / kırılmak / incinmek / alınmak; utanmak / sıkılmak” gibi aslında yakın anlamlı olan kelimelerin her birinin farklı kullanım alanları olduğunu; eş anlamlılığın ise Türkçesinin yanında yabancı dilden alıntı olan kelimelerle de ortaya çıktığını belirtir. Yer sarsıntısı için “deprem ve zelzele” baş için “kafa”, ak için “beyaz” örneklerini verir. Aksan, (1974: 1-14) farklı çalışmalardan hareketle tam eş anlamlı olabilecek kelimelerin çok az sayıda ve bunlardan birinin diğerine oranla daha genel bir anlama sahip olduğunu; bu nedenle de aralarında kullanımdan doğan farkların olabileceği bilgisini de aktarır.

Hatiboğlu (1970: 9-10), eş ya da yakın anlamlılık konusunda bir ölçüt belirlemeye çalışmıştır; bu tür kelimelerin ek aldıklarında aynı anlamı karşılıyorsa tam anlamıyla eş anlamlı olarak değerlendirilebileceğini öne sürmüştür. “Ev” ve “hane” kelimelerini örnek olarak vererek bu kelimelerin eş anlamlı olduğunu belirtmiştir. Hatiboğlu’na göre, her iki kelimeye de “-li” yapım eki eklenince anlamda bir değişiklik olmuyorsa, tam anlamıyla eş anlamlıdır. Ancak “evli” ve “haneli” kelimelerinin anlam yönünden tamamen birbirinden farklı olduğunu ve dolayısıyla bu kelimelerin tam anlamıyla eş anlamlı olamayacaklarını vurgular.

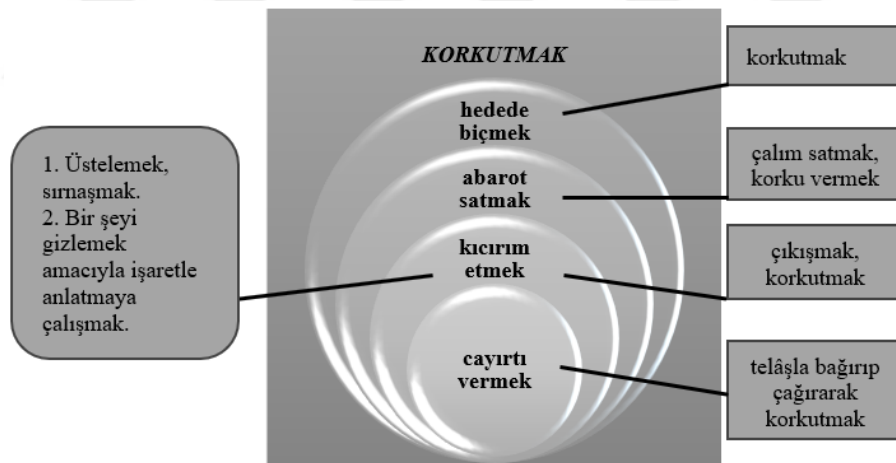
Piltan (2013), “Türk Dilinde İzdırap Söz Bilgisi” adlı çalışmasında “ızdırap” kelimesi üzerinden eş anlamlılık incelemesi yapmıştır. Bu incelemede üç farklı eş anlamlılık türü ele alınmıştır. İlk olarak, “mutlak eş anlamlılık” kavramı üzerinde durulmuştur. Lyons (1995’ten aktaran: Piltan, 2013: 262)’a göre, mutlak eş anlamlılığın var olabilmesi için tüm anlamların aynı olması, kelimelerin her bağlamda birbirinin yerine geçebilmesi ve anlamların tüm boyutlarıyla tamamen eşit olması gerekmektedir. Piltan, bu görüşe katılan dil bilimcilerin (Aksan, 1974; Hatiboğlu, 1970; Hurford, 1983; Cruse, 2000) genellikle bu özelliklerin aynı anda bulunmasının pek olası olmadığını ileri sürdüklerini ifade etmektedir. Anlam yönünden benzerlik gösteren kelimeler, bağlam açısından farklılık gösterdiği için kesin bir mutlak eş anlamlılıktan bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca, mutlak eş anlamlı kelimelerin her ikisinin de uzun süreli olarak bir dilde varlıklarını sürdüremeyeceği ve zamanla daha az tercih edilenin unutulacağı da kabul edilmektedir (Aksan, 2015: 78-79). Piltan (2013: 279), ikinci eş anlamlılık türü olarak “bilişsel eş anlamlılık” kavramını açıklar. Bilişsel eş anlamlılık için “aynı gerçek durumları farklı dışa vurumsal anlamlar, tarzlar ve kesitlerle (register) veya farklı eş dizimlemelerle anlatan sözcük çiftleri” tanımının yapıldığını söyler. Çalışmada bilişsel eş anlamlılığın oluşabilmesi için kelimelerin çağrışımsal ve varsayımsal anlamlarının da dikkate alınması gerektiği vurgulanır. Cruse (1986’dan aktaran: Piltan, 2013: 281)’a göre, bilişsel eş anlamlı kelimelerde “sentaktik olarak aynılık” ve “aynı çerçevedeki gerçek durumlar altında eşit olma” kriterlerine odaklanmak gerekmektedir. Piltan (2013: 45), üçüncü bir eş anlamlılık türü olan “yakın eş anlamlılık”ta ise, kelimelerin büyük ölçüde anlam özünü paylaştıklarını, ancak küçük farklılıklarının olduğunu ifade eder.

Eş anlamlılık sorununu farklı yönlerden ele alan çalışmalar arasında anlambilim temelli yapılan (Akçataş ve Arı, 2018; Alan, 1996; Tekin, 2009); terim karışıklığı açısından değerlendirilen (Kocapınar, 2017; Aksan, 1974; Zülfikar, 1990); lehçeler arasında karşılaştırma yapılarak ele alınan (Ayaz, 2011; Erdem, 2004); tarihi metinlerden hareketle açıklanan (Öz Özcan, 2018, 2019; Yaylagül Üstünel, 2019); Kur’an’da eş anlamlılık konusuna değinilen (Baysal, 2019); Türkiye Türkçesi Ağızlarında eş ve yakın anlamlı sözcükleri kavramsal sınıflandırma temelinde inceleyen (Yaman, 2022); yabancı dillerden aktarılan kelimelerin eş anlamlı olarak mı yoksa yabancı kaynaklı karşılık şeklinde mi ifade edilmesi gerektiği konusunda görüşler ileri sürülen (Aksan, 1974; Demirezen, 1991; Ersoylu, 1999); Türkiye Türkçesinde eş anlamlılık mevzusunu fiiller üzerinden değerlendiren (Doğan, 2011; Günay, 2015; Hatiboğlu, 1970; Özden, 2014); Türkçe öğretiminde eş anlamlılık

sorununa 2, 3, 4 ve 5. sınıf Türkçe ders kitapları üzerinden değinen (Cin Şeker ve Mert Duran, 2022) ve Rusça eş anlamlı deyimleri kültür dilbilimsel açıdan ele alan (Tuğ, 2011) çalışmalar dikkate değerdir.

Deyimler arasında görülen eş anlamlılık durumu ile kelimeler arasında yaşanan eş anlamlılık durumu benzerdir. Aynı şekilde bir deyimın eş anlamlısı da yine kendisi gibi bir bağlam içerisinde aynı anlamı karşılayan deyim(ler)den oluşmaktadır. DS içerisinde tespit edilen deyimlerde birebir aynı anlama gelen deyimler de mevcuttur: “baş göz etmek / başını örtmek / karsamba yapmak” deyimleri ‘evlendirmek’; “çınar olmak / fut olmak” deyimleri ‘kızmak’; “don değişmek / gongoyu dikmek / kepeği tükenmek / ölü ölmek / züyüt olmak” deyimleri ‘ölmek’; “çalım sıyırttırmak / ulvan satmak / zort zort itmek” deyimleri de ‘çalım satmak’ anlamında kullanılan eş anlamlı deyim örnekleridir. Bu tür örneklerin yanı sıra anlam olarak birebir aynı olmayan fakat yakın anlamlı olan deyimler nicelik olarak daha çoktur: “kodazlanıp durmak / zahma sıyırtmak” deyimleri ‘kendini beğenmek, yüksekten bakmak’; “abarot satmak / cayırtı vermek / hedede biçmek / kıcırım etmek” deyimleri ‘korku vermek’; “uğrağa uğramak / uğrağa basmak / uğrağa gelmek” deyimleri ‘cin, peri bulunduğu inanan bir yere basmak; çarpılmak’ anlamlarına gelmektedir.

Şekil 2: DS’de “*Korkutmak*” Anlamına Gelen Eş / Yakın Anlamlı Deyimlerin Gösterimi

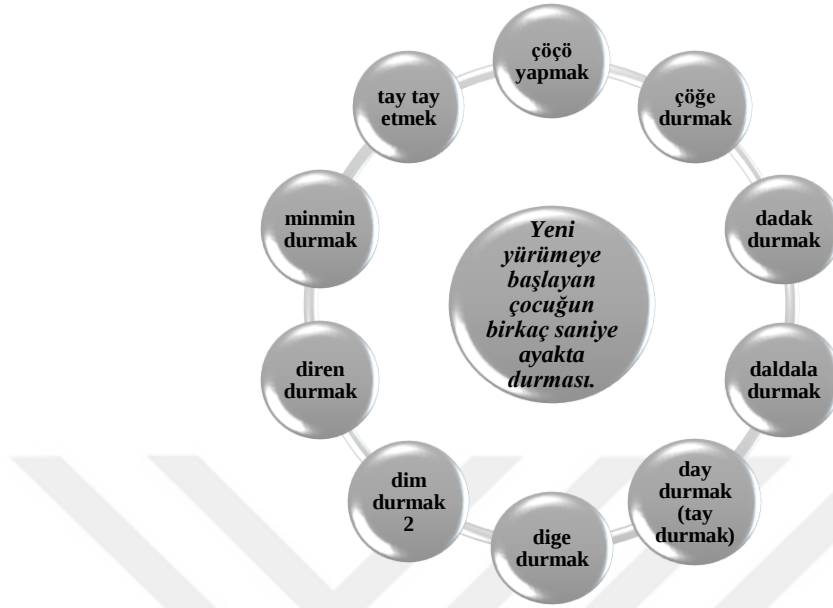
Burada üzerinde durulması gereken bir nokta, bazı deyimlerin aynı zamanda birden çok anlamı olacağı; bu anlamlarından birinin yakın anlamda olduğu bir başka deyimle örtüşebileceği gerçeğidir. Örnek teşkil etmesi adına *abarot satmak* / *cayırtı vermek* / *hedede biçmek* / *kıcırım etmek* deyimleri içinde “*abarot satmak*” Rize ili, İkizdere ilçesi, Muratlı köyünde hem ‘çalım satmak’ hem de ‘korku vermek’ anlamlarında kullanılmaktadır. Bu tür durumlarda birden fazla temaya uygunluk gösteren deyimler için eğer Sözlük’te örnek verilmişse bağlamdan hareketle en uygun tema başlığı tercih edilmiş; örnek olmayan deyimlerde ise tema olarak anlamları en kapsayıcı başlık seçilmeye çalışılmıştır. Benzer şekilde “*kıcırım etmek*” deyimini de ‘1. Üstelemek, sırnaşmak.’, ‘2. Bir şeyi gizlemek amacıyla işaretle anlatmaya çalışmak.’, anlamları yanında ‘3. Çıkışmak, korkutmak.’

anlamı ile hem çok anlamlılık hem de yakın anlamları ile eş anlamlılık grubuna dahil olabilmektedir. Diğerleri ise sadece “*korkutmak*” anlamında kullanılmaktadır. Ancak girişte de ifade edildiği üzere farklı derleyicilerce farklı yerlerden yapılan derlemeler sebebiyle çalışmada eş anlamlı gösterilen deyimlerin sözlükte aynı anlam alanında farklı karşılıkları olabilmektedir. Bunun için ‘telâsla bağırıp çağırarak korkutmak’ anlamında “*cayırtı vermek*” ve ‘korkutmak’ anlamı ile “*hedede biçmek*” tanımları fikir verebilir. Pilten (2013: 279)’in işaret ettiği gibi farklı eş dizimlemelerle ifade edilen “*uğrağa uğramak / uğrağa basmak / uğrağa gelmek*” deyimleri de bir yandan bilişsel eş anlamlılık içermektedir. “*Uğrağa uğramak*” sadece ‘çarpılmak’ kelimesi ile karşılanırken “*uğrağa basmak*” “cin, peri bulunduğuna inanılan bir yere basmak” ve “*uğrağa gelmek*” de “cin, peri tarafından çarpılmak” şeklinde tanımlanabilmektedir.

Şekil 3: DS’de “Doğum Yapmak, Doğurmak” Anlamına Gelen Eş / Yakın Anlamlı Deyimlerin Gösterimi

Şekil 4: DS’de “Yeni Yürümeye Başlayan Çocuğun Birkaç Saniye Ayakta Durması” Anlamına Gelen Eş / Yakın Anlamalı Deyimlerin Gösterimi

Eş anlamlılık bir kelimenin diğerinin yerine kullanılabilir olmasıdır. Kişi ifade etmek istediği şeyi aynı anlamı karşılayan başka kelimelerle de açıklayabiliyorsa bu kelimeler eş ya da yakın anlamlı olarak işaretlenebilir. Fakat bu durum her zaman aynı anlam ölçütünü karşılamaz.

Eş ve yakın anlamlı kelimelerin varlığı, dilin eskiliğini, tarihi derinliğini gösteren bir ölçüt olarak değerlendirilir (Aksan, 2000). Kelime ve deyimlerde ortaya konulan eş anlamlılık, bağlama ve anlama bağlı olarak değişebilir. DS içerisinde tespit edilen deyimler, anlam temelli ele alınarak ve tanım çeşitliliği görece ihmal edilerek eş anlamlıları verilmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarında geçen deyimlerin eş anlamlılarının gösterildiği çalışmada aynı ya da yakın anlamı karşılayan deyimleri bir arada görmek mümkündür. Deyimler, çoğunlukla sabit ve belirli bir yapıya sahip oldukları için eş anlamlı olabilecek deyimleri gösterebilmek ayrıca dikkat gerektiren bir husustur. Deyimlerin eş anlamlılık kriteri, onu oluşturan kelimelerin sadece anlam yönünden değil, kullanıldığı bağlam içerisinde de benzerlik göstermesini gerektirir. Tablo 1’de eş anlamlı deyimler listelenmektedir.

Tablo 1: Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Eş Anlamlı Deyimlerin Listesi

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
aba atmak 2 / adırık olmak / (ağdırık olmak) / ağırtı olmak / asıntı olmak
aba gibi atmak / [aba yeninden atmak] / bacak gibi atmak / dan dan atmak / laf çatlatmak / zart zart itmek
abağına çalışmak / abazıya yilmek
abalayıp gitmek / ağdır çöğdür yürümek / bacağını çekmek

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
aban aban yürümek / abaz abaz yürümek / cızırtın attırmak / dene vermek 1
abarot satmak / cayırtı vermek / hedede biçmek / kıcırım etmek 2
abaz abaz olmak / ayva gibi olmak / nevli dönmek
abaz abaz yemek / afi kafi yutmak / [afi küfü yemek] / cobul düşmek / dingil gibi yemek / diş atmak / filini toplamak / lom lom atmak (I) / pasa atuşturmak / sumatını sümürmek / tırpan atmak 2
abazan olmak (I) / içeri evsimek / keh keh geçmek 1 / kuskunu kopmak (II) / özü geçmek (IV) / [özeği geçmek] / yüreği yavıncılamak
abcal abcal yürümek / [abıl abıl yürümek / abşal abşal yürümek]
abey olmak / baş başa gelmek
abır elemek / elem etmek / eteği ağırlaşmak / tin düşmek
abırcın olmak (I) / hon olmak 1
abırcın olmak (II) / eyerleyip beyerlemek / görekap almak / kolkanat olmak
abraza gitmek, arbaza gitmek / gasbannah yapmak / kecine gitmek / kesirinden gelmek
aburga altına alınmak / güdüde olmak / sekin olmak
acabada kalmak / beyni gıcılanmak 2 / (beyni gijillenmek (gijellenmek)) / gıcığ girmeg / gönül gezdirmek
acar almak / ot tutmak
accık etmek / ayağını mercimek kütüğüne dayamak / cıbılları goşmak / daban diremek / [daban döğmek] / göpe oturmak / mesep yarıştırmak / neftim demek / yamaç çatmak
acebe kalmak / anayana galmak / arasatda kalmak / bañ bañ etmek 1 / dengeser olmak / efün yefün olmak / ejeyif galmak / elepeği dolaşmak / enayan olmak / [enben olmak] / ene yana olma / eneben olmak / [enge benge olmak] / engi bengi olmak / [engibenk olmak 1 / engiteng olmak / enibeni olmak / enit yanıt olmak / enk beng olmak / ent bent olmak / enu yanu olmak / enü yenü olmak / enyan kalmak] / eyin beyin olmak / [eyit beyil olmak] / hüyük kesilmek / kamaşıp kalmak / madas kalmak / mangıhip galmak / nutku kurumak / ofun sofun olmak 1 / osup kalmak / şaşbaş olmak / zıngadan kalmak
acığ etmek / [acıh elemek] / ağrınıp incinmek / ara kesmek (III) / burun etmek / kasarı kırılmak
açık gapı 1 / (açık kapı 1) / sufrası açık 2
açkı açmak / (aşgı aşmak)
ad çekmek / ağrıya yatmak (I) / ağırt etmek / atıp eğirmek 1 / (atıp eğirmek (I)) / [atıp savırmak/ atıp üflemek] / ayağını almak (I) 4 / ayanı almak (IV) / ayanı çekmek 1 / bacak çekiştirmek (I) / [bacak sürümek / bacadan yapışmak, bacağa ip takmak] / cap sıyırtmak 1 / garaltıya söylemek / gelecti etmek / gıyvat gırmak / hart çalmak (II) / kesicilik yapmak / kor etmek / laklak çalmak / şor çıharmak / yarışık vermek
adarı yetmek / bağı kalkmak 4 / ırıs dolmak
adı çekilmek / ağza düşmek / ağızdan ağza düşmek / baş tapmak
afaangı artmak / ataşına bırakmak / (ateşine burakmak)
afana etmek / ellik süllük etmek
afana tufana çevirmek / akdört etmek / aktar dönder etmek / aktar kutar etmek / alan talan etmek, alen telen etmek 1 / [alan taran etmek] / başı tübüne etmek / cevran kurmak / eneskünes etmek / enşer menşer olmak / eren peren etmek / evir devir etmek / fırçığını bozmak / hartus partus etmek / hüşgü etmek / lelevün etmek (II) / linge kaldırmak / şilliğini atmak / taççını çıkarmak / tarkıtalaş itmek / tarnas etmek / tıramana ağmak / yaymak yasımak 2
aflaya gitmek / güme gitmek / hebep olmak / yabana gitmek (II)
aga çıkarmak / (aka çıkarmak)
aga çıkmak / barad etmek
agurt etmek / munzur asmak / sirke satmak
ağalık etmek 2 / at bağışlamak
ağalık taslamak / atıp eğirmek 2 / azı gülana vamak 2 / kanat biçmek / kandış atmak / [kandış atmak]
ağara yatırmak / [ağura yatırmak] / gedeli yatırmak / [gediri yatırmak] / keş yatırmak

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
ağı bardağı 2 / bazar uşağı / cavır gibi / cinevüz ahıllı / kunt akıllı / şeytanın ardayağı / tuna dilkisi
ağır ayaklı / ayağı ağır / [ayağı ağır]l
ağıra almak / endezeden aldirmek / görmezlikten gelmek 2
ağıt etmek / [ağıt koparmak / ağıt tutmak] / ağıt yakmak / avaz etmek / savu satmak / sayı kuru ağlamak / şum tutmak / yakım yakmak / yas etmek (I)
ağız aşmak (I) 1 / ayrı çekmek 2 / ayrı baş çekmek / cehline çekmek / celbine getmek / çap gitmek / dırca gelmek / [dıraca gelmek / dırca konmak / dırcam gelmek] / kerç etmek 2 / öneği olmak 2 / yan yatmak (I) / zırt getmek / [zırta gelmek] / zırt vurmak 1
ağız aşmak (I) 2 / basbas barınmak / zığ virmek
ağız aşmak (II) / (ağzı açmak)
ağız ayırmak / ala ala bakmak 1 / haval haval bakmak / mayıl mayıl bakmak (I)
ağız bozmak / ağızdan gububuk akmak / avur zavur etmek / [avır zavır etmek / avur zuvur etmek / avra çekmek] / cıngır cıngır etmek 2
ağız dağıtmak / cerp çekmek 2
ağız eğmek / [ağız eymek / ağız ökünmek / ağız yanıslamak / ağız yanşalamak / ağız yaslamak, ağız yassılamak / ağız yaşalamak / ağzına okumak / ağzına ökünmek / ağzını gegelemek 1 / (ağzını gevelemek 1) / ağzını kesmek / ağzını lolanmak / ağız yansılama / ağzını yanşalamak]
ağız esgitmek / (ağız eskirmek) / [ağız yormak] / ağzını yaymak / carcar etmek / cıngır cıngır etmek 1 / çemçem etmek / çençen etmek / gırgır etmek / hayhur söylemek / yalakalık etmek 1
ağız öğretmek / öğ vermek 1
ağız sallamak / (ağzını sallamak) / ahlek gezmek / diftiklenip durmak / körge goğalamak / olta vurmak / öte beri gezmek
ağız tadı vermek / ağız vermek (I) 2
ağız tutmak / (ağzını dutmak)
ağız vermek (I) 3 / hozana atlamak
ağıza ip ölçmek / [ağız avlamak / ağız ellemek / ağız yoklamak] / altını çalmak (III) / boşunu silmek
ağızlık açmak / başarat etmek / direzi tuhmag (I)
ağraltı olmak / askı olmak / ayağa ip dakmak 1 / ayağını almak (I) 2 / ayanı çekmek 2 / bacağa yapışmak / bacarozluk etmek / badal olmak / bağda atmak / ket vermek / paçares etmek / tebelleş olmak 1
ağzı dolu (I) 1 / [ağzı kara 5 / ağzı pis / ağzı püsür / ağzı yelli 1]
ağzı dolu (I) 3 / oturalı cezve
ağzı gırağı / [ağzı yelli 2] / ağzı yokarı 1
ağzı göğde değmek / (azı göğde değmek)
ağzı pek / [ağzı bek / ağzı berk / (ağzı perk) / ağzı kenetli 1 / ağzı kilitli (II) / ağzı kinetli (II) / ağzı yumuk 2 / ağzı yünlü 2]
ağzı yokarı 2 / azı galabalık
ağzı yumlu / āzı yumuk
ağzına düşmemek / göt atmak (I)
ağzını gegelemek 2 / [ağzını gevelemek 2 / ağzını gezeletmek / ağzını öğelemek] / depdüp deyip durmak (I)
ağzını geveletmek / çemçüm etmek / ımır yamur etmek / kek kük etmek / mud mud demek
ağzını sanıtmak / tersi dönmek
ah düşmek 2 / göz gulah olma / teh düşmek / (tek düşmek / tek tüşmek)
ahıl teherrenmek / [başı çiğzenmek / başı fulanmak / başı fırlanmak]
ahıra yatırmak / [ahra geçmek] / ahra yatırmak
ahla anmak / akıla dammak 1 / yada düşmeyh
ak basmak / boz düşmek 1

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
ak düşmek / alaca düşmek / [ala düşmek 1 / alca düşmek] / baş düzmek (II) 2 / ben düşmek, beñ düşmek (I) / gün görmek
akıla dammak 2 / (akla dammak, akla damlamak) / başa düşmek 1 / beyni gıcılınmak 1 / doz etmek / fiğ kopmak
aksesine gülmek / boşuna almah, boşuna almak / daşgalaya almak / dınaza almak / görlük yapmak / horata etmek 2 / hoyhoy çekmek / kıtır almak / malamat etmek (I) 3 / matırak geçmek / meysimiye almak / mezeye almak / tahasıya almah / taşkala etmek 1 / taşkalaya almak / [tınaz almak] / tınazaya almak / tırana etmek / zanağı etmek
al bağlamak 2 / al yeşil kuşanmak 1 / at oynatmak / azı gülana vamak 1 / gökgüvenç olmak / güvende olmak / ziğ olmak
al basma (I) 1 / [al bastı 3]
al basma (I) 3 / al bastı 1
al basma (I) 4 / al bastı 4
al basmak 2 / karakura basmak / [karakura çökmek]
al üstüne al giymek / caga satmak / [ceh satmak] / cığır etmek (II) / kan uyutmak / mığıl vermek
ala düşmek (II) / ala getirmek (II) / avka düşmek / badala basmak (I) / [badaraya basmak]
alaca düşmek 3 / [ala düşmek (I) 2]
alada gelmek / aş taşmak, aş taşmak
alam taram olmak (elem terem olmak) / alan taran olmak / eren peren olmak (I) / hovcar olmak / tav tav olmak (II) / tızan düşmek / türütenç olmak 1
alan talan etmek, alen telen etmek 2 / paykam etmek / [paypacak etmek]
aleleyip asartmak / bakıp çekmek 2 / esermek besermek
algıç etmek / cinbat ellemek
algın olmak / [algın olmak / alğun olmak] / karnından buzalamak / köfte kesilmek / [köfte olmak / küft olmak] / tıltabı kesilmek
alımını almah / dıkıp doldurmak / fule yapmak
alt teknesine irmek (ermek) / aslına irmek
altbaşı çekmek / atbaşı çekmek
altbaşı çekmek / atbaşı çekmek
altdan bazarlı / eli sinan / içinden iğneli
altına etmek / kutu kurumak / öcelen olmak / tuncunu irmek 2 / yüreği çatlamak
altınla oynamak / aradan çıkmak 1 / ayneyıf artmak 2 / ibiği kızarmak (II) / mangır olmak / mülük olmak / pankir olmak / pilavı karmak (I)
amalı azmak / gıfa gelmek
añsızına uğramak / kan tutmak 2
apırcın etmek / bel kesmek
apırcını çıkmak / beli ayrılmak, beli bıknı ayrılmak
aradan çıkmak 2 / ayağının çorabı olmamak / ayrıntı olmamak / beli göşmek 1 / elden ağıza kalmak / elden avıca galmak / hızan etmek (I) / tahtası mih galdurmamak / tüyü tösü atmak 2 / yoklu düşmek
arası açılmak / soyuhluh düşmek
arasını açmak / canına koymak / cibil hurç etmek / corp yutmak
araziye uydurmak / ars gibi çekmek
ardal olmak / debelleş olmak / dekdelaş olmak
ardını kurulamak / ayanı almak (III) / baş etmek (I) 1 / [baş elemek 2 / baş idmek / baş itmek 1] / başını bağlamak (I) / başa vurmak 2 / çırpak çıkarmak / el yumak 1
arpa kesdirmek / (arpa kestirmek)
asamakta kalmak / [asancakta kalmak / asangaçta kalmak]

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
askıya ağmak / [askıya çıkmak (I) 1]
aslannık etmek / aşlanık etmek / çivisine düşmek / hanek etmek (henek etmek / hemek etmek 2) / heng etmek / horata etmek 3 / horta atmak 2 / iş geçmek / matarak kaldırmak 2 / mazah çihartmak / ozanlık etmek / taşkala etmek 2 / şembellik çıkarmak
aslım aslım asılmak / cerp çekmek 1 / [cerp etmek]
aspa çıksın / [asba çıksın] / uğur olsun / [uğur ola (II)] / uğurlar olsun (II)
aş gatmak / azzık karıştırmak
aşağı almak 2 / ayağı almak / ayak gitmek
aşağıdan söylemek / indir etmek / muhal etmek / sülük etmek / ündür etmek / yendir etmek 1 / [yendir etmeyh / yendür etmek]
aşıra gitmek / aşırı gitmek / lef lef geçmek
aşşık atmak / ateş atmak
aştan galmak / nutku tutulmak
ateşlerde yanmak / ay gün dik durmak / develer dama çıkmak / kızılıcak süzmek / parpı görmek
atımına düşürmek, atımına getirmek 1 / biçimine getirmek 1 / dengine düşürmek / tapına düşürmek / tasımına getirmek
atını çözmek / dah etmek (III) / sıktır çalmak / yadef etmek
atıp eğirmek (II) / efşef etmek
avara durmak / avara galmak / aylakta kalmak 1 / dimdik durmak 1 / maymala çalmak / sinkonti çekmek / yeldir yeldir gezmek / zıldır zıldır dolaşmak / zon zon gezmek / [zon zön gezmek] / zöv zöv gezmek / zön zön gezmek
avırt çıkmak / avkanı kalkmak / ayranlığı kabarmak / (ayrannığı gabarmak)
avırt itmek / burun gırın itmek 2 / [yüz ekşitmek / yüz eşkitmek]
ayağa çıkmak / [ayağa düşmek (II) / ayağa kalkmak / ayağ düşmek] / ele düşmek
ayağa düşmek (I) 1 / ayakdan düşmek / (ayaktan düşmek) / beli göşmek 2 / böceği sönmek / gatıdak kalmak / heleyhden düşmek / ipliği özülmek / kef geçmek / [kefidek geçmek / kef kef geçmek 2 / kehenetten kesilmek] / keh keh geçmek 2 / kıtırı kesilmek / kift düşmek / medderden kesilmek / özü geçmek (II) 1 / tapkın olmak / zeri zahtı kesilmek
ayağa düşmek (I) 2 / carıs olmak / kes düşmek / malamat olmak / tamışa olmak / yüzkiri olmak / yüzün düşmek 1
ayağa ip dakmak 2 / ayağını almak (I) 1 / (ayanı almak (II))
ayağa ip dakmak 3 / ayın kuyun etmek
ayağı dışarı 1 / [aya dışarı / ayağı bozuk / ayağı garıncalı / ayah karısı] / ayağı gaymış / başdan çıkgın 1 / damarı kırık / dışarı ayaklı / eteğine eğri / mandalı kırık / yıldızı yeğni (II)
ayağı pek / [ayağı yeğni]
ayağı sınımak / başı kurtulmak / el ayağa kavuşmak / yükü yıkmak
ayağın durmak / elpence durmak / [elpençe durmak / elpençe düvan durmak]
ayak artmak / meğel görmek / tırnağını uzatmamak
ayak ayak üstüne atmak / ayaklarını çatmak
ayak bağlamak / mur olmak
ayak dolaşığı / [ayak bağı / ayak duşsağı / ayak dönümü / ayah eni / (ayak eni 1)]
ayak gezeletmek / vıcığını çıkarmak 2
ayak kaldırmak / daban etmek (I)
ayak kesme, ayak çizme
ayak tutmak / [ayak yapmak 2]
ayak yapmak 1 / ayın oyun etmek 4 / curruga çıkarmak / fırtık vermek / forta atmak / kantin atmak 1 / [kantin etmek] / kayış etmek / laf atmak / madik atmak / tora çekmek / vanağzı vermek / yeltesine girmek
ayak yapmak 3 / musturluk etmek

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
ayanı bağlamak 1 / baş bağlamak (I) 3 / baş dermek (I) 1 / baş göz etmek / başını bağlamak (VI) / [başını dolamak / başını balamak 3] / başını örtmek / karsamba yapmak / kebin kesmek / ocak yakmak / yağlık bağlamak (I) 1
ayanı bağlamak 2 / (başını balamak 1)
ayı gibi olmak / bıcı bıcı bitmek / bığır bığır bitmek 1 / ıgıl ıgıl olmak (I) / yağ bağlamak, yağ bağlamak
ayı günü gelmek 2 / ayı günü yitmek
ayı günü yakın / kannı burnunda
ayın beyin olmak (II) / [ayan bayan olmak / ayan beyan olmak / ayın bayın olmak 1 / ayıt beyit olmak] / bitevür olmak
ayın oyun 1 / aynak gazak
ayın oyun etmek 1 / [ayın oyuncak etmek / ayın oyun etmek]
ayın oyun olmak 2 / çürçar etmek / dombayına dökmek / elem telem etmek / gavır etmek / harhaş etmek
ayın oyuncu 2 / eli deli / eli sahanlı 1
ayır bayır etmek / hurhut etmek (II)
aykırı doykuru lâf etmek / getgüt etmek / lom lom atmak (II) / [lom lom söylemek] / yanlış gayışdamah / yoz ürümek / zoval döşemek
aylahtan almak / mafdan geçinmek
ayran ağızlı / susak ağızlı 1
ayranı kabarmak / esip yortmak / hucusıma ketmek / terbiyeden tezirmek
aza vermek / yas vermek
azı cıvık 1 / [azı boş / azı gevşek]
azı dolu / bir kav bir çakmak
azına başına bakmak / kaameti artırmak
aziya almak / tıngırına saymamak
azne etmek / üzgece kalkmak / [üzgeç vermek]
bacak çekiştiren (I) / dil bilmez
bacak parası / [bacı pazar / bac parası, bacı parası]
bağ çırpma / boş çırpma / com etmek
bağış çekmek / baş çekişmek / beste girmek / [besde gitmek / bese girmek / best çekişmek / beste gonuşmak] / lōç kurmak / örç etmek
bağda vurmak / [bağdaş vurmak]
bağdaş durmak / yağa yatmak
bağıl bağıl aktarmak / ciğer ağızdan gelmek / yürek etmek
bağır geçmek / (bağrı geçmek (I) / bağrı geçmek) / canı geçmek / göğnü geçmek
bağrı geçik 1 / barı daşlı / barı yuka / yüreği dağlı
bağrı geçik 3 / böğrü böğrüne geçmek / eriyip akmak / [eriyip epzimek] / gegeği çıkmak / haşıl olmak / ılgıdır kesilmek / ıngıraz düşmek / iğim iğim iğlemek / öllüğü çıkmak / taslağı çıkmak / tettirilip gitmek / vucuttan düşmek / zehi geçmek 1 / zilingir kesilmek
bağrı kalkmak 1 / [bağrını yerden kaldırmak 2]
bağrı kalkmak 2 / helevun etmek
bağrı pişmek / bayır bayır yanmak 2
bağrı taşlı / bağrı yanık
bağrı yufka / [bağrı yoha / bağrı yoka / bağrı yuha / bağrı yuka / bağrı yüfka]
bağrını çekmek / engine vermek (III) / içine almak
bağrını yerden kaldırmak 1 / (barını yerden galdırmak) / bel vermek, bél vermek (I) 1 / ecirini vermek / kola almak / yanpeş olmak

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
bahdına bakmak / bahıma bahmak / (bakım bakmak)
bahıma baktırmak / (bakma bakıtmak)
bakalak olmak / [bakarak olmak / bakar olmak] / başını dönlemek / dekker olmak
bakıp çekilmek / el ayağa düşmek / horhut olmak
bakıp çekmek 1 / baş koşmak (III) / göz ırmamak / hulus etmek
bakıp görmek 2 / dallayıp kollamah / gayın tutmak / gözgül olmak / güdüp gözetmek / mıyat olmak
baldır bacak 1 / [baldır bayrak 1] / baldır paça
baldır bacak 2 / daban kesen
baldırı çıplak / [baldır bayrak 2]
baldırı paçayı sığamak / başını goşmak / bel vermek, bél vèrmek (I) 3 / cini düşmek 2 / canını cebine koymak / eletek olmak / kuskunu kopmak (I) / [kuskunu çıkmak] / mekir mekir mekletmek
balla kesmek / sözünü balla kesmek
ballım güllüm olmak / hoşkincilik etmek / sargun olmah (II)
bambına basmak / karşı karşı söylemek / mıtırına basmak
bañ bañ etmek 2 / hintil hintil ağlamak / öcürenne gibi bağırarak / şefşeli oynamak / vırrak vırrak bağırarak / zıngıdı basmak
bar bağlamak / [bor bağlamak]
barı bişmek 2 / bayır bayır yanmak 1 / yaf yaf etmek (I) 2
basdığı goduğu yeri bilmemek / çeteleyi şaşırarak / önyan olmak / tedülülü şaşmak / [tebgili şaşmak]
basğı görmemek / (baskı görmemek)
başgın gelmek / tuğ dikmek 1
baş almak (II) / dölenip döşenmek 2
baş bağlamak (II) / manca manca oynamak
baş çılmah / baş etmek (I) 2 / [baş elemek 1 / baş gelmek / baş itmek 2]
baş darda galmak / çarmukta kalmak
baş dermek (I) 4 / başını bağlamak (V)
baş dermek (II) / baş etmek (I) 4 / ev olmak / yahtınca gitmek / yola gitmek
baş düzmek (I) / baş yapmak (II)
baş düzmek (II) 1 / [baş vermek 1] / baş vermek (II) 3 / başını süzemek / [başını süzmek (I)] / başsak düzmek / boğum bağlamak, boğum vermek / kursağa binmek
baş etmek (II) 1 / işmar etmek 2 / pata çakmak / [pata çatlatmak]
baş koşmak (I) / başı çekmek
baş koşmak (IV) / ebilkabil olmak / [ebilkubul olmak 1] / hapşip olmak / ıvıl yıvıl görüşmek / nögerlik etmek / [yağlı balı olmah] / yağlı ballı olmak / [yağlı bağlı olmak] / yıldızı barışık olmak / yıldızı barışmak 1
baş költürmek / tepegöz olmak
baş vermek 2 / (baş vermek (II) 1)
baş vermek (I) / [baş virmek] / başa vermek
baş virmek 2 / baş vurmak (I)
başa gakiş emek / başa tapmak (I) / [başa dapmak / başa gahmah / başa kalkmak / başa vurmak 1]
başa tapmak (II) / [baş tapmah] / başı tapmak
başdan çıkgın 2 / zehir zembelek (III)
başdan sama / deli dülü / deve gevişi / ezir özür 1
başgöz etmek, başda gözde etmek / cirim çıkarmak (I) / eli ağzına varmamak (I) 1
başı bozuk 1 / süngü düşük

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
başı gara / örtük yüz
başı tutmak / çoru tutmak
başı yumuşak / üzü yola / üzü yumuşak
başına çökmek 1 / gom argalamak
başına dönmek / [başına dönmeyh] / dalap olmak 3 / el götürmek / özmencil olmak 1 / tırılık etmek / ulam olmak / [ulum ulum ulumak]
başında dönmek 2 / muhat olmak / [mukaat olmak / mukahat olmak / mukavad olmak]
başını bağlamak (II) 3 / çene etmek / el tutmak (III) / kesim kesmek 2 / kestiğe biçtik yapmak
başını bağrını yimek / (başını barını yimek 1)
başını kel emek / [başını üzmek]
başını kel etmek / uşangınlık gelmek
başlığa gitmek 2 / başlık bozmak / musat yapmak
bayım bayım bayılmak 1 / tın tın kaymak
bayıra sarmak 2 / burun gırın itmek 1
bayırın pisi / eğeyi beş bannak
bayramcık olmak / gekik azmak / [gekrık azmak]
bel salmak (II) / yan çalmak / [yan cızmak / yan çeyhmek / yan çizmek]
belere kalmak (I) / [belerip kalmak (I)]
belevurt etmek / [belevürt etmek]
belini alamamak / hartı geçmek
ben sen etmek / orce gitmek
benzi bezik / [benzi boz]
berhay etmek / fiğla kopmak
beri dönmek / örye kalkmak
bestil etmek / [bestiriğini çıkarmak] / hışır etmek 2 / hupuş etmek / hurhut etmek (I) / post etmek (I) / postunu yere sermek
bestiriği çıkmak / mudavak olmak / zebil olmak 1
beşik kertği / [beşik kertme]
bete gitmek / zifiri bulanmak
beterine garmak / (beterine karmak)
betine gitmek 1 / gıcığ olmak / gircivik girmek / kalağu dikmek / kım kım almak / küşüm çekmek / partutuş olmak
betine gitmek 2 / dadı gelmek 2 / datlı gelmek 1 / mezene yaramak / micine gitmek
betümbetmez konuşmak / çamdan gavuhtan konuşmak / dam dokuz dimek / ebelek göbelek etmek
beyni galın / deli depek / kot kafa / nalı kırık / zili kırık
beynin gapağı atmak / beyninin gapağı atmak / [beynin kapağı atmak] / kuzuluğunu attırmak 1
beynine girmek / güç üzmek / [gücü üzmek / güç kurutmak]
beytambala, beytembala kalmak / termaş galmak
bezeneğine basmak (dokunmak) / [beze basmak] / cinini çıkarmak / [cinini gızdırmak] / dalına binmek 1
bııcıığı çıkmak / enciği çıkmak / macını çıkmak
bıdır bıdır etmek / gadır gudur etmek / kim kim etmek / lağır luğur etmek / [lagur lugur etmek] / mınmın etmek / mıt mıt etmek / yavan konuşmak
bıh etmek / (pıh etmek) / gığh etmek / pıh pıh etmek
bılh bılh etmek / cılık etmek

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
bızık etmek / coldur coldur coldurdamak / cur etmek (I) / guşak açmak / su dökmek / suüstüne çıkmak
biçim almak / örhars etmek / yon görmek
bildik gördük / tuz ekmek dostu
bir solukta / üç günlük
bir şeysinmemek / cav saymak / dıngırına takmamak / yabana atmak
bitini şişirmek / depeye çıkarmak / ebelemek cibelemek
boğaz düşmek / diliceği düşmek
boğaz geçmek (I) / boyun vermek 1 / gevel vermek / ırhar vermek
boğazı kara (II) / eli sidikli
boğazın olsun / [boğaz ola 1]
boğrını çekmek / hılt olmak (IV) 3 / oyum oyum olmak / özmencil olmak 2 / pıntı olmak / yaf yaf etmek (III) / zomburu tutmak
bok bulaşmak / durum sahibi olmak / üste atmak / yağan etmek
boktan boka sokmak / burnunu toprağa sürmek / kakalanca olmak / söyüp sapannamag
boy vermek / vık dimemek
boylam boylam aramak / fırk dönmek
boyu batmak / don değişmek / gercek bulmak / geş olmak / gıran girmek / gongoyu dikmek / kepeği tükenmek / [kepeği kesilmek] / ölü ölmek / patrav olmak 1 / sesi semadan gelmek 1 / sırasını savmak / tabanı genişlemek / zıfırı bitirmek / züyüt olmak
boyun olmah, boyun olmak / el tutmak (II) 2 / önüne durmak / yüz olmak
boza etmek / carıs etmek / cors etmek
bozguna düşmek / [içerisi gitmek / içi gitmek] / içi geçmek / karnı sürmek / otüre düşmek / yüreği gitmek / [yüreği sürmek]
buğuz etmek / kej etmek / takaza etmek (I) 1
buñuna busmak / tikine goşmah
burgaçlık etmek / dik basmak 2
burun boku / helük hülük 2
burun gırın etmek / kaşı eğilmek / konkaşları asmak / mıdığını eğmek / mılığı gırılmak / [mılığını eğmek / mılığını yıkmak] / muncur etmek / murzunu dökmek / soğun etmek / surat itmek
bürcü bürcü kokmak / tansık kalmak / türüm türüm tütmek (II)
cacığını çıkarmak / [cıcığını çıkarmak]
cağ etmek / hotaz etmek
cağ olmak / cırım cırım etmek / [cırkıdı çıkmak / cırım cırım elemeyh / cırım çıkarmak / cırım çıkarmak (II)] / çeç olmak / kırk etmek 1 / kırfacan etmek (II) / kırk etmek 1
canı çekilmek / dancuhup durmah / dara girmek / dışlığı azmak / dışlığı gelmemek / eftiği daralmak / gavsılası daralmak / [gavselesi daralmak] / gücü üzölmek / [gücü üzölmeg] / ızığı bızıkmak / özeğini üzmek / şavkı gırılmak / talazı kabarmak / yürek oynamak 2
canı çekişmek / çakırı çekmek / çınar olmak 1 / dımırı çekmek / gıf olmak / gımgım etmek (I) / göğüs gürlemek / suncuğu sarkmak
canı mırk mırk etmek / dikeden atmak 1 / [dikeden atılmak / dikidek atmak]
cap sıyırtmak 2 / kerç etmek 1 / zanta atmak
carına yetişmek / el tutmak (II) 1 / [el almak (II) / el atmak] / el vermek 1 / elden dutmak / [ele sarılmak]
cec etmek / [çej etmek / çeç etmek] / (çeç etmek)
ceciği gevşemek 3 / gıvı geçmek / ırgı gırılmak
ceç görmek 1 / [cer görmek]
cengeri çıhmak / [cenger almak / cenger atmak / cenger çalmak / cenk almak 1]
cenk almak 2 / kap çalmak

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
cıbban çalmak / [cıppan çalmak / cibban çalmak / cibbelek çalmak] / cibicik çalmak / [cibcük çalmak / çibik çalmak / çipicik çalmak] / çapan etmek / çappan etmek / [çapuh çalmak / çapuh çalmak] / çepuk çalmak / şapildik çalmak
cıbidığı çıkmak / [cıbit olmak / circıbit olmak / circıbiz olmak / cobuduğu çıkmak / cıbalağı çıkmak / cıbidı çıkmak / cıbil cıbil olmak / cıbilığı çıkmak / cıbil cıbil etmek / cop cop etmek] / cumculuk olmak / cücüyü çıkmak / firkıslak olmak / hılt olmak (III) / hörp olmak / şırk olmak 1 / şırk şırk olmak
cıbil cıbil çimmek / cıp etmek / [cıpan etmek] / cibil cibil yunmak
cııldak çıkmak 1 / kuruz olmak
cıbir olmak / başa erişmek / [başaya yetişmek] / dili burnuna değmek / [dili burnuna yetmek] / eli başına değmek (I) / [eli başına ermek (III)] / eli başına yetmek / gendini bilmek / ibiği kızarmak (I) 4 / kendini bulmak / özünü bilmek
cıcığı çıkmak 2 / cırgana olmak / [cırkıdı çıkmak] / cırk olmak 1 / cırbesi çıkmak / malç olmak / malhoş olmak (I)
cıdır oynamak 1 / cırt oynamak
cıdırına basmak 2 / dındılına değmek / güce gitmek / [güce getmek]
cığ etmek / cıllık etmek 2
cık cık etmek / cinatına binmek / cini gızmak / ibiği kızarmak (III)
cılkını çıkmak / ebligubul etmek / pot etmek
cıllık etmek 1 / güşüm etmek
cımbar yemek / lapaç yemek / tatala yemek
cıptı çıkmak / et gibi olmak / ıbilik olmak / su kesilmek / zibidi çıkmak
cırbası tütmek / hızana gelmek
cırk olmak 2 / ofun sofun olmak 4
cırkıdını çıkarmak / [cırhıdını çıkarmak] / vıcığını çıkarmak 1 / [vırcığını çıkarmak]
cırnak çekmek / [cırmak çekişmek] / ecim çekişmek 2 / öcüm çekişmek / [öcüm öcüm çekişmek / öcüm öcüm oynamak / öcüm tutuşmak] / ödeşli olmak / tırnak çekişmek / yades çekişmek
cıs etmek / cıs olmak
cıvcıv olmak / hırhışır olmak / hışı çıkmak / [hımhış olmak (I)] / hışır olmak (I) 1
cız tutmak / [cız dutmak]
cızıdan çıkmak / [cızadan çıkmak / cızdan çıkmak / cızgıdan çıkmak / cızıktan çıkmak / cizidan çıkmak]
cızığı bızıkmak / [cızı bızıkmak / ciziği bızıkmak]
cicik bıyık / cicik boğaz
cilaz etmek / çiz gelmek / çil çıkarmak / çur etmek
cimcim cıltamak / [ıldır ıldır ıldırdamak]
cimper olmak / [cımpır olmak] / cinleri civirdeşmek / [cinneni kızmak] / çınar olmak 2 / fut olmak / gömlekten çıkmak (II) / tav olmak (II)
cimpir etmek / ilfitin etmek / kıcık vermek 2 / [kıcık vermek 2]
cin çalmak / damla inmek / et olmak / yüreğe inmek
cinas çıkarmak / el gatmak / ikicilik çıkarmak / katmer kaldırmak / kuduri yapmak
cingar çıkarmak / cıngar çıkarmak / [cingal çıkarmak / cingibet goparmak / cıngar çıkartmak] / cort etmek (II) 2 / cümfur kaynatmak
cingil baş yapmak / [cingi vermek] / combalak kılmak / [combadak atmak / cumbalak aşmak] / dingilnamaz kılmak / dırgılhoçık dönmek / dingilbaş kurmak / kavak attırmak / tangalhaş dönmek / tekebızlık etmek / tekil tosmak / tepeconbalak kılmak / [tepedombaz aşmak] / tingil dönmek / tombalak atmak / [tomballak aşmak / tömbe dikilmek]
cinkalak çıkarmak / cıngar çıkarmak / çitil çıkarmak / [çitil çıkarmak / çitir çıkarmak] / dırdıbık çıkarmak / haraza çıkarmak / micirig çıkarmak / toraman çıkarmak (II)
cinyan etmek 2 / gort yoldurmak / malamat etmek (I) 1 / millik güttürmek / ot söktürmek

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
citmih atmak / çinke vurmak
com olmak / [comfur olmak] / punç olmak / top olmak (II)
cort etmek (I) / [cort cort etmek] / hort atmak / porum atmak / ulvan satmak / üstten almak 1
cort etmek (II) 1 / [cort atmak]
cort etmek (III) / kert zort etmek 2 / tozutma kullanmak
cötel etmek / öyfesi ağzından gelmek 2
cukaya çıkmak / çur çihmah
culluk etmek / eşek nalıyla damgalamak
çahıp conmak / gırmacını almak 1 / losdar atmak / sepi çekmek / sörsöp etmek
çala gullanmak / (çala kullanmak)
çalaca yapmak / çalıp atmak
çalçap etmek / çalkap etmek / çuldur etmek
çalgavur etmek / gıfı tutmak / hayına düşmek
çalım sıyırttırmak / zort zort itmek
çalpantiya binmek / çapını açmak
çalparası çıkmak / denezirip kalmak / haşıl gibi olmak / hıprırhışı çıkmak / [hımhış olmak (II) / hışhamur olmak / hışır olmak (II) 1 / hışırı çıkmak] / hoşur olmak / malhoş olmak (II)
çampara çalmak / tepdili şaşmak
çap vermek / ırg vermek
çarhıdını çiharmak / çürümpüs itmek
çarpan çalmak / kığıl kığıl etmek 1
çarpım çarpım çarpınmak / kan üyütmek 1
çataynaş olmak / dalab olmak (II) 2 / kavga kütlelemek
çatı guyruh / gece kirpisi
çatıpuma olmak / gamanıp kalmak
çec etmek / (çeç etmek)
çeciği geçmek / [çeciği gevşemek (I)]
çeftunu vermek / hôt hôtlemek / kırını vermek
çellik yapmak / direzi tuhmag (II) / yarenlik etmek (II)
çenek etmek / deramet etmek
çeper kurmak / [çeper girmek] / uğur kesmek 2
çerçene etmek / yamaç olmak
çığızlık etmek / kıcık vermek 3 / ordubozanlık etmek
çıkışık yapmak / [çıkış itmek]
çiltak dolamak / ipi çürük olmak / ireng etmek 2 / oka yatmak (I) / sözünü yimek
çırak çıkarmak / [kıra çıkarmak / kıra çıkmak]
çiğere batmak / ütömen olmak
çik durmak / [çik yatmak (II)] / çüt oturmak
çitme salmak / göt atmak (II) 1
çivi kıvratmak / ele tutmak / gızaflıh etmek / itizi oynatmak / kara yapmak 1 / önöze beklemek / peten tutmak / sapha vurmak / toloza düşürmek
çom ağızlı / eksepekse söylemek / evelem develem konuşmak / gevil güvül etmek
çor getirmek / çoraz bağlamak
çor tutmak / har olmak (II) / öçelen olmak / saka olmak

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
çoru dutmak / finoyur olmak
çöçö yapmak / [çöğе durmak / çöğе durmah / çöve durmak / çöy durmak / çuve durmak / çüve durmak] / dadak durmak / daldala durmak / day durmak / (tay durmak) / [day day durmak / day day etmek / day durmah] / dayı durmak / diğе durmak / [diğе durmak / diğ durmak] / dim durmak 2 / diren durmak / minmin durmak / tay tay etmek / [tay tay durmak / taya durmak (I)]
çur etmek / [cur etmek]
çürçar olmak / çürümpüs olmak / heç olmak
daban dabana olmak / öneğі söylemek
daban etmek (II) / dahbir etmek
dabdır ayağa kalkmak / [dabdırıp kalkmak]
dabdur olmak / şıptır olmak 1
dah düşmek / (deh düşmek) / [dek düşmek (II) / dek tüşmek 1] / göz gulah olmah / teh düşmek (tek düşmek / tek tüşmek) / tike tike bahmah
dalab olmak (I) / [dalaba gelmek / dalab etmek (I) 2 / dalap olmak 1 / dalıp olmak]
dalağı dışarı 1 / [dalağı dışında 1]
dalağı eğrilmek / hılt olmak (IV) 2
dalağı kabarmak / gözü kızarmak / zifiri azmak / zivanadan çıkmak 1
dalap olmak 2 / muğur olmak 2 / üğür olmak (II)
dalına binmek 2 / ecim çekişmek 1 / sibe sürmek / üzerine sürmek / vird etmek / [virt etmek]
damarı bozuk / [meni bozuk] / menisi bozuk / [özü bozuk] / özü kara / südü bozuk / [südü cımbıldak] / tetiri azgın
damarı galkmak / tırdı tutmak
damızlık çalmak / süt uyutmak / yoğurt çalmak
dan çarpmak / danız çarpmak / kamış koymak / huruşdu huruşdu konuşmak
dana gitmek / mandır mandır oynatmak 2
dankır dankır konuşmak / hant hant ötmek
dapdiri olmak / [dapduru olmak / (dapdürü olmak) / daptır olmak / (daptur olmak) / hopucuk olmak]
dardağan olmak / elağız vermemek / yamyasır olmak
davin etmek / davun olmak / tüş olmak / zebelleş olmak
dayak vurmak / [dayak vermek (I)]
debel debel dönmek / dıgıl dıgıl dönmek
debez devez yürüme / [dübez dübez yürüme]
dehe almak / hap etmek (II) / hoboç etmek
dehe düşmek / güce düşmek / hopına binmek / paya düşmek
dek durmak / [denk durmak] / diş durmak / endanlı durmak / eyelikli durmak / hıllı durmak / kuyruğu tava sapına dönmek / tek durmak
dek düşmek (I) / [dek gelmek (I)] / denk gelmek / [deg gelmek / dek gelmek (II)] / meçe gelmek / mıdamih getirmek
deli dembesek / [deli devamsız]
delip takmak (II) / [delip takıştırmak] / pendem vermek
demonu yerinde olmak / işler akkın gitmek
dengi dayanmak / katelden kalmak
depdüp deyip durmak (II) / [depdüş etmek]
derdedirgin olmak / eli ayağı şaşırmaq
dığdığının dığdığı / [dığdığının dığdığısı]

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
dıgıl dıgıl etmek / gıllan yallan itmek / lelevün etmek (I)
dık dememek / mih dememek
dıkberim olmak / engibenk olmak 2 / dikeden atmak 1
dıkız gelmek 2 / tap durmak
dinnak sürtmek / gavgala kaşağısı / gaynadannih etmek
dırık tutmak / zor etmek 1 / [zor itmek]
dırıngaya gelmek / tirneğe gelmek
dışa gitmek (I) / [dışa gitmek / dışa çıkmak / dışarı çılmah / dışarı gitmek]
dız vermek / ırgın etmek
dızır dızır getmek / [dızır dızır yürüme / dibe ırme]
dibger olmak / oyuk gibi olmak
dik duraş durutmak / dikduruluk yapmak
dike bakmak / kara kara bakmak
dil değmek / dile gitmek / goz etmek (II) / [göz almak] / göz basmak / [gözçeyh olma] / nazar çövdürmek / nefes değmek
dil gezdirmek / dil vermek
dil ucuynan / kuzgun tekli
dil vezzağı / dili datlı
dilenip dolanmak / [dilenip düşünmek]
dili çekmek / dilini çiğnemek
dili güllü / tava kapağı / yere bahan, yere bakan (I)
dim durmak 1 / [dom durmak] / söğede durmak / ürü durmak, uru durmak
dingilim atmak / hingilim atmak
diniş vermek / [dink vermek / din vermek] / kulak davutmak
dişi gannında / [dişi karnında]
diyişat itmek / gemici kavgası
diziye gelmek / ızlama gelmek / yola gelmek
domusu düşmek / talas gelmek
don yüzlü / [donyağı dolması] / süksünü düşük 2 / tipi yüzlü
doros gözlü / lokma göz / patlah gözlü
dorum durum atmak / kantin atmak 2 / [kantel atmak] / şahşahaya galdırmak / tevatir itmek / [tevatir etmek]
döl düşmek / döl girmek
eğneline dönmek / [eyneline dönmek]
eh olmak (II) / göge çekilmek / hah olmak / tırtak olmak / türütenç olmak 2
el almak (I) / el tutmak (I)
el oğalamak / [el öğceleme]
el ucuynan / göz kırımı (II)
el üzme / eline yıkamak / [elini yıkamak] / umudunu almak
el yenilliği / [el yengilliği]
el yumak 2 / gıcılı bükme
elde galmak (II) / [elde kalmak]
eli ağzına gitmek / [eli ağzına yetmek] / eli başına ermek (I)
eli ağzına varmak / eli başına değmek (I) / [eli ağzına değmek]

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
eli çakır / [eli büyük / eli çabuk / eli çakal / eli çalık / eli çap / eli eğri / eli sakar / eli uz] / eli deneli / [eli eğintili / eli garıncalı / eli karıncalı / eli kırık] / göz açıcı
eli eğimli / eli ölçüm / [eli ölçüm] / eli yordamlı
eliyin ertığı 2 / [el kiri (I)]
elkol olmak / yandım olmak
ellere kalası 1 / [ellerde illerde kalası 1/ ellere kalasıca]
elmini almak / zehne girmek
emleme emlemek (I) 2 / ıza vermek
esip savurmak / dimediğini gomamak / efir küfür etmek / [efir nefir etmek]
eşek öldüren güneş / et ben olmak / [eşek öldüren]
et ben olmak / [et beniz olmak / et bent olmak]
et kesmek / et kırmak / punt olmak / terk olmak
eteğine cıgız / eteğine pis
fah fah gülmek / [fak fak gülmek / fangıl fangıl gülmek]
fas galdırmak (II) / fiğ vermek
fitır etmek / fineyer etmek
fişşik akıllı / kanılgası yakın
fol etmek / horhali etmek / iç etmek
gabala vermek / keseneye vermek
gaddak kalmak / gadit kalmak / laleş kalmak / makakak kalmak
gadit gomak / tezir etmek
gaga döşemek / sucuğunu sarkıtmak / sümsüklük etmek
gannı almamak / (karnı almamak) / [karın almamak / karnı ağrımak / karnı burmak (II) / karnı kalkmak] / gözü bar götürmemek / hılt olmak (IV) 1
garan komak / (garan koymak)
gaş gararmag (kaş kararmak) / gün uçmak / sular kararmak
gaşuh çalımı / [gaşuk çalumu]
gatıf garışmah / melcemeş etmek
gavıl kurmak / [gavul kurmak]
gavragucah olmak / örüm sarım olmak / sarım görüm olmak / sarsarma ellemek
gayıl olmak / [gayıl olmak / gayıl gelmek] / keramet etmek
gayım olmak / karık gelmek
gecger olmak / yakalan olmak / yakı olmak (I) 2
gelgeç akıllı / [gelgit akıllı]
gelin aşboğazı / [gelin asboğazı]
gelin uğuru / [gelin uğru]
germeceye vermek / kavsaraya getirmek / zırgıf vermek
gıcığ almak / [gıcığına gitmek / gıcığ olmak / gıcık almak]
gıcığa karmak / göbeği kudurmak
gıcık etmek (gıcıt etmek) / [gıcıt vermek 1] / ırışgan etmek / [ırışgat sallamak / ırışkan vermek] / ken etmek 2
gıcık vermek / gumat etmek / kaldır etmek
gıcımık dutmak / [gicimik dutmak] / puca tutmak
gıcır bükme / [gıcırı bükme (II) 1 / gıcırım bükme / gıcırım bükme]
gıcıt vermek 2 / koskos etmek / medden atmak

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
gıldır gıldır gitmek / kort kort yürümek / koskos yürümek
gına yakmak / kan kaşandırmak
gırfacan olmak / [gırfacı etmek / gırf etmek]
gırmacını almak 2 / (kırmacını almak 1)
gıydal gıydal gitmek / kaşıyarak yürümek / uğrüne uğrüne gitmek
gıygıy yürümek / göt atmak (II) 2
gıylye almak / sözünü itmek / üstüne malitmek / yendir etmek 2
gıyrata çekmek / karnı götürmek / kerimetini kısmak
giç etmek / (giz etmek)
goley olmak / yıldızı düşmek 1 / yolu doğrultmak (II)
göbekten atmak / kıfı tutmak
göğnü istemek / [göğnü olmak]
gön yürütmek / küpe binmek
gönderi gitmek / [göndürü gitmek] / yola çıkarmak / yola vurmak / [yol etmek / yola koymak]
göt görmedik / soğnadan görme
götü patlamak / götünü çıkarmak
göynü dönmek / [göynü bulanmak] / kehliyi azmak / mide kabarmak / nevre dönmek
göz bayıcı / [göz bacı / göz bağcı / göz bağıcı / göz baycı / göz boyacı]
göz belirtmek (I) / [göz ağartmak / göz akartmak / göz bölertmek] / gözü belermek
göz dutmak / göz sarmak
göz kırımı (I) / [göz ırımı / (göz irimi) / göz ildiği / göz ilimi / göz verimi / göz yaylımı]
gubuz atmak / kof atmak / partal atmak / (partal atmah)
gudgud gudullamah / gümü gümü etmek / mırt mırt etmek 1 / nah nuh etmek / sohur sohur etmek
guguba oturmak / kuçura durmak / oturuh üstü olmak
gun gedikten inmek / [gün cavmak / gün çalmak 2 / gün çıtlamak / güneş çalmak] / güneş çavmak
güce görmek / [güccek olmak / güce vermek / gücü görmek]
gülüdeğini çalmak / mezemete çıhartmah
gün anasına kavuşmak / [gün anaya inmek / gün anaya kavuşmak] / gün dinlenmek / [gün dinnenmek] / gün gavişmak
gün dikilmek 2 / gün dikimi
gün dulunmak / [gün dönümü]
gün eğilmesi / [gün eğişi / gün eksiği]
gürt atmak / yarma vurmak
güve tutmak / maçı olmak
hab etmek (I) / pelenk olmak
hab etmek (III) / (ham etmek / [ham itmek] / hap etmek (I)) / [habık etmek / habiç etmek / hap demek / hap hap etmek / (hap itmek) / hapuş etmek (I)]
hadar almak / (heder almak) / hesse gapmak / usbahası olmak
hadar etmek / hecil düşmek / [hecil olmak]
hahut olmak / keliği çıkmak
hakırdım çekmek / heleşem yapmak
hangıd olmak / [hongud olmak]
hapuş etmek (II) / (hopuş etmek)
haray çalmak / ciripin etmek

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
haraza etmek / ıbıık demek
harmanına yağmamak / tokurcunu düzgün olmak / [tokurcuğu düzgün olmak]
harpaharp gelmek / tuş olmak
hatatan çalmak / ıdıık kılmak / kepi kesmek / matadan çalmak / santır çalmak / tillim çalmak
hava bungunluğu olmak / [hava baskın olmak]
hava çalmak (II) / [hava çarpmak]
hava çekmek / hava yakmak / seyir yapmak / türki takmak / türkü çarmak / [türkü kaldırmak]
havcar olmak 1 / hışır olmak (I) 2 / ıcığı cıcığı çıkmak 1 / ırpıt olmak / illimi tillimi çıkmak / özü geçmek (III) / pafit olmak / zarı geçmek
hay vermek / hülülüm çekmek
hayizer olmak / manğ olmak
heleşe etmek 1 / heyket etmek / horata etmek 1 / [hort etmek] / şor vermek
helik hülük / [helig hülüg / helük hülük 1]
hengini dağıtmak / hışır etmek 3 / külünü havaya savurmak / tara mara etmek
heye beş etmek / heyesine durmak
hılt olmak (I) / hışır olmak (II) 2 / pers olmak (I) 3 / puç olmak / zarı zehti kesilmek
hılt olmak (V) / ıblık gibi olmak
hobba gitmek / [habba gitmek / happa gitmek / hobuş etmek]
holtayı çekmek / zıırdak düşmek
homa durmak / [homba durmak] / ima durmak / kavak durmak
homur olmak / ıkış olmak / tılkıcak olmak / tılk olmak
hon olmak 2 / ivirdine sokmak / sevi düşürmek / üns olmak / vurgun olmak
honcüy atmak / hopur hopur hoplamak / [hopur hopur oynamak]
hopucuk kalkmak / ziller dakınmak
hora geçmek / [hara geçmek / hana geçmek / horu geçmek]
horç olmak / inçe pinçe olmak / parapençe olmak
hoşaf soğutmak / kığıl kığıl etmek 2 / şapşak atmak / [şapşak sallamak] / yalakalık etmek 2 / yaramışlık etmek
hovunu almak (II) 1 / ürü karı olmak 2
hörül olmak / mastır olmak
huy kesme / kösteğini kesmek / tuşağını kesmek
hüroç etmek / urhuç atmak / üstüne gelmek 1 / üstüne varmak / zor etmek 2
ıhılcuh olmak / [ıhırcuh olmak]
ıkırcıkır etmek / tekleyip çiflemek
ınır yanır etmek / irem kırım etmek / özür yazır etmek / talga tutmak
ırakanı taşmak / ödü sıtmak / [ödü bödeleğine karışmak / ödü çatlamak / ödü sıdmak / ödü yarılmak] / yağı yarılmak 2 / [yürek oynamak 3] / yürek sıçramak / yürek oynamak 3
ısdıl olmak / [ıstıl olmak] / muşguluna bırakmak
ıbicek atmak / [ıbicik atmak] / kaf çekmek
içe yidirmek / içine ılıştırmak
içine ılmak / [içe ilimek 2 / içine ilimek]
ikicilik taşımak / ikincilik etmek
ilim ilim ilindirmek / tıs tıs kokmak
ilim ilim olmak / [ilim ilim yitmek]
imi bir olmak / [ilmi bile olmak]

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
işlerden mat olmak / kıcırı bükmek (II) / yelkeni bırakmak / yelkeni suya bırakmak
kabara atmak / ödük etmek
kaf çakmak / kesim etmek / kesintiye almak / kinyi almak / lağvet geçmek / [lavet geçmek]
kağıç kakmak / [kahıç kakmak / kahış kalkmak] / kakıç kakmak / kakı kakmak / kağış kağış akmak
kamatlaz olmak / sinirme olmak
kambekir etmek / yangı vermek
kan ılımak / (kan ılıkmak) / [kanı ılımak]
kana girmek / karemet etmek / şebel atmak / şer atmah / üstüne gitmek / yalığara çalmak
kankırana çevirmek / [kankıran olmak]
kapağını sökmek / [kapak atmak]
kapat almak / kapat etmek
kargış vermek / yamacını vermek
karın kavraması / [karın kıstı]
karnı burmak (I) / [karnı kavramak] / tatar olmak / yakı olmak (II) / yürek geçmek / [yürek yavıncılamak / yürek yavuncumak]
katon etmek / [katon itmek / katıgur etmek / katur etmek]
kav çakmak / solak davul dövmek
kavuza çekmek / kodak atmak / lombak basmak / malak atmak
kaybana kalmak / meri mecar kalmak
kert zort etmek 1 / sokur sokur etmek
kert zort etmek 1 / sokur sokur etmek
kese gelmek / kıdağına gelmek
kesime vermek / kesiye vermek
ketim yitirmek / [ketim yetirmek]
kıcık vermek 1 / [kıcıh vermek / kıcır vermek / kıcıt vermek]
kıcırı bükmek (I) / [kıcır bükmek / kıcırim boğmak]
kıdırım olmak / vık vık boğulmak
kınaç etmek / örişan etmek
kıpa bakmak / kırpa bakmak / kıypa bakmak
kırfacan etmek (I) / yüzünü gızartmak 2
kırfacan kesilmek / zehni dırmalamak
kırık aramak / [kırık bulmak]
kırmacını almak 2 / üste gelmek 1
kıtır atmak / kubuduk atmak / kubuz atmak / [kubur atmak]
kıvrak olmak / peresen dönmek
kızana gelmek / [kızan olmak / kızansaya gelmek]
kin davşırmaq / kitret gütmek / [kitret kovmak]
kodazlanıp durmak / zahma sıyırtmak 2
kor sokmak / körük virmek / küv vermek / laf göçüştürmek / omuluk etmek / öğ vermek 2 / şataf vermek / tav vermek (I)
kort basmak (II) / sırt sürmek
koşaca karımak / [koşa karımak]
köçen olmak / (küçen olmak)
kömüş buyduran / zehir zembelek (II)

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
körlük yapmak / [köllük yapmak]
kösteği gırmak / örüğü kırmak
kuda gitmek / zora gitmek
kuşkuş etmek (II) / yaf yaf etmek (I) 1 / [yaf yaf itmek]
kül ufak olmak / külfahış olmak / [külfakıç olmak / külfakış olmak / külfaş olmak / külhaş olmak / külhaşhaş olmak / külhavş olmak / külhavuş olmak / küлтаş olmak / külüfan olmak]
küssü durmak / küstü dutmak / [küstü tutmak] / umu küsü etmek
küsü tutmak / küsülü durmak
lafın kepeği / yavan gonusuh
lakadan geçmek / [langadan geçmek / larkadan geçmek / laklakı çalmak]
lambur lumbur (I) 1 / sakar teper
laşka geçmek / vecinde olmamak / vecine olmamak
lele hoy demek / muğur olmak 1
lençaya almak / [lensaya almak]
lipik atmak / [lipik yapmak]
mağlakta kalmak / meytellalide kalmak
mal canlı / [mal canını]
malamat etmek (I) 2 / [malamat itmek] / pisyas olmah
malaminc olmak / mınıcığı çıkmak / [mırkı çıkmak]
mandır mandır oynatmak 1 / [mındır mındır oynatmak]
mata atmak / ondört yapmak / orsa porsa vurmak / öte etmek
meded atmak / sayım saymak / selim saymak
mesmeye almak / [mesmiye almak] / san etmek / seh olmak / yirine gomat 2
meys etmek / orbuk gibi sormak
mırın gırın etmek / [mırın gırın itmek] / ocalamak bucalamak
nal atmak / pastak saymak
nükrü dönmek / yüreği galkmak (II)
nükrüm etmek / üzülkes olmak
omzu düşük 1 / süksünü ergi
ödünü almak / [ödünü sıdırmak] / putunu kırmak / ubuz etmek / yüreğini goparmak 1
ödürlü etmek / yüreğini galdırmak (II)
øj getmeyh / pat yapmak / sıkılcım etmek
örce gakmak / [örüce gakmak / örüce kalkmak] / şerşerim olmak
örüm gütmek / örüme çekmek / örüye kaldırmak
öskes olmak / sıkıdığı un itmek / sonunu getirmek 1
öz ipini sökmek / yüreğini goparmak 2
özbay vermemek / özü baymamak / [özü bay vermemek / özü döğmemek / özü dövmemek / özü döymemek]
özü baymak / [özü dönmek]
paç etmek (I) / sakal sürüştürmek
paçal yapmak 1 / [paç etmek (II)]
pahıllık yapmak / pataklık etmek
pas tutmak / şırma vurmak
patrav olmak 2 / tatan etmek

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
pesend etmek / [pesenk etmek]
pirpirim olmak (I) / tükürüğü goymak
ponutaya düşürmek / [potunaya düşürmek]
porpuz etmek / püseyi dökmek / [püseyi atmak]
postafı çıkmak / toyla olmak
pot atmak / tav atmak / tavatir etmek / zart atmak / zart zurt etmek / (zart zurt itmek) / zarta atmak (I)
puntunu kırmak / [pundunu kırmak]
pusat görmek / pusat kesmek
sak durmak / (sak turmak)
sak yatmak / sayak yatmak
salığını almak / salık almak
sallantuda olma / sallışıkta galmak
salma etmek / seyp etmek 1
sandık gecesi / [sandık gicesi]
sang ölümü / (zank ölümü)
sap saman söylemek / yaran konuşmak / yavan danışmak / [yavan konuşmak]
sarsataş olmak / (sırsataş olmak) / sitelleş olmak / şirgil olmak / temelleş olmak 2 / (tebelleş olmak 2) / [teberleş olmak] / urcah olmak / zıvgar olmak
sevindirik delisi / [sevincik delisi]
siğirse olmak / [sinirse olmak]
soluk vermek / [soluk aldirmek]
söhbət gezmek / tay etmek
söz dutmak / suyunnan ahmak
söz eslemek / yumuş tutmak / [yumuş dutmak]
süğsünü düşük / [sümsürüğü düşük]
süksünü düşük 1 / süngüsü düşük olmak
şavak sökmek / tan kalmak
şervende olmak / ürübar olmak
şüngül kullanmak / yaf yaf etmek (II)
tadak madak gelmek
tağaddeye gelmek / vızık vızık ötmek
takas tukas geçinmek / tuz ekmek doymamak / yağınan gavrılmak
takaza etmek (I) 2 / [tap etmek] / tapa yapmak (II)
takaza etmek (I) 3 / zilim etmek
tarhatalaş etmek / zebil etmek 2
tav tav sav sav olmak / ucu gelmek
tava gelmek (I) / tevs olmak
tava gelmek (III) 2 / yağ tutmak (I) 1
tay gelmek (I) / tölübüne gelmek / tölüne gelmek
tay gelmek (II) / [tay düşmek]
tedürgün olma 1 / tırısı gıymak
tedürgün olma 2 / ters türs olmak
tefin düüne / topun kalksın

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
tekne gazıntısı / [tekne dibi]
tembeletös olmak / tepecanbalak kılmak
teraşa tutmak / tutsak etmek / tuturuk etmek / [tuturuz etmek]
teşenış etmek 2 / [teşaniş olmak] / teşennüş olmak 1
teti etmek / teti yürümek
tetiri bozuk 1 / yıldızı erkek
tunnuk tunnuk gitmek / tuntun gitmek / [türnük türnük gitmek]
tülek olmah / ütük olmak
uçgun vermek / [uçak vermek]
uçkur çözmek / [uçkur çizmek]
ufaktan doğramak / üstüne gomak
uğrağa basmak / uğrağa uğramak / uğrağa gelmek
uğrunu kesmek / [uğuru almah] / uğur kesmek 1 / yola çıkmak
ummah olmak / [umsunuk olmak / umsuruk olmak]
uymaca ahıl / uyut ahıl
ünlüğe getirmek / [ülviye getirmek]
üstü kirlenmek / [üstü olmak]
üstünden dökülmek / [üstünden kaçmak]
üstüne gelmek 2 / üzbaar itmek
üzbar olmah, üzbar olmak / (üzbar olmak / yüzbar olmak 1) / [üzber olmak 1 / yüzbar etmek / yüzberi olmak]
vağası geçmek / [yak olmak] / yakı olmak (I) 1 / yüreği bayılmak
vangır vangır ötmek / vın vın etmek
yaf yaf yanmak / yüreği galdırmamak
yalama dodah / [yalama dudak]
yalama olmak / yalamuk olmak
yalınessir olmah / zebil olmak 2
yamaca çıkmak 2 / yamacına çıkmak 2
yamacına çıkmak 1 / [yamaca çıkmak]
yan çıhmah, yan çıkmak / [yan çekmek 1]
yapmak yasamak / [yapmak yasımak] / yaymak yasımak 1
yeler onmaz / [yiler onmaz]
yetik olmak / [yetiyh olmah / yetuk olmak]
yıldızı dişi (I) / [yıldızı hoş]
yıldızı düşük / [yıldızı dik / yıldızı sönük]
yol vermek 1 / [yol virmek (I)]
yöndemine getirmek / [yöndemini bulmak]
yufka açmak / [yufka yazmak / yuka açmak]
yumuş ağızından akmak / yumuş buyurmak
yumuş bitirmek / yumuş dutmah
yumuş istemek / yüz vurmak
yüreği fenikmek / yürek atmak / yürek halkmak
yüreği yuka / yüreği ziz

Tablo 1: (Devamı)

EŞ ANLAMLI DEYİMLER
yürek atması / [yürek artması / yürek algıması] / yürek düpürtüsü / [yürek kabarması / yürek kakkınlığı / yürek kalkması / yürek oynaması 1]
yüz tutamağı (I) / [yüz tutruğu / yüz tuturuğu 1]
yüze gelmek / [yüze çıkmak / yüze durmak]
yüzü kara (I) / yüzü yirde
yüzüne güller, yüzünüze güller / [yüzünüze gülsuyu]
zehni dakılmak / zehni saplanmak
zılgıdı yemek / [zılgıt yemek]

3.2. Derleme Sözlüğü’nde Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler

DS’de eş anlamlı olarak işaretlenen deyimler içerisinde söyleyiş farklılığı olan deyimler de bulunmaktadır. Bu tür deyimler liste içerisinde ayrıca parantez açılarak gösterilmiştir: *giç etmek* (*giz etmek*) deyimleri “çocuk dilinde hafifçe ısırmak”; *sank ölümü* (*zank ölümü*) deyimleri “birdenbire ölmek”; *hab etmek* (*ham etmek / hap etmek*) deyimleri “çocuk dilinde mama yemek; yutmak”; *hapuş etmek* (*hopuş etmek*) deyimleri “çocuğu kucağa alarak gezdirmek” anlamına gelmektedir.

Eş anlamlı olarak işaretlenen maddelerde k->g- / -k->-g- / k > h değişimi (kapı > gapı; açgı > aşgı; olmak > olmah); ç > ş / ç > z değişimi (açkı > aşgı; aç -> aş-; geç- > geş-; giç > giz); t > d değişimi (tut- > dut-; kestir- > kesdir-; b > p değişimi (bıh > pıh); b > p > m (hab > hap > ham); a > e değişimi (ataş > ateş; hanek > henek); g > v değişimi (agurt > avırt) gibi söyleyiş farklılığı gösterenlerin yanı sıra ünlü daralması yaşanan kelimeler de bulunmaktadır: et- > it-; köçen > küçen gibi. -ğ- düşmesine uğrayan (ağız > āz; bağı > bāri); -l- sesinin kendisinden önce gelen -n- sesinden dolayı -n- sesine dönüşerek ilerleyici benzeşmenin olduğu (ayranlığı > ayrannığı), c > j değişiminin olduğu (gıcılın- > gjilln-) ses olayları da görülmektedir. Bu maddeler söyleyiş farklılığının yöresel farklılıklara bağlı geliştiği için DS içerisinde madde başı olarak gösterilmiştir. Bu tür yapıları Tablo 2’de anlam farklarının yer yer sözcük veya ifade şekli düzeyinde olduğunu göstermek üzere anlamlarına da yer verilerek listelenmiştir.

Tablo 2: Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler

DEYİM	ANLAM
açık gapı 1	Konuğa kapısı açık, konuk sever aile.
açık kapı 1	Misafiri bol ev.
açkı açmak	Yufka açmak.
aşgı aşmak	Yufka açmak.
adırık olmak	Birine yük olmak.
ağdırık olmak	Bir kimse başkasına yük olmak.

Tablo 2: (Devamı)

DEYİM	ANLAM
aga çıkarmak	Temize çıkarmak.
aka çıkarmak	Temize çıkarmak.
agurt etmek	Surat etmek.
avırt itmek	Surat asarak çalım satmak.
ağız aşmak (II)	Oruç bozmak.
ağzı açmak	İftar etmek.
ağız esgitmek	Boşa konuşmak, çene yormak.
ağız eskitmek	Boşuna çene yormak.
ağız sallamak	Oyalanmak, boş vakit geçirmek.
ağzını sallamak	Oyalanmak, geç kalmak.
ağız tutmak	Sır saklamak.
ağzını dutmak	Az konuşmak, sır saklamak.
ağzı göğde değmek	Hayvan baharda ilk defa taze ot yemek.
azı göğde değmek	Hayvana ilk kez yeşil ot vermek.
akla dammak, akla damlamak	Akla gelmek, sezmek, tahmin etmek.
akıla dammak 2	Oranlamak, kestirmek.
alam taram olmak	Darmadağınık, karmakarışık olmak, perişan olmak, dağılmak, ayrılmak.
elem terem olmak	Darmadağın olmak.
arpa kestirmek	Yolculukta araba atlarını dinlendirip yem vermek.
arpa kesdirmek	Yolda dinlenme vererek atlara arpa yedirmek.
ataşına bırakmak	Hasta, üşüyüp titredikten sonra ateşlenmek.
ateşine burakmak	Üşüyüp titreme nöbetinden sonra ateş basmak.
ayağa düşmek 1	Güçsüz, yetersiz kalmak, aciz olmak.
ayaktan düşmek	Takatsiz kalmak.
ayağını almak (I) 1	Ayağını kaydırmak, kötülük yapmak.
ayarı almak (II)	Kötülük yapmak, güç duruma düşürmek.
ayranlığı kabarmak	Ayranı kabarmak, öfkelenmek, kızmak.
ayranlığı gabarmak	Kızmak, öfkelenmek.

Tablo 2: (Devamı)

DEYİM	ANLAM
bağır geçmek	Uyuklamak.
bağrı geçmek (I)	Uyuklamak, içi geçmek.
bağrı geçmek	Yeni uykuya dalmak.
basgı görmemek	İyi eğitilmemek.
baskı görmemek	İyi terbiye edilmemek.
baş vemek 2	Çıban olgunlaşmak.
baş vermek (II) 1	Çıban olgunlaşmak.
başını bağrını yimek	Fiyatlar çok yükselmek, pahalalanmak.
başını barını yimek 1	Eder yükselmek, pahalılaşmak.
beterine garmak	Daha kötü durumlara düşmek (ilenç).
beterine karmak	Daha fena olmak (ilenç).
beyni gıcılınmak 2	Aklı karışmak, kuşkulanmak.
beyni gijillenmek (gijellenmek)	Aklı karışmak.
bıh etmek	Kesmek (çocuk dilinde).
pıh etmek	Kesmek.
çapan etmek	Alkışlamak (küçük çocuklar hakkında.).
çappan etmek	Alkışlamak.
çec etmek	Samanından ayrılmış taneleri kalburdan geçirerek yıgmak.
çeç etmek 1	İri samandan buğdayı ayırmak.
çıtıl çıkarmak	Kavga çıkarmak.
çitil çıkarmak	Kavga çıkarmak.
çitir çıkarmak	Kavga çıkarmak.
day durmak	Yeni yürümeye başlayan çocuk iki ayak üzerinde durmak, tay durmak.
tay durmak	Yeni yürümeye başlayan çocuk, yardımsız ayakta durmak.
enayan olmak	Şaşırmak.
ene yana olmah	Şaşırmak, şaşıp kalmak.
gannı almamak	Kıskanmak.
karnı almamak	Kıskanmak, çekememek.
garan komak	Zarar vermek, hasar yapmak.
garan koymak	Zarar vermek, hasar yapmak.

Tablo 2: (Devamı)

DEYİM	ANLAM
gaş gararmag	Akşam karanlığı basmak.
kaş kararmak	Akşam karanlığı basmak.
gıcık etmek	Nispet vermek.
gıcıt etmek	Kıskandırmak, nispet vermek.
gırmacını almak 2	Öldürmek (hayvanlarla ilgili).
kırmacını almak 1	Öldürmek, kökünü kazımak, sonunu almak.
giç etmek	Hafifçe ısırarak (çocuk dilinde).
giz etmek	Dişlenmek, ısırarak.
hab etmek (III)	Çocuk dilinde yemek, yutmak.
ham etmek	Çocuk dilinde mama yemek.
hap etmek (I)	Çocuk dilinde yemek.
hadar almak	Olaylardan ders almak.
heder almak	Örnek almak, ibret almak.
hanek etmek	Konuşmak, şakalaşmak.
henek etmek	Şaka yapmak, alay etmek.
hapuş etmek (II)	Çocuğu kucağa alarak gezdirmek.
hopuş etmek	Gezdirmek.
kağıç kakmak	Kusurunu yüzüne vurmak.
kakıç kakmak	Kusurunu, ayıbını yüzüne vurmak.
kan ılımak	Sevmek, yakınlık duymak, beğenmek.
kan ılıkmak	Sevmek, beğenmek.
köçen olmak	Köpek, kedi çiftleşmek istemek.
küçen olmak	Köpek çiftleşme istemek.
mesmeye almak	Dinlemek, önemli saymak.
mesmiye almak	Önem vermek.
örüm sarım olmak	Sımsıkı sarılmak.
sarım görüm olmak	Sarmaş dolaş olmak.
sak durmak	Uyanık, tetikte durmak.
sak turmak	Uyanık durmak.

Tablo 2: (Devamı)

DEYİM	ANLAM
sang ölümü	Birdenbire ölüm.
zank ölümü	Birdenbire ölüm.
teh düşmek	Dikkat etmek.
tek düşmek	Dikkat etmek, sezmek.
tek tüşmek	İlgilenmek, dikkat etmek.
üzbar olmah, üzbar olmak	Yüzleşmek, yüz yüze gelmek.
yüzbar olmak 1	Yüzleşmek, yüz yüze gelip hesaplaşmak.
yağlı balı olmah	İçten, yakın davranmak, yağlı ballı olmak.
yağlı ballı olmak	Çok yakın dost olmak, aralarından su sızmamak.

3.3. Çok Anlamlılık Kavramı ve Derleme Sözlüğü’nde Çok Anamlı Deyimler

Anlam, bir kavramın zihinde kurduğu ilişkiler bütünüdür. Günay (2007: 56), anlamı “dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım ya da düşünce” olarak tanımlamaktadır. Bir kelime zihne iletdikten sonra onunla ilişkili kavramlarla anlam kazanır. Eğer kişi kitabın ne olduğunu bilmiyorsa masa üzerinde gördüğünde zihin bunu hiçbir şeyle anlamlandıramaz. Bu nedenle bir göstergenin anlam kazanabilmesi için önce onun kişi tarafından bilinir / tanınır olması gerekmektedir. Bu bilinirlik tamamlandıktan sonra o kelime ya da kavramın kullanıldığı bağlama göre anlamı şekillenir. Zira bir kelimenin kimi durumlarda birden çok anlamının varlığı söz konusu olabilmektedir. Bu anlamları ayırt edebilmek için de kelimelerin kullanıldıkları bağlama dikkat edilmesi gerekmektedir. Türkçe Sözlük (2009: 101) anlamı, “bir kelimedenden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, fehva, valör; bir önermenin, bir tasarımın, bir düşüncenin veya eserin anlatmak istediği şey.” olarak tanımlamaktadır. Anlam teriminin “kelimenin zihinde uyandırdığı izlenim” (Hatiboğlu, 1969: 12); “kelimenin tek başına ya da söz içindeki öteki öğelerle bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biri” (Korkmaz, 1992: 8) şeklinde tanımlandığı çalışmalar da vardır.

Bir kelimenin birden çok kavram, olgu veya nesne ifade etmesi hâlinde ortaya çıkan durum, genel olarak “çok anlamlılık” şeklinde ifade edilmektedir. Bu anlamda çok anlamlı kelimeler, yazılışı ve söylenişleri aynı ancak anlam ve kökleri farklı olması sebebiyle “sesteş, eş adlı, eş sesli, homonim” terimleri ile de karşılanmaktadır. Genel kabul ise bir kelimenin temel anlamından bağımsız olmayacak şekilde iki ya da daha fazla anlamı belirtmesidir. Çok anlamlılık, bağlam yoluyla açıklanabilen bir durumdur. Çünkü kimi durumlarda çok anlamlılık ve eşadlılık birbirine karışabilmektedir. Bir kelimenin çok anlamlı olduğunu belirtmek için var olduğu dilin yapısal ve anlamsal özelliklerini bilmek gerekmektedir. Nitekim, Kwakkel ve Cunningham (2009: 2066) çok

anlamlılığı, insanlar tarafından aynı terimin farklı bağlamlarda farklı anlamlar kazanarak kullanılması olarak açıklamaktadırlar.

Aksan (2015: 89-90), “bir göstergenin ortaya koyduğu temel anlamın yanı sıra yeni kavramları ortaya koyacak anlamları da anlatır durumda olması”nı çok anlamlılık (polysemy) olarak açıklamakta ve terimin çok eski dönemlerden beri var olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Daha İ.Ö. V. yüzyılda Yunan düşünürü Demokritos’un değindiği (bkz. Kronasser, 1952: 2) çok anlamlılık konusu günümüze kadar pek çok dilci tarafından ele alınmış, bu olayı dilin temel niteliklerinden biri olarak görenler olmuştur. Başta insandan doğaya aktarma eğilimi olmak üzere çeşitli aktarmalarla sözcüklerin yeni yeni anlamlar kazanmaları her dilin sözcük varlığını belli sınırlar içinde tutmuş, daha az göstergeyle pek çok kavramın dile getirilmesi kimi bilginlerce dilde tutumluluğun bir belirtisi olarak görülmüştür.

Sözcüklerin birden çok anlama sahip olması, dilin karmaşık yapısından kaynaklanan bir durumdur. Bu nedenle kelimelerin çok anlamlılıklarının tam olarak tespit edilmesi hususunda bazı zorluklar ortaya çıkmaktadır. Palmer (2001: 82), bu tür sözcüklerin çok anlamlı mı yoksa eşadlı mı olduğu konusuna dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu tür sorunlar dil bilimeiler arasında tartışma konusu olmuş ve farklı yaklaşımlarla duruma açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Uçar (2009: 128), eylemlerin çok anlamlılığının “sahip oldukları üye yapılarının değişimiyle ilişkili” olduğunu ve “söz konusu her bir üye yapısının yükleme bağlı olarak bağlam temelinde farklılaştığını” ileri sürmektedir. Soydan, *Garipname’de Çok Anlamlılık ve Birleşik Fiiller* (2023) isimli çalışmasında *Garipname’de* geçen fiilleri yapı bakımından inceleyerek bu fiillerin çok anlamlılığı üzerinde durmuştur. Kadem (2022: 213-225) ise *sal-* fiilinin Eski Anadolu Türkçesinde birbiriyle bağlantılı olan anlamlarını ortaya koyarak çok anlamlılık durumlarını açıklamıştır. Çalışmada *sal-* fiilinin temel anlamının *bırak-* olduğu ve ek olarak araştırmaya konu olan kaynaklarda 10 farklı anlamda geçtiği gösterilmiştir.

Çok anlamlılık konusunda tartışılan önemli hususlardan birisi de anlam kargaşasının yaşanmasıdır. Çok anlamlılıkta kelimenin ya da ifadenin kazandığı yeni anlamlar arasında ilişki yönünden bir yakınlık olması beklenmektedir. Bu ilişki aynı zamanda kullanım sırasında karışıklığa yol açabilmektedir. Bu durumu açıklamak adına “çay” kelimesini örnek veren Aksan (2015: 91-92) “*çaya gittiler*” cümlesinde geçen “çay” kelimesinin bir bitkiyi göstermesinin yanı sıra hem bitkinin kurutulmuş şekline hem onunla yapılmış bir içeceğe hem çay eşliğinde yapılan bir eğlenceye işaret ettiğini anlatır. Buna ek olarak Türkçede “çay” kelimesinin “ırmaktan küçük akarsu” anlamının da bulunduğunu ve bu anlamın kelimenin eş adlı göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Çok anlamlılık durumunda oluşacak anlam karmaşasını gidermek için kelimenin kullanıldığı bağlam yol gösterici olacaktır.

Günay (2007: 186-192), “bir dildeki tek bir gösterenin birden çok gösterileni olması durumunda çok anlamlılıktan söz edilebileceğini” belirtmektedir. Yazar, Türkçe Sözlük’te geçen çok

anlamli kelimelerden örneklerle açıklamalara giderek bu tür kelimelerin iki ya da daha fazla madde başından oluştuğunu ifade etmektedir. Bu terimle en çok karıştırılan eşadlılık olayını ise Günay (2007: 200), “iki farklı sözcükmüş gibi sesletilen ya da yazılan ancak aynı anlama sahip olmayan iki ya da daha fazla sözcük arasındaki durumu belirttiğini” şu örnekle açıklamaktadır:

Eşadlılık (fr. homonymie), gösterileni ayrı, göstereni özdeş olan sözcüklerin özelliğidir. Örneğin bir renk belirten “kara” ve toprak parçası anlamına gelen “kara” sözcükleri arasında bir eşadlılık vardır. Kimi dillerde (örneğin Fransızcada) görülen yazılışı aynı, söylenişi aynı olan eşadlı sözcüklere eşsesli, söylenişi ayrı, yazılışı aynı olan sözcüklere eşyazımlı denir. Eşadlılık, sözcükler arasında anlamsal bir ilişkinin bulunmadığı durumdaki iki ya da daha fazla sözcüğü belirtir. Örneğin dilimizdeki “ben” (birinci kişi adı) ile “ben” (vücudun değişik yerlerindeki siyah nokta) sözcükleri eşadlı sözcüklerdir.

Nunberg (1979: 143-184), dilbilgisinde eşadlılık ile çokanlamlılık arasında biçimsel olarak ayırım yapmaya yönelik herhangi bir girişimin açıklamada hiçbir kazanç sağlamayacağını ve yersiz karmaşıklığa sebebiyet vereceğini ifade etmektedir. Ayrıca bir kelimenin tek anlamının sözlüksel birim olduğunu, ikincil anlamlarının gönderim ile kazanıldığını belirtmektedir.

Kerimoğlu (2018: 54-55), anlamlar arası geçişi ve ilişkiyi temel alan çok anlamlılıkta, bir işaretleyicinin birden fazla anlam için kullanılmasının mümkün olduğunu fakat bu anlamlar arasında anlamsal bir bağın varlığının söz konusunu olduğunu belirterek anlamların birbirinden bağımsız olamayacağını vurgular.

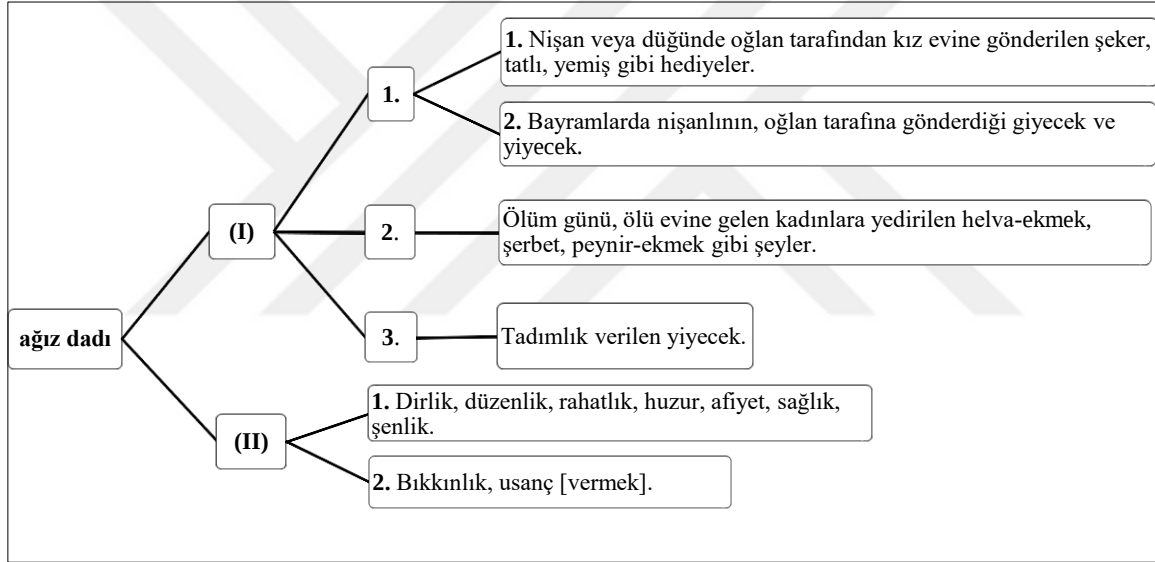
Türkçede ağırlıklı olarak çok anlamlılık konusu, kavram ve kelimelerde çok anlamlılık düzeyinde ele alınmıştır. Bu bağlamda çok anlamlılığı Runik harfli metinler (Moğolistan, Yenisey, Kırgızistan ve Altay bölgelerindeki yazıtlar ile Uygur dönemine ait Irk Bitig fal kitabı) üzerinden ele alan (Saral, 2021); lehçeler arası karşılaştırmalı çalışmalarla değerlendiren (Saparov, 1997; Muradov, 2003); ilaveten diller arası (Almac-Türkçe) karşılaştırmalı çalışmalarla açıklayan (Karacan, 2012); tarihi metinler çerçevesinde inceleyen (Şenata, 2020; Özkan, 2020); çok anlamlılığın dilde belirsizlik mi ifade ettiği hususuna açıklık getirmeye çalışan (Kahraman, 2015); Türkiye Türkçesinde isimler üzerinden (Türkçe Sözlük’ün C maddesi çerçevesinde) inceleyen (Baykan, 2017) ve yine Türkiye Türkçesinde -An sıfat fiil eki ile oluşmuş fiiller esasında ele alan (Selvi, 2019); Arap dili ve Kur’an’ı Kerim temelinde değerlendiren (Şimşek, 2000; Baysal, 2019) çalışmalar mevcuttur. Ayrıca kelimelerin kullanıldıkları bağlam içerisinde zihinde nasıl bir anlam ortaya koyduğunu açıklayan Halliday’ın durumsallık teorisini çok anlamlılık çerçevesinde inceleyen (Başar, 2019) çalışmalar da bulunmaktadır.

Deyim yapılarının çok anlamlılığı üzerine ise Grünberg (1970: 73) genel olarak, herhangi bir deyim semantik çok anlamlı olması için, birden çok anlamı olması ve her ayrı anlamında da aynı sentaktik “kuruluş-yapısına” sahip olması gerektiğini ifade etmektedir.

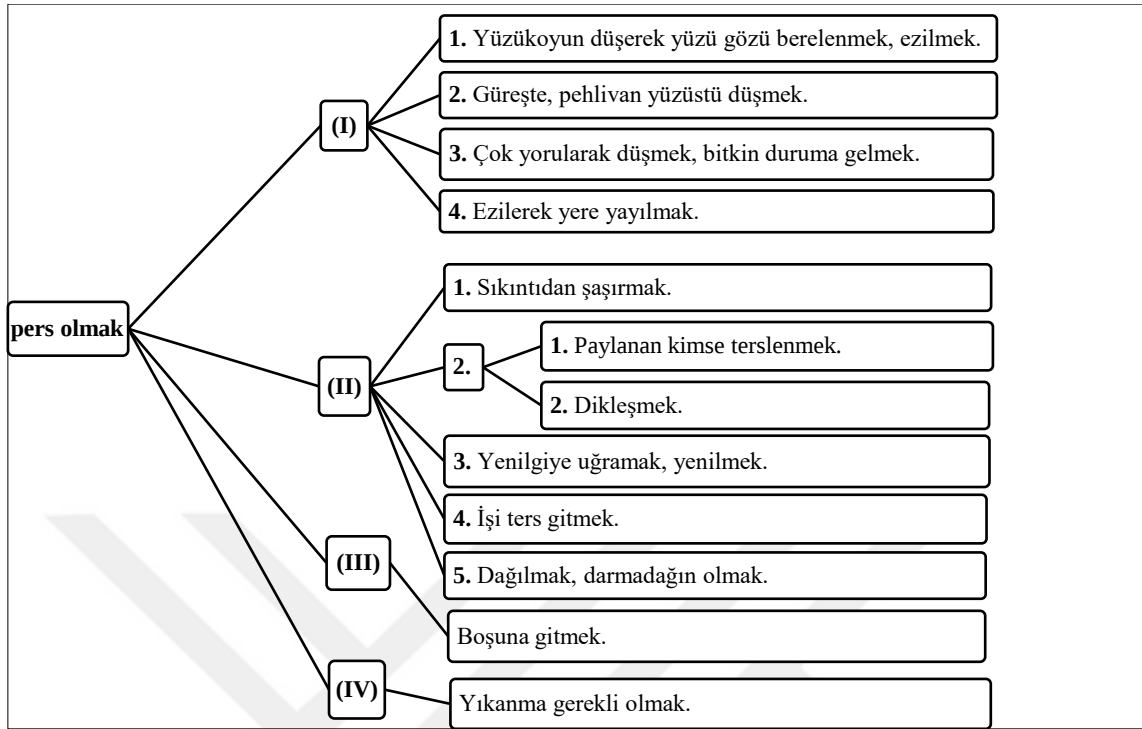
Çalışmanın bu kısmında DS'den tespit edilen deyimlerin çok anlamlılığı ele alınmaktadır. Deyimler içerisinde çok anlamlı olarak işaretlenen deyimler, anlamdan yola çıkılarak ortaya konulmuştur. Bu nedenle birden fazla anlama karşılık gelen deyimlerin tamamı çalışmada çok anlamlı olarak gösterilmiştir.

DS'den hareketle Türkiye Türkçesi ağızlarından tespit edilen 5163 deyimın 453 maddesinin çok anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu deyimler içerisinde *ağız dadı* ve *pers olmak* deyimlerinin çok anlamlılık görünümlerinin nasıl olduğu ile ilgili bir gruplandırması yapılmıştır. Bu doğrultuda deyimın anlamları arasındaki benzerlik ilişkileri de ortaya konulmuştur. Bu gruplandırmada anlamlar arasında ilişki yönünden benzerlik olanlar (1. 2. 3...) ve olmayanlar (I. II. III...) bir arada görülmektedir:

Şekil 5: “Ağız Dadı” Deyiminin Çok Anlamlılık Görünümü

Şekil 6: “*Pers Olmak*” Deyiminin Çok Anlamlılık Görünümü

DS’den tespit edilen çok anlamlı deyimlerden sadece “*ağız dadı*” ve “*pers olmak*” deyimlerinin görselleştirildiği gruplandırma, madde sayısının çokluğundan dolayı sınırlı tutulmuştur. Bu gruplandırmaya bakıldığında “*ağız dadı*” deyiminin anlamsal farklılıktan doğan iki ayrı anlamının olduğu ve bunlardan ilkinin kendi içerisinde anlamsal yakınlığı bulunan üç; ikincinin ise iki anlamının bulunduğu görülmektedir. Bu anlam aynılıkları konusunda Sözlük’te, “*ağız dadı*” deyiminin (I).’sinin ilk anlamının alt anlamları ayrı ayrı verilmişken bu kısımlar tabloda benzer anlam olmalarından ötürü 1. anlamın alt anlamları olarak gösterilmiştir. Bu da bir deyim hem çok anlamlı hem de eş anlamlı durumunun olduğunun bir göstergesidir. İkinci gruplandırma olan “*pers olmak*” deyiminin ise anlamsal farklılıktan doğan dört ayrı anlamının olduğu ve bunlardan ilk ve ikinci anlamların dört alt anlamı bulunduğu görülmektedir. Bu anlamlar içerisinde (II).’sinin 2. anlamı Sözlük’te “Paylanan kimse terslenmek, dikleşmek.” şeklinde geçmektedir fakat “terslenmek” ve “dikleşmek” farklı anlamaları karşılamalarından ötürü ayrı ayrı gösterilmiştir.

DS’den tespit edilen deyimler içerisinde çok anlamlılık özelliği taşıyan deyimlerin çokluğu dikkat çekicidir. Farklı bölgelerde benzer deyimlerin farklı anlamları karşılaması durumu, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki çeşitliliği ortaya koymaktadır. Tablo 3’te DS’den tespit edilen çok anlamlı deyimler anlamlarıyla birlikte görülmektedir.

Tablo 3: Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Çok Anlamlı Deyimlerin Listesi

DEYİM	ANLAMLAR
aba atmak	1. Kendisini kurtarmak için suçu başkasına yüklemek. 2. Birine yük olmak.
aba gibi atmak	1. Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak. 2. Yüksekten atmak, palavra savurmak. 3. Öğünmek. 4. Kar lapa lapa, iri parçalar hâlinde yağmak.
abazan (abezan) kalmak	(I) Uzun zaman cinsi münasebette bulunmaktan mahrum kalmak. (II) Parasız kalmak.
abazan olmak	(I) Acıkmak. (II) Kadına karşı istekli olmak.
abircin olmak	(I) Usanmak, bıkmak. (II) Misafire fazla ikram etmeye çalışmak, parçalanmak.
açık gapı	1. Konuğa kapısı açık, konuk sever aile. 2. Barınabilecek yer.
açık kapı	1. Misafiri bol ev. 2. Herkese açık olan misafirhane.
adı belli olmak	1. Ortaya çıkmak, bilinmek. 2. Bir şeyin miktar veya değeri belli olmak, bilinmek.
adım sekitmek	1. Durduğu yerden sıçrayıp uzaklaşmaya kalkışmak. 2. Durduğu yerden sıçrayıp uzaklaşmasına meydan vermek.
adını gomat	1. Karar vermek. 2. Bir şeyin parasal değerini biçmek.
ağalık etmek	1. Ağırlamak. 2. Bağışta bulunmak, yardım etmek.
ağı bardağı	1. Becerikli, akıllı ve bilgili kimse. 2. Atılğan, gözü pek, yaramaz çocuk.
ağı çalmak	1. Zehirlenmek. 2. Zehirleşmek, acılaşmak. 3. Zehir sürmek.
ağıl dutmak	1. Tarlayı dikenli bitkiler vs. ile çevirmek, sınırlamak. 2. Hayvanlar için açık havada barınacak yer hazırlamak.
ağısını almak	1. Acısını gidermek, sızısını dindirmek. 2. At ve eşek yem yediği zaman üst dudağından kan almak.
ağız ağıza vemek	1. Karşılıklı konuşmak. 2. Gizlice fısıldaşmak. 3. Sözbirliği yapmak.
ağız aşmak	(I) 1. Karşı gelmek, ağzını açmak. 2. Azarlamak, paylamak, ağzını açmak. (II) Oruç bozmak.
ağız dadı	(I) 1. Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler. 2. Bayramlarda nişanlının, oğlan tarafına gönderdiği yiyecek ve yiyecek. 3. Ölüm günü, ölü evine gelen kadınlara yedirilen helva-ekmek, şerbet, peynir-ekmek gibi şeyler. 4. Tadımlık verilen yiyecek. (II) 1. Dirlik, düzenlik, rahatlık, huzur, afiyet, sağlık, şenlik. Dirlik, düzenlik, rahatlık, huzur, afiyet, sağlık, şenlik. 2. Bıkkınlık, usanç.
ağız vermek	(I) 1. Akıl vermek, öğütlemek, kışkırtmak. 2. Söz vermek, vaatte bulunmak. 3. Büyüğe karşı gelmek, karşılık vermek. 4. Sır vermek, açığa vurmak. (II) Bitkilerin köküne toprak doldurmak. (III) Kesici bir aletin ağzına yeniden çelik koydurtmak.
ağrıya yatmak	(I) Çekiştirmek, yermek, aleyhte bulunmak. (II) Tifo hastalığına yakalanma.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
ağız dolu	(I) 1. Kaba konuşan, söven, sövmeyi huy edinmiş. 2. Lafı bitmemiş, söyleyecek sözü olan kimse. 3. Akıllı, mantıklı kimse.
ağız kenetli	1. Sır vermeyen. 2. Konuşmayan, suskun.
ağız kilitli	(I) Alt ve üst dudağı beyazlı at. (II) Sır vermeyen, ketum (kimse).
ağız yokarı	1. Abartıcı. 2. Pahacı.
ağzını bozmak	(I) Her şeyi açığa vurmak. (II) At gemine aldırış etmeden istediğı yere gitmek. (III) Tatlının üzerine ekşi yemek.
ağzını gegelemek	1. Bir kimsenin sözlerini alaylı bir şekilde tekrarlamak. 2. Kekelemek.
akıl ermezlik	1. Cahillik. 2. İşine gelmezlik.
akıla dammak	1. Anımsamak, akla gelmek. 2. Oranlamak, kestirmek.
al bağlamak	1. Gelinin başına kırmızı bir örtü bağlamak. 2. Sevinmek, murada ermek.
al basma	(I) 1. Loğusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması. 2. Loğusa olmayan kimselerde al denilen görüntünün uyku arasında verdiği boğucu sıkıntı, kâbus. 3. Üzüntü ve kederden bayılma. 4. Sara hastalığı. 5. Kızıla benzer bir çeşit hastalık. (II) Sonradan görmelerdeki gurur, kibir, şımarıklık.
al basmak	1. Loğusalık sırasında hasta, kötü bir ruh tarafından boğucu ve öldürücü krizlere maruz kalmak. 2. Kâbus basmak.
al yeşil kuşanmak	1. Çok sevinçli olmak (için) [kullanılır]. 2. Süslü giyinmek.
ala ala bakmak	1. Aptal, alık alık, bön bön bakmak. 2. Çaresizlik içinde yalvararak bakmak.
ala düşmek	(I) 1. Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak. 2. Karlar erimeye başlayınca yer yer toprak görünmek. 3. Vücut veya yüz leke olmak. 4. Saç ağarmak. (II) Tuzağa, hileye düşmek.
ala getirmek	(I) Yaşlanan hayvanın kılları beyazlaşmak. (II) Hileye getirmek, tuzağa düşürmek.
alaca düşmek	1. Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak. 2. Meyveler olgunlaşmaya başlamak, benlenmek. 3. Karlar erimeye başlayınca yer yer toprak görünmek.
alan talan etmek, alen telen etmek	1. Altüst etmek, dağıtmak, karmakarışık etmek. 2. Yağma etmek, kapışmak.
alımını almak	1. Hak ettiği cezayı görmek, paylanmak, hakarete uğramak. 2. Bir şeyin veya bir işin huyunu, kolayını almak, meleke kesbetmek, alışmak. 3. Hevesini almak. 4. Bir işte başarısızlığa uğramak, zarar etmek. 5. Dert, hastalık kazanmak. 6. Yükünü tutmak, alacağı kadar doldurmak.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
altını çalmak	(I) 1. Süpürmek, temizlemek. 2. Toplamak, hesabı kapatmak, ilişiyi kesmek. (II) 1. Tava, tencere vb. dibi tutmak, yanmak. 2. Bakır kap, yemeği ağılamak. 3. Yontmak, kesmek. (III) Ağzını aramak, niyetini yoklamak.
altını yakmak	(I) Kötülüğü arttıracak şekilde davranmak. (II) Üstünde yemek pişmekte olan ocağı yakmak, canlandırmak.
ander kalmak	1. Yok olmak, olmaz olmak. 2. Ellere kalmak, başkasının olmak.
ara kesmek	(I) Nişandan önce söz kesmek, kız tarafı ile anlaşmak. (II) Ara kesti oyunu oynamak. (III) Küsmek, darılmak, uzaklaşmak. (IV) Gidiş gelişi azaltmak.
aradan çıkmak	1. Zengin olmak. 2. Yoksul olmak. 3. Mücadele dışı olmak. 4. Aracılığı bırakmak. 5. Çocuk yetişerek aileye yük olmaktan kurtulmak.
armut gibi düşmek	(I) İstemeyerek yardım etmek. (II) Kolayca düşmek.
askıya çıkmak	(I) 1. İpek böceği koza sarmak üzere dallara çıkmak. 2. Kendini göstermek için bir yerde üst başa çıkmak, kurulmak. 3. Evlenecek çiftin isimleri, medeni kanun uyarınca belediyece ilan edilmek. (II) Gelin alaya çıkmak.
aslı olmak	1. Yeminli olmak. 2. Sözünün eri olmak.
aşağı almak	1. Döğmek, tepelemek. 2. Horon oynarken kemençeye uyararak kollarını indirmek.
atıb eğirmek	1. Birinin arkasından konuşmak. 2. Öğünmek, böbürlenmek.
atımına getirmek	1. Sırasına, yerine getirmek (iş, sözü). 2. Kurşun, erimini bulmak.
atıp eğirmek	(I) Birinin kötülüklerini sayıp dökmek. (II) Har vurup harman savurmak, israf etmek.
atlı gibi	1. Hamarat kadın. 2. Çalışkan, koşarcasına iş yapan (kimse).
avırdını yırtmak	1. Çalım satarak küfreden kimseyi cezalandırmak. 2. Ağzını yırtmak.
avrad ağızlı	1. Kadın gibi konuşan erkek. 2. Sözünden dönen, dönek. 3. Karısının sözüyle davranışlarını düzenleyen, kılıbık.
ayağa düşmek	(I) 1. Güçsüz, yetersiz, aciz kalmak / olmak. 2. Utanç verici duruma düşmek. 3. Birine gereksinim duymak. (II) Orospu olmak.
ayağa ip dakmak	1. İşe engel olmak. 2. Kötülüğe çalışmak. 3. Zemmetmek, ayıplamak.
ayağı ağırlı	1. Gebe. 2. Yüklü.
ayağı ağmak	1. İyi bir durumdan kötü duruma düşmek. 2. Düşmek.
ayağı dışarı	1. Bozuk ahlaklı, fahişe. 2. Bir yerde durmasını bilmeyen.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
ayağını almak	(I) 1. Ayağını kaydırmak, kötülük yapmak. 2. Ortalıkta dolaşarak çalışana engel olmak, ayağa takılmak. 3. Günahını almak. 4. Aleyhinde konuşmak. (II) Hasadı sona erdirmek.
ayak yapmak	1. Kandırmak. 2. Öncülük etmek, söz açmak. 3. Bildiği hâlde bilmezmiş gibi konuşmak.
ayanı almak	(I) Çelme takmak, tökezletmek. (II) Kötülük yapmak, güç duruma düşürmek. (III) İşi sona erdirmek, bitirmek. (IV) Ardından söylemek.
ayanı bağlamak	1. Nişanlamak, evlendirmek. 2. Bir işe yerleştirmek.
ayanı çekmek	1. Arkasından konuşmak. 2. İşine engel olmak.
ayanı kesmek	1. Göndermemek, bırakmamak. 2. Gitmemek.
ayı günü gelmek	1. Önceden saptanan zaman sona ermek, zamanı gelmek. 2. Doğum zamanı gelmek.
ayın bayın olmak	1. Şaşırmak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak. 2. Acayip şekil almak, şeklini değiştirmek.
ayın beyin olmak	(I) Ayan beyan olmak. (II) Şaşırmak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.
ayın oyun	1. Karmakarışık, düzensiz, bozuk. 2. Düzen, kandırmaca. 3. Boşa kullanma.
ayın oyun etmek	1. Döküp saçmak, altüst etmek, işe yaramaz duruma getirmek, bozmak, karmakarışık etmek, çarçur etmek. 2. Dalavere yapmak, aldatmak. 3. Kaşla göz arasında yok edivermek. 4. Yalan söylemek.
ayın oyun itmek	1. Döküp saçmak, altüst etmek, işe yaramaz duruma getirmek, bozmak, karmakarışık etmek, çarçur etmek. 2. Oyuncak etmek, acayip bir kılığa sokmak.
ayın oyun olmak	1. Oyuncak olmak, eğlence konusu olmak. 2. Çarçur olmak; boşa harcanmak (para, mal). 3. Kötü, bozuk olmak (iş durumu).
ayın oyuncu	1. Alıcı, oyuncu, düzenci. 2. Tutumsuz, savurgan.
aylakta kalmak	1. Boş, işsiz kalmak. 2. Boşlukta kalıyormuş gibi olmak.
ayneyıf artmak	1. Çoğalmak, üremek. 2. İlerlemek, zenginleşmek.
ayran gönüllü	1. Maymun iştahlı, değişken. 2. Şıpsevdi.
ayrı çekmek	1. Birliği bozmak. 2. Karşı koymak, muhalefet etmek, tersine gitmek, istediği gibi hareket etmek.
ayrılıp seçilmek	1. Karı koca boşanmak. 2. Ortaklık bozulmak. 3. Aile bireyleri ayrı çalışmak, ayrı yaşamak.
āzı cıvık	1. Sır tutmayan, sır saklamayan. 2. Kaba konuşan, ağız bozuk.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
azı gülana vamak	1. Çok sevinmek. 2. Böbürlenmek, kasılmak.
azı sarı	1. Deneyimsiz, toy, çocuk yaşta. 2. Küçük, yavru kuş.
bacak çekiştiren	(I) Küçük çocuk. (II) 1. Gizlice düşmanlık yapan. 2. İşe engel olan kimse.
bacak çekiştirmek	(I) Dedikodu yapmak, birinin arkasından sözünü etmek. (II) Kıt kanaat geçinmek, zor durumda bulunmak. (III) Ölüm durumunda, komada olmak.
badala basmak	(I) Tuzağa düşmek, aldanmak. (II) Çocuk yaşına girmek, yaşını doldurmak.
bağrı geçik	1. Ağlamaklı. 2. Öksüz, kimsesiz, garip. 3. Karnı içine çökmüş, cılız.
bağrı geçmek	(I) Uyuklamak, içi geçmek. (II) Zamanında evlenememek, evde kalmak.
bağrı kalkmak	1. Göğsü kabarmak, kıvanmak. 2. Heyecanlanmak. 3. Kederlenmek, içlenmek. 4. Adam olmak, olgunlaşmak.
bağrını yerden kaldırmak	1. Yardım etmek. 2. Göğsü kabarmak, kıvanmak.
bahırını almak	(I) Hayvan yeşil otla beslenmek. (II) Güzellere bakmak (argo).
bakıp çekmek	1. İhtimam göstermek. 2. Beslemek.
bakıp görmek	1. Bir işin, bir isteğin yerine getirilmesi için çare araştırmak. 2. Yardım etmek, kollamak.
baldır bacak	1. Açık saçık gezen, yarı çıplak. 2. Çıplak ayaklı.
bañ bañ etmek	1. Şaşmak. 2. Dövünerek söylenmek.
banaz olma	1. Baş dönme, sendeleme. 2. Şaşma. 3. Deliye dönme.
barı bişmek	1. Sıcaktan yanmak, terlemek. 2. Çok susamak.
baş almak	(I) Çamaşır yıkamak. (II) Kurtulmak, onmak, felâh bulmak.
baş bağlamak	(I) 1. Perşembe veya pazar günlerine rastlatılan gelin başı gününde, geline duvak ve taç giydirmek. 2. Nişandan bir müddet sonra nişanlıları bir yere getirip eğlenmek. 3. Nişanlamak. (II) Çocuklar kırdı yemek pişirip yemek.
baş dermek	(I) 1. Evlendirmek. 2. Gelin getirmeye gitmeden önce sağdıçla güvey bir arada olarak halkla beraber tören yapmak. 3. Gelini getirmeye gitmeden önce güveyi giydirip kuşatmak. 4. Gelinin başını süslemek. (II) Geçinip gitmek.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
baş düzmek	(I) Gelin başı süslemek. (II) 1. Ekin başak vermeye başlamak. 2. Meyve olgunlaşmak. 3. Bitki olgunlaşmak.
baş etmek	(I) 1. Bir işi bitirmek. 2. Başa çıkmak, gücü yetmek, hakkından gelmek, yenmek üstün gelmek. 3. Mücadele etmek. 4. Geçinmek. (II) 1. Baş sallayarak işaret etmek / Konuşmadan baş devinimi ile anlatmak. 2. El ile selam vermek. (IV) Söğüt ve karakavak gibi ağaçların dallarını budamak.
baş koşmak	(I) Önyak olmak. (II) Alaka göstermek, uğraşmak, münakaşa etmek, iddia etmek, rekabet etmek. (III) Bir işin önemle üzerinde durmak. (IV) Arkadaş olmak, birlikte düşüp kalkmak. (V) Yapmak, düzenlemek, onarmak.
baş vermek	1. Ekin başak vermeye başlamak. 2. Çıban, olgunlaşmak.
baş vermek	(I) Alım satımda veya değişimde üste bir şey vermek. (II) 1. Çıban olgunlaşmak. 2. Tohum filizlenip toprak üstüne çıkmak. 3. Buğday başak tutmaya başlamak. 4. Baharda asma veya omçanın fazla dallarını keserek üzüm yapacak çubukları bırakmak. (III) Kayığın burnunu dalgalara çevirmek.
baş virmek	1. Alım satımda veya değişimde üste bir şey vermek. 2. Artmak, üstüne koymak, çoğalmak.
baş vurmak	(I) Fazla gelmek (ölçüde). (II) Yüksek bir yerden balıklama denize atlamak. (III) Akıl danışmak.
baş yapmak	(I) Çıban hâline getirmek (mecazen) mübalağa etmek. (II) Gelin başı süslemek.
başa düşmek	1. Sezmek, farkına varmak, anlamak. 2. İşe el koymak.
başa tapmak	(I) Başa kakmak, yapılan iyiliği yüzüne vurarak birini incitmek. (II) Anlamak, akıl erdirmek.
başa vurmak	1. Başa kakmak, yapılan iyiliği yüzüne vurarak birini incitmek. 2. Başlanılan bir işi bitirmek.
başdan çıkgın	1. Yoldan çıkmış, kötü yolda (kadın). 2. Ters (kimse).
başı bozuk	1. Kötü giyimli. 2. Özel giysili olmayan, sivil.
başı gülmek	1. Mutlu olmak, iyi koşullarda yaşamak. 2. İyi evlilik yapmak.
başına boydak	1. Davranışlarında özgür (kimse). 2. Tek başına, yalnız.
başına çökmek	1. Üşüşmek, toplanmak. 2. Güç kullanarak cinsel ilişkide bulunmak, saldırmak, birinin ırzına geçmek.
başında dönmek	1. Başından ayrılmamak, huzursuz etmek. 2. Sürekli bakmak, bakımını üstlenmek.
başından çevirmek	1. Düğünde geline elini öptüğü kimse gizlice para vermek. 2. Yoksula verilen parayı adına adanan kimsenin başı üstünden çevirmek.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
başını bağlamak	(I) Bir işi bitirmek. (II) 1. Dalavere ile bir malın değerinden daha düşük bir fiyata satılmasına sebep olmak. 2. Kaparo vererek bir mala sahip olmak. 3. Pazarlık yapmak. 4. Pazarlıkta uyuşmak. (III) Bir iş için kesin karar vermek. (IV) Evlenme vaadi ile aldatıp uzun bir zaman bekletmek. (V) Gelinin başını süslemek. (VI) Başkasına yardım etmek.
başını balamak	1. İşe koymak. 2. Sözde hastalık nedeniyle işten kaçmak.
başını barını yimek	1. Eder yükselmek, pahalılaşmak. 2. Büyük acı karşısında çılgılık atmak, saçını başını yolmak.
başını süzmek	(I) Başak vermek. (II) Başını dik tutmak.
başlığa gitmek	1. Güvey tarafından verilen ağırlıkla çeyiz almak. 2. Kız tarafının erkek tarafından istediği parayı öğrenmek.
bayım bayım bayılmak	1. Çok gülmek, katılmak. 2. Yüreği çarpmak, bayılacak gibi olmak. 3. Sık sık bayılmak.
bayır bayır yanmak	1. Susamak, ağzı kurumak. 2. Acı, üzüntü duymak, içi yanmak.
bayıra sarmak	1. Yokuş yukarı çıkmak. 2. Bir işte güçlük çıkmak.
bel salmak	(I) Dağ geçitlerinde yolcuların önüne geçip soygunculuk etmek. (II) Gevşemek, tavsamak.
bel vermek, bél vérmek	(I) 1. Desteklemek, yardım etmek. 2. Yardım etmeye söz vermek. 3. Bir işte büyük bir gayretle çalışmak. 4. İş yolunda gitmemek. (II) Kadın erkeğe teslim olmak.
belere kalmak	(I) Ansızın korkmak, korku ile bakakalmak, gözlerini açıp bakakalmak. (II) Çocuk ağlarken nefes alamaz hâle gelmek. (III) Gözler hastalıktan, zayıflıktan iyice irileşmek.
beli göşmek	1. Yoksullaşmak. 2. Acıdan ya da hastalıktan gücünü yitirmek.
ben düşmek, beñ düşmek	(I) Meyve, en çok üzüm olgunlaşmaya başlamak. (II) Saçta, sakalda beyazlık, ak belirmek.
betine gitmek	1. Tasalanmak. 2. Hoşuna gitmek.
beyni gıcılınmak	1. Anlamak, sezmek. 2. Akli karışmak, kuşkulananmak.
bıgır bıgır bitmek	1. Çok şişmanlamak. 2. Bitki yerden çok fişkırmak.
biçimine getirmek	1. Dengine getirmek, uygun düşürmek. 2. Kısırmak, yakalamak.
boğaz çekmek	(I) Hava akımı yapmak. (II) Boğaz bir insan tarafından sıvazlanmak.
boğaz geçmek	(I) Söz vermek. (II) Değirmende taşı döndüren milin çevresi delinerek, tahıl çark evine akmak.
boş bulunmak	1. Uyanık olmamak, aymaz durumda avlanmak. 2. Ağzından söz çıkmak, istemeden söylemiş bulunmak.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
boyun olmah, boyun olmak	(I) Kefil olmak. (II) Kendini bir işe vermek.
boyun vermek	1. Yardım yapmaya söz vermek. 2. Kefil olmak.
boz düşmek	1. Göz bebeğinde leke olmak. 2. Hayvanın gözüne perde inmek.
burun gırın itmek	1. Güçlük çıkarıp işten kaçmak. 2. Beğenmediğini belli etmek.
cap sıyırtmak	1. Birinin arkasından konuşmak. 2. Öğünmek.
ceciği gevşemek	1. Ağzı sulanmak, aşırı ilgi göstermek. 2. Makas ve bıçak gibi şeylerin çivisi gevşemek. 3. Morali bozulmak.
ceç görmek	1. Buğday yığınına harmanda ölçmek. 2. Aşar zamanı vergi memuru, harmanda kalan tahılı ölçtürüp kaldırılmasına izin vermek.
cemcük ağız	1. Sözleri tam telaffuz edemeyen (kimse). 2. Bir tarafa çarpık ağız.
cenk almak	1. Oksitlenmek, paslanmak. 2. Kalaysız kapta yemek bozulmak.
cerp çekmek	1. Zorlamak, mecbur tutmak. 2. Küfretmek.
cıbada kalmak	(I) Ağaç yaprağı dökerek çıplak kalmak. (II) Ova üzerinde yolu şaşırıp kalmak.
cııldak çıkmak	1. Kumarda kaybetmek. 2. Soyulmak.
cıcığı çıkmak	1. Suyu çıkmak. 2. Ezilmek.
cıdır oynamak	1. Cirit oynamak. 2. Hayvan neşeden oraya buraya sıçrayıp koşmak.
cıdırına basmak	1. Öfkesini tahrik etmek. 2. Onuruna dokunmak.
cığır etmek	(I) Ailesine darılıp evden kaçmak. (II) Gösteriş yapmak.
cıllık etmek	1. Merak etmek. 2. Yürek, üzüntü ve korku ile burkulmak.
cıngır cıngır etmek	1. Gevezelik etmek. 2. Terbiyesizce söz söylemek.
cırk olmak	1. Ezilmek. 2. Bozulmak.
cimcim etmek	(I) Yıkamak. (II) Az yoğurttan yağ çıkarmak.
cini düşmek	1. İş güç edinmek. 2. Hiç durmaksızın uğraşmak.
cinyan etmek	1. Uyandırmak. 2. Rahatsız etmek.
cirim çevirmek	(I) 1. Sınırlamak. 2. Sınırdan dolaşmak. (II) Koşarak oyun oynamak (çocuklar hakkında.).
cirim çıkarmak	(I) Bir işi çabuk bitirmek. (II) Parça parça etmek.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
cor etmek	(I) Ekin biçmek. (II) Konuşmak.
cort etmek	(I) Öğünmek. (II) 1. Palavra, yalandan vaat etmek. 2. Ansızın bir işi veya sözü bozmak. (III) İşin sonunu getirememek, bozmak.
cur etmek	(I) İşemek. (II) Oyunu bozmak.
çeci durmak	1. Kaynatılarak yahut kurutularak firesi çıkan bir şeyin geri kalan özü çokça olmak. 2. Bir meyveyi veya kuru sebzeyi kabuğundan ayırmak. 3. Herhangi bir meyveyi bir araya toplamak.
çeciği gevşemek	(I) Makas ve bıçak gibi şeylerin çivisi gevşemek. (II) Kuvvet ve dayanma gücü gevşemek, gönlü olmak.
çençen itmek	(I) Köpekler sert ve acı sesle havlamak. (II) Acı sözler söylemek.
çınar olmak	1. İstemek. 2. Kızmak.
çik yatmak	(I) Sirtüstü yatmak. (II) Aşık atıldığında çukur tarafı üste gelmek üzere düşmek.
daban etmek	(I) Acele etmek, çabuk yürümek. (II) Cüret etmek, cesaret etmek.
dadı gelmek	1. Hoşa giden bir tat kazanmak, tatlanmak. 2. Beğenilir, zevk verir hâle gelmek.
dah düşmek	1. Dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak. 2. Dikkatle takip etmek.
dah etmek	(I) Sürmek. (II) Dürtmek, saplamak. (III) Savmak, kovmak.
dalab olmak	(I) Dişi hayvan çiftleşmek istemek, erkek istemek. (II) 1. Birdenbire girmek. 2. Birdenbire birisine çatmak.
dalağı dışarı	1. Temiz yürekli. 2. Cömert.
dalap olmak	1. Dişi hayvan çiftleşmek istemek, erkek istemek. 2. Bir şeye çok düşkün olmak. 3. Yalvarmak.
dalda etmek	(I) Bir kimseyi, işten el çektirerek açığa çıkarmak. (II) Gölge etmek, ışığına engel olmak.
dalina binmek	1. Damarına basmak, kızdırmak. 2. Ayak diremek, üstünde durmak.
datlı gelmek	1. Hoşa gitmek. 2. Bir yere seyrek giderek kendini özlettirmek.
dayak vermek	(I) Destek yapmak. (II) Bedeni kuvvetlendirmek için oruca ara vermek.
dek düşmek	(I) Uygun gelmek, rasgelmek. (II) Dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak.
dek gelmek	(I) Uygun gelmek, rasgelmek. (II) Rast gelmek, rastlamak. (III) Dik kafalılık etmek.
dek tüşmek	1. Dikkat etmek, farkına varmak, dikkatle bakmak. 2. Seçmek.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
delip takmak	(I) Harcamak, bozmak. (II) Süslenmek, yeni elbiseler giymek.
deman etmek	1. Bir yeri geçici olarak yönetmek oradan faydalanmak. 2. İnek, koyun vb. hayvanları, belirli bir ölçüde yağ almak için bir yazlığına ortakçıya vermek.
dene çekmek	1. Azık toplamak. 2. İlerisi için hazırlık yapmak.
dene vermek	1. Hızlı gitmek. 2. Ürün vermek.
depdüp deyip durmak	(I) Söyleyeceği şeyi kekeleyerek söylemek. (II) Sendeleyerek düşe kalka yürümek.
dıkız gelmek	1. Eksik gelmek. 2. Tamam gelmek.
dışa gitmek	(I) Abdest bozmak. (II) Köyün dışına çıkmak. (III) Evli erkek başka kadınlarla ilgi kurmak.
dik basmak	1. Kimseye aldırış etmeyerek kendi bildiğini yapmak. 2. Yan çizmek, işin olmasına çaba göstermemek.
dikeden atmak	1. Korku ve heyecanla birdenbire irkilip sıçramak. 2. Uykusuzluktan gevşeklik, uyuşukluk gelmek.
dim durmak	1. Ayakta durmak, dikilmek. 2. Yeni yürümeye başlayan çocuk ayakta durmak, tay durmak.
dimdik durmak	1. Hiçbir iş yapmadan boşu boşuna ayakta durmak. 2. Boyun eğmemek, yaltaklanmamak.
direzi tuhmag	(I) Bir işe başlamak. (II) Aksilik, huysuzluk, yaramazlık yapmak.
diş atmak	1. Isırmak. 2. Yemek. 3. İştahla yemek.
dişe dokanmak	1. Sert gelmek, dişle çiğneyip ezmek güç olmak. 2. Ezilmemek baskıya karşı koymak.
don atmak	1. Donmuş toprağın buzu çözülmek. 2. Ekilen tohum dondan bozulup çıkmak.
don kesmek	(I) Bitkiler soğuktan bozulmak, donmak. (II) Tarlada çalışan birkaç kişiden biri diğerlerini geriye bırakmak için önlerine geçerek kazmak.
donuşup durmak	1. Ortada biçimsiz bir şekilde kalmak. 2. Sırıtmak, sırta kalmak.
dölenip döşenmek	1. Olgunlaşarak uslanmak. 2. Rahat ve huzura kavuşmak.
ebilkubul olmak	1. İçtiği su ayrı gitmemecesine samimi olmak. 2. Barışmak, dostça toplanmak, geçinmek.
ecim çekişmek	1. Dediğinde direnmek, bahse girmek. 2. Lades tutuşmak.
ecirini çıkarmak	1. Yerini doldurmak, karşılamak, eksikliğini tamamlamak. 2. Kötü bir davranışın öcünü çıkarmak, ödeşmek.
eh olmak	(I) Hayran olmak. (II) Yok olmak.
el almak	(I) İzin almak. (II) Daralan bir kimseye yardım etmek.suç

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
el altı (I)	1. Her işe karışan (kimse). 2. Aracılık eden (kimse). 3. Bina yapılırken yardım eden gündelikçi. (II) Yazı yazılırken kâğıdın altına konan altlık, sümen.
el döymek	1. El, sıcaklığa ya da soğukluğa dayanmak. 2. Sıcaklık ya da soğukluk derecesi el dayanamayacak kadar olmak.
el kiri	(I) Para anlamına da kullanılır. (II) Kolayca temizlenip giderilebilen nesne.
el körgesi	1. Salık vermek için yazılan mektup, ya da söylenen söz. 2. Yardımıyla bir iş bitirilecek olan kimse.
el kuşu	(I) 1. Değerli, sevgili, saygılı. 2. Her zaman başkasından ikram bekleyen. 3. Çaresiz, zavallı. (II) Eldeki yeme alıştırılan her çeşit kuş.
el tutmak	(I) Bir şeyten zikir, tesbih çekmek için izin almak. (II) 1. Daralan bir kimseye yardım etmek. 2. Kefil olmak. (III) Herhangi bir şeyin satışında el tutup pazarlığı bitirmek, fiyatı üzerinde anlaşmak.
el ucu	(I) 1. Sofrada kalan son lokma ya da ekmek parçaları. 2. Baş parmak hariç, dört parmak tutumu kadar. (II) Yaş, tahsil ve para bakımından büyük olan kimselere saygı makamında söylenir.
el vermek	1. Yardım etmek (bir iş için). 2. Kâfi gelmek.
el yumak	1. Bitirmek, sona erdirmek. 2. Vazgeçmek.
elde galmak	(I) Mal satılmamak. (II) Kopup kopup gelmek, neye el uzatılsa boşa çıkmak.
elden avıçtan çıkmak	(I) Hasta, nöbetin şiddetinden dalmak. (II) Avareleşmek, zapt edilmez hâle gelmek.
eli ağzına varmamak	(I) 1. Bir işi çok çabuk yapıp bitirmek. 2. Üzüntü nedeniyle hiçbir iş yapamamak. (II) İş tutamamak, fakir düşmek.
eli başına değmek	(I) Buluş çağına girmek. (II) İş sahibi olmak.
eli başına ermek	(I) Kimseye ihtiyacı kalmamak, kendini idare edecek, kendi kendine geçinebilecek hâle gelmek. (II) Yaptığı işi bitirmiş olmak.
eli berath	1. Halkın kötü gördüğü ve suç saydığı işlerde çok becerikli (insan). 2. Ahlak bakımından düşük kadın.
eli böğründe	(I) Eğrilmiş duvarların altından uzatılan ağaç destek. (II) Kimsesiz, yalnız kalan, boynu bükük insan. (III) Bir çeşit kilim motifi.
eli büyük	(I) Ayı. (II) Yardımsever. (III) Hırsız.
eli sahanlı	1. Tutumsuz. 2. Beceriksiz.
eliyin artığı	1. El ucu. 2. Para anlamına da kullanılır.
ellere kalası	1. Kimsesiz, öksüz, yetim kalasın anlamında ilenç. 2. Nişanlısının başkasına kalması için kullanılan ilenç.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
elli olmak	1. Anlaşmalı olmak. 2. Başkasının olmak.
emleme emlemek	(I) 1. İlaç sürmek, ilaç vermek. 2. Kalpteki acıyı dindirmek için uygun sözlerle karşısındakini avundurmak.
engibenk olmak	1. Şaşmak, şaşa kalmak. 2. Boş bulunup ani bir şeyle irkilmek, korkmak
engine vermek	(I) Kuş, yüksek bir yerden aşağı doğru uçmak. (II) Ucuza vermek. (III) Sürekli ağlamanın sonunda kendini tutamayarak uzun uzun iç çekmek.
eren peren olmak	(I) Darmadağınık hâle gelmek, perişan olmak. (II) Çil yavrusu gibi dağılmak.
eşek kanıyla aşılınmak	1. Aşırı derecede vurdumduymaz olmak. 2. Çok soğukkanlı olmak.
eşyireliğe kaçmak	1. Suçunu örtmeğe çalışmak. 2. Çocuk, kabahatini söyleyince huysuzluk etmek, ağlamak.
ezir özür	1. Baştan savma. 2. Sözde neden.
fas galdırmak	(I) 1. Barutu ateşlemek. 2. Ateş ya da sıcak küle su dökerek külleri havaya kaldırmak. (II) Araya fitne sokup kavgaya sebep olmak.
fındık biber	(I) Küçük fakat çok acı olan bir çeşit biber. (II) Aksî, inatçı olan çocuk.
gelgeç akıllı	1. Yarı deli (kimse). 2. Unutkan (kimse).
geme gelmek	(I) Tay, gem vurulacak çağa gelmek. (II) Yumuşak başlı, yumuşak yaradılışlı olmak.
gıcıt vermek	1. Kışkırtmak, nispet vermek. 2. Övünmek gururlanmak.
gımgım etmek	(I) Canı çekmek, istemek. (II) Yalnız kendi işitecek şekilde şarkı söylemek.
gırmacını almak	1. Dövmek. 2. Öldürmek.
goz etmek	(I) Gözü ile işaret etmek, göz kıpmak. (II) Nazar değmek, gözü değmek.
göbeği beraber	1. Kardeş. 2. İkiz (kardeş).
gömlekten çıkmak	(I) Meyve ağaçlarının çiçekleri dökülüp çağla hâline gelmek. (II) Fazla kızmak.
görmezlikten gelmek	1. Göz yummak. 2. Aldırış etmemek.
göt atmak	(I) Bir iş karşısında beceriksiz olmak. (II) 1. Çifte atmak. 2. Hoplamak, zıplamak.
göz belirtmek	(I) Hiddetle ya da korkutmak için gözlerinin akını göstererek bakmak. (II) Başkasını korkutarak elinden malını mülkünü almak. (III) Bir isteği olumsuz karşılamak.
göz kırımı	(I) Gözün görebileceği kadar uzaklık, ufuk. (II) Çok ufak.
gün çalmak	1. Güneş almak, güneş vurmak. 2. Güneş dağlara yayılmak.
gün dikilmek	1. Öğleye yaklaşmak. 2. Öğle vakti olmak.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
günsüz doğmuş	(I) Tembel insan. (II) Çok üşüten kimse.
hab etmek	(I) Süt, su vb. şeyleri yetiştirmeyen köylüler, sırayla ve karşılıklı ödünç alıp vererek yardımlaşmak. (II) Bir sıvıyı kaptan kaba boşaltmak. (III) Çocuk dilinde yemek, yutmak.
ham çalmak	(I) 1. Terli iken ahıra bağlanan hayvan hastalanmak. 2. Uzun zaman çalışmayan hayvan zorla çalıştırılınca hastalanmak. (II) Meyve tam olmamak.
hap etmek	(I) Çocuk dilinde yemek. (II) Çocuk dilinde sırta almak.
hapuş etmek	(I) Çocuk dilinde yemek, yutmak. (II) Çocuğu kucağa alarak gezdirmek.
har olmak	(I) İyi beslenme sonucu azgın olmak. (II) Nezle olmak.
harım olmak	(I) Tarlayı çalı kaplamak. (II) Budanmayan asma dal budak salmak.
hart çalmak	(I) Köpek ürümek. (II) Birinin arkasından düşmanca konuşmak.
hava çalmak	(I) Fırtınalı havada arka arkaya şimşek çakmak. (II) Güneşte çok kalarak hastalanmak.
havcar olmak	1. Eskimek, dağılmak, çürümek. 2. Yük altında ezilmek.
hay vermek	1. Coşarak bağırmak. 2. Coşturmak, bağkırtmak.
heleşe etmek	1. Konuşmak. 2. Eğlenmek.
helpetere konuşmak	1. Yalan yanlış konuşmak. 2. Başkasına söz dokundurarak konuşmak.
helük hülük	1. Değersiz, önemsiz, ufak tefek şeyler için kullanılır. 2. Aşağılık, kötü, değersiz (kimse).
hilt olmak	(I) Yorgunluktan bitkin olmak. (II) Kışın el ve ayak parmakları soğuktan kızarıp şişmek ve kaşınmak. (III) Sırılsıklam olmak. (IV) 1. Çok kıskanmak. 2. Mahcup olmak. 3. Üzülmek. (V) Yemek iyice pişirmek.
hışır etmek	1. Parçalamak. 2. Birini kendinden geçecek kadar dövmek. 3. Yok etmek, bozmak.
hışır olmak	(I) 1. Parça parça olmak, ufalamak. 2. Eskimek, yıpranmak. (II) 1. Çok yorulmak, yorgun olmak. 2. Hastalıktan ya da yorgunluktan bitkin düşmek.
hızan etmek	(I) Yoksul düşmek. (II) Ürünün tozunu savurmak.
holta etmek	1. Acele acele, kol kola gezinmek. 2. Dolaşmak.
hon olmak	1. Birinden bıkmak, usanmak. 2. Karşı cinsten birini çok sevmek, ona karşı çok istek duymak.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
hopur etmek	1. Toprağı bel ya da kazmayla derin kazmak. 2. Ormandan tarla elde etmek.
horata etmek	1. Konuşmak. 2. Alay etmek. 3. Şaka etmek.
horta atmak	1. Konuşmak, abartarak konuşmak. 2. Şakalaşmak.
hovunu almak	(I) 1. Kızgınlığını gidermek, hırsını almak. 2. Soluk almak, rahatlamak. (II) 1. Cinsel isteğini gidermek. 2. Hayvan döl almak.
hurhut etmek	(I) Birini çok dövmek. (II) Parçalamak, ufalamak.
ıcığı cıcığı çıkmak	1. Çok eskimek. 2. Saklı bir eşya darmadağın ortaya çıkmak.
ıgıl ıgıl olmak	(I) Çok şişman olmak. (II) Korku ve heyecan nedeniyle insanın içinden bir şey akar gibi olmak.
ılkıdan tutma	(I) Yabanıl (insan ve hayvan için). (II) Emeksiz meydana gelme (mecazi anlamda).
ibiği kızarmak	(I) 1. Benzine kan gelmek, sağlığı düzelmek. 2. Tavuk ve horoz kuvvetlenmek, semirmek. 3. Cesaretlenmek. 4. Çocuk buluşa ermek. 5. Tavuğun ibiği kızarak yumurtlayacak durumda olduğu belli olmak. (II) Zenginleşmek. (III) Kızmak, sinirlenmek.
içe ilmek	1. Sindirmek, yararlı olmak (yemek için). 2. İçine sinmek, o işten ya da sözden memnunluk duymak.
iğne atmak	(I) Tütün yapraklarının koparılması işine son vermek. (II) Ekmeğin içine iğne koyup köpeklere yedirerek öldürmek.
ireng etmek	1. Eziyet etmek. 2. Sözünde durmamak.
kada almak	1. Beddua, ilenç almak. 2. Birine gelecek kötülükleri, belaları almak (sevgi belirtmek için).
kan tutmak	1. Koyunlar zehirli ot yiyerek bir çeşit hastalığa tutulmak. 2. Kalp tutmak, birdenbire ölmek.
kan uyumak	1. Ansızın bayılmak. 2. Kan, vurulan ve çarpılan deri altında koyulaşmak.
kan üyütmek	1. Yormak. 2. Beklemek, dayanmak.
kantin atmak	1. Yalan söylemek, aldatmak. 2. Abartmak.
kapak atmak	(I) İki üç yaşında at, eşek ve sığırlar diş çıkarmak. (II) Genç inek çiftleşecek duruma gelmek.
kara yapmak	1. Düzen, hile yapmak. 2. Suçunu başkasına atmak.
karnı burmak	(I) Mide, bağırsak sancılanmak. (II) Kiskanmak, çekememek.
kart tıraş	1. Sakal bırakmayan yaşlı adam. 2. Orta yaşlılık.
kasar olmak	1. Üşütmek, soğuk almak. 2. Donmak.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
kaşık kalıbı	1. Sıkışarak, birbirine geçmiş biçimde. 2. Bacakları bitiştirip bir yana bükerek yere oturma biçimi.
kef kef geçmek	1. Açlık ya da sıcaktan fenalaşmak. 2. Tükenmek, bitmek, güçsüz kalmak, kudretten düşmek.
keh keh geçmek	1. Çok acıkmak. 2. Kuvvetten düşmek.
ken etmek	1. Yük etmek, yüklemek. 2. Nispet yapmak.
kerç etmek	1. Övünmek, nispet etmek. 2. Tersini yapmak, zıddına gitmek.
kert zort etmek	1. İşi isteksiz yapmak. 2. Başladığı işi becerememek, sonunu getirememek.
kesim kesmek	1. Düğün, nişan için erkek ve kız aileleri anlaşılmak. 2. Pazarlıkta anlaşmak. 3. Düğün tarihini belirtmek, söz kesmek.
keşenişe karmak	(I) Kangren olmak. (II) İş uzayıp olamaz duruma gelmek.
kıcık vermek	1. Dedikodu yapıp iki kişiyi birbirine düşürmek, kışkırtmak. 2. Kızdırmak, sinirlendirmek, öfkelenlendirmek. 3. Oyunbozanlık etmek.
kıcırı bükmek	(I) Zorla yapmak. (II) İşten vazgeçmek.
kıcırim etmek	1. Üstelemek, sınaşmak. 2. Çıkışmak, korkutmak. 3. Bir şeyi gizlemek amacıyla işaretle anlatmaya çalışmak.
kığıl kığıl etmek	1. Çabalamak, tepinmek. 2. Çabalamak, tepinmek.
kırf etmek	1. Koparmak, ezmek, dağıtmak, paramparça etmek. 2. Hastalık, yatağa düşürmek.
kırfacan etmek	(I) Utandırmak. (II) Koparmak, ezmek, dağıtmak.
kırmacını almak	1. Öldürmek, kökünü kazımak, sonunu almak. 2. Yenmek.
kırs olmak	1. Uzun süre hasta yatan kimse sinirli olmak, bağırıp çağırmak. 2. Uzun süre kapalı kalan hayvan dışarı çıkmak için tıs vurmak.
kışt etmek	(I) İlkbaharda ağaçların kuru dallarını ayıklamak. (II) Kuş, köpek ve kedileri ürkütme, kovmak.
kıykıla kalmak	1. Ağrı ya da başka nedenlerle kambur olmak. 2. Kamburluğunu gizlemeye çalışarak yürümek.
kol almak	(I) Kuvvet almak. (II) Bir kişi mısır tarlasında bir sıra yer çapalamak.
kol vermek	(I) Karpuz, kavun tevekleri dal kol salmak, uzamak. (II) Kuvvet vermek. (III) Şeyh müridine el vermek. (IV) 1. Tahıl değirmeninde dövülen bulguru kolları sıvayarak karıştırmak. 2. Kollara paçavra dolayarak havuzların boğazlarını, su gelip giden yerlerini ayıklamak ve suyun künkler içinde akışını kolaylaştırmak.
kort basmak	(I) Kuluçkaya yatmak. (II) Tembellik etmek (mecazi anlamda).
kulağı kesik	1. Karışık işlere girip çıkmış olan. 2. İşini bilen, politikacı.
kuskunu kopmak	(I) Bir işi bitirmek için çok emek vermek, güçlükle başarmak. (II) Acıkmak.
kuşkuş etmek	(I) 1. İki kişi çocuğu koltuk altından tutarak kaldırmak, uçurmak. 2. Sırtüstü yatıp, ayaklarında çocuğu kaldırmak, hoplatmak. (II) Çok istemek, dayanamamak.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
kuzuluğunu attırmak	1. Beynini attırmak, sinirlendirmek. 2. Çocuğunu düşürmek.
lambur lambur	(I) 1. Patavatsız. 2. Patavatsızca söylenen söz.
leğer olmak	1. Durgunlaşmak. 2. Pıhtılaşmak.
lelevün etmek	(I) Yaltaklanmak. (II) Yanıp yakılmak.
lom lom atmak	(I) Büyük lokmalarla yemek. (II) Sözünü bilmeden, yerli yersiz konuşmak.
malamat etmek	(I) 1. Eziyet çektirmek. 2. Birinin ayıbını açığa çıkararak onu utanacak duruma sokmak. 3. Alay etmek. 4. İşi kökünden bozmak, yok etmek. (II) Bulunduğu yeri, üstünü başını kirletmek, dağıtmak.
malhoş olmak	(I) Birbirine karışmak, ezilmek. (II) Çok yorulmak.
mandır mandır oynatmak	1. Aşırı huysuzluk, şımarıklık yaparak çok yorgunluk vermek. 2. Şaşırtmak.
mayıl mayıl bakmak	1. Anlamsız, bön bön bakmak. 2. Beğenerek bakmak.
mırt mırt etmek	1. Kendi kendine söylenip durmak. 2. Yarım yamalak anlatmak.
muğur olmak	1. Aşağıdan almak. 2. Alışmak, tutkun olmak.
mundar ölmek	1. Kimsesiz, yanında dua okunmadan ölmek. 2. Eti yenen hayvan, kesilmeden ölmek.
musturluk etmek	1. Bilmezlikten gelmek. 2. Kandırır biçimde konuşmak, ağız yapmak.
ofun sofun olmak	1. Şaşırp kalmak. 2. Büyük bir üzüntüyle donup kalmak. 3. Coşmuşken birden sinmek. 4. Bozulmak.
oka yatmak	(I) Verilen sözü yerine getirememek. (II) Huysuzlaşan at arabayı çekmemek için direnmek.
omzu düşmek	1. Uyuşuk, sersem. 2. Giyinişi düzgün olmayan.
öğ vermek	1. Akıl vermek, akıl öğretmek. 2. Fit vermek, kıskırtmak.
ön vermek	1. İyi ya da kötü öne düşmek. 2. Gereğinden çok hoşgörölü davranmak.
öne geçmek	1. İleri gitmek, üstün gelmek. 2. Önden gitmek, kılavuzluk etmek.
öneği olmak	1. Birinin güç durumuna düşmesine engel olmak, sıkıntıdan kurtarmak. 2. Terslik yapmak.
örkünü uzatmak	1. Biraz özgürlük vermek. 2. Hayvanın daha rahat otlaması için ipini uzun tutmak.
öyfesi ağzından gelmek	1. Bir şeyden çok iğrenmek. 2. Çok öksürmek.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
özmencil olmak	1. Yalvarmak, rica etmek. 2. Üzülmek.
özü geçmek	(I) Bir şeye, birisine karşı güveni azalmak. (II) 1. Gücsüz dirençsiz kalmak. 2. Yaşlılık, hastalık nedeniyle zayıflamak. 3. Uyuyuvermek, uyuyakalmak (açlıktan). (III) Çürümek. (IV) Acıkmak.
paç etmek	(I). Öpmek. (II). Değişik türden şeyleri karıştırmak.
paçal yapmak	1. Değişik türden şeyleri karıştırmak. 2. Ev eşyasını bir araya toplayıp üst üste yığmak.
paçarış etmek	1. Engel çıkarmak. 2. Karışık, çapraşık.
panaz olmak	1. Sersem olmak, şaşırarak. 2. Gece karanlıkta yolunu şaşırarak.
patrav olmak	1. Ölmek. 2. Uyumak.
pers olmak	(I) 1. Yüzükoyun düşerek yüzü gözü berelenmek, ezilmek. 2. Güreşte, pehlivan yüzüstü düşmek. 3. Çok yorularak düşmek, bitkin duruma gelmek. 4. Ezilerek yere yayılmak. (II) 1. Sıkıntıdan şaşırarak. 2. Paylanan kimse terslenmek, dikleşmek. 3. Yenilgiye uğramak, yenilmek. 4. İşi ters gitmek. (III) Boşuna gitmek. (IV) Yılanma gerekli olmak.
pilavı karmak	(I) Zengin olmak. (II) 1. Hasta olmak. 2. Belaya çatmak.
pirpirim olmak	(I) Yaşlanmak. (II) Solmak.
post etmek	(I) Öldürürcesine dövmek. (II) Tırpanla biçilmiş otları tırmıkla toplamak. (III) Bir yerden çok gelip geçmek.
selepir olmak	1. Serinlemek. 2. Meyveyi soğuk vurmak.
semere gelmek	(I) Hayvan, semer vurulup yük taşıyacak duruma gelmek. (II) Ağır ve kaba işler yapacak dayanıklılığa gelmek.
sesi semadan gelmek	1. Ölmek. 2. Ağır cezaya uğramak.
seyp etmek	1. Başboş bırakmak. 2. Boşandırmak.
sındım oynamak	1. At arabayı çekmemek. 2. Yerde tepinmek.
sonunu getirmek	1. İyi sonuçlandırmak, başarı ile bitirmek. 2. Sonradan gelişip ilerlemek.
sökün etmek	1. Birdenbire görünüp arkası kesilmeden gelmek. 2. Çözülme.
söz kesen	1. Kızın kocaya verildiğini belirten kesin, son söz. 2. Evlenme sözü kesen kız ve erkek evinin birbirine gönderdikleri armağan.
sufrası açık	1. Eli açık. 2. Konuksever.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
susak ağızlı	1. Geveze, boşboğaz. 2. Sövgü ya da aşağılayıcı söz söylemeyi huy edinmiş, büyük ağızlı kadın.
süksünü düşük	1. Sürekli öne eğik duran, başını eğik tutan. 2. Somurtkan, suratı asık.
şapat düşmek	(I) Bayılıp yüzükoyun düşmek. (II) Bir şeyden bilgisi olmamak.
şıpırt olmak	1. Tez davranmak. 2. Gidivermek.
takaza etmek	(I) 1. Darıldığı kimseye iğneleyici sözlerle üzüntüsünü belirtmek. 2. Başa kakmak. 3. Sıkıntı vermek. (II) Ayak yoluna gitmek, pislemek.
tapa yapmak	(I) Tütün yapraklarını elde bağlam yaparak dizmek. (II) Başa kakmak.
tapan etmek	1. Yeni ekilen tarlanın tohumunu kapatmak. 2. Karda yol açmak, karları küremek.
taşkala etmek	1. Alay etmek. 2. Şaka etmek. 3. İşi gürültüye getirmek, ivmek, telaşlanmak.
tav etmek	1. İstenilen duruma yetirmek. 2. Kandırmak, inandırmak.
tav olmak	(I) Uygun bulmak. (II) Öfkelenmek, kızmak. (III) Toprak ekilmeye elverişli durumda olmak. (IV) Bitki ürün veremeyecek kadar gür yetişmek.
tav tav olmak	(I) Bir kimsenin düşünce ve davranışları zaman zaman değişmek. (II) Dağılmak.
tav vermek	(I) Kışkırtmak. (II) Kuru nesneyi yumuşatmak.
tava gelmek	(I) Kanmak, yumuşamak, yola gelmek. (II) Toprak sürülecek duruma gelmek. (III) 1. Yeme isteği duymak. 2. Hayvan semirmek.
tay gelmek	(I) Denk gelmek, eşit gelmek. (II) Güreşte berabere kalmak. (III) Çocuk, yeniden evlenen annesinin yanında gelmek.
tebelleş olmak	1. Engel olmak. 2. Dadanmak, başa bela olmak.
tedürgün etmek	1. Birini işinden etmek, üzme, sıkıntı vermek. 2. Ayırmak.
tedürgün olma	1. Uzaklaşmak, gitmek, yitmek. 2. Düzeni bozulmak.
temelleş olmak	1. Yerleşmek. 2. Dadanmak, başa bela olmak.
teşenış etmek	1. Hastalık vb. şeyler depreşmek. 2. Yara yangılanmak, azmak.
teşennüş olmak	1. Yara azmak, hastalık ilerlemek. 2. Unutulan konular yeniden konuşulmak.
tetip geçmek	1. Görmemezlikten gelmek. 2. İterek geçmek.
tetiri bozuk	1. Sevimsiz (kimse). 2. Açık sarı saçlı, mavi gözlü, al yüzlü (kimse).

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
tırım tırım etmek	1. Köşeyi bucağı inceden inceye araştırmak. 2. Tırmalamak.
tırpan atmak	1. Topluca yok etmek, kırıp geçirmek. 2. Çok yemek, silip süpürmek.
tıslığı gelmek	1. Dirlik, düzen, sessizlik bulmak. 2. Neşeli, mutlu zaman geçirmek.
timar etmek	(I) Ağaçları budamak, kesmek. (II) Yarayı iyileştirmek.
top olmak	(I) Kötürüm olmak. (II) Birikmek, toplanmak.
toraman çıkarmak	(I) Hokkabazlık etmek. (II) Kavga çıkarmak.
tuğ dikmek	1. Üstün gelmek. 2. Dileği olmak.
tuncunu ırmak	1. Adam saymak, adam yerine koymak. 2. Korkmak.
türütenç olmak	1. Parçalanmak, dağılmak. 2. Yok olmak, yitmek.
tüyü tüsü atmak	1. Saçı sakalı dökülmek. 2. Yoksullaşmak, varlığını yitirmek.
uğur kesme	1. Yol kesme, önüne geçme. 2. Düğünde, çağrılı gelen atlılar ile, düğün yapılan köyün atlıları birbirinin önünü kesme. 3. Gelin getirirken güvey, kurban kesme.
uğur kesmek	1. Yolda giden kimsenin önünü kapatmak ya da önünden geçmek. 2. Güveyle gelinin yolunu kesmek.
uğurlar olsun	(I) Bir yolcuya söylenen iyi dilek. (II) Başkasınca yapılan eylemin hiç umurunda olmadığını anlatmak için kullanılan deyim.
üğür olmak	(I) Katılmak, karışmak. (II) Alışmak, kaynaşmak
ürü karı olmak	1. Girişken olmak. 2. Yakınlaşmak (biriyle).
üste çekmek	1. Değiştirilecek iki maldan biri, ötekinden daha değerli olmak. 2. Kötülükte karşılaştırılan iki canlıdan biri, ötekinden baskın çıkmak.
üste gelmek	1. Yenmek, altalamak. 2. Değerce üstün olmak.
üstten almak	1. Övünmek. 2. Şarkıya yüksek sesle başlamak.
üstünde galmak	(I) Arttırma ya da eksiltmede üstünde kalmak. (II) Borçlu kalmak.
üstüne gelmek	1. Saldırmak. 2. Zorlamak.
vıcığını çıkarmak	1. Ezmek, içini dışını birbirine karıştırmak. 2. İşi gereksiz uzatmak.
yabana gitmek	(I) Başka yere, başka köye, uzağa gitmek. (II) Boşa gitmek.
yaf yaf etmek	(I) 1. Bir şeyi çok istemek, aramak. 2. Susuzluk yanmak. (II) Böbürlenmek. (III) Pişman olmak.
yağ tutmak	(I) 1. Semirmek, yağlanmak. 2. Çok yağlanıp semirme nedeniyle ölmek. 3. Zeytinyağı tecimevi, kaplarının aldığı kadar yağ almak.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
yağı yarılmak	1. Yorgunluktan, ağır yük kaldırmaktan dolayı içinden kan gitmek. 2. Korkudan ödü patlamak.
yağlık bağlamak	(I) 1. Nişanlamak. 2. Kız sevgilisine evlenme sözü vermek. (II) Çok kirlenmek.
yakı olmak	(I) 1. Bayılmak. 2. Sersemlemek. (II) Midesi bozulmak, karnı ağrımak, kusmak. (III) Yapışmış gibi yakın olmak.
yalak açmak	1. Bağ kütüklerinin dibini açmak. 2. Meyve ağaçlarının dibini açmak. 3. Ağaç diplerine su gitmesi için küçük yollar açmak. 4. Lağım yolu açmak.
yalakalık etmek	1. Gevezelik etmek. 2. Dalkavukluk etmek.
yamaca çıkmak	1. Karşıya geçmek. 2. Karşılamak.
yamacına çıkmak	1. Karşısına çıkmak. 2. Karşılamaya çıkmak.
yan çekmek	1. Yan tutmak. 2. Bir işi birlikte yaptığı arkadaşını zamansız bırakmak, güç duruma sokmak.
yan yatmak	(I) Karşı çıkmak. (II) Boy ölçüşmek.
yarenlik etmek	(I) 1. Dertleşmek, söyleşmek. 2. Şaka yapmak. (II) Yaramazlık, haylazlık etmek. (III) Kadın kadına sevişmek.
yas etmek	(I) Ölünün ardından yüksek sesle ağlamak. (II) Kuvvetli vurmak.
yaymak yasımak	1. Düzenlemek, düzenli bir biçime koymak. 2. Darmadağın etmek.
yel almak	(I) Soğuk almak. (II) 1. Uzaktan sezmek. 2. Anlam çıkarmak, işkillenmek.
yendir etmek	1. Alçak gönüllülük göstermek. 2. Bir şeyi, birini önemsemek.
yıldızı barışmak	1. Birbiriyle iyi geçinmek, dost olmak. 2. Sevimli, güler yüzlü olmak.
yıldızı dişi	(I) Sevimli, cana yakın. (II) İyi alınyazısı.
yıldızı düşmek	1. Ölümü yakın sayılmak. 2. İş, durumu bozulmak, sürekli ters gitmek.
yıldızı yeğni	(I) Korkak, ürkek. (II) Hoppa.
yilinden kaçmak	1. Hiç sevmemek (birini). 2. Çok çekinmek (birinden).
yir itmek	(I) İz bırakmak. (II) Yer tutmak, yer edinmek.
yirine düşmek	(I) Gelişip serpilebileceği toprağa düşmek (tohum bitki vb.). (II) Kaygısız, üzüntüsüz, geçim derdinden uzak bir eve gelin getirmek.
yirine gomat	1. Yakışan, uygun düşen yere koymak. 2. Saymak, değer vermek. 3. Yenisini edininip, eskisinin yerine koymak.

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
yirini yapmak	(I) Yatağını yapmak. (II) Kabul ettirilmek istenen bir düşüncenin, işin, durumun sözle hazırlığını yapmak.
yol vermek	1. İşten çıkarmak. 2. İzin vermek.
yol virmek	(I) İşten çıkarmak. (II) Hızını arttırmak, (binit hayvanı için).
yolu doğrultmak	(I) Kaçıp evin yolunu tutmak (hayvan). (II) Ölümü yaklaşmak, hastalığı hızla ilerlemek.
yöne gelmek	1. Düzene girmek. 2. Eğitime elverişli olmak.
yüreği galkmak	(I) Coşkuya kapılmak, heyecanlanmak. (II) İğrenmek, tiksirmek.
yüreğini kaldırmak	(I) Tiksinti vermek. (II) Aşırı yürek çarpıntısı vermek, yüreğini oynatmak.
yüreğini goparmak	1. Korkutmak. 2. Çok üzme.
yürek oynamak	1. Candan sevmek. 2. Canı sıkılmak, içine sıkıntı girmek. 3. Korkmak, ödü kopmak.
yürek oynaması	1. Yürek çarpıntısı. 2. Aşırı korku.
yürek oynatması	(I) Kavga, can sıkıcı olay. (II) Can sıkıcı olay ya da durum yaratan.
yüz bozmak	(I) Ekilen ve ekilmeyen tarlayı çatal sabanla bir kez sürmek. (II) Sütün yüzünü içine karıştırmak.
yüz tutamağı	(I) Bir yardıma karşılık teşekkür için verilen armağan. (II) Bir olayın gelişme yönünü etkilemek için öne sürülen, örnek gösterilen başka bir olay.
yüz tuturuğu	1. Bir yardıma karşılık teşekkür için verilen armağan. 2. Ağlayan çocuğu susturmak için eline verilen nesne.
yüzbar olmak	1. Yüzleşmek, yüz yüze gelip hesaplaşmak anlaşmak. 2. Arsızlaşmak, saygısızlaşmak.
yüzü kara	(I) Utançlı. (II) Yalancı.
yüzün düşmek	1. Utanılacak duruma düşmek. 2. Değerini yitirmek (kimse için).
yüzünü gızartmak	1. Bir şey isteme utancını göze almak. 2. Birini utandırmak.
zahma sıyırtmak	1. Abartılı, çalımlı konuşmak. 2. Kendini beğenmek, yüksekte bakmak.
zaman virmek	1. Zaman ayırmak. 2. Zaman bırakmak.
zebil etmek	1. Yağlamak. 2. Saçıp dökmek, dağıtmak.
zebil olmak	1. Bakımsız olmak. 2. Yokluk çekmek. 3. Dökülüp saçılmak, işe yaramaz duruma gelmek.
zehi geçmek	1. Açlıktan içi bayılmak, gücü tükenmek. 2. Bunalmak, ateş basmak.
zehir zembelek	(I) 1. Çok acı. 2. Çok ekşi. (II) Çok soğuk. (III) Çok sert (kimse).

Tablo 3: (Devamı)

DEYİM	ANLAMLAR
zırt vurmak	1. Ters davranmak. 2. İş olmamak.
zivanadan çıkmak	1. Öfkelenmek. 2. Uygunsuz davranmak, taşkınlık göstermek.
zopa atmak	1. Sopayla dövmek. 2. Dövmek.
zor etmek	1. Direnmek. 2. Saldırmak.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEYİMLERİN HARİTALANDIRILMASI

4.1. Derleme Sözlüğü'ndeki Deyimlerin Haritalandırılması

Bir anlaşma aracı olarak dilin kendi içinde sosyal ve coğrafi nedenlerle oluşan tabakaları, türleri dikkat çeker. Bu anlamda bir dilin ulusal sınırlar içinde farklı coğrafi bölgelerde birbirinden ayrılan söyleyiş biçimleri olarak ağızlar, dil çalışmaları bakımından önemlidir (Demir, 2002: 105-116). Halkın kullandığı doğal konuşma biçimleri olarak da tanımlanan ağızlar konusunda Türkiye Türkçesinde son yıllarda eksikliği en çok dile getirilen konular arasında ağız atlaslarının hazırlanması (Sarı, 2016: 513-528) ve tematik sınıflandırma sayılabilir.

Söz varlığından hareketle oluşturulacak ve dil atlası, ağız atlası, dil haritası ve ağız haritası gibi terimlerle ifade edilen ağız atlasını Korkmaz (2003: 12), “bir dilin veya lehçenin ağızlarındaki ses bilgisi, şekil bilgisi özelliklerine ve söz varlığına göre hazırlanmış olan, bunların yayılış alanlarını gösteren haritaların oluşturduğu atlas”, şeklinde açıklamaktadır. Sarı (2016: 513 – 514), ağız atlasını “bir dilin veya lehçesinin konuşulduğu coğrafyadaki sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi ve/veya sözvarlığı gibi çeşitli dilbilgisel ve sözlüksel düzeylerdeki farklılaşmaları birtakım simge, sembol veya renklendirmelerle, eş zamanlı olarak temsili biçimde gösteren haritalar bütünü” olarak tanımlamaktadır. Sarı, ayrıca bu haritaların dildeki varyantlaşmaların bölgelere göre durumunun ve dilbilgisel/sözlüksel özelliklerin yine bölgelere göre dağılımlarının gözlemlenmesini; bu sayede ağızlar arasındaki farklılık ve etkileşimlerin ortaya konulmasıyla ağız sınırlarının ana hatlarıyla belirlenmesini sağladığını söylemektedir. Ağız haritaları ve atlaslarının coğrafi, siyasi, ekonomik, etno-kültürel ve sosyal faktörlerin dildeki varyantlaşmalara ne derece etki ettiğine dair ipuçları taşıyor olmasını da farklı disiplinler için ham veri sağlaması açısından değerlendirir. Bu disiplinlerarasılık çerçevesinde coğrafi dilbilim (geolinguistics) kapsamında ele alınan ağız atlaslarının hazırlanması sürecinde filoloji ve dilbilimin yanı sıra özellikle coğrafya, kartografi, bilişim, istatistik gibi birbirinden farklı disiplinlerle bir arada çalışmanın lüzumunu da dile getirmektedir.

Türkiye Türkçesi ile ilgili çalışmalarda belli bölgeler ve ilgili söz varlığını esas alan haritalandırmaların yapıldığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinin haritalanması üzerine yapılan ilk kapsamlı çalışmalardan biri Leyla Karahan'ın 1996 yılında yayınlanan *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eseridir. Karahan, çalışmasının sonunda 14'ü ses, 8'i şekil ve 1'i cümle bilgisi

özelliklerini esas alarak hazırlanmış 23 harita yayımlamıştır. Diğer bir dil atlası çalışması ise Ahmet Buran'ın (2009) *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası* adlı çalışmasıdır. Söz konusu çalışma bölgede sadece Türkçe değil Arapça, Kürtçe, Süryanice, Çerkezce ve Ermenice gibi dillerin konuşulduğunu fakat ortak anlaşma dilinin Türkçe olduğunu ortaya koyan önemli bir dil atlası çalışmasıdır.

Bu çalışmalar haricinde genellikle bölgelere ait yapılan ağız çalışmalarının sonunda ağız haritaları oluşturulduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Efrasiyap Gemalmaz (1995), “Erzurum İli Ağızları” adlı çalışmasının sonunda derleme verilerinin nereden toplandığını gösteren 1 harita, ağız grupları ile alakalı 2 ve 3 tanesi ek, 1'i ses, 1 tanesi de kelime haritası (köy kelimesi) olmak üzere toplam 8 haritaya yer vermiştir. Özcan Başkan (1970), “Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme” adlı çalışmasında 40.000 dolayında köy adını tarayarak, kale, hisar, konak, hüyük [höyük] sözcükleriyle oluşturulan köy adlarındaki dağılım düzenini 4 haritada göstermiştir. Ek olarak Japon bilim adamı Tooru Hayasi'nin (2000) iki leksik çalışması vardır: İlki Rize, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun bölgelerini kapsayan yengeç ve patates kelimeleri; ikincisi ise, Bolu'da manda, hindi, pazar günü, yayla evi, yüzük parmağı, ekilmemiş tarla kavramlarının bölgedeki dağılımını gösteren harita çalışmasıdır (Cin ve Genç, 2016: 188). Ali Cin ve Safiye Genç'in (2016) “Türkiye Türkçesi Ağızlarında ‘Domates, Kedi, Patates’ Kelimeleri ve Bir Kelime Haritası Denemesi” adlı çalışması da bu doğrultuda yapılan diğer bir çalışmadır. Söz konusu çalışmanın sonunda domates, kedi ve patates kelimelerinin Türkiye haritasında bölgelere göre karşılıklarının gösterildiği 3 harita yer almaktadır. Bunların dışında “Tooru Hayasi (2000), Bernt Brendemoen (2000), Sadettin Özçelik ve Erdoğan Boz (2001), Mehmet Aydın (2002), Mehmet Emin Eren (1997), Emin Kalay (1998), Gürer Gülsevin (2002), Necati Demir (2001; 2006), Zikri Turan (2006), Mukim Sağır (1995), Tuncer Gülensoy (1988), Zeynep Korkmaz (1994), Erdoğan Boz (2006) ve Faruk Yıldırım (2006) çalışmalarında ağız haritalarına yer vermişlerdir. Alanyazına bakıldığında Türkiye Türkçesinin ağız atlası veya kelime haritasının kapsamlı bir şekilde yapılmadığı görülmektedir. Buna karşılık SSCB'nin 1917-1967 yılları arasında bazı lehçelerin (Çuvaş, Türkmen, Azerbaycan ve Tatar Türkçesi)” dil atlaslarını oluşturduğu bilinmektedir (Boz, 2008: 160 -163).

DS'den hareketle yapılmış diğer bir örnek olarak Coşar ve Erten (2018) tarafından “Türkiye Türkçesi Ağızları İçin Bir Haritalandırma: Çepni Ağızları Örneği” adlı çalışma gösterilebilir. Burada DS verilerine göre Çepni işaretli kelimelerin Türkiye haritası üzerinde varyantları ile eş anlamlı, çok anlamlı; anlamı farklı söylenişi aynı, söylenişi farklı anlamı aynı, anlamı ve söylenişi farklı; anlamı ve söylenişi aynı kelimeler olarak gösterimi denenmiştir.

DS'den tespit edilen deyimlerin yer bilgileri güncelleme aşamasında İçişleri Bakanlığının Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri sitesinden¹⁸ yararlanılmıştır. Eş zamanlı olarak eski yer adlarının yeni adlarını bulma aşamasında Nişanyan Yer adları (Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri) sitesi¹⁹ kullanılmıştır. Bu sitede bulunan yer adları İçişleri Bakanlığı sayfasından kontrol edildikten sonra güncelleme yapılmıştır. Toplam 8001 verinin idari yapılanma bilgisi (il/ilçe/köy/mahalle olacak şekilde) güncellenmiştir. Ayrıca varyant kısmında geçen 619 veri de aynı şekilde güncellenmiştir. Bu güncelleme sırasında sehven yazıldığı düşünülen yer bilgilerine de rastlanılmıştır. Örnek teşkil etmesi adına DS'de Burdur'un Gölhisar ilçesine bağlı Kozağan köyünün kayıtlarda olmaması sebebiyle sehven yazıldığı düşünülmüş ve aynı ilçenin kayıtlarda geçen Kozağaç köyü olabilme ihtimali göz önüne alınarak adının değiştirilmesi; aynı şekilde Giresun'un Piraziz ilçesine bağlı Şehli köyünün adının da kayıtlarda geçen Şeyhli mahallesi ile değiştirilmesi, Kastamonu'nun ilçesi olarak gösterilen Aras isminin de Araç ilçesi olarak değiştirilmesi gösterilebilir. Bazı ilçeler yakınlıkları bakımından farklı ile bağlanmışsa bu ilçeler de güncel illere göre değiştirilmiştir: Amasya'nın Bucak ilçesi Burdur'un Bucak ilçesine bağlanmış; Adana'nın Kadirli ilçesine bağlı Çığışar köyü Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesine bağlanmış ve adı Çığışar olmuştur. Sözlükte geçen kimi ilçe isimlerinin köy/mahalle olduğu kimi köy/mahalle isimlerinin de ilçe olduğu da tespit edilmiştir. İlaveten güncelleme sırasında bazı köy/mahalle isimlerinin birkaç ilçeye bağlı olduğu saptanmış ve bu aşamada Sözlük'te geçen yer bilgisinin hangi ilçeye bağlı olduğu bilinmediği durumlarda söz konusu ilçelerin tamamında geçecek şekilde gösterilmesi uygun görülmüştür. DS'de geçen yer isimlerinin kısaltmalarla verilmesinin de bazı karışıklıklara sebebiyet verdiği ayrıca tespit edilmiştir: Erzincan'a bağlı Norgah ilçesi Erzurum'da gözükmektedir ve yeni adı Pazaryolu olarak değişmiştir. Sözlük'te Ezm. kısaltması yerine Ezc. yazılmış olduğu düşünüldükçe değiştirilmiştir. Güncelleme sırasında 40'a yakın yer bilgisinin ise güncel bilgisine ulaşamadığından sadece geçtikleri il genelinde gösterilmesi uygun görülmüştür. Son olarak Kıbrıs ve Kerkük işaretli maddeler harita üzerinde gösteriminde yaşanacak sıkıntıdan dolayı; boy, aşiret ve topluluk ismi olarak gösterilen yer bilgileri de çıkarılmıştır.

Haritalandırma aşaması ilk olarak DS'den tespit edilen bitki adları üzerine bir bitirme çalışmasında denenmiş ve başarılı olunmuştur. Akabinde DS'nin ilk cildinde yer alan A maddesindeki deyimler üzerine uyarlanmış. Süreç dâhilinde veriler Excel dosyasına aktarılmış, daha sonra harita veri tabanına aktarımı yapılmıştır. Aynı zamanda geliştirilen prototip bir uygulama ile temel düzeyde bir coğrafi kelime araması işlemi gerçekleştirilmiştir. Ek olarak harita üzerindeki renklere imleçle tıklanıldığı zaman aratılan deyim nereden hangi anlamda kullanıldığı da harita üzerinde açılan bir kutucukla gösterilmektedir.

¹⁸ Bkz. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

¹⁹ Bkz. <https://nisanyanmap.com/>

Türkiye Türkçesi ağızları deyimlerine ait veriler, görselleştirilmesi ve aranabilir olması için etkileşimli bir harita tasarlanmıştır. Harita üzerindeki ilçe bilgileri 2022 yılında Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri (<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>) üzerinden alınmış, Türkiye haritası önce https://gadm.org/download_country_v3.html adresinden ShapeFile olarak temin edilmiş ve <https://mapshaper.org/> uygulaması üzerinden SVG formatına dönüştürülmüştür. Harita üzerinde ilçe alanlarına ait bölgeler üzerine "şehir-ilçe" etiketleri ile etiketlenerek tasarım hazır hâle getirilmiştir.

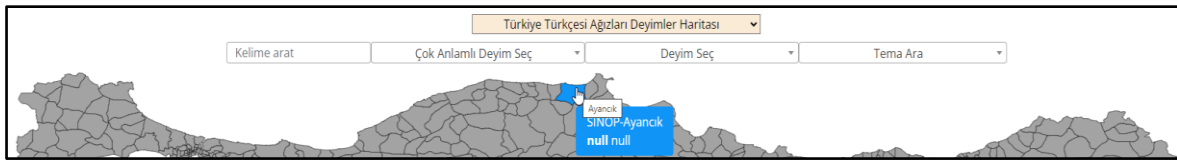
SVG olarak hazırlanan Türkiye ilçeler haritası HTML ve CSS metin işaretleme dili ile JavaScript yazılım dilleri kullanılarak etkileşimli hâle getirilmiştir. MYSQL veri tabanına aktarılan deyimler ve onlara ait bilgiler hazırlanan PHP ile geliştirilmiş web sitesi üzerine çağrılarak, etkileşimli harita üzerinde aranabilir hâle getirilmiştir. MYSQL veri tabanı yapısı Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4: Veri Tabanı Yapısı

Veri tabanı Tabloları	Veri Sayısı	Alanlar
İlçeler	1003	İlçe numarası, il numarası, ilçe adı, il-ilçe birleşik adı
Şehirler	81	İl numarası, şehir adı
Eş Anlamlı Deyimler	2138	Deyim, anlam, il numarası, ilçe numarası, köy adı, tema, uzun tema, eş anlamlı olduğu deyim
Çok Anlamlı Deyimler	453	Deyim, sahip olduğu anlamlar, il numarası, ilçe numarası, köy adı, tema, uzun tema
Tüm Deyimler (Varyantlarla birlikte)	8958	Deyim, anlam, il numarası, ilçe numarası, köy adı, tema, uzun tema, varyantı olan deyim

Derlenen veriler veri tabanına dört tablo olacak şekilde aktarılmıştır. İllerin ilçeler ile bağlantısı il numarası bilgisi ile sağlanmıştır. Deyimler il ve ilçe numaraları ile hangi bölgelerde yer aldığı bilgisi tutulmuştur. Şekil 7'de arayüzde bulunan araçlar görülmektedir.

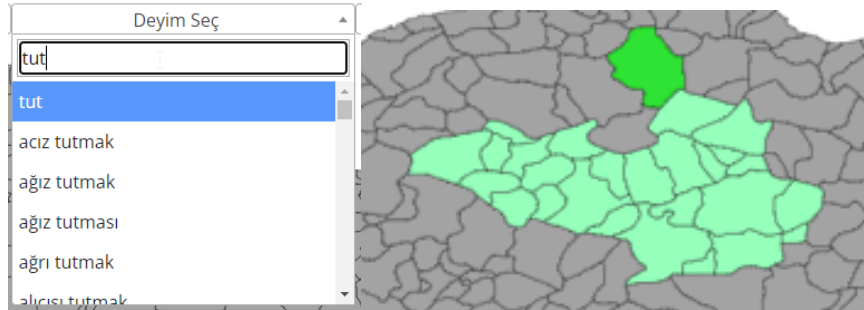
Şekil 7: Arayüz Görüntüsü

Tasarım, ilçelere ayrılmış ve üzerine imleç getirildiğinde ilçeyi gösteren Türkiye haritası, filtreleme ve listeleme araçları barındırmaktadır. Şekil 8'de görüldüğü gibi filtreleme araçlarında kullanıcı tarafından istenilen bir kelimenin aratılabilmesi için bir kelime arama alanı, deyimlere ait ve ilgili deyim birden çok anlamı varsa listeleyecek ve haritada il/ilçelerini gösterecek filtreleme alanı, tek bir deyim haritada il/ilçesini gösterecek ve listeleyecek filtreleme alanı ve temaları

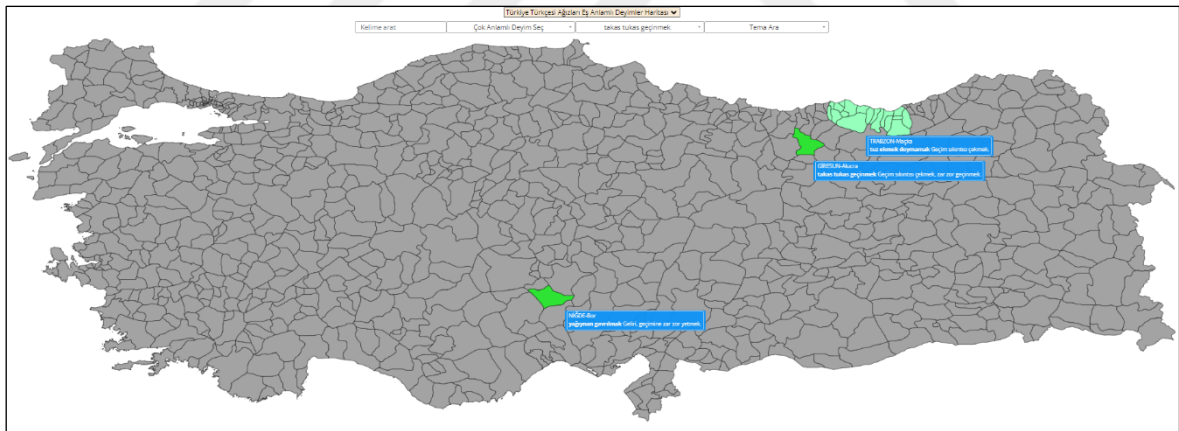
il/ilçelere göre gösterecek ve listeleyecek bir alandan oluşmaktadır. Filtreleme araçları verinin çok olması dolayısı ile aranabilir özellikte hazırlanmıştır.

Şekil 8: Deyim Aranabilir Arama Listesi ve Harita Renklendirme Biçimleri

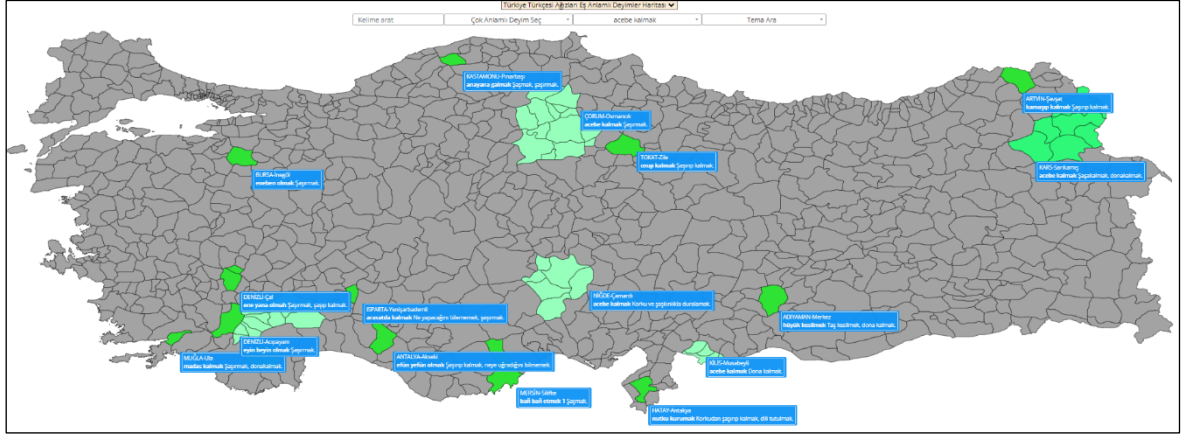

Deyim arama listesinde üzerinden yapılan arama sonrasında alınan eş anlamlı deyimlere örnek teşkil edecek (Harita 1, Harita 2, Harita 3, Harita 4, Harita 5); söyleyiş farkı olan eş anlamlı deyimler için (Harita 6, Harita 7, Harita 8, Harita 9, Harita 10); çok anlamlı deyimler için (Harita 11, Harita 12, Harita 13, Harita 14, Harita 15) harita örnekleri aşağıda yer almaktadır.

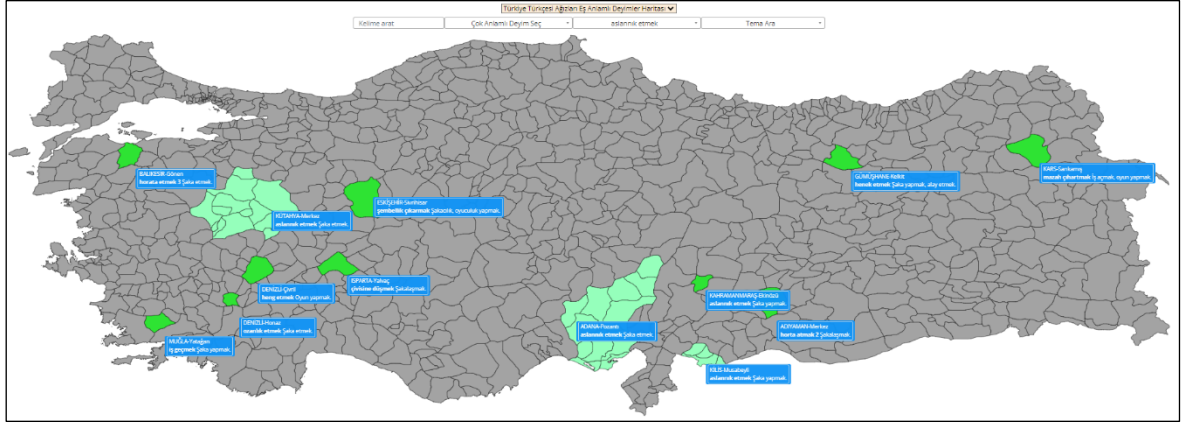
Harita 1: “Takas Tukas Geçinmek” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

Harita 2: “Acebe Kalmak” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

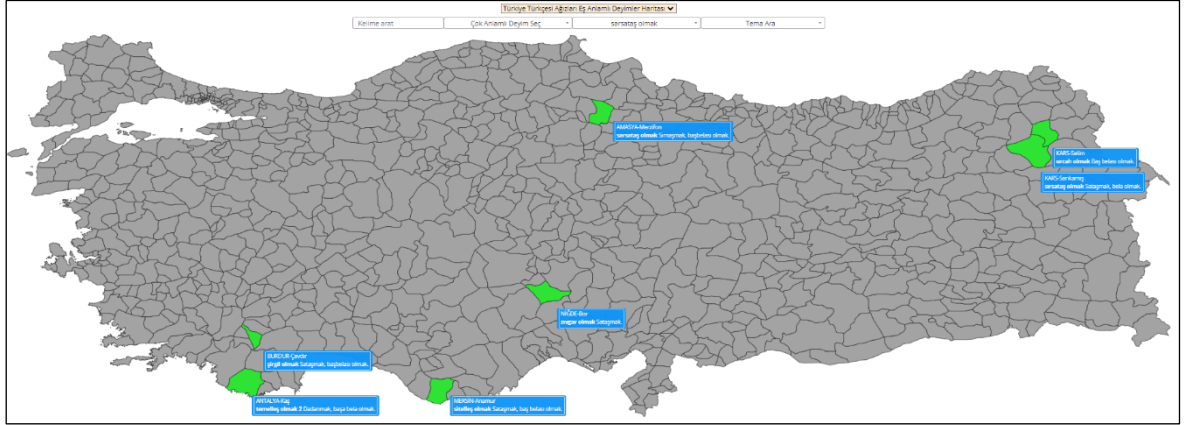
Harita 3: “Aslanlık Etmek” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

Harita 4: “Tava Gelmek” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

Harita 5: “Sarsataş Olmak” Eş Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

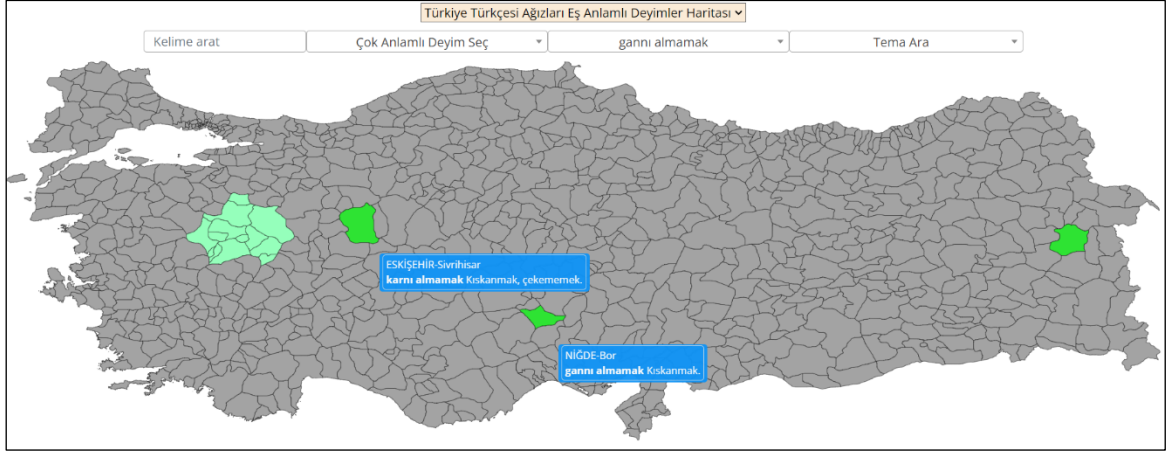
Harita 6: Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası (1)

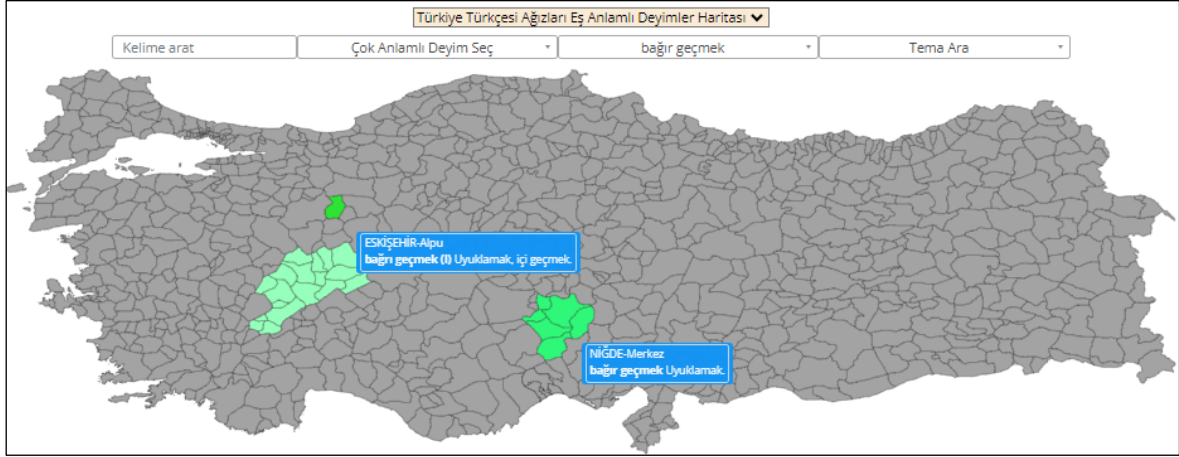
Harita 7: Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası (2)

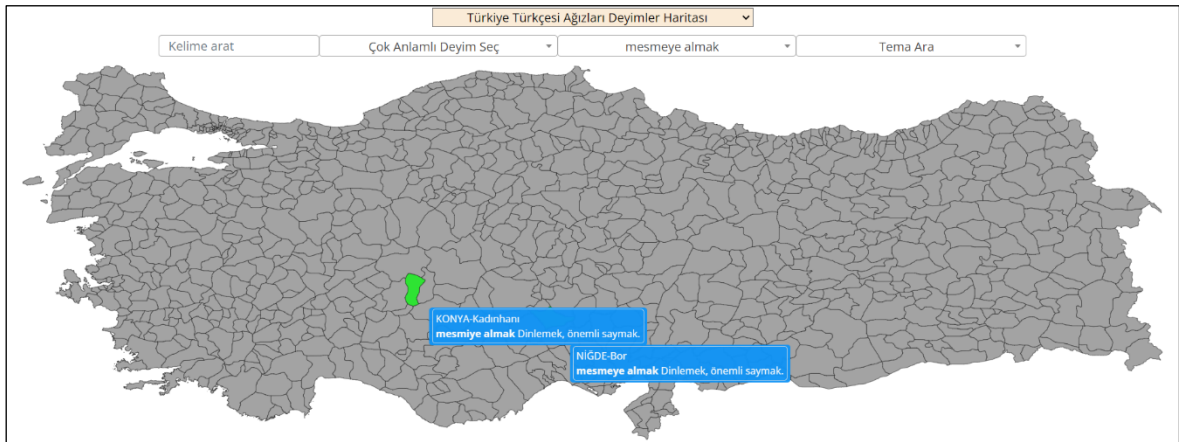
Harita 8: Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası (3)

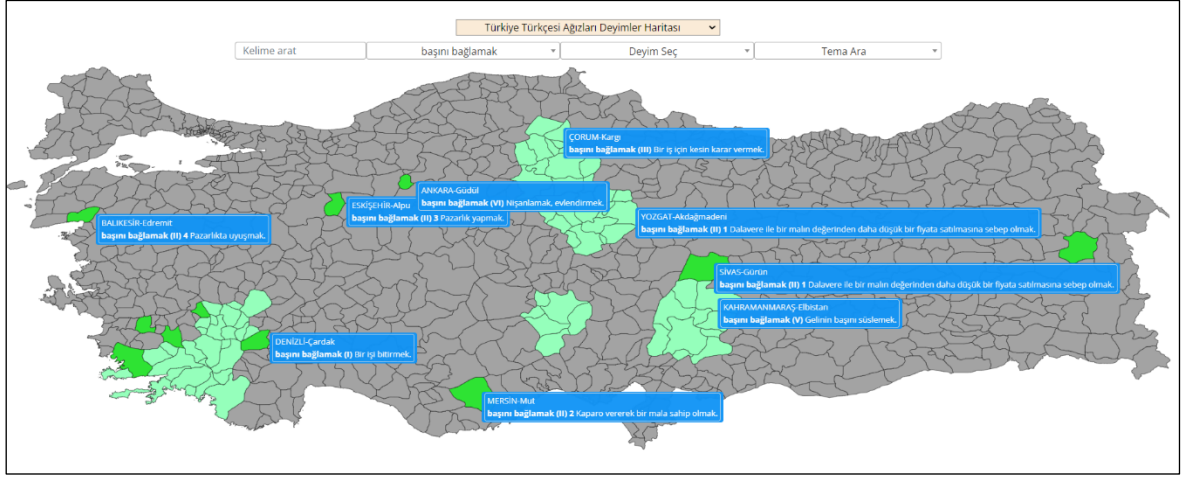
Harita 9: Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası (4)

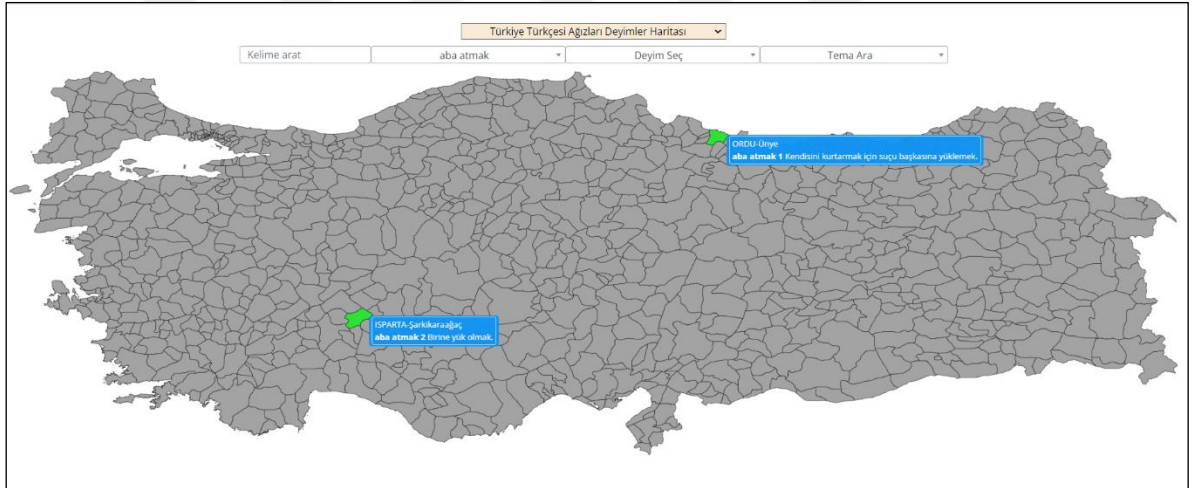
Harita 10: Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimler Örnek Haritası (5)

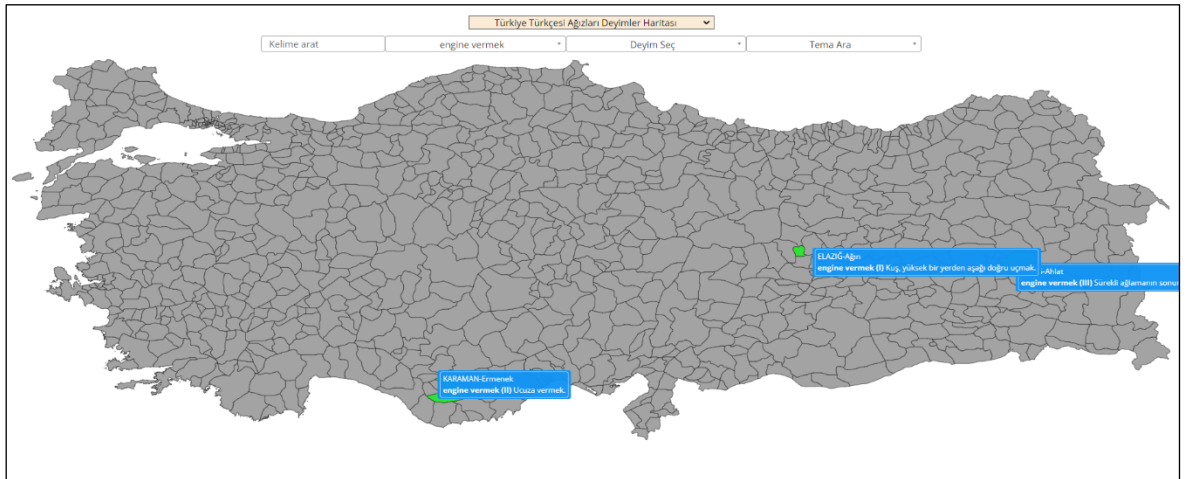
Harita 11: “Başını Bağlamak” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

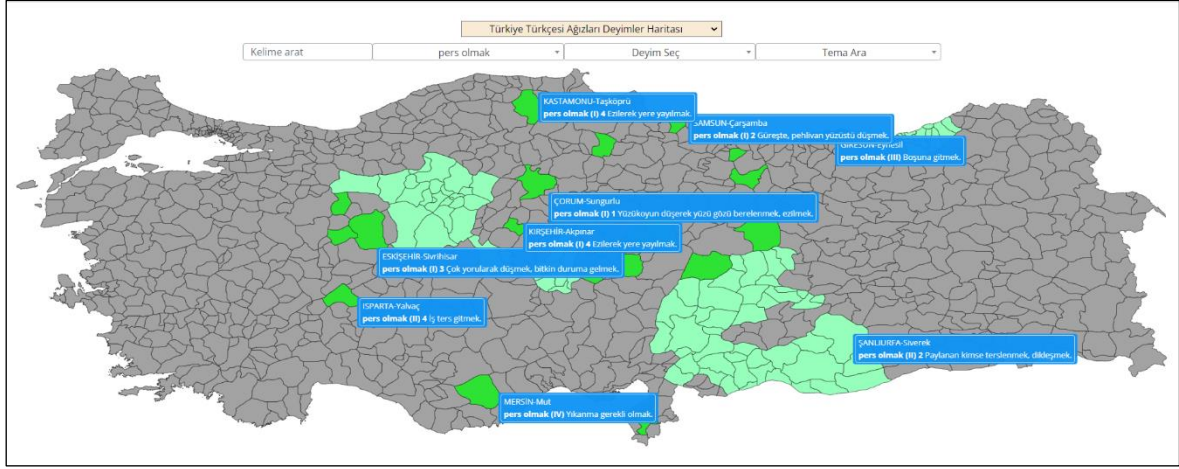
Harita 12: “Aba Atmak” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

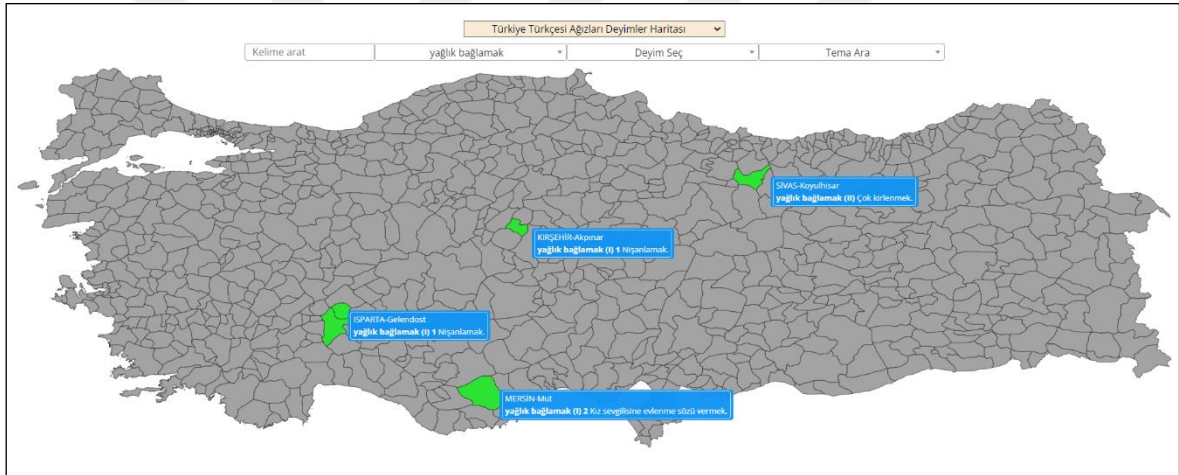
Harita 13: “Engine Vermek” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

Harita 14: “Pers Olmak” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

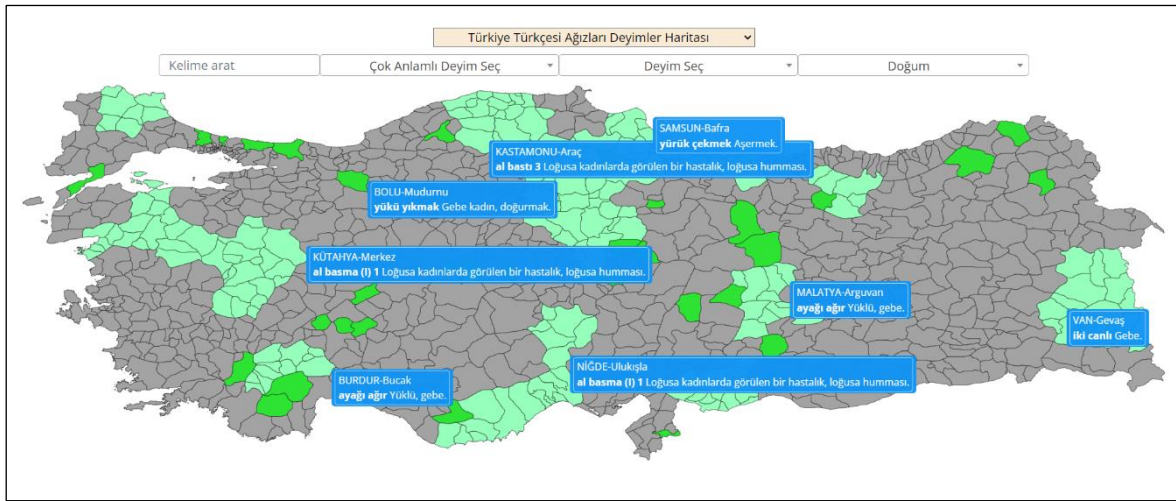

Harita 15: “Yağlık Bağlamak” Çok Anlamlı Deyiminin Harita Üzerinde Gösterimi

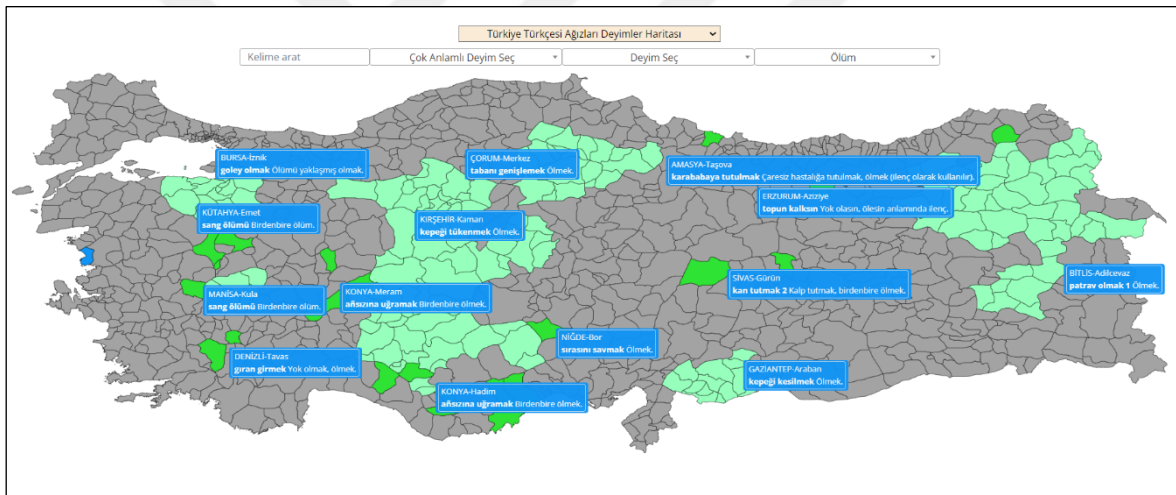

Tematik tasnifin çokluğundan dolayı 10 ana başlık altından seçilmiş olan “Doğum” (Harita 16), “Ölüm” (Harita 17), “Maddi Hastalık” (Harita 18), “Arzu” (Harita 19), “Can Sıkıntısı” (Harita 20), “Mekân” (Harita 21), “Ölçü” (Harita 22), “Hayvancılık İşleri” (Harita 23), “Tarla İşleri” (Harita 24), “Mevsim” (Harita 25), “Zaman” (Harita 26), “Akıl / Akıllılık” (Harita 27), “Aldatıcılık” (Harita 28), “Cesaret” (Harita 29), “Âdetler” (Harita 30), “Ticaret” (Harita 31) ve “Eğlence” (Harita 32) alt temalarına ait deyimlerin harita üzerinde gösterimi aşağıda yer almaktadır:

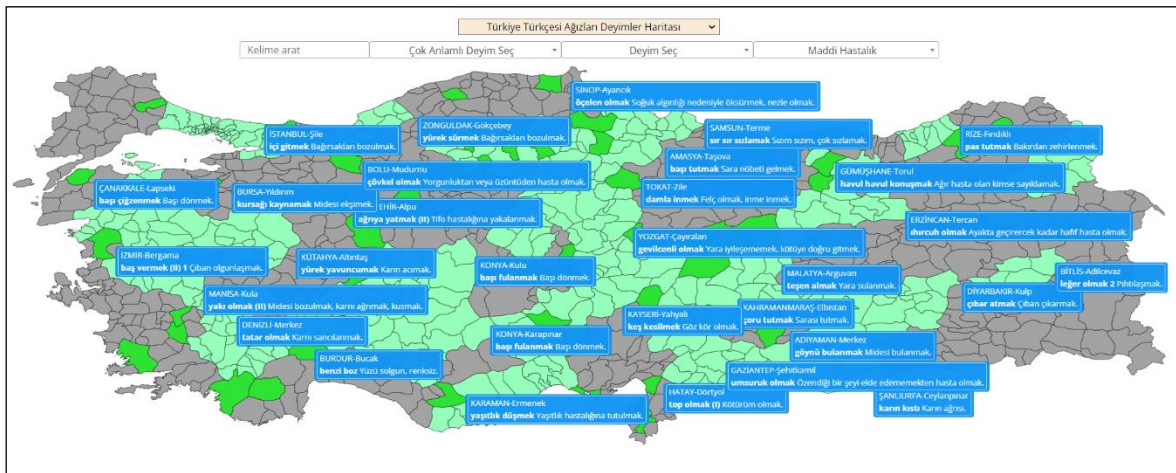
Harita 16: “Doğum” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

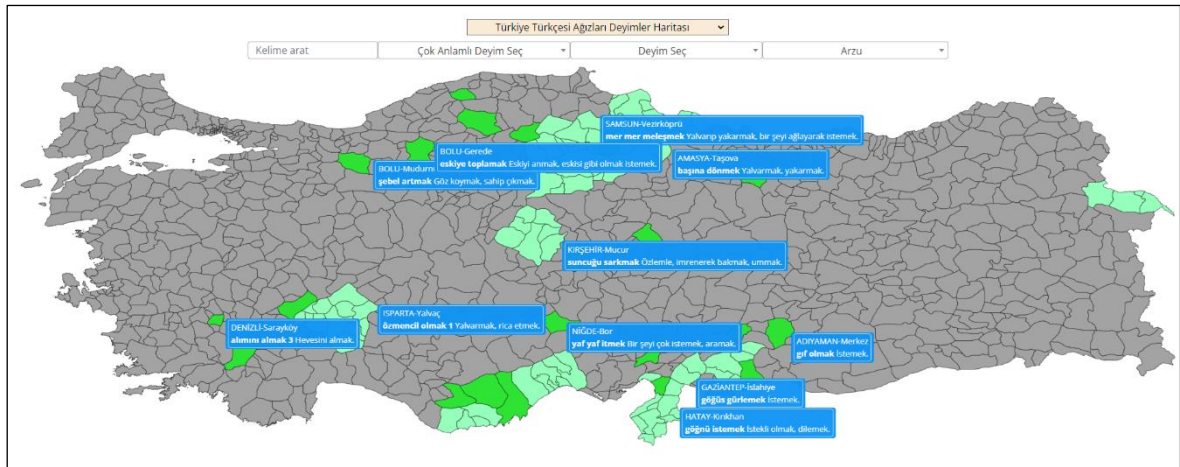
Harita 17: “Ölüm” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

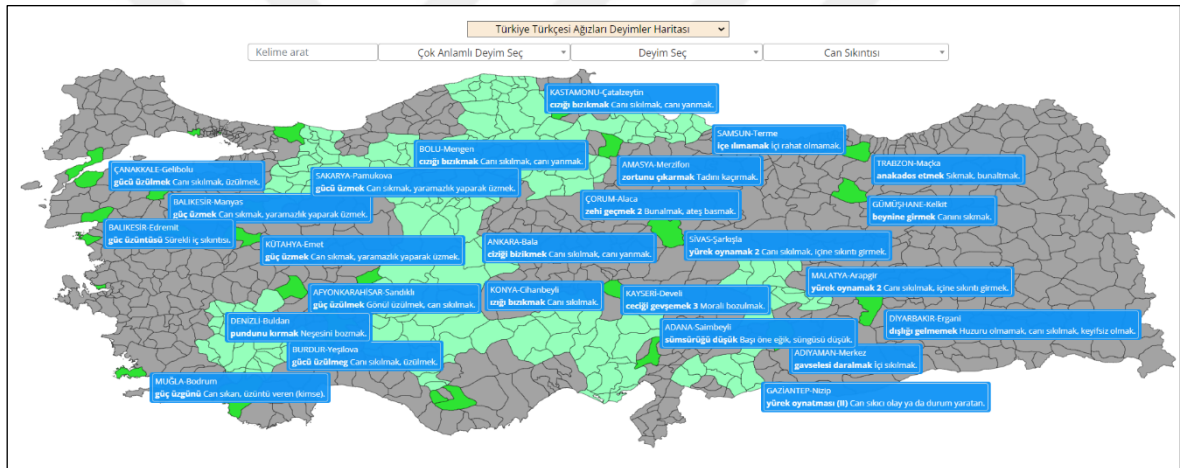
Harita 18: “Maddi Hastalık” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

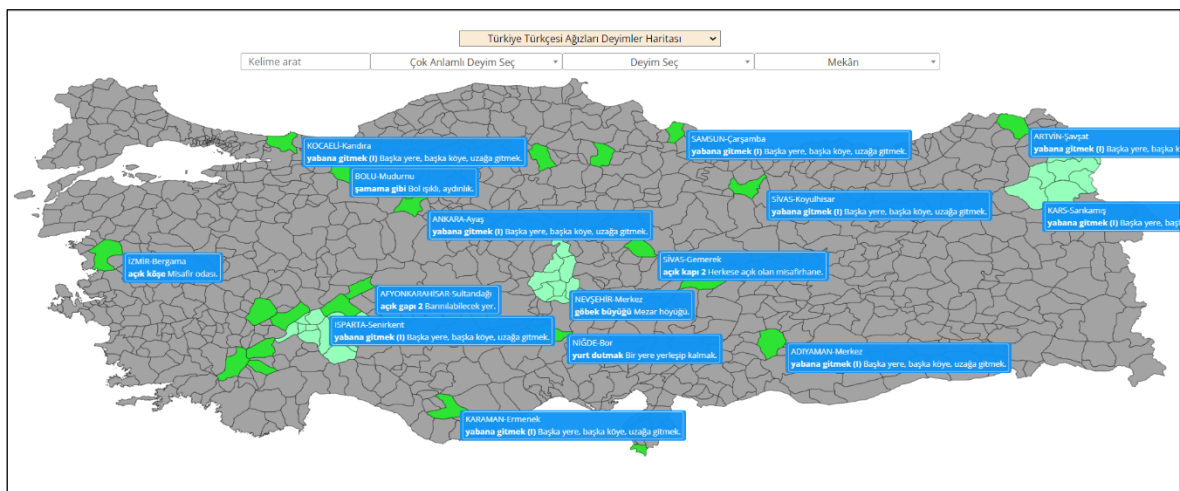
Harita 19: “Arzu” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

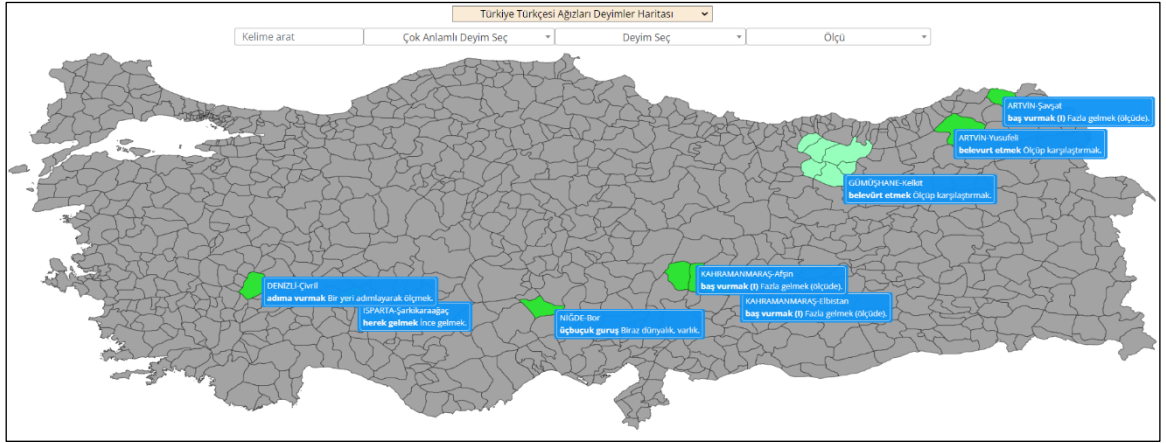
Harita 20: “Can Sıkıntısı” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

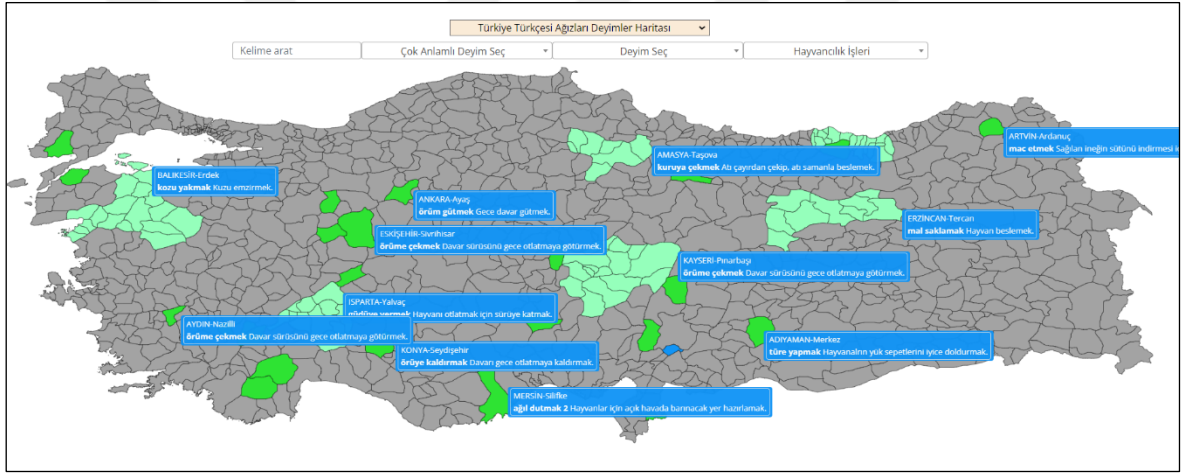
Harita 21: “Mekân” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

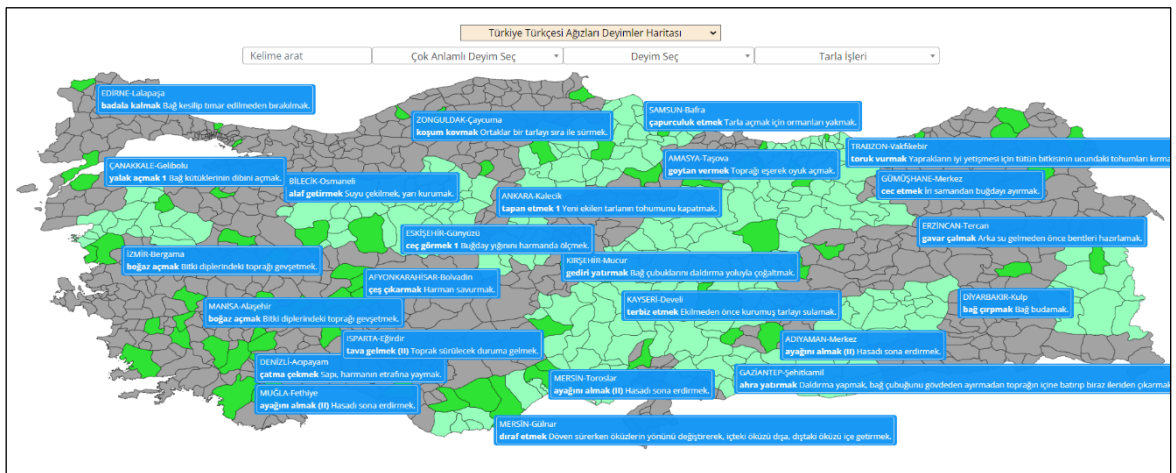
Harita 22: “Ölçü” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

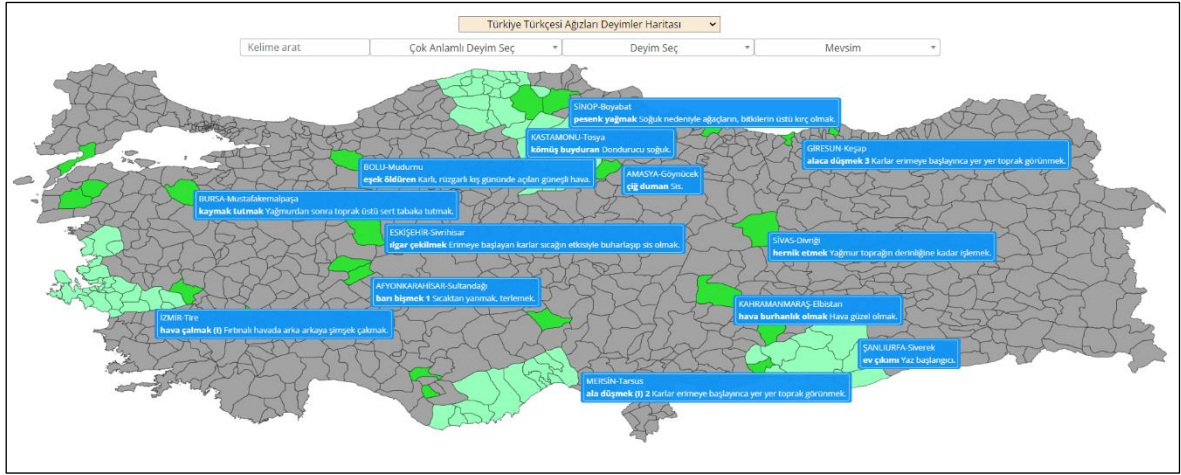
Harita 23: “Hayvancılık İşleri” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

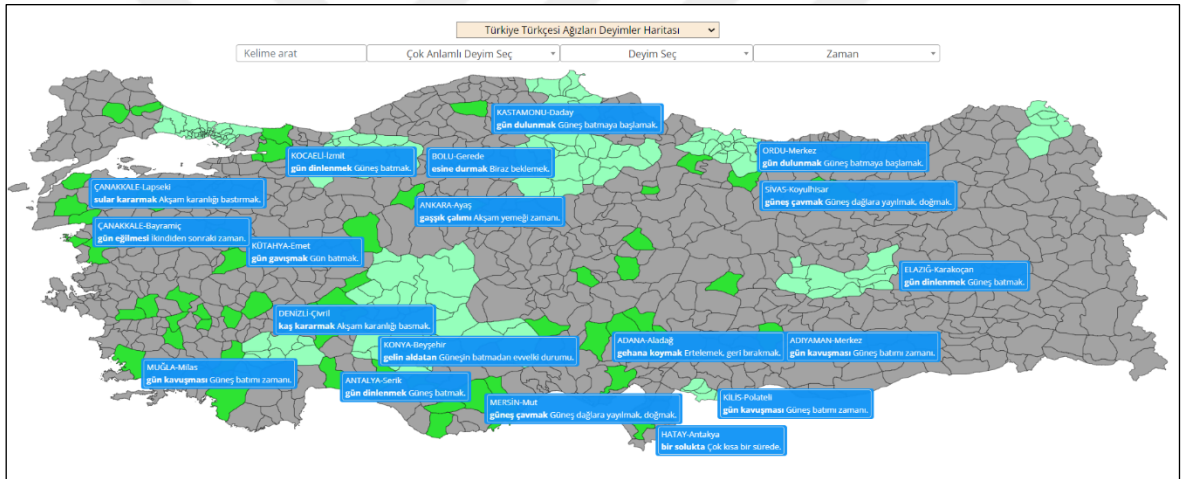
Harita 24: “Tarla İşleri” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

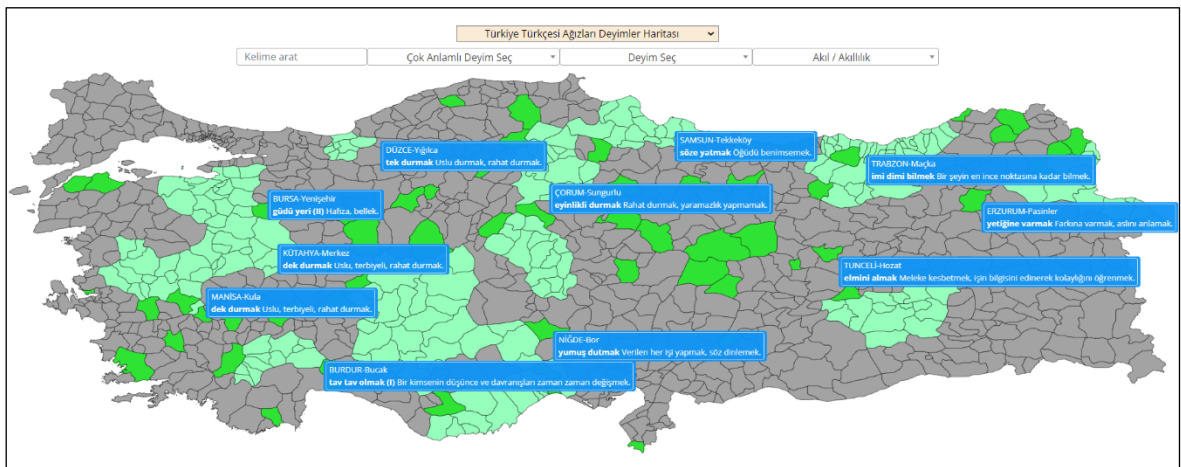
Harita 25: “Mevsim” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

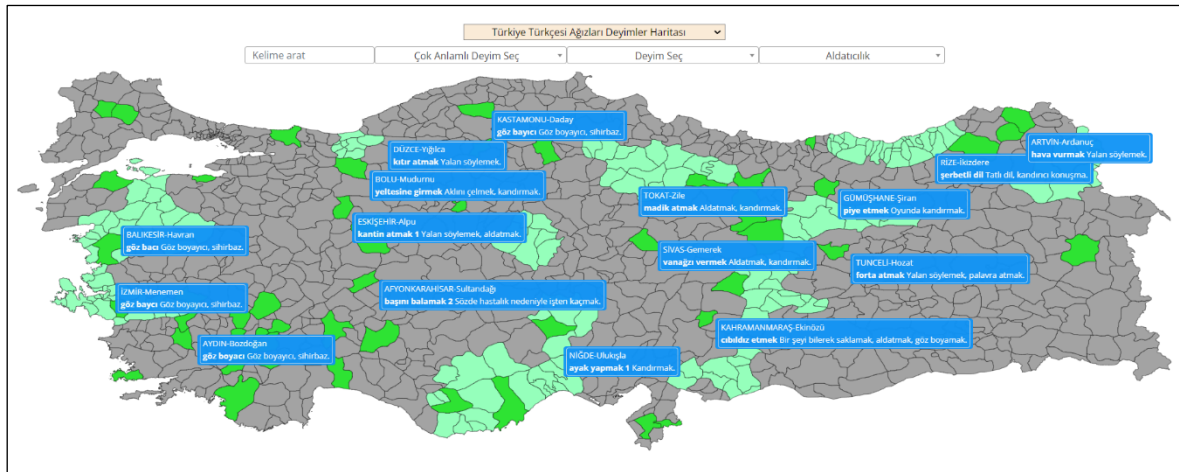
Harita 26: “Zaman” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

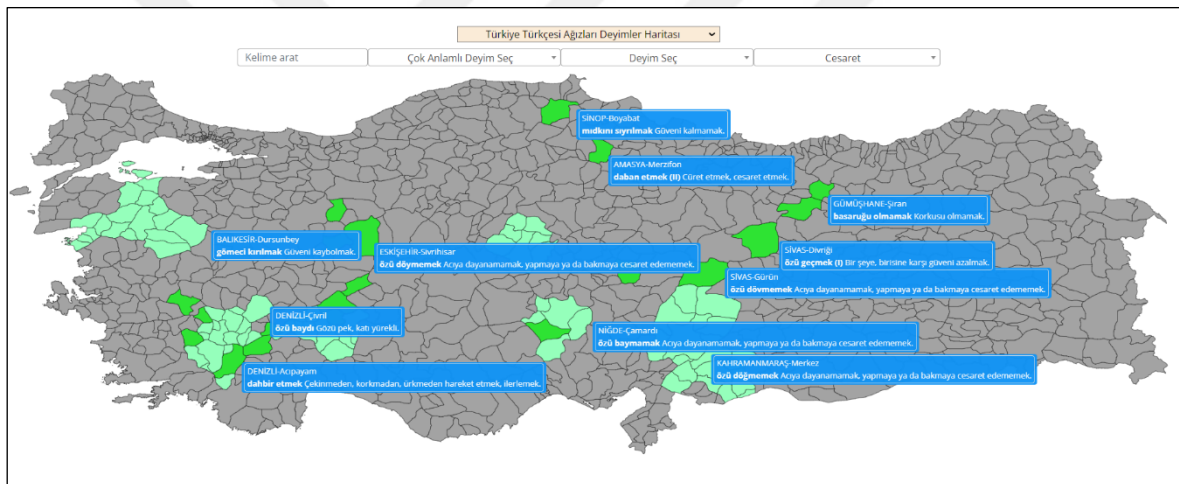
Harita 27: “Akıl / Akıllılık” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

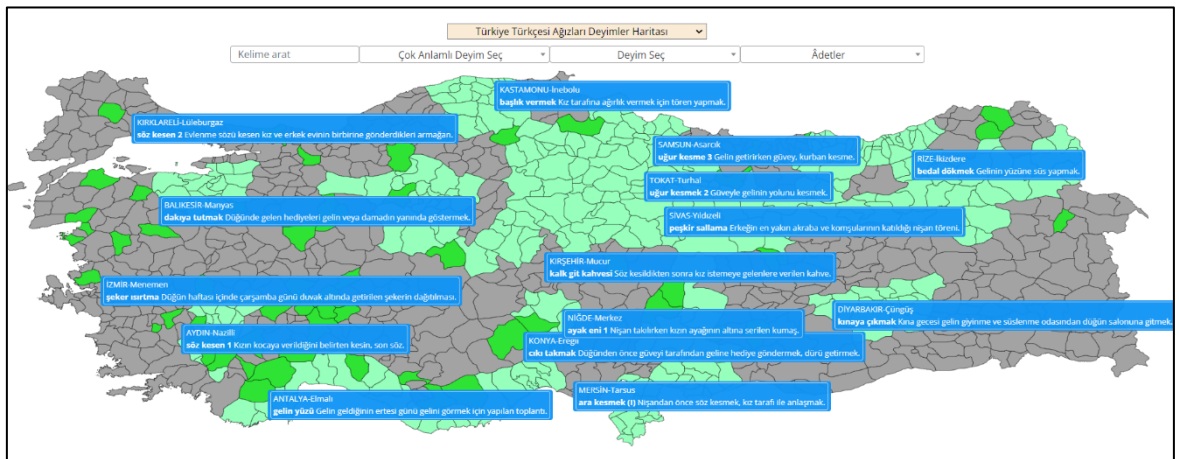
Harita 28: “Aldatıcılık” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

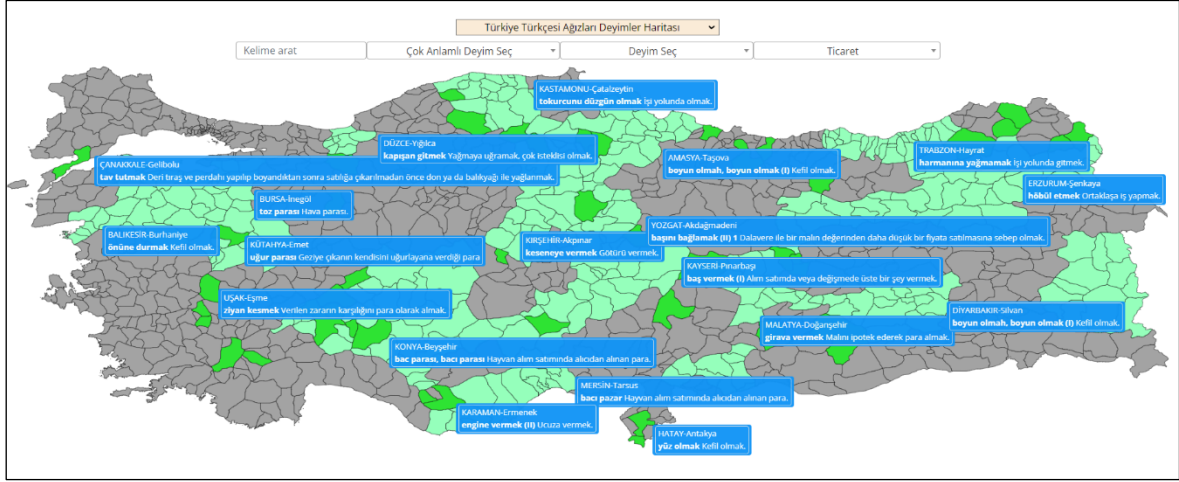
Harita 29: “Cesaret” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

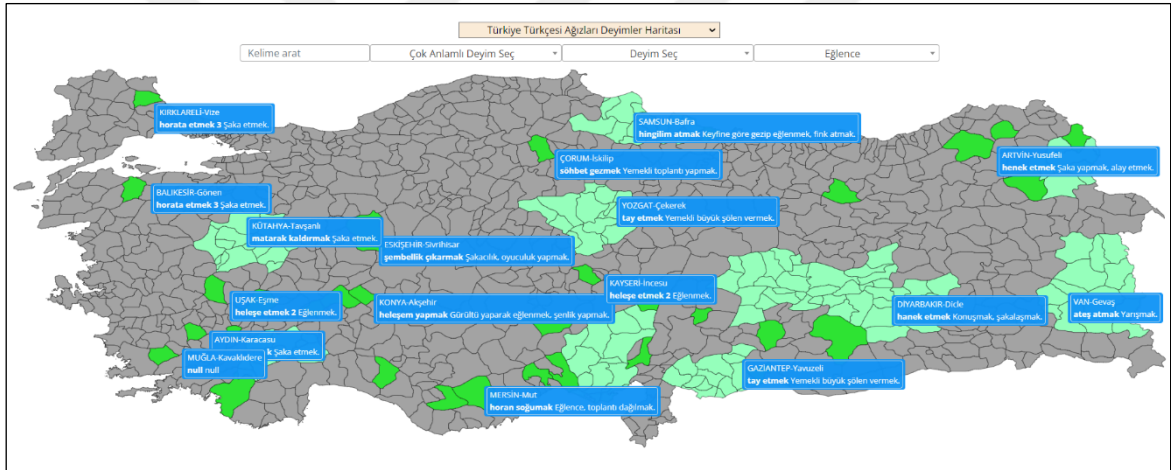
Harita 30: “Âdetler” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

Harita 31: “Ticaret” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

Harita 32: “Eğlence” Temalı Deyimlerin Örnek Haritası

Ağız haritaları üzerine yapılmış çalışmalarda haritaların belirli bir ya da birkaç kavram alanından oluştuğu, yerel / bölgesel kapsamda olduğu görülmektedir. DS’de yer alan deyimlerin tematik sınıflandırması esasında hazırlanan bu çalışmanın malzemesi de çok yönlü olarak harita oluşturmaya elverişlidir. Excel tablosuna aktarılmış veriler anlamı, güncel yer bilgisi ve varyantları ile erişilebilir. Nihayetinde bu tez çalışması ile dil içi karşılaştırmalara, tarihsel süreçte meydana gelen ve gelebilecek değişme ve gelişmelere elverişli şekilde deyimlerin somut olarak harita üzerinde ulaşılabilirliği sağlanmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Alan yazınında ilk örneklerden itibaren farklı tanım ve yaklaşımlarla açıklanan deyim terimi ve deyimlerin tespiti konusunda da farklı yaklaşımlarla değerlendirmeler devam etmektedir. Deyim tanımlanırken ortak bir özellik olarak kendi anlamları dışında ayrı bir anlam kazanmış kalıplaşmış söz öbeği vurgusu dikkat çeker. Deyimler, insanların az sözle çok şey ifade etmek, söz varlığının gelişim ve değişim ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla ortaya çıkarılmış yapılar olarak görülmektedir. Aynı zamanda deyimlerin yapısı ve anlamı da çeşitli açılardan ele alınmıştır. Dolayısıyla deyimlerin en az bir kelimesi gerçek anlamının dışında kullanılan ve yine en az iki kelimedenden oluşan kalıplaşmış söz öbekleri yaygın bir kanaat olarak gösterilebilir. Deyimlerin, anlam değişmesi temelinde oluştukları, anlatım gücünü artırmak için kullanıldıkları ve anlamın genellikle benzetme yoluyla somut göstergelerle aktarıldığı, az sözle çok şey ifade etmenin aracı olan dil birimleri şeklinde genelleşen değerlendirmelerden söz edilebilir.

Söz varlığı içinde kalıp sözlerle birlikte deyimler, oluşum süreçlerinin hem ait olduğu kültürün hayat tecrübesini, hem hayata bakış açısını, olayları kavrayıp değerlendirmesini hem de ifade yolu üretmedeki yeterliğini göstermesi bakımından incelenmeye müsait ve ilgi çekici dil birimleridir. Bu bağlamda ölçünlü dilde konu ve kapsam çeşitliliğinin ağızlardaki yansıması ayrı bir öneme sahiptir.

Türkiye Türkçesi ağızlarının kapsamlı bir çıktısı olan Derleme Sözlüğü, kelime mevcudiyetinin yanı sıra deyim yönünden de geniş bir veri sunmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler, Türk Dil Kurumu yayını Derleme Sözlüğü'nün taranmasıyla elde edilmiştir. Çalışma kapsamında deyim ne'liği konusunda üzerinde durulan ve genel kabul gören özellikler temelindeki yapılar deyim olarak seçilmiş ve tematik olarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye Türkçesi ağızlarına ait deyimler 10 ana başlık altında 172 alt başlıktan oluşan bir sınıflandırma ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sınıflandırma içerisinde 172 alt başlığın bazılarında yine kendi temine uygun iç başlıklar bulunmaktadır. Ayrıca elde edilen veriler eş anlamlılık ve çok anlamlılık yönünden de ele alınmıştır.

Derleme Sözlüğü'nde deyim olarak belirlenen 5163 verinin -varyantlarla birlikte- tematik sınıflandırma niceliği şöyledir: Vücut ve Duyular: 692, Duygu, his: 664, Mekân: 9, Ölçü ve Şekil: 47, Ziraat: 354, Doğa Olayları: 79, Davranış ve Tutum: 2804, Toplum Kuralları ve Değerler: 246, Meslekler ve Mesleklerle İlgili Araçlar: 104 ve son olarak Eğlence ve Spor'da 164 deyim bulunmaktadır. Bunlardan Davranış ve Tutum başlığının bilişsel tutum başlığı altında 651, davranışsal tutumda 1953 ve duygusal tutumda 190 deyim yer almaktadır.

Çalışmanın tematik sınıflandırmasının ilk bölümünü toplam 692 deyim yer aldığı “Vücut ve Duyular” başlığı oluşturmuştur. Vücut bulma sürecinin başlangıcı olan “Doğum” başlığı altındaki deyimler hamilelik (gümanlı olmak, ayağı ağır vb.) ve sonrasında yaşanan tecrübelerden (al basmak, sıcağa girmek vb.) oluşmakta ve Sözlük’te bu başlık altında 22 deyim yer almaktadır.

Doğumla birlikte insan yaşamı, “*Yaşam Dönemleri*” başlığında çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık şeklinde alt temalarıyla sınıflandırılmıştır. Bu başlıklar altına, insanın fiziksel gelişimiyle ilişkili deyimlerin yanı sıra o dönemlere özgü hareketleri ifade eden deyimler de dahil edilmiştir. Örneğin, çocukluk temi, çocuk diline mahsus kullanımları (abba gitmek, cıs olmak vb.), davranışları (eşiyreliğe kaçmak vb.), alışkanlıkları ve ebeveyn tutumları (elbeşik gülbeşik, sulumeme vermek vb.) gibi unsurları da içermektedir. Buradaki dil kullanımı aynı zamanda ileride bahsi geçecek olan Davranış ve Tutum başlığının davranışsal tutum kısmına da uyabilir ancak tekrardan kaçınmak amacıyla örnekler, çocukluk temi altında verilmiştir. Ayrıca, çocukluk dönemine özgü olan bu unsurlar, başlık sayısını artırmamak adına tek bir başlıkta toplanmıştır. Bu başlık altında ise 86 deyim bulunmaktadır.

Çocukluk kısmının ardından, insanın fiziksel gelişiminde bir sonraki evre olan *gençlik*, ergenlik dönemine dair tecrübeleri yansıtmaktadır. Bu başlık altında, *bulûğa ermek* olarak nitelendirilen 12 deyim (başa erişmek, dili burnuna değmek, özünü bilmek vb.) yer almaktadır. Gençlik, bedensel ve duygusal değişimlerin en yoğun yaşandığı bir evredir ve deyimler, bu döneme özgü deneyimleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Gençlikten yaşlılığa geçiş evresi olan *yetişkinlik* dönemi, kişinin artık olgunlaşma evresini teşkil etmektedir. Bu dönemle ilişkili olduğu düşünülen 2 deyim (aradan çıkmak, görücü başmak vb.) tespit edilmiştir. Deyimler, bu sürece ilişkin deneyimleri ve duyguları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. *Yaşlılık* alt teminde ise ihtiyarlık ve buna bağlı gelişen durumları ifade etmek adına kullanılan 13 deyim yer almaktadır. Yaşlılık dönemi, fiziksel güçlerin azaldığı ve değiştiği (kart tıraş, özü geçmek, tırışa dönmek vb.) evredir.

İnsan hayatının, doğum kadar olağan ve önemli bir diğer evresi olan ölüm, dilde de yansımaları bulmuş ve birçok deyimle ifade edilmiştir. Ölüm ve ölümün getirdiği deneyimler, Vücut ve Duyular başlığının ikinci alt başlığı olan *Ölüm* temi altında değerlendirilmiştir. Bu başlık altında, ağızlarda “ölmek” anlamını karşılayan (don değişmek, gercek bulmak, ölü ölmek vb.), ölümün öncesinde ve sonrasında, defin sürecinde yaşanan tecrübeleri yansıtan (alt üst parası, ağız dadı, gorluh kefinnih vb.) 47 deyim olduğu tespit edilmiştir. Ölümün getirdiği üzüntüyü ve yas sürecini ifade etmek için kullanılan deyimler ise alt tem olarak belirlenen *yas* başlığı altında verilmiştir. Bu bağlamda yas tutma, baş sağlığı dileme veya cenaze sonrası yapılan uygulamalar gibi ölümün etkilerini dile getiren (ağıt yakmak, yas vermek, kıta gitmek vb.) 15 deyim tespit edilmiştir.

Vücut ve Duyular başlığının üçüncü alt başlığı, insanın fizyolojik özelliklerinden hareketle oluşturulan *Beden* başlığıdır. Bu başlık altında, insanın dış görünüşünü tasvir etme amacıyla

söylenmiş 11 deyim (el döymek, lokma göz, et et üstüne goymamak vb.) yer almaktadır. Ayrıca mecaz kullanım olarak en çok başvurulan organ adlarından oluşan deyimler de bu başlık altında sınıflandırılmıştır. Duyma (2), görme (8), koku (2) ve tatma (4) temleri altında toplam 16 deyim (ban vermek, göz ilmek, ilim ilim ilindirmek, damak değiştirmek vb.) olduğu tespit edilmiştir. Bedenle ilişkili olarak cinsiyet bağlamında oluşan deyimler de bu başlık altında değerlendirilmiş olup erkeklik (3), kadınlık (3) ve cinsellik (13) başlıkları altında toplam 19 deyim (çorba çöpleyen, üstü kirlenmek, uçkur çözmek vb.) bulunmaktadır.

Beden başlığı altında bedenin hem fiziksel durumunu hem de gelişimini ortaya koyan kullanımları bir arada göstermek adına *Bedensel Gelişim* alt temi altında durum ve ihtiyaç başlıkları açılmıştır. *Durum* başlığı altında, bedenin genel durumunu ifade eden 4 (poğul olmak, mastır olmak vb.), fizyolojik durumunu belirten güç (23), güçsüzlük / zayıflık (63) ve yorgunluk (36) temalarına uygun 126 deyim (dişi kesmek, salıma gelmek, köfte kesilmek, eriyip akmak, et kesmek, keliği çıkmak vb.) bulunmaktadır. Bedenin fizyolojik ihtiyacına yönelik ortaya konulmuş olan boşaltım (16), uyku / uyanıklık (21), yemek / içmek (20) ve giyecek (5) başlıkları altında toplam 62 deyim (dışa gitmek, canı geçmek, gıdığı gızmak, delip takmak vb.) de bu bölümde yer almaktadır. Nihayetinde *Bedensel Gelişim* başlığında insanın bedeniyle ilişkilendirilen ve bedenin fiziksel durumu ve gelişimi hakkında bilgi veren toplam 188 deyim olduğu saptanmıştır.

Vücut ve Duyular başlığının dördüncü alt tema başlığı, insanın vücut gelişimi için ihtiyaç duyulan beslenmeye yönelik deyimleri içermektedir. *Beslenme* başlığı altında 11 deyim (yağ bağlamak, içe ilmek vb.) yer almaktadır. Aynı şekilde, beslenme için gerekli olan besinler üzerinden oluşturulan 23 deyim (aş çalmak, ekmek yamamak vb.) ise *yemek pişirme* başlığı altında verilmiştir. Söz konusu başlık altındaki 34 deyim, toplumun beslenme alışkanlıklarını ve mutfak kültürünü yansıtmaktadır.

Vücut ve Duyular başlığının son alt teması *sağlık* konulu deyimleri (kehlesi kanlanmak, top gibi olmak vb.) içermektedir. Bu başlık altında insanın fiziksel ve ruhsal problemlerine ve bunların tedavilerine dair tecrübelerden hareketle ortaya konulan deyimlerin yer aldığı *hastalık* teması bulunmaktadır. Bedensel hastalıkları ifade etmek için oluşturulan (ağrı tutmak, ciğer ağızdan gelmek vb.) *Maddi Hastalık* başlığında 188, ruhsal hastalıkları ifade etmek için oluşturulan *Manevi Hastalık* başlığının *cinnet*, *delilik* ve *psikolojik hastalıklar* temi altında ise 13 deyim (elini altına salmak, okkası camdan vb.) yer almaktadır. Hastalık başlığında aynı zamanda tedavi yöntemlerine dair *tedavi*, *bakım*, *terapi* başlığı altında 18 deyim (ağısını almak, aşağıdan götürülmek vb.) bulunmaktadır. Bu başlıkta ayrıca halk hekimliğine dayalı uygulamaları ifade etmek için kullanılan deyimlere de rastlanılmaktadır. Örneğin, “bezeme yapmak, dalak kestirmek, dileceğini kaldırmak, şerbete yatmak” gibi deyimler, geleneksel tıbbi uygulamalara dair toplumsal tecrübeleri yansıtmaktadır. Hastalık başlığı altındaki deyimler, sağlık ve hastalıkla ilgili deneyimleri, tıbbi yaklaşımları da görme imkânı sunmaktadır. Bu kısımda toplam 222 deyim yer almaktadır.

Sınıflandırma içerisinde ikinci başlıkta *Duygu, his* teması olup, 24 alt tema içermektedir. *Arzu* temi altında, insanların bir şeye karşı duyduğu istek, heves ya da imrenme gibi duyguları ifade eden toplamda 42 deyim (aşkı domalmak, damağı şakıramak vb.) bulunurken 3 deyimle (şenge bakmak, zehirden şifa ummak, kenaz etmek vb.) temsil edilen *beklenti* temi altında ise kişinin bir olay ya da durum karşısında gerçekleşmesini arzu ettiği şeyler anlatılmaktadır. *Can sıkıntısı* temi altında, kişilerin iç dünyalarında yaşadığı bunalım, sıkıntı gibi durumları anlatan 52 deyim (dancuhup durmah, beynine girmek vb.) vardır. *Endişe* temi altında kaygı, tedirginlik, tasalanma gibi durumları ifade eden (alttan su çıkmak, kırfacan kesilmek vb.) 14; *hayal* temi altında düşlenen veya gerçekleşmediğinde hüznü veren duyguları ifade eden 6 deyim (başta gavak yilleri esmek, kazınıp kalmak vb.) bulunmaktadır. *Heyecan* temi altında, kişilerin birdenbire ya da beklenmedik anlarda gerçekleşen olay veya durumlar karşısında duyduğu telaş, coşku, sevinç gibi duyguları ifade etmek için kullanılan (dikeden atmak, yüreği fenikmek vb.) 22; *hoşlanma / beğenme* temi altında iyi veya güzel olanı ifade etmek için yararlanılan (betine gitmek, gülüdeğini çalmak vb.) 32, *hoşnutsuzluk* temi altında, usanç, bıkkınlık, bezginlik gibi beğenmeme durumlarını ifade etmek için kullanılan 55 deyim (munzur asmak, zifiri bulanmak vb.) yer almaktadır. *Hüzün / üzüntü / keder* temi altında (yüreği dağlı, barına daş basmak vb.) 80, *kıskançlık* temi altında (gözü bar götürmemek, gannı almamak vb.) 17 deyim tespit edilmiştir.

Kibirlilik temi altında, kişinin benlik duygularını açığa çıkardığı durumları ifade etmede kullanılan 42 deyim (ağalık taslamak, zahma sıyırtmak vb.) vardır. *Korku* temi altında dehşete kapılma, korku anında yapılan bir refleks veya hareketi anlatmak için oluşturulmuş (cayırtı vermek, ödünü almak vb.) 69; *mahcupluk* temi altında utanılacak durumlar karşısında duyulan his ve bu hissin bedendeki somut belirtilerini (yanakların kızarması, yüzünün renginin atması, çekingenlik dolayısıyla konuşurken kekeleme gibi) anlatmak için kullanılan 56 deyim (dalağı eğrilmek, hecil düşmek vb.) bulunmaktadır. Bir iyiliğe, karşı duyulan *minnettarlık* duygusu 3 (yüz tutamağı, yüz tutruğu / yüz tuturuğu 1); *nefret / düşmanlık* duygusu (alıp veremediği olmak, kitret gütmek vb.) 17; istenmeyen durumları yaşamanın verdiği kızgınlığa bağlı gerçekleşen *öfke* duygusunu ifade eden (cıdırına basmak, zifiri azmak vb.) 9; *önsezi* temi altında, yaşanacak olan olay veya durumları önceden hissetme, sezinleme ya da farkına varma gibi durumları aktarmada kullanılan (başta düşmek, uğruna gitmek vb.) 9; *pişmanlık* temi altında vicdan azabı, hak edilmeyen bir durum karşısında hissedilen duygu durumunu ifade etmek için kullanılan 4 (çiğere batmak, yüreğine sağmak vb.); *sevgi* temi altında, kişilerin başkalarına duyduğu yakınlık, özlem gibi duyguları aktarmak için kullanılan 25 deyim (tansık kalmak, ivirdine sokmak vb.) tespit edilmiştir.

Şaşkınlık temi altında beklenmedik bir olay ya da durum karşısında şaşırma, afallama veya bunlar karşısında takınılan tavır (zıngadan kalmak, eli ayağı şaşırmaq) 62; *şefkat / merhamet* gibi başka birisinin yaşadığı olumsuz duygular karşısında duyulan acıma, merhamet gibi duygular (bağrı yufka, özü baymak vb.) 16; *talih / talihsizlik* alinyazısı gibi durumlar 16 deyim (aşığı alçı oturmah, uğru açılmak vb.) ile ifade edilmektedir. *Umut / umutsuzluk* temi altında bir olay ya da durum

sonucunda beklentiye kapılma, umut bağlama ya da tam tersi gibi durumları aktarmak için kullanılan 11 (eline yıkamak, yemceyh töyhme vb.) ve *vefa* temi altında da bir kimseyi anmak, hatırlamak anlamında kullanılan 1 deyim (esine tüşürmek) bulunmaktadır. Söz konusu sınıflandırmada her bir alt başlık içerisinde yer alan deyimler, duyguların insan davranışları ve psikolojisi üzerindeki etkisini anlamak adına bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda *Duygu, his* başlığı altında insan psikolojisinin farklı yönlerini ele alan toplam 664 deyim olduğu görülmüştür.

Mekân başlığı altında kişilerin bulundukları ya da barınacakları herhangi bir yeri tasvir etmek amacıyla kullanılan 8 deyim (tünek dutmak, açık gapı vb.) yer almaktadır. Mekâna dair yer yön bilgisini aktarmak için oluşturulmuş *yönler* alt teminde ise 1 deyim (burun başı) mevcuttur.

Ölçü ve Şekil başlığı altında yer alan *ölçü* alt temi altında toplamda 8 deyim (adıma vurmak, heltek gelmek vb.) bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ölçü ile ilişkili olarak *miktar* alt temi altında 31 (alımını almak, kakıla galmak vb.); *denklik, eşitlik* alt temi altında 8 deyim (baş başa gelmek, karık gelmek vb.) tespit edilmiştir. Dolayısıyla, bu başlık altında toplamda 47 deyim mevcuttur.

Hayvanlar ve bitkilerle ilgili deyimlerin verildiği *Ziraat* başlığının ilk alt temi *hayvancılık*'tır ve burada *hayvanlar* ve *hayvancılık işleri* olmak üzere iki iç başlık bulunmaktadır. *Hayvanlar* başlığı altında, hayvanların hareketleri, beslenme şekilleri, hastalıkları gibi durumlara ilişkin (ağzı boşa seğırtmek, bilek boşandırma vb.) 133; *hayvancılık işleri* başlığı altında ise hayvan yetiştirme, besleme, ticaretini yapma gibi durumlarla ilgili toplam 26 deyim (koşana vurmak, örüme kalkmak vb.) yer almaktadır. *Ziraat* başlığının ikinci alt temi, *tarım* başlığında tarla işleri ile ilgili deyimler içermektedir. Ekicilik, budama, tarla sürme, ekin biçme gibi tarla işlerini kapsayan toplam 117 deyim (ala bastırmak, bayrak dikmek vb.) *tarla işleri* alt başlığı altında verilmiştir. Ayrıca, tarlada yetişen ürünlerin olgunlaşma evreleri, başak verme gibi durumlarını belirten 78 deyim (alaca düşmek, başak çekmek vb.) de *ürünler* başlığı altında yer almaktadır. Ziraat ile ilgili toplam 354 deyim vardır.

Doğa Olayları başlığı, insanların iklim ve zamanla ilgili deneyimlerini gösteren deyimler içermektedir. Mevsimler ve hava durumlarıyla ilgili olarak kullanılan 33 deyim (direk dikilmek, eşek öldüren güneş vb.) *mevsim* başlığı altında, zaman döngülerine dair 45 deyim (gün gedikten inmek, şavak sökmek vb.) ise *zaman* başlığı altında verilmiştir. Doğa Olayları başlığı altında 'toprak kayması' anlamına gelen *hez olmak* deyimini ile toplam 79 deyim yer aldığı bu başlık, bireylerin çevresel koşullara ve zamanın akışına karşı geliştirdiği örnekleri içermektedir.

Davranış ve Tutum en çok veriye sahip tema başlığıdır. Bu durumun sebebi ise daha çok davranış ve buna bağlı olarak gerçekleşen tutumlar etrafında tecrübeyle sabit deyimlerin bu başlık altında ortaya konulmasıdır. *Davranış ve Tutum* başlığında *Bilişsel Tutum, Davranışsal Tutum* ve *Duygusal Tutum* alt başlıkları yer almaktadır. İnsanların belirli bir konu üzerine düşünce ve inançlarını ortaya koymada kullandığı yaklaşım olan bilişsel tutumla ilgili 32 alt başlık [açık sözlülük

(2), ahlak (66), akıl / akıllılık (72), akılsızlık (16), alışkanlık (12), arkadaşlık / dostluk (18), ayrımcılık / ayırım (9), bahane üretme (7), başarı (11), başarısızlık (4), bencillik (7), cehalet / bilgisizlik (5), din (35), İnanış (43), erdemlilik (30), erdemsizlik (77), inatçılık (31), isteksizlik (13), itaatsizlik (4), kaprislilik (7), karşılaştırma (12), kuşku / şüphe / kararsızlık (19), misafirperverlik (11), muhalefet (27), olgunluk (7), rastlantı (11), rıza gösterme (12), saflık (3), tecrübe (8), unutkanlık (2), uygunluk / denklik (54), vazgeçme / vazgeçirme (18)] bulunmaktadır. Bilişsel tutum altında yer alan deyimler (akıl teknesine irmek / ermek, cızık tutmak, akıl ermezlik vb.) insanların bir olay, durum ya da nesne karşısındaki kararlarını, yaklaşımlarını içermektedir. Bu bağlamda oluşmuş toplam 651 deyim tespit edilmiştir.

Davranışsal Tutum başlığı altında yer alan deyimler, bireylerin belirli olaylar ve durumlar karşısındaki davranışlarını olduğu gibi dilin günlük yaşamda nasıl kullanıldığını da yansıtmaktadır. Davranışsal tutumu oluşturan deyimler, 42 alt başlık altında toplamda 1963 deyim içermektedir. Her bir alt başlık [abartıllık (37), acelecilik (37), alaycılık (34), aldaticılık (36), aldırma (65), anlaşma (24), aşışılama / küçümseme (12), avarelik / başboşluk (31), bağışlayıcılık (1), barışçılık (7), cömertlik (4), dedikodu (56), dikkat / ilgi / özen (66), dil kullanımı (199), durumu değışmek (305), düzenbazlık / hilecilik / fesatlık (134), gayret / çaba (32), giz / gizem (30), gönül alma / telafı etme (2), hareket / hareketsizlik (385), hoşgörü (4), kabalık (16), kanun / düzen / tanımazlık (21), kavgacılık (108), kirlilik (12), korumacılık (18), meydan okuma (5), nezaketsizlik (26), otoriterlik (2), önleme / engel olma (31), rahatlık (11), savurganlık (17), saygı gösterme (11), saygısızlık (9), sorumsuzluk (23), süreç (28), tehlikelilik (4), temizlik / düzen (27), yağcılık (13), yetenek / beceri (7), yeteneksizlik / beceriksizlik (7), zorluk / sıkıntı (65)], bireylerin farklı olay ve durumlar karşısındaki davranışlarını ortaya koymaktadır.

Duygusal tutum, bireylerin çeşitli durum ve olaylar karşısındaki duygusal tepkilerini ve bu tepkilerin davranışlara yansıyan etkilerini içermektedir. Bu ifadeler, insanların duygusal reaksiyonlarını ve iç dünyalarını dışa vuruşunu yansıtır. Örneğin, bir kişiye karşı beslenen küskünlük veya kırgınlık duygusunun “ağrınıp incinmek, kasarı kırılmak”; benzer şekilde, yoğun bir kızgınlık veya sinirlilik durumunun kişinin yüz ifadesi ve beden diliyle aktaran “dike bakmak, kara kara bakmak, mosdadıp galmak” gibi deyimlerle ifade edildiği görülür. Bu çerçevede duygusal tutumların sınıflandırıldığı 9 alt başlık [cesaret (18), dargınlık (37), gurur (12), kızgınlık / sinirlilik (70), merak (4), neşe (24), rahatlık (5), sabır (11), sakinlik (9)] toplam 190 deyim içermektedir.

Toplum Kuralları ve Değerler başlığı toplumun temel sosyal birimi olan aile ve bu birim etrafında şekillenen *evlilik*, *boşanma*, *gelenekler* ve *görenekler* gibi konuları içeren birçok deyim barındırır. Ayrıca *suç ve ceza*, *yardımlaşma*, *zenginlik* ve *yoksulluk* temalarını yansıtan deyimler de bu başlık altında yer alır. Toplumun sosyal yapısı ve değerleri, bu deyimler aracılığıyla dil üzerinden ifade edilir. Özellikle *aile* alt başlığı altında yer alan deyimler (ev bucak olmak, göbeği beraber vb.), aileyi ve aile içindeki ilişkileri yansıtır. *Evlilik* alt başlığında yer alan deyimler, nişanlanma, evlenme

ya da evlen(e)meme gibi durumları (askıya çıkmak, başı boş, hırsız almaz, nikah kestirmek vb.); *âdetler* başlığı ise evlilik aşamalarında yapılan uygulama, gelenek ve görenek gibi kültürel öğeleri belirtmektedir (ağırlık bitirmek, baş bağlamak, musat yapmak vb.). *Yardım* alt başlığı altındaki deyimler, insanların birbirlerine destek olma ve dayanışma anlayışını (at bağışlamak, eğneline dönmek, yüze peçe yapmak vb.), *yoksulluk*, ekonomik ve sosyal zorlukları ve yoksullukla mücadeleyi (ayağının çorabı olmamak, dengi dayanmak vb.), *zenginlik* ise maddi refahı ve toplumsal statüyü (ibiği kızarmak, eli ağzına uygun vb.) yansıtmaktadır. *Suç ve ceza* alt başlığı altındaki deyimler ise toplumsal düzenin korunması ve adaletin sağlanması konularına ilişkin yaklaşımları (deliğe dıkmak, dorum sahibi olmak vb.) ifade etmektedir. Bu deyimler, suçun sosyal ve bireysel sonuçlarını, adaletin toplum içindeki rolünü ve hukuki düzenlemelerin önemini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda *Toplum Kuralları ve Değerler* kısmında [aile (12), evlilik (46), âdetler (94), boşanma / dulluk (3), suç ve ceza (18), yardım (33), yoksulluk (27), zenginlik (13)] toplam 246 deyim bulunmaktadır.

Meslekler ve Mesleklerle İlgili Araçlar (17) başlığı altında iki alt başlık [ticaret (82) ve el sanatları (5)] toplamda 104 deyim içermektedir. *Ticaret* alt başlığı, ekonomik faaliyetleri ve ticaretin toplumsal önemini yansıtan deyimleri (adını gomat, bacak parası vb.) kapsamaktadır. *El sanatları* alt başlığındaki deyimler, bireylerin el becerilerini ve sanatsal yeteneklerini (gerim tutmak, tırnak çekmek vb.) ortaya koymaktadır.

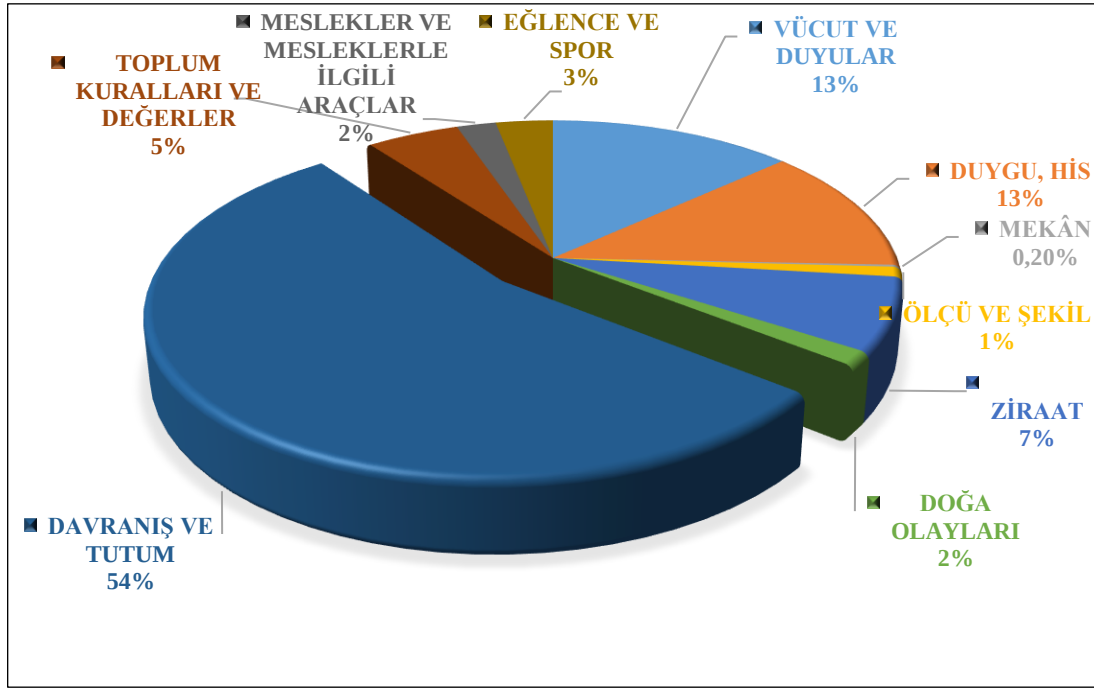
Eğlence ve Spor başlığı altındaki deyimlerin eğlence başlığı altında (28) bireylerin oyun (69), halk oyunları ve müzik (21) gibi eğlence biçimlerine dair deneyimlerini kalıp ifadeler aracılığıyla yansıttığı deyimler (iş geçmek, toraman çıkarmak vb.) yer almaktadır. *Kumar* (28) alt başlığı altında yer alan deyimler (cılığını yazmak, uğuru dutmak vb.), risk ve şansa dayalı oyunlar üzerinden eğlencenin ve risk almanın toplum içerisindeki yerini ifade ederken *Spor Dalları* (7) alt başlığı altında yer alan *güreş* (11) ile toplam 164 deyim, eğlence ve spor kültürüne yaklaşımı yansıtmaktadır.

Tematik sınıflandırmanın gösterdiği çeşitlilik, somut ve soyut kavram dünyasındaki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır. Deyimlerin farklı anlamları ve kullanım alanları, dilin derinliklerindeki kültürel birikimi ve dilbilimsel esnekliği yansıtmaktadır.

Derleme Sözlüğü'nde 10 ana başlık altında yer alan 172 alt başlıktan oluşan 5163 deyim tematik sınıflandırmasının %54'lük kısmını 2804 deyim ile Davranış ve Tutum başlığı oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla %13'lük kısmını 692 deyim ile Vücut ve Duyular yine %13'lük bir kısmını 664 deyim ile Duygu, his, %7'lik kısmını 354 deyim ile Ziraat, %5'lik kısmını 246 deyim ile Toplum Kuralları ve Değerler, %3'lük kısmını 164 deyim ile Eğlence ve Spor aynı şekilde %2'lik kısmını 104 deyim ile Meslekler ve Mesleklerle İlgili Araçlar, %1'lik kısmını 79 deyim ile Doğa Olayları, diğer %1'lik kısmını 47 deyim ile Ölçü ve Şekil oluşturmaktadır. Sınıflandırmanın en küçük

kısmı olan %0,20'lik kısmını ise 9 deyim ile Mekân başlığı tamamlamaktadır. İlgili sınıflandırmaya ait grafik aşağıda sunulmaktadır (Grafik 1).

Grafik 1: Türkiye Türkçesi Ağızlarına Ait Deyimlerin Tematik Dağılımı

Türkçe kelimelerdeki çok anlamlılık etkisiyle tematik sınıflandırmada bir deyim yalnız bir temada, bir alt başlıkta yer alması mümkün olmamaktadır. Bu, sınıflandırma sırasında karşılaşılan önemli zorluklardan biri olmuştur. Bu durumda deyim anlamına en yakın tema başlığı seçilmeye çalışılmıştır.

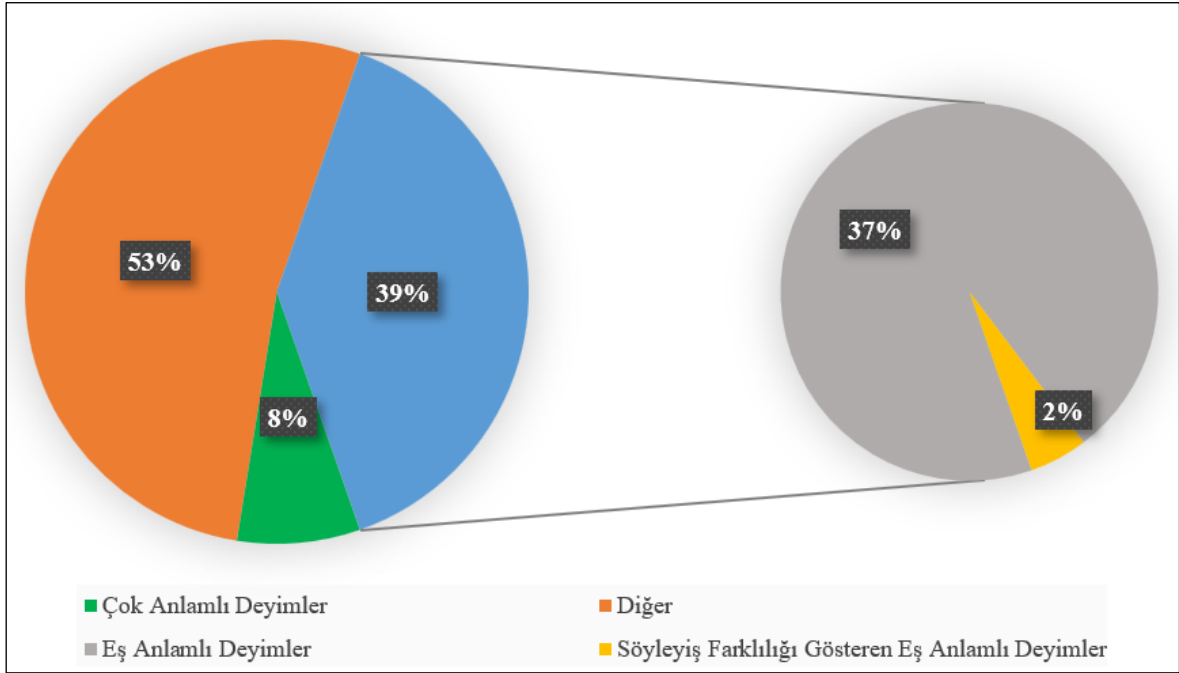
Deyimlerin kullanılışı bakımından eş ve çok anlamlı örneklerin olduğu görülmüş, bu bakımdan da deyimler gruplandırılmıştır. Bir kelimenin veya ifadenin benzer veya yakın anlamlı başka bir kelime ya da ifadeyle karşılanabilmesi durumu olan eş anlamlılık açısından çalışmada 2138 deyim olduğu saptanmıştır. Burada işaretlenen deyimlerin her zaman ve her durumda tam anlamıyla birbirinin aynı anlamı karşılamadıkları da ifade edilmelidir. Eş anlamlılık, kullanıldığı bağlam ve anlama bağlı olarak değişebilmektedir. Bu durumlarda yakın anlamlılık göz önüne alınarak gruplandırma yapılmıştır. Ayrıca Derleme Sözlüğü'nde geçen maddeler içerisinde birebir aynı anlama gelen kullanımlar köşeli parantez ile Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu maddeler ise Excel dosyası üzerinde "Varyantı" başlığı altında geçtiği il/ilçe/köy/mahalle bilgisiyle yer almaktadır. Bu özellikte toplam 619 madde tespit edilmiş ve eş anlamlılar listesine dahil edilmiştir. İlaveten eş anlamlı deyimler içerisinde söyleyiş farklılıklardan doğan 112 deyim olduğu saptanmıştır. Bu tür yapılar çalışma içerisinde ayrıca tablo (Tablo 1) ile gösterilmiştir. Sözlük'te ayrı madde başı olarak verilen bu yapılar tematik sınıflandırma kısmında parantez içerisinde gösterilmiştir: bılı etmek (pılı etmek);

çıtıl çıkarmak (çitil çıkarmak / çitir çıkarmak); day durmak (tay durmak); garan komak (garan koymak) gibi. Söz konusu örnekler, eş ve yakın anlamlı olmak temelinde gruba alınmış, söyleyiş farklılıkları göz ardı edilmiştir. İlâveten Sözlük içerisinde varyantı olarak gösterilen kullanımlar arasında da söyleyiş farklılığı gösteren 40 deyim mevcuttur (özü döğmemek / özü dövmemek / özü döymemek; pesenk etmek / pesent etmek; yürek yavıncımak / yürek yavuncumak vb.).

Bir kelimenin birden çok anlamı karşılaması durumunda çok anlamlılık ortaya çıkmaktadır. Alanyazınında çok anlamlılık konusu kavram ve kelimeler üzerinden sıklıkla ele alınmıştır. Derleme Sözlüğü temelinde Türkiye Türkçesi ağızlarından tespit edilen deyimlerin çok anlamlılığına da yer verilen bu çalışmada deyimlerin anlamları arasındaki benzerlikten hareket edilmiştir. Sözlük'ten tespit edilen 5163 deyim içerisinde 453 deyim çok anlamlı olduğu ve bu deyimler arasında en az 2, en çok 10 anlamı karşılayan örnekler saptanmıştır. Çok anlamlı deyimler, Sözlük içerisinde anlamlar arasındaki ilişkiye göre farklı gösterimle karşılanmıştır. Bu doğrultuda anlamlar arasında ilişki yönünden benzerlik olanlar Arap rakamları (1, 2, 3...) ile benzerlik olmayanlar Romen rakamları (I, II, III...) ile gösterilmiştir. Sözlük'te bazı deyimlerin hem eş anlamlıya sahip olması hem çok anlamlı özelliği göstermesi bakımından dikkat çekici oldukları görülmüştür (al basma, üstüne gelmek, yağı yarılmak vb.).

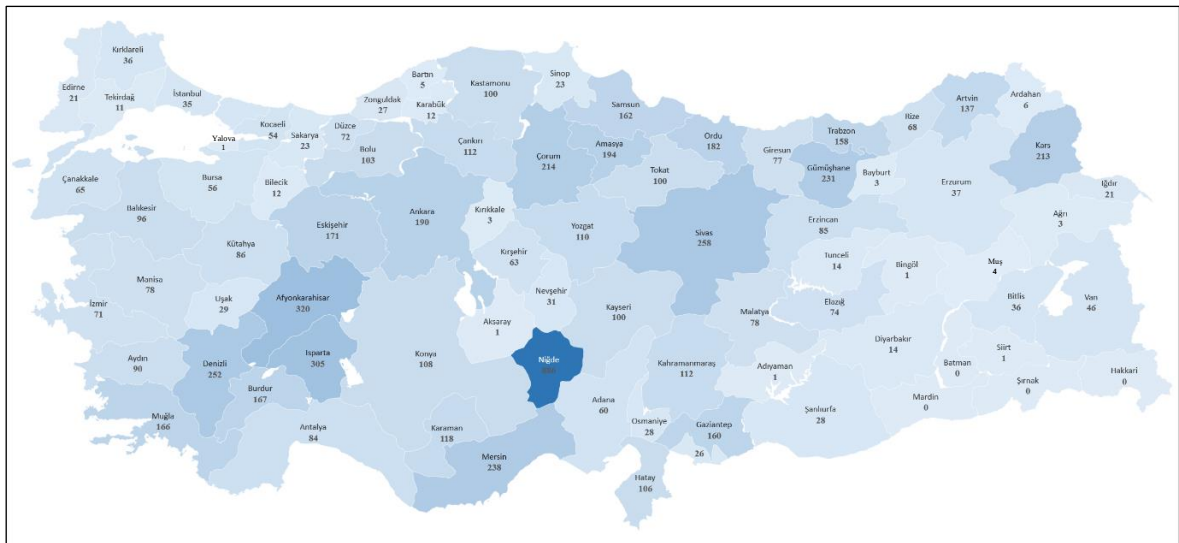
Derleme Sözlüğü'nde yapılan tarama sonucunda tespit edilen 5163 deyim %8'lik kısmını 453 deyim ile çok anlamlı deyimler, %39'luk kısmını 2138 deyim ile eş anlamlı deyimler oluşturmaktadır. Eş anlamlı deyimlerin %2'lik kısmı ise 112 deyim ile söyleyiş farklılığı gösteren deyimlerden oluşmaktadır. Bunların dışındaki %53'lük *diğer* kısım ise tek anlamı gösterilen (çok anlamlı olup her anlamı farklı temalara dâhil edilen) deyimler ile herhangi bir eş anlamı bulunmayan 3025 deyimden oluşmaktadır. İlgili gruplandırmaya ait grafik aşağıdaki gibidir (Grafik 2).

Grafik 2: Türkiye Türkçesi Ağzlarında Çok Anlamlı, Eş Anlamlı ve Söyleyiş Farklılığı Gösteren Eş Anlamlı Deyimlerin Dağılımı

Derleme Sözlüğü'nde en çok deyim bulunan il Niğde'dir. Niğde'den derlenen maddeler içerisinde 886'sının deyim olduğu saptanmıştır. Derleme faaliyeti sırasında veri temini yapılamayan iller (Batman, Hakkâri, Mardin, Şırnak) olduğu da ayrıca tespit edilmiştir. İllere göre deyim sayılarının dağılımı (varyantlarda geçen yer bilgileri de dâhil olmak üzere), Türkiye haritası üzerinde gösterilmiştir (Harita 33).

Harita 33: Türkiye Türkçesi Ağzlarına Ait Deyimlerin İllere Göre Dağılımı

Bu çalışmanın hedeflerinden biri, Derleme Sözlüğü'ndeki deyim söz varlığının haritalanmasını sağlamak üzere veri oluşturmak idi. Çalışmanın verileri doğrultusunda deyimleri coğrafi olarak harita üzerinde görebilmek, eş anlamlı ve çok anlamlı olarak karşılaştırma yapabilmek ve deyimlerin geçtikleri güncel yer bilgisine göre kültürel ortaklık ve benzerliklerin dağılımını saptamak mümkün olabilir düşüncesinden hareket edilmiştir. Deyimler çerçevesinde sunulan haritalar doğrultusunda dildeki varyantlaşmaların bölgelere göre durumunu, sözlüksel özelliklerinin dağılımını ve Türkiye Türkçesi ağızları arasındaki farklılıkları da görme imkânı içermesi istenmiştir. Uygulama için www.deyimatlasi.com adıyla alınan domain üzerinden denemeler yapılmış, nihayet deyimatlasi.ktu.edu.tr adresine yükleme yapılarak sistem geçici olarak kullanılır hâle getirilmiştir. Sistemin geniş kitlelerin erişimine açılması için sürekli kullanımda olacak bir sanal makine temini ve gerekli izinlerin alınması süreci tamamlanamamıştır. Sanal makine temini, son kontroller ve TDK ile bilgi paylaşımı sonrasında tamamının erişime açık hâle getirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca henüz Derleme Sözlüğü'ne dâhil edilmemiş, sözlüğe katkı olarak hazırlanan çalışmalardaki deyimlerin de sisteme girişi mümkün olabilecektir. Bu tür çalışmalar kontrol edildikten sonra Sözlük'te olmayan ya da olup da yer bilgisi eksik olan veriler de sisteme yüklenebilecektir.

Tez çalışmasında yer alan tematik sınıflandırma toplam 10 ana başlık altında 172 alt başlık ve bunların bazılarının altında açılmış iç başlıklardan oluşmaktadır. Toplamda 172 alt başlıkta yer alan deyimler, toplumun kültürel değerleri ve yaşam tecrübeleriyle kalıp ifadelerin nasıl bütünleştiğini görme imkânı sunmaktadır. Derleme Sözlüğü'nden alınan, tematik sınıflandırmaya tabi tutulan, eş anlamlı ve çok anlamlı örnekleri belirlenen ve dijital ortamda erişim olanağı oluşturulan 5163 deyim, Türk insanının deneyimlerinin çeşitliliği, evreni algılayışını göstermesi ve konuşma dilinin zenginliği bakımından manidardır. Ayrıca, deyimlerin çok anlamlılığı ve eş anlamlılığı, dilin anlam inşasındaki karmaşıklığı ve ifade gücünü de yansıtmaktadır. Bu deyimlerin bugün aynı veya yeni anlamlar kazanarak kullanımda olup olmadığı, söylenişçe değişip değişmediği, ölçünlü dildeki akıbeti gibi karşılaştırma olanaklarının son yıllarda artan Derleme Sözlüğü'ne katkı amacı taşıyan yayınlardan ve yeni derleme faaliyetleri çerçevesinde takibi araştırmacıları beklemektedir. Çalışmanın ülkemizde ilk adımları atılan Dijital Beşeri / Sosyal Bilimler alanına katkı sunacak duruma gelmesi nihai beklenti olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Muhammet Fatih (2018), **Türkçe Korku Eylemlerinin Derlem Çıkışlı Sözcüksel Profilleri ve Türkçedeki Somatik Korku Deyimlerinin Metafor Profilleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adılov, Marlen (2018), **Kazakça Atasözü ve Deyimlerde Eskicil Unsurlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ağca, Mustafa (2020), “Deyimsel Sözcük Birlikteliklerinin Sınıflandırılması ve Bir Eşdizimlilik Kategorisi: Deyimsel Eşdizimlilik”, **Gazi Türkiyat**, (27), 161-177.
- Akalın, Şükrü Haluk (2008), “Türkiye Türkçesi Ağzıları Sözlüğü Sanal Ortamda”, **Türk Dili**, 95(676), 303-315.
- Akçataş, Ahmet ve Arı, Elif (2018), “Anlambiliminin Eş Anlamlılık Sorunu”, **Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 60-84.
- Akpınar, Meriç (2010), **Deyim ve Atasözlerinin Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi – Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aksan, Doğan (1974), “Eş Anlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eş Anlamlardan Yararlanma”, **Türkoloji Dergisi**, 6(1), 1-14.
- _____ (2000), **En Eski Türkçenin İzlerinde (Orhun ve Yenisey Yazıtları Üzerine Sözcükbilim, Anlambilim ve Biçembilim İncelemelerinin Aydınlatığı Gerçekler)**, Simurg Yayınları, İstanbul.
- _____ (2002), **Anadilimizin Söz Denzinde**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- _____ (2015), **Türkçenin Sözvarlığı**, Bilgi Yayınları, Ankara.
- _____ (2017), **Anlambilim**, 2. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım (1981), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü – I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım (1995), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü – II (Deyimler Sözlüğü)**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Aktaş, Tuğba (2013), **Tatar Türkçesindeki “Baş” ve “Baş”ta Bulunan Organ Adları ile Kurulmuş Deyimler ve Bu Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Şekilleriyle**

Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktay, Sonnur (2020), “Rus ve Türk Kültüründe Rakamlı Deyimler Üzerine Kültürdilbilimsel Bir İnceleme”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 8(25), 232-246.

Alagöz, Ebru (2011), **Eski Kıpçak Türkçesinde Hayvan Adları ve Kavram Alanı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alan, Sebahat (1996), **Türkçedeki Eş ve Yakın Anamlı Sözcüklere İlişkin Anlam Bilimsel Bir Değerlendirme - Eş ve Yakın Anamlı Sözcüklerin Öğretimine Yönelik Bir Gözlem (A-I Harfleri)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alkaya, Yeliz (2004), **Derleme Sözlüğü’ndeki Bitki Adları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alkayış, Muhammet Fatih (2013), “Adıyaman Yöresi Atasözleri ve Deyimlerinde Gelin-Kaynana İlişkisi ve Evlilik Konusu” **Turkish Studies**, 8(9), 579-594.

_____ (2019), “Adıyaman Ağzı Söz Varlığına İlaveler: Atasözleri ve Deyimler”, **Diyalektolog**, (22), 141-149.

Altunay, Nilay (2017), **Süheyl ü Nevbahar’ın Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altuntaş, Ali Fuat (2017), **Türkiye Türkçesinde Gibi Edatıyla Kurulan Kalıp Sözler Deyimler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arıca Akkök, Elif (2007), “Deyimlerin Anlambilimsel ve Bilişsel Özelliklerine Göre Tahmin Edilebilirliği, Yabancı Dilde Bir Uygulama”, **Dil Dergisi**, (138), 18-33.

Aslan, Samet (2019), **Derleme Sözlüğündeki Örtmece Kelimeler Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslankılıç, Özgür (2018), **Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde Geçen Küçük/Küçültme Anlamındaki Kelimeler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ata, Aysu (2000), Derleme Sözlüğü’nde Geçen En Eski Türkçe Kelimeler - I, **Türkoloji Dergisi**, 13(1), 67-97.

_____ (2001), Derleme Sözlüğü’nde Geçen En Eski Türkçe Kelimeler – II, **Uluslararası Türkistan Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı**, (Ed. Ali Abbas Çınar), Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 5-17.

- Avşar, Şükran (2003), **Derleme Sözlüğü'ne Göre Araç-Gereç İsimlerinin Yapıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayata, Oktay (2016), **Türkçe Deyimlerde Olumsuz Semantik Prozodi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayaz, Eyup Sertaç (2011), **Eş Anlamlılığın Bilimsel Temelleri ve Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki Eş Anlamlıların Karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, Nilüfer (2019), **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Deyim ve Atasözlerinin Bağlamdan Anlamaya Dönük Video Destekli Öğretimi: Bir Eylem Araştırması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi – Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydoğan, Damla ve Akyalçın, Necmi (2020), “Yusuf u Züleyhâ Mesnevisi'nin Kalıp Söz, Deyim, Atasözü, İkileme Bağlamında Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme”, **Homeros**, 3(1), 13-20.
- Aydoğmuş, Erdal (2011), “Türkiye Türkçesinde “At” Sözcüğüyle Kurulan Deyimler”, **IX. Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi: Çağdaş Türk Yazı Dillerinin Öğretimi Sempozyumu**, 12-14 Mayıs, Bişkek.
- _____ (2020), “Kırgız Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Deyimler (At ve İt Örneğinde)”, **Türkiyat Mecmuası**, 30(2), 355-374.
- Aygün, Mehmet (2003), “Türkçe ve Almancada “Göz”le İlgili Deyimlerin İncelenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13(1), 71-88.
- Bağırov, Nizami (2016), “Dədə Qorqud Dastanlarında Somatik Frazologizmlər”, **Dil Araştırmaları**, 10(19), 177-187.
- Bahadınlı, Yusuf Ziya (1971), **Türkçe Deyimler ve Kaynakları**, Hür Yayınevi, İstanbul.
- Ballı, Eda Elif (2019), **Devrek Yöresinden Derlenmiş Atasözleri ve Deyimlerin Tematik Açından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başar, A. Hande Nur (2019), **Bir Çok Anlamlılık Fenomeni Olarak Durumsallık**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başkan, Özcan (1970), “Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme”, **Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı**, 237-251.
- Bayar, Aytül (2018), “Rusça’da ve Türkçe’de “Дом” (Ev) Kelimesini İçeren Deyimlerin Anlambilim (Semantik) Açısından İncelenmesi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (57), 187-194.

- Baykan, Ayşegül (2017), **Türkiye Türkçesinde İsimler Üzerine Bir Çok Anlamlılık İncelemesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baysal, Fatma Betül (2019), **Kur'an'da Çok Anlamlılık ve Eş Anlamlılık**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Biçer, Ümmügülsüm (2021), **Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ölüm Kavram Alanına Ait Söz Varlığı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bilge, Uğur (2003), **Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki Benzer Deyimlerin Karşılıklı Görünümü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Biner, İsmet (2011), “Başkurt Halkının Aforizm (Veciz Söz) Edebiyatında ‘Dil’ Kelimesini İçeren Atasözü ve Deyimlerin Günlük Konuşmalarda Kullanım Alanları”, **IX. Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi: Çağdaş Türk Yazı Dillerinin Öğretimi Sempozyumu**, 12-14 Mayıs, Bişkek.
- Biratlı, İnci (2019), **Derleme Sözlüğü’ne Göre Görevli Kelimeler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boz, Erdoğan (2008), “Ağız Atlasları”, **Turkish Studies**, 3(3), 152-166.
- Bozok, Emrah (2018), **Türkçenin Söz Varlığında Temizlik Kavram Alanı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2020), Eski Türkçe Deyim ve Atasözlerinde Yaşlılık, “Eski Türkçe Deyim ve Atasözlerinde Yaşlılık”, Emine Gürsoy Naskali (Ed.), **Yaşlılık Kitabı**, 1. Baskı içinde (207-217), Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Bozyel, Sakine (2022), **Türk Dünyasında Yer Alan Çocuk Şiirlerinin Tematik Açından İncelenmesi (Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri Kitabı Örneğinde)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Buran, Ahmet (2009), **Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun Dil Atlası**, Biyografi.net Yayınları, İstanbul.
- Büyükkız, Kadir Kaan vd. (2019), “Deyimlerin Öğrenilmesi ve Kalıcılığında Animasyonların Etkisi”, **Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi**, 14(27), 53-70.
- Ceviz, Nurettin ve Soyer, Senem (2015), “Türkçe ve Arapçadaki İçinde Sayı Geçen Bazı Deyim ve Söz Öbeklerinin Karşılaştırılması”, **Ekev Akademi Dergisi**, (62), 487-506.
- Cin Şeker, Zeynep ve Mert Duran, Canan Nimet (2022), “Türkçe Eğitiminde Eş Anlamlılık Sorunu ve Türkçe Ders Kitaplarında Eş Anlamlı Sözcük Öğretimi”, **Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (8), 195-213

- Civek, Fatma Eda (2023), **Derleme Sözlüğü'nde Argo Unsurlar (4.5.6. Ciltler)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Coşar, Asiye Mevhibe (2016), “Gümüşhane Ağızlarından Derlenmiş Deyimler Üzerine”, **Mavi Atlas**, (6), 1-17.
- Coşar, Asiye Mevhibe ve Erten, İrem (2019), “Türkiye Türkçesi Ağızları İçin Bir Haritalandırma: Çepni Ağızları Örneği”, Ferruh Ağca – Adem Koç (Haz.), **X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı**, ESOGÜ Yayınları, Eskişehir, 395-429.
- Coşkun, Jale (2021), “Somatik Deyim Olan ‘Kalp’ Sözcüğünün Rusça ve Türkçe Karşılaştırmalı Analizi”, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, (23), 976-985.
- Cullen, Elif Kır (2021), “Yaratıcı Drama Yöntemi ile Deyimlerin Öğretilmesi; Yabancı Dil Olarak Türkçe Dersleri İçin Model Sunumu”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Özel Sayısı), (4), 81-90.
- Çakmak, Hatice (2022), **Derleme Sözlüğü'ndeki Düşün Âdetleri, Gelenekleri ve Eğlenceleri ile İlgili Adlandırmalar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çeçen, Ertuğrul (2020), **Derleme Sözlüğü'ndeki Mekân Adları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, Hakan (2019), **Derleme Sözlüğü'nde Yapım Eklerinin Sıklık Derecesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, Dilay Ceren (2022), **Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlere Hareketli Resimlerle Atasözleri ve Deyimlerin Öğretimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çer, Erkan ve Şahin, Ertuğrul (2016), “Türkçenin Söz Varlığını Yansıtan Atasözleri ve Deyimlerde Toplumsal Cinsiyet”, **Turkish Studies**, 11(9), 175-192.
- Çetinkaya, Bayram (2001), **Kutadgu Bilig'deki Deyimlerin Semantik ve Sentaktik İncelemesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2011), “Esnek Yapılı Deyimler Üzerine”, İlyas Yazar (Haz.), **III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 290-294.
- Çetinkol, Mehmet (2022), **Karacaoğlan'ın Şiirlerinin Tematik Açından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çifci, Musa ve Sezer, Önder (2017), “Derleme Sözlüğüne Katkılar (Emirdağ/Burunarkaç Köyü)-I”, **Electronic Turkish Studies**, 12(15), 211-232.

- Çınar, Asiye (2021), **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'inde Adların Kavram Alanı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çizmeciler, Osman (2002), **Ünlü Deyimler ve Öyküleri**, Kastaş Yayınları, İstanbul.
- Çolak, Tuncay (2022), **Necmettin Halil Onan Şiirlerinin Tematik İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Değer, Pınar (2022), **Derleme Sözlüğü'ndeki Ticaretle İlgili Kavramlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Necati (2001), **Ordu İli ve Yöresi Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2002), “Ağız Terimi Üzerine”, **Türkbilig**, (4), 105-116.
- _____ (2006), **Trabzon ve Yöresi Ağızları**, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Demirbaş, Merve (2022), “Türkmen Türkçesinde Somatik Deyimler”, **Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)**, 6(1), 167-192.
- Demirci, Metin (2017), “Derleme Sözlüğü'ne Osmaniye, Düziçi Ağzından Katkılar- 1”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi**, 6(3), 1360-1383.
- Demirezen, Mehmet (1991), “Türkçeye İngilizceden Geçen Sözcükler ve Eş Anlamlılık”, **Dilbilim Araştırmaları**, (2), 133-136.
- Demirtaş, İsmail (2021), **Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarındaki Atasözü ve Deyimlerin Kültür Aktarımına Katkısı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Devellioğlu, Ferit (2007), **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)**, Aydın Sami Güneyçal (Haz.), 24. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Doğan, Eyüp (2022), **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Görsel Destekli Sözcük Kartları ile Deyimlerin Öğretilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, Nuh (2011), “Türkiye Türkçesi Fiillerinde Eş Anlamlılık”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4(19), 78-88.
- Doğan, Zuhale (2022), **Derleme Sözlüğü'ndeki Oyun ve Oyunla İlgili Kavram Alanları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dohman, Ümmügülsüm ve Karavin Yüce, Harika (2022), “Türkçe, Rusça ve İngilizce Deyimlerde ‘Zaman’ Konsepti”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (31), 243-254.
- Duman, Gül Banu ve Sorokina, Oksana (2017), “Çuvaş Türkçesinde ‘Göz’ ile Kurulmuş Deyimler ve Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması”, **Dil Araştırmaları**, (21), 113-128.

- Düşmez, Ömer Anıl ve Özyetgin, Ayşe Melek (2021), “16. yüzyıla Ait Nevâdirü’t-Tevârîh’te Geçen Deyimler Üzerine”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi**, 10(1), 64-83.
- Ejder Apay, Serap ve Uzun Özer, Betül (2020), “Atasözleri ve Deyimlerde Toplumsal Cinsiyet İmgesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 13(72), 1120-1130.
- Elmalı, Kübra (2021), “Altun Yaruk’ta ‘köñül’ Kelimesiyle Kurulmuş Deyimler”, **Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 6(2), 135-167.
- Ercan, Gülsüm ve Can, Özge (2015), “Deyimlerin Edimbilimsel Olarak Umlaştırılmasına İlişkin Bir Öneri: Türkçede “erkek”e Gönderimde Bulunan Deyimler Örneği”, **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, 26(1), 63-83.
- Erdem Nas, Gönül (2015), “Anamur Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar-2”, **Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature**, 1(1), 1-8.
- Erdem Nas, Gönül ve Parlar, Zahide (2016), “Bartın Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, **Diyalektolog**, (13), 50-59.
- Erdem Nas, Gönül ve Salan, Musa (2019), **Bartın Ağzılarının Tematik Sözlüğü**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum.
- Erdem, Melek (2004), “Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Eş Anlamlılık”, **Zeynep Korkmaz Armağanı**, 1. Baskı içinde (147-162), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Erdem, Mihriban (2022), **Hüseyin Akyüz’ün Hikâye ve Romanları Üzerine Tematik Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdem, Sevim (2011), **Derleme ve Tarama Sözlüklerindeki Ortak Maddelerin Karşılaştırılması (Fiil)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, Songül (2016), “Niğde Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar-1”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, (40), 69-82.
- Eren, Abdullah ve Öztürk, Abdulkadir (2017), “Yukarıkızılan Köyü Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 7(3), 413-421.
- Ersoylu, Halil (1999), “Eş Anlamlılık mı, Yabancı Kaynaklı Karşılık Oluş mu?”, **TDED**, 1(591), 250- 266.
- Ersöz, A. Günindi (2010), “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini”, **Gazi Türkiyat**, 1(6), 167-182.

- Ertunç, İsmail Kürşat (2022), **Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Söz Varlığının Kavram Alanı Sözlüğü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eryiğit, Celal (2023), Bucak (Burdur) Ağzında Kullanılan Deyimler Üzerine, **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, 7(2), 986-1017.
- Evsen, Şerife (2022), **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Deyimlerin Hikâyeleri ile Öğretimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi – Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eyigöz, Kadriye Elif (2007), **Türkçe Deyimsel Tamlamalar Sözlüğü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1995), **Erzurum İli Ağzları İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler (I-II-III)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gencan, Tahir Nejat (1979), **Dilbilgisi**, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Genç, Ali (2021), **Süleyman Çobanoğlu’nun Şiirlerinin Tematik Olarak İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Gibbs, Raymond W. (1993), “Why Idioms Are Not Dead Metaphors”, In C. Cacciari ve P. Tabossi (Ed.), **Idioms**, içinde (57–78), Processing, Structure and Interpretation.
- Gibbs, Raymond W. vd. (1997), “Metaphor in Idiom Comprehension”, **Journal of Memory and Language**, (37), 141–154.
- Grünberg, Teo (1970), “Anlama, Belirsizlik ve Çok Anlamlılık Üzerine Bir Araştırma”, **Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi**, (8), 301-388.
- Gülcan, Fatma (2009), **Deyim Öğretimde Gösteri Tekniğinin Etkililiği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güleçoğlu, Merve (2022), **Derleme Sözlüğü’nde Hayvan Adlarının Söz Varlığı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülensoy, Tuncer (1988), **Kütahya ve Yöresi Ağzları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülseren, Cemil (2016), “Malatya’dan Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, **Diyaletolog**, 12, 47-55.
- Gülzar, Zeynep (2021), “Deyimler ve Atasözleri Çevirisi Eleştirisinde Çevrilebilirlik ve Çevrilemezlik: “Tarikat-i Aşk” Örneği”, **Doğu Esintileri**, 15, 351-370.
- Gümüşatam, Gürkan (2012), “Deyim Bilimi Işığında Deyim Kavramı”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 5(7), 357-364.

- Gümüşhan, Arzu (2019), **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Öğrencilere Deyim ve Atasözlerinin Aile Kavramı Üzerinden Öğretilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi – Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Günel, Fatma (2021), **Derleme Sözlüğü’nde Sağlık ve Sağaltmayla İlgili Sözcükler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, Nesrin (2015), “Türk Dilinde Eş Anlamlılık ve “Gönül, Yürek, Kalp” Kelimeleri”, **Türk Bilig Dergisi**, (29), 121-146.
- Günay, Veli Doğan (2007), **Sözcükbilime Giriş**, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Güneş, Bahadır (2016), “Kutadgu Bilig’deki Meslek ve Unvan Adlarının Derleme Sözlüğü’ne Yansımaları”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi**, 5(4), 1532-1543.
- Güney Mürsel, Canan (2009), **Deyim ve Atasözlerinin Öğretiminde Karikatürün Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi –Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güngör, Yasemin (2022), **Derleme Sözlüğü’nde Kadın Giyim Kuşamının Söz Varlığı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürel, Ahmet (2020), **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Deyimlerin Metinleştirilerek Öğretimi: C1 Seviyesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Gürel, Emet ve Tat, Merba (2019), “Türkçede Beden Olgusu: Atasözleri ve Deyimler Üzerine Bir İçerik Analizi”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (AKİL)**, 32, 235-256.
- Gürkan, D. Özge (2017), “Kıyas-ı Enbiya’da “gönül” Sözcüğüyle Kurulan Deyimlerin Organ Adları Temelinde Çağrışımsal Anlamı”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)**, 26, 223-238.
- Güven, Arzu Burcu (2020), **Türkçede Çok Sözcüklü İfadeler Olarak Deyimler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi – Enformatik Enstitüsü.
- Güven, Ömer (2014), “Zara (Sivas) Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 51, 63-77.
- Hacızade, Naile (2013), **Sözümün Canı Var, Azerbaycan Türkçesi Temelinde Deyimbilim Sorunları**, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Hamidov, Hayrullah (2006), “Türkçe Deyimlerin Anlam Özellikleri: Konuşma ile İlgili Deyimler”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, 22, 39-45.
- Hatiboğlu, Vecihe (1969), **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları - Ankara.
- _____ (1970), “Eş Anlamlı Sözcükler Var mıdır?”, **Türk Dili Dergisi**, (229), 9-10.

- _____ (1972), **Türkçenin Sözdizimi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hayasi, Tooru (2000), “Bolu İli Ağızlarında Belli Bir Dağılım Eğilimi Göstermeyen Sözcükler ve Yorumlamada Sorunlar”, A. S. Özsoy ve E. E. Taylan (Haz.), **Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 47-63.
- Hayasi, Tooru (2000), “Dialects on the Eastern Turkish Coast of the Black Sea: A Preliminary Report”, **Gengo Kenkyu**, (85), 91-107.
- Hengil, Ökkeş (2022), “İçinde “El” Uzvu Geçen Türkçe ve Arapça Deyimlerin Karşıtsal Analizi”, **Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi**, 4(1), 137-159.
- Hezer, Akif Yağızhan (2021), **Babur-Nâme’nin [184a- 244b] Varakları Arasındaki Bölümün Tematik Sözlüğü (İsimler)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hillert, Dieter ve Burachas, Giedrius T. (2009), “The Neural Substrates of Spoken İdiom Comprehension”, **Language and Cognitive Processes**, 24(9), 1370-1391.
- Hüseynova, Aysel (2014), **Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimlerin Karşılaştırılması (Azerbaycan-Özbek ve Türkiye Türkçesi)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İldeniz, Aşkın (2021), **Babur-Nâme’nin [120a-183a] Varakları Arasındaki Bölümün Tematik Sözlüğü (İsimler)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlhan, Nadir (2007), “Atasözleri ve Deyimlerimizde Beden Kelimeleri ve Kavram Alanları”, **Türk Dili**, (671), 761-769.
- İlhan, Zahide Nur (2021), **Kutadgu Bilig’de Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İli, Mehmet (2015), “İngilizce Deyimlerin Türkçeye Çevirisinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(14), 112-128.
- İslam Batu, Gonca Gül (2019), **Tarama ve Derleme Sözlüğü’nden Hareketle Güzellik Kavram Alanı Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kadem, Gülşah (2022), Eski Anadolu Türkçesinde sal- Fiilinde Çok Anlamlılık, Funda Toprak (Ed.), **Anlam Bilim Araştırmaları – I**, 1. Baskı içinde (213-225), Pegem Akademi, Ankara.
- Kahraman, Selçuk (2015), **Dilde Çok Anlamlılık ve Belirsizlik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kalay, Emin (1997), “Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar-I”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, 2(547), 25-33.
- Kamacı, Duygu (2011), “Erzurum Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, **Mediterranean Journal of Humanities**, (1), 157-164.
- Kana, Rajesh K. vd. (2012), “Brain Responses Mediating İdiom Comprehension: Gender and Hemispheric Differences”, **Brain Research**, 1467, 18-26.
- Karabulut, Büşra (2022), **Derleme Sözlüğü’ndeki Giyim Kuşam Adları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karacan, Esin (2012), **Türkçe ve Almanca Metinlerde Çok Anlamlılık: Karşılaştırmalı Bir Çalışma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi - Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karahan, Leyla (1996), **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karataş, Turan (2014), **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Sütun Yayınları, İstanbul.
- Karçığa, Servet (2015), **Dede Korkut Kitabı’nın Anlam Bilimsel Çözümlemesinde Kavram Alanının Rolü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kargı İnce, Gamze (2021), “Deyimlerde Kandırmak Kavramı”, **Homeros**, 4(3), 137-149.
- Kartal, Günizi (1995), **Türkçede Deyimsel Tamlamalar ve Yapıları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, Bülent (2020), “Bâkî Divanı’nda Atasözü ve Deyimler”, **Asia Minor Studies**, 8(1), 403-417.
- Kemiksiz, Ömer (2019), “Türkçedeki Deyimlerde Konuşma Becerisi”, **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7(14), 435-461.
- Kenzhalin, Kuanışbek (2012), **Kazak ve Türkiye Türkçesinde Deyimlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi – Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.
- Kerimoğlu, Caner (2021), **Kiplik ve Kip**, Pegem Yayınları, Ankara.
- Kılınç, Oğuz (2012), **Türkçe ve Kırgızcadaki Akrabalık Terimlerinin Atasözü ve Deyimlere Yansıması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiraz Yılmaz, Hayriye (2021), **Kazan Tatar Türkçesindeki Halk İnançları ve İnanışlarıyla İlgili Deyimler ve Kalıp Sözler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kocapınar, Pelin (2014), “Kavram Sözlükleriyle İlgili Terminoloji Üzerine”, **Turkish Studies**, 9(9), 745-752.
- _____ (2017), “Eş Anlamlı mı, Yakın Anlamlı mı?”, **Route Educational and Social Science Journal**, (4), 203.
- Koçak, Muhammet ve Yeşil, Yılmaz (2016), “Deyimler Bağlamında Türk ve Alman Aile Hayatı”, **21. yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5(15), 179-188.
- Koparıcı, Işın Fatma (2019), **Yabancı Dil Olarak Türkçe B1 Seviyesinde Deyim Öğretimi/ Öğrenimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi – Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Korkmaz, Zeynep (1992), **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (1994b), **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2003), **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2017), **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkut, Gizem (2019), **Elâzığ Yöresi Ağızlarının İsim Söz Varlığının Tematik Açıdan İncelenmesi (Ses, Yapı, Köken)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurada, Hazel Zeynep (2020), **Deyim İşlemlerinde Serebral Lateralizasyonun Transkraniyal Manyetik Stimülasyon ile İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, Salim (2015), Ordu Ağzında Kelime Grubu Yapısındaki Deyimlerde Yapı, Anlam ve Köken Bilgisi, **The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science**, (39), 57-78.
- Küçükballı, Fatih Numan (2016), “Bozkır (Konya) Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, **Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır**, 643-658.
- _____ (2023), “Alanya Yöresi Ağızlarında Kullanılan Deyimlerde Saklı Kalmış Kelimeler”, **Karadeniz Araştırmaları**, 20(77), 259-277.
- Kwakkel, Jan and Cunningham, Scott (2009), “Managing Polysemy and Synonymy in Science Mapping Using the Mixtures of Factor Analyzers Model”, **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, 60(10), 2064-2078.
- Laçın, Aysun (2010), **Derleme Sözlüğü’ne Göre Anadolu Ağızlarında Birleşik Eylemler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Levend, A. Sırrı (1957), “Derleme ve Tarama Çalışmaları”, **Türk Dili**, 6(68), 417-418.
- Maisa, Sridhar ve Karunakaran, T. (2013), “Idioms and Importance of Teaching Idioms to ESL Students: A Study on Teacher Beliefs”, **Asian Journal of Humanities and Social Sciences**, 1(1), 1-13.
- Maltepe, Sadet (1997), **Deyimlerimizin Yapısal Özellikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mor, Gökmen (2009), **Türkiye’deki Gizli Dillerin Ses, Şekil ve Kavram Alanı Bakımından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Muradov, Nazım (2003), **Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Çok Anlamlılık ve Eş Seslilik**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mutlu, Emirhan (2013), **Derleme Sözlüğü’nde Kuş Adları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mäntylä, Katja (2004), “Idioms and Language Users”, Minna-Riitta Luukka (Ed.), **Jyväskylä Studies in Humanities**, 1. Baskı içinde, (13-239), Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä.
- Nunberg, Geoffrey (1979), “The Non-uniqueness of Semantic Solutions: Polysemy”, **Linguistics and Philosophy**, 3 (2), 143-184.
- Nunberg, Geoffrey vd. (1994), “Idioms”, **Language Linguistic Society of America**, 70(3), 491-538.
- Okçu, Cemal (2015), **Türkiye Türkçesi Ağzlarında Derlenmiş Tarım Sözcükleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oxford University (1966), **The Oxford Dictionary of English Etymology**, Oxford University Press, England.
- Önler, Selim (2021), “Kutadgu Bilig, Nehcü’l-Ferâdis ve Kısasü’l-Enbiyâ’da ‘yüz’ Sözcüğü ile Kurulmuş Deyimler”, **TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, 9(24), 204-217.
- Öz Özcan, Aynur (2018), “Kutadgu Bilig’de Eş Anımlı İsimler”, **VIII. Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, 22-26 Eylül, Kırgızistan.
- _____ (2019), “Kutadgu Bilig’de Eş Anımlı Fiiller”, **Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı**, 26-28 Eylül, Ankara.
- Özbay, Recep (2010), “Türkçe ve Almancada “el” ve “göz” ile Türetilen Deyimlerde Eşdeğerlik”, **Folklor/Edebiyat**, 16(64), 97-120.

- Özçamkan, Meliha (2020), **Tarihî Kıpçak Türkçesinin Kavram Alanı Sözlüğü Denemesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özden, Halil İbrahim (2014), “Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık ve Örtmece (Tabu) Kelimelerin Eş Anlamlılık İçindeki Yeri”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16 (Özel Sayı I), 160-165.
- Özkan, Aslı (2020), **Kıyasü'l-Enbiya'da Çok Anlamlılık**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, Bülent ve Gündoğdu, Ayşe Eda (2011), “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler”, **Turkish Studies**, 6(3), 1133-1147.
- Özkan, Fatma ve Şadiyeva, Gülim (2003), “Somatik Deyimler”, **Bilig**, 24, 138-443.
- Özkul, Zehra (2022), **Derleme Sözlüğü'nde Maddi Kültür Unsurlarına Dair Sözcüklerin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsoy, Avni (2014), **Bartın Yöresinden Derlenmiş Atasözleri ile Deyimlerin Tematik Açıdan Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Cennet Seyhun (2019), **Türkmen Türkçesinde Cümle ve Cümlecik Biçimlerindeki Deyimler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi – Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Öztürk, Erol (2009), “Mersin Yörüklerinden Derleme Sözlüğü'ne Katkılar”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, 97(689), 405-411.
- Pala, İskender (2008), **İki Dirhem Bir Çekirdek**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Palmer, Frank Robert (2001), **Semantik, Yeni Bir Anlam Projesi**, (Çev. Ramazan Ertürk), Kitabiyat yayınları, Ankara.
- Parlakpınar, Murat (2013), “Derleme Sözlüğü'nde Ayakkabı ve Ayakkabıcılıkla İlgili Söz Varlığı”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1), 139-154.
- Pilten, Şahru (2008), **Türkçede Eş Anlamlılık**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pilten, Şahru (2013), **Türk Dilinde İzdırıp Sözlüğü Bir Eş Anlamlılık İncelemesi**, TDK, Ankara.
- Porzig, Walter (2018), **Dil Denen Mucize**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Random House (1989), **Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language**, Published by Random House Value Publishing, U.S.A.

- Roget, Peter Mark (1978), **Roget's International Thesaurus**, Oxford and IBH Publishing, New Delhi.
- Sağır, Mukim (1995), **Erzincan ve Yöresi Ağzları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Saka, Ramazan (2002), **Derleme Sözlüğü'ne Göre Fiilden İsim Yapan Ekler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saparov, Muhammet Murat (1997), **Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi Arasında Eş Seslilik ve Çok Anlamlılık İlişkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saraç, Gazel Gözde (2019), **Bitlis Yöresinden Derlenen Atasözü ve Deyimlerin Tematik Açından Sınıflandırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saraç, Şenay (2017), “Türkçe ile Rusçada Dil Bilgisel Cinsiyet ve Bu Dillerdeki Cinsiyetçi Deyim ve Atasözleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 64(1), 125-137.
- Saral, Rabia (2021), **Runik Harfli Türkçe Metinlerde Çok Anlamlılık**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, İsa (2016), “Türkiye Türkçesinin Ağız Atlası Nasıl Tasarlanmalıdır?”, **Turkish Studies**, 11(10), 513-528.
- Sarıtaş, Süheyla (2012), “Türk Kültüründe Yüz’le İlgili Deyim ve Atasözleri Üzerine Bir Çalışma”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 28, 175-181.
- Selvi, Ceren (2019), **Türkiye Türkçesinde Bir Çok Anlamlılık İncelemesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezen, Yahya (2020), **Yabancılarla Türkçe Öğretiminde TV Dizisi Kullanmanın Atasözü ve Deyim Öğretmedeki Etkisi (Aslan Ailem TV Dizisi Örneği)**, Uşak Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sırtı, Ezgi (2011), **Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Birleşik Kelimeler ve Türkçenin Zenginliği Bakımından Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi – Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sinan, Ahmet Turan (2000), **Türkiye Türkçesindeki Deyimler Üzerine Bir Dil İncelemesi (2 Cilt)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sinan, Ahmet Turan (2015), **Türkçenin Deyim Varlığı**, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Somuncu, Melike (2020), “Deyimlerde Yer Alan ‘Su’ Kavramının Çağrışım Yöntemi ile İncelenmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 13(69), 161-173

- Soydan, Serpil (2013), “Derleme Sözlüğü’nde Dokumacılık Mesleği ile İlgili Söz Varlığı”, **Electronic Turkish Studies**, 8(4), 1287-1303.
- Soydan, Serpil (2023), **Garipname’de Çok Anlamlılık ve Birleşik Fiiller**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Subaşı Uzun, Leyla (1991a), “Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri”, **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, 2, 29-39.
- Subaşı Uzun, Leyla (1991b), “Deyimlerde Bildirinin Düzenleniş Biçimi ve Özellikleri”, **Türk Dilleri Araştırmaları**, 111-120.
- Subaşı, Leyla (1988), **Dilbilimi Açısından Deyim Kavramı ve Türkiye Türkçesindeki Örneklerin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Suleimenova, Akbope (2018), **Kazak Destanlarında Deyimler ve Türkiye Türkçesi Karşılıkları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi – Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Süyünbek Kızı, Elnura ve Üstünova, Kerime (2018), “Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine Deyim Aktarmadaki Bazı Sorunlar Üzerine “Manas Destanı” Romanı Örneğiyle”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(35), 707-722.
- Şahin Dede, Sema (2022), **Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Baş’ta Bulunan Organ Adlarını İçeren Deyimlerin Şekil ve Söz Dizimsel Özellikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Hatice (2004), **Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.
- _____ (2009), Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler, **Turkish Studies**, 4(3), 2020-2036.
- Şanlı, Cevdet (1997), “Kırklareli, Erzurum ve Artvin İllerimizden Derleme Sözlüğü’ne Katkılar-I”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, 2(552), 542-547.
- Şen, Ali Yağız (2019), **Türkçede Deyimsellik, Kalıplaşma ve Yarı-Belirlenmiş Yapılanmalar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, Serkan (2017), **Eski Türkçenin Deyim Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şenata, Nalan (2020), **Dîvânü Lugâti’t-Türk’te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık (Cilt 2)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenel, Mustafa (2007), “Ahmet Caferoğlu’nun Derlediği Metinlere Göre Kayseri Atasözü ve Deyimlerine Bir Bakış, *içinde* (165-169), **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı**, Erciyes Yayınları, Kayseri.

- Şenol, Zülal (2011), **Deyimlerin Yaratıcı Drama Yöntemiyle Öğretimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Şentürk, Şule (2019), **Derleme Sözlüğü’ndeki Örtmeceler Üzerine Dilbilimsel Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şerifoğlu, Yasin (2011), **Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesindeki Mutluluk/Mutsuzluk Kavramı ile İlgili Fiil ve Deyimlerde Anlam İlişkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, Mehmet Ali (2000), **Arap Dilinde Çok Anlamlılık ve Karine İlişkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şirin, Hatice (2016), **Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tahiroğlu, B. Tahir (2010), **Bilgisayar Destekli Sözlük Bilimi Çalışmalarında Derleme Sözlüğü Veri Tabanı Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tan, Ali ve Uğureli, Ayşe (2017), “Kesikkeli Köyünden Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, **Diyalektolog**, (16), 223-239.
- Tek, Selda ve Uysal, Bilal (2021), “Deyimlerin Hikâyesini Bilmenin Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Deyim Kullanımına Etkileri”, **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, (16), 260-274.
- Tekin, Eda (2019), **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitaplarında Atasözü ve Deyimlerin Öğretim Stratejileri Üzerine Bir Durum Tespiti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, Talat (2009), “Eş Anlamlılık ve Kullanış (I-II)”, **Somut Dergisi**, (3).
- Tokat, Feyza (2014), “Çavdır Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi**, 3(1), 153-166.
- Tokay, Yaşar (2018), “Hüsrev ü Şîrîn’de Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimler”, **International Journal of Language Academy**, 6(3), 295-330.
- Toklu, Osman (2009), **Dilbilime Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Topak, Evrim (2002), **Divanü Lügati’t-Türk’te “t” Sesi ile Başlayan Kelimelerin Derleme Sözlüğü’ne Yansımaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Torun, Yeter, (2009), “Derleme Sözlüğü ve Türkçe Sözlük’te Madde Başı Olarak Kişi Adıllarının Kullanımları Üzerine”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 18(1), 377-386.
- Tuğ, Cemile (2011), **Rusçadaki Eşanlamlı Deyimlerin Kültürdilbilimsel Açıdan İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuncer, Hediye (1990), **Mana Değişiklikleriyle İlgili Türkçe Sözlük ile Derleme Sözlüğü’nün Mukayesesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunç, Tomris (1995), **Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini (3 Cilt)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tursunova, Aıgul (2007), **Kırgızca ve Türkçede ‘Göz’ İle İlgili Deyimler ve Çağrışım Alanlarının Karşılaştırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl (1977), **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, 2. Baskı, İnkılâp ve Ata Kitabevleri, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (1949), **Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2009), **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2017), **Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu**, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2009), **Derleme Sözlüğü (I-VI Cilt)**, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Uçar, Aygöl (2009), **Türkçe Eylemlerde Çok Anlamlılık Uygunluk Kuramı Çerçevesinde Bir Çözümleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2009), **Türkçe Eylemlerde Çokanlamlılık: Uygunluk Kuramı Çerçevesinde Bir Çözümleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Usta, Mithat (2021), **Türkçenin Yeme - İçme Kültürüyle İlgili Tematik Söz Varlığı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Varışoğlu, Behice vd. (2014), “Deyim ve Atasözlerinin Öğretilmesinde Görsel Bir Araç Olarak Karikatürlerin Başarıya Etkisi”, **Karadeniz Araştırmaları**, 41(41), 226-242.
- Weinreich, Uriel (1969), “Problems in the Analysis of Idioms”, Jaan Puhvel (Ed.), **Substance and Structure of Language**, içinde (23-81), California University of California Press. Berkeley.

- Yalçın, Perihan ve Büyüksaraç, Zeynep (2017), “Atasözü ve Deyim Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi”, **International Journal of Languages’ Education and Teaching**, 5(4), 817-829.
- Yalçın, Süleyman Kaan (2008), “Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen Deyimler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Turkish Studies**, 3(3), 625-656.
- Yaman, Hanife (2022), **Anadolu Ağızlarında Eş Anlamlı ve Yakın Anlamlı Sözcükler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi - Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Yaylagül Üstünel, Özen (2019), “Kutadgu Bilig’deki Bazı Bilişsel Eş Anlamlı Sözcükler ve Eş Dizimlilikleri”, **Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı**, 26-28 Eylül, Ankara,
- Yeşil, Yılmaz ve Koçak, Muhammet (2018), “Türkçe ve Almandaki ‘Köpek’ Sözcüğüne Yer Veren Deyimlerin Karşılaştırılması”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 6(15), 1102-1112.
- Yıldız Memiş, Nuran (2022), **Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Hareketli Resimlerle (Gıf) Deyim Öğretimi ve Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Yoldaş, Aylin (2022), **Türkçe Sözlük’te Özel Ad Olarak Etiketlenmiş Sözlük Birimleri Üzerine Tematik ve Morfolojik İnceleme (TDK-2019 Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi – Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Zeynalov, Ferhad (1986), “Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 24, 455-468.
- Zülfikar, Hamza (1990), “Eş Anlamlılık ve Ziya Gökalp’in Eş Anlamlılık ile İlgili Düşünceleri”, **Türk Dili**, 463.

EKLER

Ek 1: Teze Esas Olarak Geliştirilen Tematik Sınıflandırma

1. VÜCUT VE DUYULAR

1.1. Doğum

1.1.1. Yaşam Dönemleri

1.1.1.1. Çocukluk

1.1.1.2. Gençlik

1.1.1.3. Yetişkinlik

1.1.1.4. Yaşlılık

1.2. Ölüm

1.2.1. Yas

1.3. Beden

1.3.1. Organlar

1.3.1.1. Duyu Organları

1.3.1.1.1. Duyma

1.3.1.1.2. Görme

1.3.1.1.3. Koku

1.3.1.1.4. Tatma

1.3.2. Cinsiyet

1.3.2.1. Erkeklik

1.3.2.2. Kadınlık

1.3.2.3. Cinsellik

1.3.3. Bedensel Gelişim

1.3.3.1. Durum

1.3.3.1.1. Güç

1.3.3.1.2. Güçsüzlük / Zayıflık

1.3.3.1.3. Yorgunluk

1.3.3.2. İhtiyaç

1.3.3.2.1. Boşaltım

1.3.3.2.2. Uyku / Uyanıklık

1.3.3.2.3. Yemek / İçmek

1.3.3.2.4. Giyecek

1.4. Beslenme

1.4.1. Yemek Pişirme

1.5. Sağlık

1.5.1. Hastalık

1.5.1.1. Maddi Hastalık

1.5.1.2. Manevi Hastalık

1.5.1.2.1. Cinnet, Delilik, Psikolojik Hastalıklar

1.5.1.3. Tedavi, Bakım, Terapi

2. DUYGU, HİS

2.1. Arzu

2.2. Beklenti

2.3. Can Sıkıntısı

2.4. Endişe

2.5. Hayal

2.6. Heyecan

2.7. Hoşlanma / Beğenme

2.8. Hoşnutsuzluk

2.9. Hüzün / Üzüntü / Keder

2.10. Kıskançlık

2.11. Kibirlilik

2.12. Korku

2.13. Mahcupluk

2.14. Minnettarlık

2.15. Nefret / Düşmanlık

2.16. Öfke

2.17. Önsezi

2.18. Pişmanlık

2.19. Sevgi

2.20. Şaşkınlık

2.21. Şefkat / Merhamet

2.22. Talih / Talihsizlik

2.23. Umut / Umutsuzluk

2.24. Vefa

3. MEKÂN

3.1. Yönler

4. ÖLÇÜ VE ŞEKİL

4.1. Ölçü

4.1.1. Miktar

4.1.2. Eşitlik, Denklik

Ek 1: (Devamı)

5. ZİRAAT

5.1. Hayvancılık

5.1.1. Hayvanlar

5.1.2. Hayvancılık İşleri

5.2. Tarım

5.2.1. Tarla İşleri

5.2.2. Ürünler

6. DOĞA OLAYLARI

6.1. Mevsim

6.2. Zaman

7. DAVRANIŞ VE TUTUM

7.1. Tutum

7.1.1. Bilişsel Tutum

7.1.1.1. Açık Sözlülük

7.1.1.2. Ahlak

7.1.1.3. Akıl / Akıllılık

7.1.1.4. Akılsızlık

7.1.1.5. Alışkanlık

7.1.1.6. Arkadaşlık / Dostluk

7.1.1.7. Ayrımcılık / Ayrım

7.1.1.8. Bahane Üretme

7.1.1.9. Başarı

7.1.1.10. Başarısızlık

7.1.1.11. Bencillik

7.1.1.12. Cehalet / Bilgisizlik

7.1.1.13. Din

7.1.1.13.1. İnanç / İnançsızlık

7.1.1.14. İnanış

7.1.1.14.1. Büyü / Büyücülük

7.1.1.14.2. Fal / Falcılık

7.1.1.14.3. Uygulamalar

7.1.1.15. Erdemlilik

7.1.1.16. Erdemsizlik

7.1.1.17. İnatçılık

7.1.1.18. İsteksizlik

7.1.1.19. İtaatsizlik

7.1.1.20. Kaprislilik

7.1.1.21. Karşılaştırma

7.1.1.22. Kuşku / Şüphe / Kararsızlık

7.1.1.23. Misafirperverlik

7.1.1.24. Muhalefet

7.1.1.25. Olgunluk

7.1.1.26. Rastlantı

7.1.1.27. Rıza Gösterme

7.1.1.28. Saflık

7.1.1.29. Tecrübe

7.1.1.30. Unutkanlık

7.1.1.31. Uygunluk / Denklik

7.1.1.32. Vazgeçme / Vazgeçirme

7.1.2. Davranışsal Tutum

7.1.2.1. Abartılılık

7.1.2.2. Acelecilik

7.1.2.3. Alaycılık

7.1.2.4. Aldatıcılık

7.1.2.5. Aldırmazlık

7.1.2.6. Anlaşma

7.1.2.7. Aşağılama / Küçümseme

7.1.2.8. Avarelik / Başıboşluk

7.1.2.9. Bağışlayıcılık

7.1.2.10. Barışçılık

7.1.2.11. Cömertlik

7.1.2.12. Dedikodu

7.1.2.13. Dikkat / İlgi / Özen

7.1.2.14. Dil Kullanımı

7.1.2.14.1. Konuşma

7.1.2.14.1.1. Alaycı Konuşma

7.1.2.14.1.2. Kaba Konuşma

7.1.2.14.1.3. Kendine Kendine Konuşma

7.1.2.14.1.4. Konuşkanlık

7.1.2.14.1.5. Gevezelik

7.1.2.14.1.6. Tutarsız Konuşma

7.1.2.15. Durumu Değişmek

Ek 1: (Devamı)

- 7.1.2.16. Düzenbazlık / Hilecilik / Fesathık
- 7.1.2.17. Gayret / Çaba
- 7.1.2.18. Giz / Gizem
- 7.1.2.19. Gönül Alma / Telafi Etme
- 7.1.2.20. Hareket / Hareketsizlik
- 7.1.2.21. Hoşgörü
- 7.1.2.22. Kabalık
- 7.1.2.23. Kanun / Düzen Tanımazlık
- 7.1.2.24. Kavgacılık
- 7.1.2.25. Kirlilik
- 7.1.2.26. Korumacılık
- 7.1.2.27. Meydan Okuma
- 7.1.2.28. Nezaketsizlik
- 7.1.2.29. Otoriterlik
- 7.1.2.30. Önleme / Engel Olma
- 7.1.2.31. Rahatlık (Davranışsal)
- 7.1.2.32. Savurganlık
- 7.1.2.33. Saygı Gösterme
- 7.1.2.34. Saygısızlık
- 7.1.2.35. Sorumsuzluk
- 7.1.2.36. Süreç
- 7.1.2.36.1. Başlangıç
- 7.1.2.36.2. Devamlılık
- 7.1.2.36.3. Sonlandırma
- 7.1.2.37. Tehlikelilik
- 7.1.2.38. Temizlik / Düzen
- 7.1.2.39. Yağcılık
- 7.1.2.40. Yetenek / Beceri
- 7.1.2.41. Yeteneksizlik / Beceriksizlik
- 7.1.2.42. Zorluk / Sıkıntı
- 7.1.3. Duygusal Tutum
- 7.1.3.1. Cesaret
- 7.1.3.2. Dargınlık
- 7.1.3.3. Gurur
- 7.1.3.4. Kızgınlık / Sinirlilik
- 7.1.3.5. Merak
- 7.1.3.6. Neşe

- 7.1.3.7. Rahatlık (Duygusal)
- 7.1.3.8. Sabır
- 7.1.3.9. Sakinlik

8. TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER

- 8.1. Aile
 - 8.1.1. Evlilik
 - 8.1.1.1. Âdetler
 - 8.1.2. Boşanma / Dulluk
- 8.2. Suç ve Ceza
- 8.3. Yardım
- 8.4. Yoksulluk
- 8.5. Zenginlik

9. MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR

- 9.1. Ticaret
- 9.2. El Sanatları

10. EĞLENCE VE SPOR

- 10.1. Eğlence
 - 10.1.1. Oyun
 - 10.1.2. Halk Oyunları ve Müzik
 - 10.1.3. Kumar
- 10.2. Spor Dalları
 - 10.2.1. Güreş

ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS		xviii
63 Savoriness	89 Tobacco	117 Dullness
64 Unsavoryness	90 Health Care	118 Tedium
65 Insipidness	91 Therapy, Medical	119 Aggravation
66 Sweetness	92 Treatment	120 Relief
67 Sourness	93 Psychology, Psychotherapy	121 Comfort
68 Pungency	94 Hope	122 Wonder
69 Odor	95 Hopelessness	123 Unastonishment
70 Fragrance	96 Anxiety	124 Hope
71 Stench	97 Fear, Frighteningness	125 Hopelessness
72 Odorlessness	98 Pleasure	126 Anxiety
73 Touch	99 Unpleasure	127 Fear, Frighteningness
74 Sensations of Touch	100 Unpleasantness	128 Nervousness
75 Sex	101 Expectation	129 Unnervousness
76 Masculinity	102 Inexpectation	130 Expectation
77 Femininity	103 Disappointment	131 Inexpectation
78 Reproduction, Procreation	104 Eagerness	132 Disappointment
79 Cleanliness	105 Indifference	133 Premonition
80 Uncleanliness	106 Dislike	134 Patience
81 Healthfulness	107 Desire	135 Impatience
82 Unhealthfulness	108 Excitement	136 Pride
83 Health	109 Inexcitability	137 Humility
84 Fitness, Exercise	110 Contentment	138 Servility
85 Disease	111 Discontent	139 Modesty
86 Remedy	112 Cheerfulness	140 Vanity
87 Substance Abuse	113 Ill Humor	141 Arrogance
88 Intoxication, Alcoholic Drink	114 Solemnity	142 Insolence
	115 Sadness	143 Kindness, Benevolence
	116 Regret	144 Unkindness, Malevolence
	117 Unregretfulness	145 Pity
	118 Lamentation	146 Pitilessness
	119 Rejoicing	

Synopsis of Categories

Class One:	19 Impotence	41 Redness
THE BODY AND THE SENSES	20 Rest, Repose	42 Orangeness
1 Birth	21 Fatigue	43 Yellowness
2 The Body	22 Sleep	44 Greenness
3 Hair	23 Wakefulness	45 Blueness
4 Clothing		46 Purpleness
Materials		47 Variegation
5 Clothing	24 Sensation	48 Hearing
6 Unclothing	25 Insensibility	49 Deafness
	26 Pain	50 Sound
		51 Silence
7 Nutrition	27 Vision	52 Faintness of Sound
8 Eating	28 Defective Vision	53 Loudness
9 Refreshment	29 Optical Instruments	54 Resonance
10 Food	30 Blindness	55 Repeated Sounds
11 Cooking	31 Visibility	56 Explosive Noise
	32 Invisibility	57 Sibilation
12 Excretion	33 Appearance	58 Stridency
13 Secretion	34 Disappearance	59 Cry, Call
	35 Color	60 Animal Sounds
14 Bodily Development	36 Colorlessness	61 Discord
15 Strength	37 Whiteness	
16 Weakness	38 Blackness	
17 Energy	39 Grayness	
18 Power, Potency	40 Brownness	62 Taste

[illegible]

ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS		ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS	
xxi		xxii	
317 Air, Weather	371 Choice	401 Haste	434 Observance
318 Wind	372 Rejection	402 Leisure	435 Nonobservance
319 Cloud	373 Custom, Habit	403 Endeavor	436 Promise
320 Bubble	374 Unaccustomedness	404 Undertaking	437 Compact
Class Seven:	375 Motivation, Inducement	405 Preparation	438 Security
BEHAVIOR AND THE WILL	376 Pretext	406 Unpreparedness	439 Offer
321 Behavior	377 Allurement	407 Accomplishment	440 Request
322 Misbehavior	378 Bribery	408 Nonaccomplishment	441 Consent
323 Will	379 Dissuasion	409 Success	442 Refusal
324 Willingness	380 Intention	410 Failure	443 Permission
325 Unwillingness	381 Plan	411 Victory	444 Prohibition
326 Obedience	382 Pursuit	412 Defeat	445 Repeal
327 Disobedience	383 Route, Path	413 Skill	446 Promotion
328 Action	384 Manner, Means	414 Unskillfulness	447 Demotion, Deposal
329 Inaction	385 Provision, Equipment	415 Cunning	448 Resignation, Retirement
330 Activity	386 Store, Supply	416 Artlessness	449 Aid
331 Inactivity	387 Use	417 Authority	450 Cooperation
332 Assent	388 Consumption	418 Lawlessness	451 Opposition
333 Dissent	389 Misuse	419 Precept	452 Opponent
334 Affirmation	390 Disuse	420 Command	453 Resistance
335 Negation, Denial	391 Uselessness	421 Demand	454 Defiance
336 Imitation	392 Improvement	422 Advice	455 Accord
337 Nonimitation	393 Impairment	423 Council	456 Disaccord
338 Compensation	394 Relapse	424 Compulsion	457 Contentment
339 Carefulness	395 Destruction	425 Strictness	458 Warfare
340 Neglect	396 Restoration	426 Laxness	459 Attack
341 Interpretation	397 Preservation	427 Leniency	460 Defense
342 Misinterpretation	398 Rescue	428 Restraint	461 Combatant
	399 Warning	429 Confinement	462 Arms
	400 Alarm	430 Freedom	463 Arena
		431 Liberation	464 Peace
		432 Subjection	465 Pacification
		433 Submission	495 Fastidiousness

ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS

xxiv

573 Direction, Management
574 Director
575 Master
576 Deputy, Agent
577 Servant, Employee
578 Fashion
579 Social Convention
580 Formality
581 Informality
582 Sociability
583 Unsociability
584 Seclusion
585 Hospitality, Welcome
586 Inhospitality
587 Friendship
588 Friend
589 Enmity
590 Misanthropy
591 Public Spirit
592 Benefactor
593 Evildoer
594 Jurisdiction
595 Tribunal
596 Judge, Jury
597 Lawyer
598 Legal Action
599 Accusation
600 Justification
601 Acquittal
602 Condemnation
603 Penalty
604 Punishment
605 Instruments of Punishment
606 The People
607 Social Class and Status
608 Aristocracy, Nobility, Gentry
609 Politics
610 Politician
611 Politico-Economic Principles
612 Government
613 Legislature, Government Organization
614 United Nations, International Organizations
615 Commission
616 Associate
617 Association
618 Wealth
619 Poverty
620 Lending
621 Borrowing
622 Financial Credit
623 Debt
624 Payment
625 Nonpayment
626 Expenditure
627 Receipts
628 Accounts
629 Transfer of Property or Right
630 Price, Fee
631 Discount
632 Expensiveness
633 Cheapness
634 Costlessness
635 Thrift

Class Ten: VALUES AND IDEALS
636 Ethics
637 Right
638 Wrong
639 Dueness
640 Undueness
641 Duty
642 Prerogative
643 Imposition
644 Probity
645 Improbity
646 Honor
647 Insignia
648 Title
649 Justice
650 Injustice
651 Selfishness
652 Unselfishness
653 Virtue
654 Vice

ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS

xxiii

496 Taste, Tastefulness
497 Vulgarly
498 Ornamentation
499 Plainness
500 Affectation
501 Ostentation
502 Boasting
503 Bluster
504 Courtesy
505 Discourtesy
506 Retaliation
507 Revenge
508 Ridicule
509 Approval
510 Disapproval
511 Flattery
512 Disparagement
513 Curse
514 Threat
515 Fasting
516 Sobriety

Class Eight: LANGUAGE
517 Signs, Indicators
518 Meaning
519 Latent Meaningfulness
520 Meaninglessness
521 Intelligibility
522 Unintelligibility
523 Language
524 Speech
525 Imperfect Speech
526 Word
527 Nomenclature
528 Anonymity
529 Phrase
530 Grammar
531 Ungrammaticalness

Class Nine: HUMAN SOCIETY AND INSTITUTIONS
532 Diction
533 Elegance
534 Inelegance
535 Plain Speech
536 Figure of Speech
537 Conciseness
538 Diffuseness
539 Ambiguity
540 Talkativeness
541 Conversation
542 Soliloquy
543 Public Speaking
544 Eloquence
545 Grandiloquence
546 Letter
547 Writing
548 Printing
549 Record
550 Recorder
551 Information
552 News
553 Correspondence
554 Book
555 Periodical
556 Treatise
557 Abridgment
558 Library

Class Nine: HUMAN SOCIETY AND INSTITUTIONS
559 Relationship by Blood
560 Ancestry
561 Posterity
562 Lovemaking, Endearment
563 Marriage
564 Relationship by Marriage
565 Celibacy
566 Divorce, Widowhood
567 School
568 Teaching
569 Misteaching
570 Learning
571 Teacher
572 Student

Ek 2: (Devami)

xxv		xxvi	
ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS		ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS	
731 Commerce, Economics	732 Illicit Business	733 Purchase	734 Sale
735 Merchandise	736 Market	737 Stock Market	738 Securities
739 Workplace	740 Weaving	741 Sewing	742 Ceramics
Class Thirteen: SPORTS AND AMUSEMENTS		Class Fourteen: THE MIND AND IDEAS	
743 Amusement	744 Sports	745 Baseball	746 Football
747 Basketball	748 Tennis	749 Hockey	750 Bowling
751 Golf	752 Soccer	753 Skiing	754 Boxing
755 Track and Field	756 Automobile Racing	757 Horse Racing	758 Cardplaying
759 Gambling			
760 Existence	761 Nonexistence	762 Substantiality	763 Unsubstantiality
764 State	765 Circumstance	766 Intrinsicity	767 Extrinsicity
768 Accompaniment	769 Assemblage	770 Dispersion	771 Inclusion
772 Exclusion	773 Extraneousness		
774 Relation	775 Unrelatedness	776 Correlation	777 Sameness
778 Contrariety	779 Difference	780 Uniformity	781 Nonuniformity
782 Multififormity	783 Similarity	784 Copy	785 Model
786 Dissimilarity			
787 Agreement	788 Disagreement	789 Equality	790 Inequality
791 Whole	792 Part	793 Completeness	794 Incompleteness
795 Composition	796 Mixture	797 Simplicity	798 Complexity
799 Joining	800 Analysis	801 Separation	802 Cohesion
803 Noncohesion	804 Combination	805 Disintegration	
806 Order	807 Arrangement	808 Classification	809 Disorder
810 Disarrangement	811 Continuity	812 Discontinuity	813 Precedence
814 Sequence	815 Precursor	816 Sequel	817 Beginning
818 Middle	819 End		
655 Wrongdoing	656 Guilt	657 Innocence	658 Atonement
659 Good Person	660 Bad Person	661 Disrepute	662 Repute
663 Sensuality	664 Chastity	665 Unchastity	666 Indecency
667 Asceticism	668 Temperance	669 Intemperance	670 Moderation
671 Violence	672 Gluttony	673 Legality	674 Illegality
675 Religions, Rites	676 Theology	677 Deity	678 Mythical and Polytheistic Gods and Spirits
679 Angel, Saint	680 Evil Spirits	681 Heaven	682 Hell
683 Scripture	684 Prophets, Religious Founders		
685 Sanctity	686 Unsanctity	687 Orthodoxy	688 Unorthodoxy
689 Occultism	690 Sorcery	691 Spell, Charm	692 Piety
693 Sanctimony	694 Impiety	695 Nonreligiousness	696 Worship
697 Idolatry	698 The Ministry	699 The Clergy	700 The Laity
701 Religious	702 Ecclesiastical Attire	703 Religious Buildings	704 Show Business, Theater
705 Dance	706 Motion Pictures	707 Entertainer	708 Music
709 Harmonics, Musical Elements	710 Musician	711 Musical Instruments	712 Visual Arts
713 Graphic Arts	714 Photography	715 Sculpture	716 Artist
717 Architecture, Design	718 Literature	719 History	720 Poetry
721 Prose	722 Fiction	723 Criticism of the Arts	
Class Twelve: OCCUPATIONS AND CRAFTS		Class Eleven: ARTS	
724 Occupation	725 Exertion	726 Worker, Doer	727 Unionism, Labor Union
728 Money	729 Finance, Investment	730 Businessman, Merchant	

Ek 2: (Devamı)

ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS		xxviii	
913 Circuitousness	943 Discrimination	969 Certainty	820 Time
914 Rotation	944 Indiscrimination	970 Uncertainty	821 Timelessness
915 Oscillation	945 Judgment	971 Chance	822 Infinity
916 Agitation	946 Prejudgment	972 Truth	823 Period
917 Spectator	947 Misjudgment	973 Wise Saying	824 Spell
918 Intellect	948 Overestimation	974 Error	825 Interim
919 Intelligence, Wisdom	949 Underestimation	975 Illusion	826 Duration
920 Wise Person	950 Theory, Supposition	976 Disillusionment	827 Transience
921 Unintelligence	951 Philosophy	977 Mental Attitude	828 Perpetuity
922 Foolishness	952 Belief	978 Broad-mindedness	829 Instantaneousness
923 Fool	953 Credulity	979 Narrow-mindedness	830 Event
924 Sanity	954 Unbelief	980 Curiosity	831 Measurement of Time
925 Insanity, Mania	955 Incredulity	981 Curiosity	832 Anachronism
926 Eccentricity	956 Evidence, Proof	982 Attention	833 Previousness
927 Knowledge	957 Disproof	983 Inattention	834 Subsequence
928 Intellectual	958 Qualification	984 Distraction, Confusion	835 Simultaneity
929 Ignorance	959 No Qualifications	985 Imagination	836 The Past
930 Thought	960 Foresight	986 Unimaginativeness	837 The Present
931 Idea	961 Prediction	987 Specter	838 The Future
932 Absence of Thought	962 Necessity	988 Memory	839 Imminence
933 Intuition, Instinct	963 Predetermination	989 Forgetfulness	840 Newness
934 Reasoning	964 Prearrangement	990 Sufficiency	841 Oldness
935 Sophistry	965 Possibility	991 Insufficiency	842 Timeliness
936 Topic	966 Impossibility	992 Excess	843 Untimeliness
937 Inquiry	967 Probability	993 Satety	844 Earliness
938 Answer	968 Improbability	994 Expedience	845 Lateness
939 Solution		995 Inexpedience	846 Frequency
940 Discovery			847 Infrequency
941 Experiment			848 Repetition
942 Comparison			849 Regularity of Recurrence
			850 Irregularity of Recurrence
			851 Change
			852 Permanence
			853 Changeableness
			854 Stability
			855 Continuance
			856 Cessation
			857 Conversion
			858 Reversion
			859 Revolution
			860 Evolution
			861 Substitution
			862 Interchange
			863 Generality
			864 Particularity
			865 Specialty
			866 Conformity
			867 Nonconformity
			868 Normality
			869 Abnormality
			870 List
			871 Oneness
			872 Doubtless
			873 Duplication
			874 Bisection
			875 Three
			876 Triplication
			877 Trisection
			878 Four
			879 Quadruplication
			880 Quadrisection
			881 Five and Over
			882 Plurality
			883 Numerousness
			884 Fewness
			885 Cause
			886 Effect
			887 Attribution
			888 Operation
			889 Productiveness
			890 Unproductive-
			891 Production
			892 Product
			893 Influence
			894 Absence of Influence
			895 Tendency
			896 Liability
			897 Involvement
			898 Concurrence
			899 Counteraction
			900 Support
			901 Impulse, Impact
			902 Reaction
			903 Pushing, Throwing
			904 Pulling
			905 Leverage, Purchase
			906 Attraction
			907 Repulsion
			908 Ejection
			909 Overrunning
			910 Shortcoming
			911 Elevation
			912 Depression

Ek 2: (Devamı)

xix		ROGET'S INTERNATIONAL THESAURUS	
996	Importance	1024	Light
997	Unimportance	1025	Light Source
		1026	Darkness, Dimness
998	Goodness	1027	Shade
999	Badness	1028	Transparency
1000	Bane	1029	Semitransparency
1001	Perfection	1030	Opacity
1002	Imperfection	1031	Electricity, Magnetism
1003	Blemish	1032	Electronics
1004	Mediocrity	1033	Radio
		1034	Television
1005	Danger	1035	Radar, Radiolocators
1006	Safety	1036	Radiation, Radioactivity
1007	Protection	1037	Nuclear Physics
1008	Refuge	1038	Mechanics
		1039	Tools, Machinery
1009	Prosperity	1040	Automation
1010	Adversity	1041	Computer Science
1011	Hindrance	1042	Friction
1012	Difficulty	1043	Density
1013	Facility	1044	Hardness, Rigidity
1014	Ugliness	1045	Softness, Pliancy
1015	Beauty	1046	Elasticity
Class Fifteen:		1047	Toughness
SCIENCE AND TECHNOLOGY		1048	Brittleness, Fragility
1016	Mathematics		
1017	Physics	1069	Earth Science
1018	Heat	1070	The Universe, Astronomy
1019	Heating	1071	The Environment
1020	Fuel	1072	Rocketry, Missillery
1021	Incombustibility	1073	Space Travel
1022	Cold		
1023	Refrigeration		
		1049	Powderiness, Crumbliness
		1050	Materiality
		1051	Immateriality
		1052	Materials
		1053	Inorganic Matter
		1054	Oils, Lubricants
		1055	Resins, Gums
		1056	Minerals, Metals
		1057	Rock
		1058	Chemistry, Chemicals
		1059	Liquidity
		1060	Semiliquidity
		1061	Pulpiness
		1062	Liquefaction
		1063	Moisture
		1064	Dryness
		1065	Vapor; Gas
		1066	Biology
		1067	Agriculture
		1068	Animal Husbandry

Ek 3: Devamı

DEYİM	ANLAMI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
abarot satmak	Çalım satmak, korku vermek.	Rize	İkizdere	Muratlı					DUYGU, HIS*(2.12) Korku
abarıty basmak	Karşıundakini korkutmak için bağarmak.	Manisa	Alaşehir						DUYGU, HIS*(2.12) Korku
abarıty basmak	Karşıundakini korkutmak için bağarmak.	Malatya							DUYGU, HIS*(2.12) Korku
abır elemek	Hayâ etmek, utanmak.	Kars	Susuz	Kızılcakçak					DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
abırcın olmak (I)	Usanmak, bıkmak.	Manisa	Turgutlu	Çepnidere					DUYGU, HIS*(2.8) Hoşnutsuzluk
acebe kalmak	Şaşakalmak, donakalmak.	Kars							DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
acebe kalmak	Şaşakalmak, donakalmak.	Kilis							DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
adı belli (I)	Adamakilli, iyi.	Eskişehir							DUYGU, HIS*(2.7) Hoşlanma / Beğenme
adı belli (I)	Adamakilli, iyi.	Mersin	Silişte						DUYGU, HIS*(2.7) Hoşlanma / Beğenme
ağalık taslamak	Böbürlenmek.	Rize	İkizdere	Güneyce					DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
ağalık taslamak	Böbürlenmek.	Rize	Çamlıhemşin	Güneyce					DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
ağalık taslamak	Böbürlenmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
ağıt yitiirmek	Acıklı bir işi veya olayı ağlaya ağlaya anmak.	Niğde	Bor						DUYGU, HIS*(2.9) Hüzün / Üzüntü / Keder
ağız dadı (II) 2	Bıkkınlık, usanç.	Denizli	Bekilli	Poyrazlı					DUYGU, HIS*(2.8) Hoşnutsuzluk
ağız tadı vermek	İyi bir şey vaatetmek.	Çorum							DUYGU, HIS*(2.23) Umut / Umutsuzluk
ağız vermek (I) 2	Söz vermek vaatte bulunmak.	Elazığ	Sivrice	Kesrik					DUYGU, HIS*(2.23) Umut / Umutsuzluk
ağız vermek (I) 2	Söz vermek vaatte bulunmak.	Gaziantep							DUYGU, HIS*(2.23) Umut / Umutsuzluk
ağız vermek (I) 2	Söz vermek vaatte bulunmak.	Neveşehir							DUYGU, HIS*(2.23) Umut / Umutsuzluk
ağız vermek (I) 2	Söz vermek vaatte bulunmak.	Mersin	Mut						DUYGU, HIS*(2.23) Umut / Umutsuzluk
ağrı ayrılmak	Bir şeyi hayran hayran dinlemek veya seyretmek.	Mersin	Arslanköy						DUYGU, HIS*(2.7) Hoşlanma / Beğenme
ağrı kara olmak	Borulmak, susturulmak, utandırılmak.	Sivas	Suççiri	Esenyaka					DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
ağrı yumlu	Sıkılğan, söz söylemez.	İsparta	Gelendost	Çaltı					DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
ağrı yumlu	Sıkılğan, söz söylemez.	Tokat	Zile						DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
ağrı yumlu	Sıkılğan, söz söylemez.	Tokat	Almus	Çilehane					DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
ağrı yumlu	Sıkılğan, söz söylemez.	Sivas	Koyulhisar	Hacıyhas					DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
ağrı yumlu	Sıkılğan, söz söylemez.	Karaman	Merkez	Kızılırağıın					DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ağzın sanatmak	Şaşkın şaşkın iki tarafa bakımmak.	Niğde	Bor						DUYGU, HIS*(2.17) Öncezi
akıla dammak 2	Oranlamak, kestirmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
akıla dızyan	Akıl almayacak, olağanüstü.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
akla dammak, akla damlamak	Akla gelmek, sermek, tahmin etmek.	Niğde	Bor						DUYGU, HIS*(2.17) Öncezi
al basma (I) 2	Loğusa olmayan kimselerde al denilen görüntünün ukyu arasında verdiği boğucu sıkıntı, kabus.	Hatay	Kırnkhan		al bastı 4	Osmaniye	Kadirli		DUYGU, HIS*(2.12) Korku
al basma (I) 2	Loğusa olmayan kimselerde al denilen görüntünün ukyu arasında verdiği boğucu sıkıntı, kabus.	Eskişehir	Seyitgazi	Kırka					DUYGU, HIS*(2.12) Korku
al basma (I) 2	Loğusa olmayan kimselerde al denilen görüntünün ukyu arasında verdiği boğucu sıkıntı, kabus.	Artvin	Yusuveli	Kılıçkaya					DUYGU, HIS*(2.12) Korku
al basma (II)	Sonradan görmelerdeki gurur, kibir, şımarıklık.	Denizli	Sarayköy						DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
al basmak 2	Kabus basmak.	Artvin	Yusuveli						DUYGU, HIS*(2.12) Korku
al basmak 2	Kabus basmak.	Artvin	Ardanuç						DUYGU, HIS*(2.12) Korku
al üstüne al giymek	Gösteriş yapmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
alaşuy etmek, alavuş etmek	Telaşlandırmak, heyecanlandırmak.	Denizli	Çal						DUYGU, HIS*(2.6) Heyecan
alavani etmek	Surat asmak, terlemek, başa kakmak.	Bolu	Mudurnu	İğneciler					DUYGU, HIS*(2.8) Hoşnutsuzluk
alınmı almak 3	Hevesini almak.	Denizli	Sarayköy						DUYGU, HIS*(2.1) Arzu
alınmı almak 3	Hevesini almak.	Karaman	Ermeneek	Görmeli					DUYGU, HIS*(2.1) Arzu
alıp veremediğı olmak	Karşılık veremediğı bir kötülük görmek.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DUYGU, HIS*(2.15) Nefret / Düşmanlık
almaz almaz bakmak	Kıskaçlık ve kinle bakmak.	Gaziantep							DUYGU, HIS*(2.10) Kıskaçlık
alıbaşı çekmek	Çekinmek, hatır saymak.	Niğde	Bor						DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
altı algın olmak	İki kişi arasında kin ve düşmanlık olmak.	Muğla	Fethiye	Eldirek					DUYGU, HIS*(2.15) Nefret / Düşmanlık
altına etmek	Çok korkmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DUYGU, HIS*(2.12) Korku
altını çaldırmak	Bir kimse bilmiyerek eksik ve hatalı taraflarını açığa vurmak.	Kayseri							DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
altını yakmak (I)	Kötülüğü arttıracak şekilde davranmak.	Ordu	Akkuş						DUYGU, HIS*(2.15) Nefret / Düşmanlık
alttan su çıkmak	Tedirgin edecek bir hadise olmak.	Niğde	Bor						DUYGU, HIS*(2.4) Endişe
anakados etmek	Sıkımak, bunalmak.	Trabzon	Maçka						DUYGU, HIS*(2.3) Can Sıkıntısı
anayama galmak	Şaşmak, şaşırarak.	Kayseri	Pınarbaşı	Pazarören					DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
anayama galmak	Şaşmak, şaşırarak.	Kayseri	Pınarbaşı	Avşarpotuklu					DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
arastada kalmak	Ne yapacağını bilememek, şaşırarak.	İsparta	Yenişarbademli	Gölkonak					DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
arastada kalmak	Ne yapacağını bilememek, şaşırarak.	İsparta	Yenişarbademli						DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
as körmek	Azımsamak.	Konya	Sarayönü	Başıbüyük					DUYGU, HIS*(2.8) Hoşnutsuzluk
askıya çıkmak (I) 2	Kendini göstermek için bir yerde üst başa çıkmak, kurulmak.	Gaziantep							DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
asığı aleçi oturmalı	Talibi, şansı açık olmak.	Kars	Susuz	Kızılcakçak					DUYGU, HIS*(2.22) Talih / Talihsizlik
askı domalmak	Şevke gelmek.	Niğde	Bor						DUYGU, HIS*(2.1) Arzu
atbaşı çekmek	Çekinerek konuşmak, hatır için söz söylemek.	Niğde	Bor						DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
atlıb ejirmek 2	Öğünmek, böbürlenmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
avırt itmek	Surat asarak çalım satmak.	Niğde	Bor						DUYGU, HIS*(2.8) Hoşnutsuzluk
ayağa düşmek (I) 2	Utancı duruma düşmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
ayan delisi	Hoppa, şımarık.	Konya							DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Uşak	Eşme		ayan bayan olmak	Tunceli	Hozat		DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Burdur	Tefenni		ayan beyan olmak	Denizli	Çal		DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Eskişehir	Beylikova	İkipınar	ayın bayın olmak I	Kastamonu	Tosya	Aşağıkayı	DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Kastamonu	Tosya	Kargın	ayın bayın olmak I	Çorum			DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Sinop			ayın bayın olmak I	Samsun			DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Gümüşhane			ayın bayın olmak I	Van	Erciş		DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Artvin	Yusuveli	Kılıçkaya	ayt beyit olmak	Burdur			DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Erzurum	Pasinler						DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Erzurum	Aşkale						DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Elazığ							DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Malatya	Arapgir						DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Konya	Kulu	Yaraqlı					DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Ankara	Ayaş						DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Adana							DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Mersin	Mut						DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Mersin	Silişte						DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın beyin olmak (II)	Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak.	Mersin	Çamlıyayla						DUYGU, HIS*(2.20) Şaşkınlık
ayın kuyun etmek	Ayrılmamak.	Hatay	Yayladağı	Hisarcık					DUYGU, HIS*(2.8) Hoşnutsuzluk
aylaktı kalmak 2	Boşlukta kalmışmış gibi olmak.	Samsun							DUYGU, HIS
aynalı olmak	Güzle, gösterişli olmak.	Uşak	Eşme						DUYGU, HIS*(2.7) Hoşlanma / Beğenme
ayran gönüllü 2	Şipsevdi.	Manisa	Turgutlu						DUYGU, HIS*(2.19) Sevgi
ayran gönüllü 2	Şipsevdi.	İstanbul	Şile	Yeniköy					DUYGU, HIS*(2.19) Sevgi
ayran gönüllü 2	Şipsevdi.	İstanbul	Sarıyer	Yeniköy					DUYGU, HIS*(2.19) Sevgi
ayran gönüllü 2	Şipsevdi.	İstanbul	Arnavutköy						DUYGU, HIS*(2.19) Sevgi
ayran gönüllü 2	Şipsevdi.	Bartın							DUYGU, HIS*(2.19) Sevgi
azı güllana vamak 2	Böbürlenmek, kasılmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.11) Kibirlilik
âzi yumuk	Sıkılğan.	Eskişehir							DUYGU, HIS*(2.13) Mahcupluk
bacak çekşitiren (II) 1	Gizlice düşmanlık yapan.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.15) Nefret / Düşmanlık
bağrı bittün	Acıya dayanabilen kimse.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.9) Hüzün / Üzüntü / Keder
bağrı geçik 1	Ağlamaklı.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DUYGU, HIS*(2.9) Hüzün / Üzüntü / Keder

Ek 3: Devamı

DEYİM	ANLAMI	İL	İLCE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLCE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
açık gapı 2	Barnılabilecek yer.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MEKÂN
açık kapı 2	Herkese açık olan misafirhane.	Sivas	Gemerek	Çepni					MEKÂN
açık köşe	Misafir odası.	İzmir	Bergama						MEKÂN
burun başı	Sokaklardaki dönemeçler, köşeler.	Gaziantep							MEKÂN*(3.1) Yöner
göbek büyüü	Mezar höyüü.	Nevşehir							MEKÂN
şamama gibi	Bol ışıklı, aydınlık.	Bolu	Mudurnu	İğneciler					MEKÂN
tünek dutmak	Ev bark, barnacak bir yer edinmek.	Niğde	Bor						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	İsparta	Yalvaç						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Denizli	Acıpayam	Darıveren					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Artvin	Şavşat	Çayağzı					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Kars							MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Ankara	Güdül						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Afyonkarahisar	Dinar						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	İsparta							MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Burdur	Merkez	Gökçebağ					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Burdur	Yeşilova	Salda					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Burdur	Tefenni	Başpınar					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Denizli	Çivril	Şenköy					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Denizli	Acıpayam	Darıveren					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Eskişehir	Odanpazarı	Türkmenotat					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Kocaeli	Kandıra						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Zonguldak	Kilimli						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Corum	İkizlip						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Samsun	Çarşamba						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Amasya	Merzifon						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Ordu	Çamaş	Danışman					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Giresun	Eynesil						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Artvin	Şavşat	Çayağzı					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Hatay	Yayladağı						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Sivas	Gürün						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Sivas	Koyulhisar	Hacıhas					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Ankara	Ayaş	Çanllı Uluöl					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Ankara	Ayaş	Çanllı Çiğdemci					MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Niğde	Bor						MEKÂN
yabana gitmek (1)	Başka yere, başka köye, uzağa gitmek.	Karaman	Ermenek						MEKÂN
yurt dutmak	Bir yere yerleşip kalmak.	Niğde	Bor						MEKÂN
aba gibi atmak 4	Kar lapa lapa, iri parçalar halinde yağmak.	Çanakkale	Bayramiç						DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
aba gibi atmak 4	Kar lapa lapa, iri parçalar halinde yağmak.	Çanakkale	Gelibolu						DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
aba gibi atmak 4	Kar lapa lapa, iri parçalar halinde yağmak.	Çanakkale	Çan						DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
aba gibi atmak 4	Kar lapa lapa, iri parçalar halinde yağmak.	Kastamonu	Taşköprü						DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
alaca düşmek 3	Karlar erimeye başlayınca yer yer toprak görünmek.	Giresun	Keşap	Ceylanpınar	ala düşmek (1) 2	İsparta	Yenişarbademli		DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
alaca düşmek 3	Karlar erimeye başlayınca yer yer toprak görünmek.	Tunceli	Horat		ala düşmek (1) 2	Karaman	Merkez	Çukurbağ	DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
alaca düşmek 3	Karlar erimeye başlayınca yer yer toprak görünmek.	Tunceli	Horat		ala düşmek (1) 2	Karaman	Sarveliler	Çukurbağ	DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
alaca düşmek 3	Karlar erimeye başlayınca yer yer toprak görünmek.	Tunceli	Horat		ala düşmek (1) 2	Mersin			DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
ayn günü belli	Vakti, zamanı belli.	Mersin	Siliöke						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
ayn günü gelmek 1	Önceden saptanan zaman sona ermek, zamanı gelmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
barı bismek 1	Sıcaktan yanmak, terlemek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
bir solukta	Çok kısa bir sürede.	Hatay	Antakya						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
boğaz çekmek (1)	Hava akımı yapmak.	Niğde	Bor						DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
cihadd kalmak (1)	Ağac yaprağı dökerek çıplak kalmak.	Trabzon	Vakfikebir						DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
cibittin olmak	Yağmurdan sonra sulu çamur olmak.	Bolu	Mudurnu	İğneciler					DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
çendelek gitmek	Havalar değişik ve yağışlı gitmek.	Bolu	Mudurnu	İğneciler					DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
çiğ duman	Sis.	Amasya	Göynöcek	İkizyaka					DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
direk dikilmek	Yağmur mevsii yağmak.	Konya	Hadım	Kaplanlı					DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
don atmak 1	Donmuş toprağın buzlu çözülmek.	Şanlıurfa	Birecik						DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
esine durmak	Biraz beklemek.	Bolu							DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
eşek öldüren güneş	Karlı, rüzgarlı kış gününde açılan güneşli hava.	Manisa	Alaşehir		eşek öldüren	Bolu	Mudurnu	İğneciler	DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
eşek öldüren güneş	Karlı, rüzgarlı kış gününde açılan güneşli hava.	Bolu	Merkez	Ovadüzü					DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
ev çıkımı	Yaz başlangıcı.	Şanlıurfa							DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
gaş gararmag	Akşam karanlığı basmak.	Burdur							DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gaşık çalımı	Akşam yemeği zamanı.	Ankara	Ayaş	Çanllı Uluöl					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gaşık çalımı	Akşam yemeği zamanı.	Ankara	Ayaş	Çanllı Çiğdemci					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gaşuk çalımı	Kahvaltı zamanı.	Gümüşhane	Şiran	Erenkaya	gaşuk çalımı	Kastamonu			DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gecceriyih galmak	Biraz geç kalmak.	Gümüşhane	Şiran	Erenkaya					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gehuna koymak	Ertelenmek, geri bırakmak.	Adana	Fekke	Mansurlu					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gehuna koymak	Ertelenmek, geri bırakmak.	Adana	Aladağ	Mansurlu					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gelin aldatan	Güneşin batmadan evvelki durumu.	Amasya							DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gelin aldatan	Güneşin batmadan evvelki durumu.	Tokat	Niksar						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gelin aldatan	Güneşin batmadan evvelki durumu.	Eskişehir	Sivrihisar						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gelin aldatan	Güneşin batmadan evvelki durumu.	Sivas	Gemerek						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
geyik buzağilemek	Güneşin batmadan evvelki durumu.	Konya							DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün gedikten innmek	Güneşli havada yağmur yağmak.	Kütahya	Merkez	Alayunt					DOĞA OLAYLARI*(6.1) Mevsim
gün anasına kavuşmak	Gün doğmak, ortalık aydınlanmak.	Mersin	Siliöke	Taşucu					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün anasına kavuşmak	Güneş batmak.	Niğde	Bor		gün anaya innmek	Ankara	Güdül	Yeşilöz	DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün çılmak 2	Güneş dağlara yayılmak.	Niğde	Bor		gün anaya kavuşmak	Mersin	Mut		DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün devrilmek	Öğleden sonra olmak.	İsparta	Eğirdir						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikilmek 1	Öğleye yaklaşmak.	Konya	Hüyük						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikilmek 1	Öğleye yaklaşmak.	Kütahya	Gediz						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikilmek 2	Öğle vakti olmak.	Çorum							DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikilmek 2	Öğle vakti olmak.	İsparta	Senirkent						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikilmek 2	Öğle vakti olmak.	İsparta	Şarkikaraağaç						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikilmek 2	Öğle vakti olmak.	İsparta	Eğirdir						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikilmek 2	Öğle vakti olmak.	İsparta	Gelendost						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikilmek 2	Öğle vakti olmak.	Muğla	Mentepe	Yerkesik					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dikimi	Öğle vakti.	Burdur	Yeşilova	Salda					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dinenmesi	Öğle vakti.	Aydın	Bordoğan	Eymir					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dinlenmek	Güneş tutulması.	Çorum							DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dinlenmek	Güneş batmak.	Burdur	Tefenni	Başpınar	gün dinlenmek	Aydın	Bordoğan		DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dinlenmek	Güneş batmak.	Denizli	Sarayköy						DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dinlenmek	Güneş batmak.	Denizli	Acıpayam	Oğuzköy					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dinlenmek	Güneş batmak.	Denizli	Buldan	Oğuzköy					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dinlenmek	Güneş batmak.	Denizli	Çal	Yukarıseyit					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman
gün dinlenmek	Güneş batmak.	Denizli	Acıpayam	Darıveren					DOĞA OLAYLARI*(6.2) Zaman

Ek 3: Devamı

DEYİM	ANLAMI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
acar almak	Hayvan zehirli ot yiyecek hastalanmak veya ölmek.	İsparta	Yalvaç	Kurudanlı					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
acar almak	Hayvan zehirli ot yiyecek hastalanmak veya ölmek.	İsparta	Yalvaç	Körküler					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağara yatırmak	Daldırma yapmak, soğuktan müteessir olan veya kök salması istenen sürgünleri toprağa gömmek.	Sivas	Divriği		ağura yatırmak	Şanlıurfa			ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ağıl dutmak 1	Tarlayı dikenli bitkiler vs. ile çevirmek, sınırlamak.	Mersin	Silifke						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ağıl dutmak 2	Hayvanlar için açık havada barınacak yer hazırlamak.	Mersin	Silifke						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.2) Hayvancılık İşleri
ağıl yapmak	Biçilen mısırları üst üste koyup ay çeklinde yerleştirmek.	Burdur	Tefenni						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ağısın almak 2	At ve eşek yem yediği zaman üst dudağından kan almak.	Sivas	Zara						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağız tutması	Yeni doğan yavrumun, anasının ilk sütü ile kabız olması.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağızlık almak	Tarlaya, tavalara su yolu açmak.	Amasya	Gümüşhacıköy						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ağnak vermek	Av hayvanı iz karıştırmak, iz kaybetmek.	Denizli	Çivril	Süngülü					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı boşa seğirtmek	Tazı avlanmak istememek (avcılıkta).	Niğde							ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı göğçe değmek	Hayvan baharda ilk defa taze ot yemek.	Kırşehir							ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	İsparta	Senirkent						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Balıkesir	Alneyilü	Kürse					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Çanakkale	Gelibolu						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Bursa	Yıldırım	Cumalıkızık					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Eskişehir	Alpu	Bozan					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Kastamonu	Toysa	Kargı					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Çorum							ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Amasya	Merzifon						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Sivas	Zara						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Kırşehir	Akpınar	Köşker					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Kayseri							ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Niğde							ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Mersin	Mut						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Denizli	Acıpayam	Yeşilyuva					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Denizli	Tavas	Muglasın					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Denizli	Sarayköy						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Burdur	Bucak	Pazar					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Burdur	Bucak	Tayyızla					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Burdur	Bucak						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrı kilitli (I)	Alt ve üst dudağı beyazlı at.	Kütahya	Emet	Yenice					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ağrıyı bozmak (II)	At gemine aldırış etmeden istediği yere gitmek.	Gaziantep			ahra geçmek	Eskişehir	Sivrihisar		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ahıra yatırmak	Daldırma yapmak, bağ çubuğunu gövdeden ayırmadan toprağın içine batırıp biraz ıleriden çıkarmak.	Gaziantep			ahra yatırmak	Gaziantep			ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ahıra yatırmak	Daldırma yapmak, bağ çubuğunu gövdeden ayırmadan toprağın içine batırıp biraz ıleriden çıkarmak.	Amasya	Merzifon						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
ak düşmek	Üzümler olmaya başlamak.	Kütahya	Ahlntaş	Beşkarış					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
akca badas yapmak	İhtiyaç halinde öğütülme üzere dövenin altından buğday alıp savarmak.	Mersin	Arslanköy						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ala bastırmak	Tarlada kuru kalan yerleri yemiden sulamak.	Sivas	Zara						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ala getirmek (I)	Yaşlanan hayvanın kılları beyazlaşmak.	İsparta	Keçiborlu	İncesu	ala düşmek (I) 1	Afyonkarahisar	Bolvadin	Diğli	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	İsparta	Keçiborlu	İlyas	ala düşmek (I) 1	İsparta	Keçiborlu	Aydoğmuş	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	İsparta	Keçiborlu	İlyas	ala düşmek (I) 1	İsparta	Gelendost		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	İsparta	Keçiborlu	İlyas	ala düşmek (I) 1	İsparta	Gönen		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	İsparta	Senirkent	Uluğbey	ala düşmek (I) 1	İsparta	Yalvaç	Kurudanlı	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	İsparta	Senirkent	Yassören	ala düşmek (I) 1	Burdur	Merkez	Gökçebağ	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Burdur	Kayadibi		ala düşmek (I) 1	Burdur	Çavdır	Ambarcık	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Burdur	Merkez	Gökçebağ	ala düşmek (I) 1	Denizli	Çal	İsabey	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Honaz	Aydımlar	ala düşmek (I) 1	Denizli	Tavas	Horasanlı	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Acıpayam	Alaattin	ala düşmek (I) 1	İzmir	Kemalpaşa	Aşağıkızılcı	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Balıkesir	Susurluk		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Kütahya	Emet	Yenice	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Zonguldak	Kilimli	Cumyayın	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Samsun	Alaçam		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Tokat	Merkez	Kızılköy	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Sivas	Koyulhisar	Hacıilyas	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Kayseri	Akkaya		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Karaman	Sarıveliler	Uğurlu	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Karaman	Emenek	Görmeli	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Konya	Seydişehir	Akçalar	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Mersin	Silifke		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Antalya	Elmalı		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Antalya	Gündoğmuş	Karadere	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 1	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		ala düşmek (I) 1	Muğla	Seydikemer	Dont	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaca düşmek 2	Üzümlere ben düşmek, üzüm ermeye başlamak.	Denizli	Çal		alca düşmek	Burdur	Yeşilova	Salda	ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alaf getirmek	Meyveler olgunlaşmaya başlamak, benlenmek.	Erzincan	Kemaliye						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.2) Ürünler
alpu çıkmek	Suyu çekilmek, yarı kurumak.	Bilecik	Osmancılı	Büyükyenice					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
arpa kesdirmek	Gübreyi tarlaya taşımak.	Artvin	Şavşat	Çavdarlı					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
arpa kestirmek	Yolda dinlenme vererek atlara arpa yedirmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.2) Hayvancılık İşleri
askıya ağmak	Yolculukta araba atlarını dinlendirip yem vermek.	Amasya	Merzifon						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.2) Hayvancılık İşleri
askıya ağmak	İpek böceği koza sarmak üzere dallara çıkmak.	Muğla	Marmaris	Orhaniye	askıya çıkmak (I) 1	İzmir	Bayındır	Fırınlı	ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
askıya ağmak	İpek böceği koza sarmak üzere dallara çıkmak.	Muğla	Marmaris	Orhaniye	askıya çıkmak (I) 1	Manisa	Alaşehir		ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
askıya ağmak	İpek böceği koza sarmak üzere dallara çıkmak.	Muğla	Marmaris	Orhaniye	askıya çıkmak (I) 1	Balıkesir	Susurluk		ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
askıya ağmak	İpek böceği koza sarmak üzere dallara çıkmak.	Muğla	Marmaris	Orhaniye	askıya çıkmak (I) 1	Bursa	İnegöl		ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
askıya ağmak	İpek böceği koza sarmak üzere dallara çıkmak.	Muğla	Marmaris	Orhaniye	askıya çıkmak (I) 1	Muğla	Milas		ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
askıya ağmak	İpek böceği koza sarmak üzere dallara çıkmak.	Muğla	Marmaris	Orhaniye	askıya çıkmak (I) 1	Edirne			ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
aşan etmek	Harmat yerinde sap ve başları devretmek, samanı altüst etmek.	Van							ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
avar etmek	Sevze dikmek.	Karaman	Emenek						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
avın kanlı olun	Avı giden avcıya "raşgele" anlamında söylenen söz.	İzmir	Çiğli	Sasalı					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
avlanıp başlanmak	Avı çıkmak, av yapmak.	Van	Erciş						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
avura etmek	Asma çubuklarını toprağa gömerek yeni kökler elde etmek.	Kars	Merkez	Ortakapı	avra çekmek	Elazığ	Ağın		ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
avura etmek	Asma çubuklarını toprağa gömerek yeni kökler elde etmek.	Dişarbakır							ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
avura etmek	Asma çubuklarını toprağa gömerek yeni kökler elde etmek.	Elazığ	Merkez	Harput					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağa gelmek	İnek çiflleşme arzusu doymak.	Bolu	Göynük						ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ayağa gelmek	İnek çiflleşme arzusu doymak.	Bolu	Madurmu	İğneciler					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ayağa gelmek	İnek çiflleşme arzusu doymak.	Ankara	Nallıhan	Sobran					ZİRAAT*(5.1) Hayvancılık*(5.1.1) Hayvanlar
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Eskişehir	Odanpazarı	Türkmentokat					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Amasya	Merzifon						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Tokat	Turtal						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Tokat	Almas						ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Tokat	Almas	Çilehane					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Sivas	Suşehri	Esenyaka					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Sivas	Divriği	Eskibeyli					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Yozgat	Merkez	Dereboyunlu					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Kayseri	Talas	Zincidere					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri
ayağını almak (II)	Hasadı sona erdirmek.	Antalya	Gündoğmuş	Karadere					ZİRAAT*(5.2) Tarım*(5.2.1) Tarla İşleri

Ek 3: Devamı

DEYİM	ANLAMI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
aba atmak 1	Kendisini kurtarmak için suçu başkasına yüklemek.	Ordu	Ünye						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.16) Erdemsizlik
aba atmak 2	Birine yük olmak.	İsparta	Sarıkkaraağaç	Çavundur					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
abircin olmak (II)	Misafire fazla ikram etmeye çalışmak, parçalanmak.	Yozgat	Yerköy	Aşağıelmahacı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.23) Misafirperverlik
abırsızlıh elemek	Hayâsızlık etmek.	Kars	Susuz	Kızılcakçak					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.2) Ahlak
abrazza gitmek, arbaza gitmek	Ziddına, inadına, dikine gitmek.	Samsun	Çarşamba						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.17) İnatçılık
acabada kalmak	Kararsız olmak, şüphede kalmak.	Düzce							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.22) Kuşku / Şüphe / Kararsızlık
accık etmek	İnat etmek.	Bitlis							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.17) İnatçılık
acısına yutmak	İlenmek, beddua etmek.	Burdur	Yeşilova	Güney					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.13) Din
açık gapı 1	Konuğa kapısı açık, konak sever aile.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.23) Misafirperverlik
açık kapı 1	Misafiri bol ev.	Rize	Kalkandere	Kayabaşı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.23) Misafirperverlik
açık kapı 1	Misafiri bol ev.	Rize	Ardeşen	Kayabaşı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.23) Misafirperverlik
açık kapı 1	Misafiri bol ev.	Rize	Kalkandere						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.23) Misafirperverlik
adarı yetmek	Kemale etmek, olgunlaşmak.	Sinop	Boyahat						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.25) Olgunluk
adını getirememek	Adını hatırlayamamak.	Ekişçehir	Sivrihisar						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.30) Unutkanlık
adını gomat 1	Kararı vermek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
adırık olmak	Birine yük olmak.	Ankara	Ayaz	Canlılı Uluöl					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
adırık olmak	Birine yük olmak.	Ankara	Ayaz	Canlılı Çiğdemci					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
ağalık etmek 1	Ağrlamak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.23) Misafirperverlik
ağdırık olmak	Bir kimse başkasına yük olmak.	Denizli	Sarayköy	Sığma					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
ağdırık olmak	Bir kimse başkasına yük olmak.	Konya	Beycehir	Bayındır					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
ağı bardağı 1	Becerikli, akıllı ve bilgili kimse.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
ağı bardağı 2	Anılan, gözü pek, yaramaz çocuk.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
ağı yutmak	Zehirlenmek, zehirlenmeye razı olmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.27) Rza Gösterme
ağız aşmak (I) 1	Karşı gelmek, ağzını açmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.24) Muhalefet
ağız aşmak (II)	Oruç bozmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.13) Din
ağız ayırmak	Aptal aptal bakmak.	Kayseri							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.4) Akolsuzluk
ağız dağıtmak	Küfretmek, ağza geleni söylemek, ağız bozmak.	Malatya	Kapudere						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.2) Ahlak
ağız dağıtmak	Küfretmek, ağza geleni söylemek, ağız bozmak.	Niğde	Bor	Bahçeli					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.2) Ahlak
ağız öğretmek	Öğüt vermek.	Aydın	Efeler	Alanlı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
ağız öretmek	Aklı vermek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
ağızını yemek	İyisini kendine ayırmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
ağırını yeniltmek	Kendini küçük düşürmek, onurunu kırmak.	Kastamonu	Daday	Elmayazı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.16) Erdemsizlik
ağırını yeniltmek	Kendini küçük düşürmek, onurunu kırmak.	Kastamonu	Ağlı						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.16) Erdemsizlik
ağırntı olmak	Birisine yük olmak.	Kütahya	Altıntaş	Beşkarış					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
ağırntı olmak	Birisine yük olmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
ağrı açmak	İhtar etmek.	Samsun							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.13) Din
ağrı dolu (I) 3	Akıllı, mantıklı kimse.	Artvin	Hopa						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
ağrızu bağlatmak	Büyülemek.	Ordu	Mesudiye						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.14) İnanç*(7.1.1.14.1) Büyü / Büyücülük
ağrızu silmek, ağrızu yıkamak	Bir konu hakkında söz söylememeye, bir işe karışmamaya karar vermek.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
ahla almak	Akla gelmek.	Gümüşhane	Şiran	Erenkaya					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
akıl ermezlik 1	Calılık.	Bilecik	Osmaneli	Büyükyenice					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.12) Cehalet / Bilgisizlik
akıla damnak 1	Anımsamak, akla gelmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
akla almak, akla daktmak, akla goymak	Bir şeyi sabit fikir hâline getirmek, karar vermek.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.32) Vazgeçme / Vazgeçirme
aklapıp paklanmak	Kötü işleri bırakmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.31) Uygunluk / Denklik
al iştine mor giymek	Çirkin, uyumsuz giyinmek.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.31) Uygunluk / Denklik
al yeşil kusanmak 2	Süslü giyinmek.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.31) Uygunluk / Denklik
ala ala bakmak 1	Aptal, alık alık, bön bön bakmak.	Bitlis							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.4) Akolsuzluk
ala ala bakmak 1	Aptal, alık alık, bön bön bakmak.	Muğla	Fethiye						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.4) Akolsuzluk
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	İsparta	Yalvaç						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Denizli	Sarayköy						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Kütahya	Altıntaş	Beşkarış					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Bolu	Mudurnu	İğneciler					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Kocaeli	Kandıra						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Bartın							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Kastamonu	İncebolu						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Gümüşhane	Torul						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Şanlıurfa							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Kilis							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Sivas	Zara						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Ankara	Sincan	Hisarıkaya					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Ankara	Şereflikoçhisar						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 2	Bir şeyin veya bir işin hüyünü, kolayını almak, mekeke kesbetmek, alışmak.	Mersin	Siliçke						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.5) Alışkanlık
alınmu almak 4	Bir işte başarısızlığa uğramak, zarar etmek.	Çorum							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.10) Başarısızlık
alınmu almak 4	Bir işte başarısızlığa uğramak, zarar etmek.	Kırşehir							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.10) Başarısızlık
alt teknesine imrek (ermek)	Gizli tutulan bir işin aslını kurcalayıp öğrenmek.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
altın çizmek	İlişğini, dostluğunu kesmek.	Konya	Derebucak	Uğurlu					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.6) Arkadaşlık / Dostluk
altın çizmek	İlişğini, dostluğunu kesmek.	Karaman	Sarıveliler	Çukurbağ					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.6) Arkadaşlık / Dostluk
altın çizmek	İlişğini, dostluğunu kesmek.	Karaman	Merkez	Çukurbağ					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.6) Arkadaşlık / Dostluk
amalı domalmak	Tamahkâr olmak, açgözlülük etmek.	Manisa	Alaşehir						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.16) Erdemsizlik
aman zaman dinnememek	Fırsat vermemek, acunamak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.16) Erdemsizlik
aman zaman vermemek	Fırsat vermemek, birden bire bastırmak.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.16) Erdemsizlik
añ damarı yrtılmak	Namus ve iffetini kaybetmek.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.2) Ahlak
ander kalmak 1	Yok olmak, olmaz olmak (ilenc).	Erzurum							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.13) Din
ardal olmak	Arsızlıkla birine musallat olmak.	Afyonkarahisar	Suhut	Athhisar					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.2) Ahlak
ardal olmak	Arsızlıkla birine musallat olmak.	Burdur	Bucak	Ürkütü					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.2) Ahlak
ardal olmak	Arsızlıkla birine musallat olmak.	Kütahya							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.2) Ahlak
armut gibi düşmek (I)	İstemeyerek yardım etmek.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.18) İsteksizlik
asmtı olmak	Yapışkanlık etmek, balta olmak, birisinden geçinmek isteğiyle peşini bırakmamak.	Düzce							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.11) Bencilik
aslı olmak 1	Yemünlü olmak.	İsparta	Yalvaç	Sofular					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
aslı olmak 1	Yemünlü olmak.	İsparta	Aksu	Sofular					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
aslı olmak 2	Sözünün eri olmak.	İsparta	Yalvaç	Sofular					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
aslı olmak 2	Sözünün eri olmak.	İsparta	Aksu	Sofular					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
aslına imrek	Kökünü öğrenmek.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.3) Akıl / Akıllılık
aşğıdan gelmek	Çalını satmayı bırakmak.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
aşğıdan söylemek	Tevazu ile konuşmak.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
aşkar vermek	Boyayı tutturmak.	Kahramanmaraş	Afşin	Çoğulhan					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.31) Uygunluk / Denklik
aşkar vermek	Boyayı tutturmak.	Malatya	Hekimhan						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.31) Uygunluk / Denklik
aşğıdan küreşmek	Aşğıdan almak.	Kütahya	Emet	Yenice					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.15) Erdemlilik
aşğığı gurunlamak	İş yoluma koymak.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.9) Başarı
ateş almayla gelmek	Konuk, kısa süre oturmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.23) Misafirperverlik
atınna düşürmek, atınma getirmek	Sıraına getirmek, tavına getirmek.	Mersin	Arsılköy						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.30) Unutkanlık
atınna getirmek 1	Sıraına, yerine getirmek (iş, söz)	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.31) Uygunluk / Denklik
atınna getirmek 2	Kurşun, erimini bulmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.31) Uygunluk / Denklik
atlı gibi 2	Çalışkan, koşarcasına iş yapan (kimse).	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.1) Bilişsel Tutum*(7.1.1.9) Başarı

Ek 3: Devami

ANLAMI		İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
aba gibi atmak 1	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Uşak	Eğme					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 1	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Balıkesir	Merkez	Yeniköy				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 1	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Canakkale	Lapseki					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 1	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Bursa	İnegöl					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 1	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Bursa	Mustafakemalpaşa					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 1	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Kastamonu	Tosya	Kargın				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 1	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Çankırı	Eldivan	Akçalı				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 1	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Sinop	Boğazbatı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 2	Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak.	Balıkesir	Karesi	Yeniköy	aba yeniden atmak	Bursa	Nilüfer	DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 2	Yüksekten atmak, palavra savurmak.	Balıkesir	Ayvalık	Yeniköy	aba yeniden atmak	Bursa	Osmangazi	DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 2	Yüksekten atmak, palavra savurmak.	Balıkesir	Bigadiç	Yeniköy				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 2	Yüksekten atmak, palavra savurmak.	Balıkesir	Manyas	Yeniköy				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 2	Yüksekten atmak, palavra savurmak.	Çanakkale	Ayvacı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 2	Yüksekten atmak, palavra savurmak.	Bursa	İnegöl					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 2	Yüksekten atmak, palavra savurmak.	Kastamonu	Tosya	Kargın				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 2	Yüksekten atmak, palavra savurmak.	Çankırı	Eldivan	Akçalı				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
aba gibi atmak 3	Öğünmek.	Bursa						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.1) Abartılılık	
abuçuna çalışmak	Boşuna çalışmak.	Giresun	Tirebolu					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.17) Gayret / Çaba	
abalayıp gitmek	Topallamak, paytak paytak yürümek, apal apal yürümek.	Niğde	Bor	Bahçeli				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
aban aban yürümek	Geniş adımlarla hızlı hızlı yürümek.	Canakkale	Çan					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abaz abaz yemek	Ağzını doldura doldura yemek, ober gibi tutmak.	Burdur	Tefenni					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abaz abaz yürümek	Büyük adımlar atarak sallayıp yürümek.	Denizli	Bekilli	Yeşilova				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abazuya yılmek	Boşuna çabalamak.	Ankara	Göbbaşı	Çayırli				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.17) Gayret / Çaba	
abal abcal yürümek	İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördək gibi yürümek.	Burdur	Bucak	Ürkütülü	abil abil yürümek	İstanbul	Arnavutköy	DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	Baklalı
abalcal abcal yürümek	İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördək gibi yürümek.	Burdur	Bucak	Tasayla	abil abil yürümek	Bolu	Gerede	DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abalcal abcal yürümek	İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördək gibi yürümek.	Kahramanmaraş	Onikişubat	Yeniciceale	abşal abşal yürümek	Karaman	Sarveliler	DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	Mençek
abalcal abcal yürümek	İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördək gibi yürümek.	Karaman	Sarveliler	Uğurlu				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abalcal abcal yürümek	İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördək gibi yürümek.	Karaman	Merkez	Çukurbuğ				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abalcal abcal yürümek	İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördək gibi yürümek.	Karaman	Sarveliler	Çukurbuğ				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abalcal abcal yürümek	İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördək gibi yürümek.	Antalya	Gündoğmuş	Karadere				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abalcal abcal yürümek	İki yana çokça eğilerek yürümek, çocuk gibi, ördək gibi yürümek.	Antalya	Elmalı	Eskihisar				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
abıç kurmak	Bağdaş kurup oturtmak.	İsparta	Eğirdir					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
aburga altına alınmak	Himaye altına alınmak.	İsparta	Gelendost	Çalı				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.26) Korumacılık	
aburga altına alınmak	Himaye altına alınmak.	İsparta	Sarıkkaraağaç	Çalı				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.26) Korumacılık	
aburga altına alınmak	Himaye altına alınmak.	Ordu	Ulubeş	Yolbaşı				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.26) Korumacılık	
acalı kışpmek	Satışmak, ger aramak, ölüme susamak.	Muşla	Fethiye					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.24) Kavayıcılık	
acız tutmak	Kötü kullanmak.	Bolu	Mudurnu	İğneciler				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.15) Durumu Değişmek	
açın vermek	Kavamında yoğrıldığı ve özlü olduğu için hamurun yufkası kolay açılmak.	Niğde	Bor					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
açlı çemak	Yufka açmak.	Giresun	Tirebolu					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
ad çekmek	Bir kişi veya bir aile için kötü şeyler söylemek.	Antalya	Elmalı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad belli (II)	Akılär, açık, belli.	Düzce						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.15) Durumu Değişmek	
ad belli olmak 1	Otaya çıkmak, bilimek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.15) Durumu Değişmek	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Yeşilçiftlik				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Afyonkarahisar	Duzkırı	Çiftlikköy				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Afyonkarahisar	Emirdağ	Çiftlikköy				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	İsparta	Yenişarbademli					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	İsparta	Gelendost	Yakaköy				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	İsparta	Gelendost	Çalı				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	İsparta	Sarıkkaraağaç	Çalı				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Burdur	Çavdır	Ambarcık				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Burdur	Yeşilova	Salda				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Burdur	Tefenni	Yayla				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Denizli	Honaz	Aydınlar				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Denizli	Civril	Çıtak				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Aydın	Nazilli	Dallıca				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Aydın	Bordodan	Eymir				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Aydın	Nazilli	Uzunçam				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	İzmir	Tire					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Eskişehir						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Zonguldak	Kilimli	Cumyayırı				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Tokat	Zile					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Gümüşhane	Merkez	Arzularkabaköy				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Sivas	Merkez	Tutmaç				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Karaman	Merkez	Çukurbuğ				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Karaman	Sarveliler	Çukurbuğ				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Mersin	Anamur					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Antalya	Finike	Turunçova				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Muşla	Köyceğiz					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek	Bir kız veya kadının adı çıkmak, hakkında söz söylemek, dedikodusu yapılmak.	Muşla	Fethiye	İncirköy				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.12) Dedikodu	
ad çekilmek 1	Durdugu yerden sıçrayıp uzaklaşması kalkışmak.	Niğde	Bor					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
ad çekilmek 2	Durdugu yerden sıçrayıp uzaklaşmasına meydan vermek.	Niğde	Bor					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
ad çekilmemek	Kaçırmamak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.13) Dikkat / İgi / Özen	
adınmı tek atmak	Tedbirlri davranmak.	Balıkesir	Bandırma					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.13) Dikkat / İgi / Özen	
afana etmek	Carçur etmek, ziyan etmek.	Trabzon						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.32) Savurganlık	
afarozdan kesilmek	Allak bullağ etmek, altüst etmek.	İzmir	Ödemiş					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.15) Durumu Değişmek	
afı kafı tutmak	Tedbirlle karşık hiddet göstermek, zorbalık yapmak.	Ordu	Ünye					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.37) Tehlikelilik	
afılla almak	Pisboğazlık etmek, silip süpürüncesine yemek.	Sivas	Zara		afı kâfı yemek.	İzmir	Torbali	DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
afılaya gitmek	Etrafını çevirmek, kuşatmak.	İsparta	Yalvaç	Körküler				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
ag açmak	Boşu gitmek.	Aydın	Efeler	Alatepe				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.5) Aldırmazlık	
ag ağmak	Kadınlar adet gördükten sonra hamama gidip temizlenmek.	Sivas	Zara					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.38) Temizlik / Düzen	
agık agık konuşmak	Büyük sesle, bağıra bağıra konuşmak.	Balıkesir						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.14) Dil Kullanma*(7.1.2.14.1) Konuşma	
agır çoğdur yürümek	Topallayarak yürümek.	Bolu	Mudurnu	İğneciler				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
agi çalmak 2	Zehirleşmek, acılaşmak.	İsparta	Senirkent					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.15) Durumu Değişmek	
agi çalmak 3	Zehir ölmek.	İsparta	Senirkent					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.20) Hareket / Hareketsizlik	
agi olmak	Neşesi, düzeni bozulmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.15) Durumu Değişmek	
agıla saldırmak	Sağa sola saldırmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.24) Kavayıcılık	
agırma almak	Umursanmamak, işi yavaşa almak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.5) Aldırmazlık	
agırını yemnitmek	Kendini küçük düşürmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.7) Aşağılama / Küçümseme	
agız ağza vermek 1	Karşılıklı konuşmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.14) Dil Kullanma*(7.1.2.14.1) Konuşma	
agız ağza vermek 2	Gizlice fışıldışmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.18) Giz / Gizem	
agız ağza vermek 3	Sözberitliği yapmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.6) Anlaşma	
agız ağza vermek	Çene yantırmak.	Van	Erciş					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.14) Dil Kullanma*(7.1.2.14.1) Konuşma	
agız bozmak	Kötü söz söylemek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine				DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.14) Dil Kullanma*(7.1.2.14.2) Kaba Konuşma	
agız bözmek	Bir kimsenin sözlerini alaylı bir şekilde tekrarlamak, alay etmek, eğlenmek.	Mersin	Toroslar	Arslanköy	agız cymek	Düzce		DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1.1) Tutum*(7.1.2) Davranışsal Tutum*(7.1.2.14) Dil Kullanma*(7.1.2.14.1) Konuşma*(7.1.2.14.1.1) Alaycı Konuşma	

Ek 3: Devamı

DEVİM	ANLAMI	İL	İLCE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLCE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
acığ etmek	Küsmek, darılmak.	Van				Kars	Susuz	Kızılcakçak	DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
acığ etmek	Küsmek, darılmak.	Bitlis	Ahlat						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
acığ vermek	Küserək fit vermek.	Bitlis							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
agurt etmek	Surat etmek.	Sinop	Boyabat						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
agüz aşmak (I) 2	Azarlamak, paylamak, ağzını açmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
agüz gevelenmek	Sözü cesaretle tam olarak söyleyememek.	Van	Tuşba	İskele					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.1) Cesaret
agırıp incinmek	Kırılmak, gücenmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
al bağlamak 2	Sevinmek, murada etmek.	Bursa							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
al bağlamak 2	Sevinmek, murada etmek.	Çorum							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
al bağlamak 2	Sevinmek, murada etmek.	Sivas							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
al bağlamak 2	Sevinmek, murada etmek.	Mersin	Siliçke						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
al yeşil kuşanmak 1	Çok sevinçli olmak (için).	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
analı azmak	Sebepsiz coşmak, kabına sığmamak.	Eskişehir	Sivrihisar						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
ara kesmek (III)	Küsmek, darılmak, uzaklaşmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
arası açılmak	Dostluk bozulmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
at oynatmak	Çok sevinmek.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
avardın yırtmak 2	Ağzını yırtmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
avardı yırtmak 2	Ağzını yırtmak.	Yozgat							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
avrtı çıkmak	Serleşmek, hiddet göstermek.	Bursa	Yıldırım	Cumalıkızık					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
avkanı kalkmak	Heyecanlanmak, kızmak, hiddetlenmek.	Burdur	Merkez	İlyasköy					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
ayranlığı kabarmak	Ayrıntı kabarmak, öfkelenmek, kızmak.	Ordu	Ünye						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
ayranlığı şişmek	Coşmak, kabarmak.	Kastamonu							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
ayranlığı gabarmak	Kızmak, öfkelenmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
azı gıtlına varmak 1	Çok sevinmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Denizli	Borkurt		bağrını yerden kaldırmak Antalya		Elmalı		DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Denizli	Pamukkale	Tekke					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Denizli	Çardak	Beylerli					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Aydın	Efeler	Alanlı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Eskişehir	Alpu	Bozan					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Kütahya							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Kastamonu	Taşköprü						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Çankırı	Eldivan						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Sinop	Boyabat						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
bağrı kalkmak 1	Göğsü kabarmak, kıvanmak.	Denizli	Çal	Yukarıseyit					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
bambına basmak	Birinin en çok kızacağı bir şeyi yapmak veya söylemek.	Gümüşhane	Şiran	Erenkaya					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.1) Cesaret
basarığı olmamak	Korkusu olmamak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.7) Rahatlık (Duygusal)
basbas barınmak	Sesi yettiğince bağırarak, azarlamak.	Afyonkarahisar	Düzce						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
baş almak (II)	Kurtulmak, onmak, felâh bulmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
başdan çıkçın 2	Ters (kimse).	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
başı büyük	Onurlu.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
başını üzmek	Başını koparmak.	Giresun	Görece	Bozcaali					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
başını üzmek	Başını koparmak.	Giresun	Eynesil						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
başını üzmek	Başını koparmak.	Giresun	Görece	Sağlık					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
başını üzmek	Başını koparmak.	Giresun	Görece	Ünlüce					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
başını üzmek	Başını koparmak.	Giresun	Görece	Dayılı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
başını üzmek	Başını koparmak.	Giresun	Görece	Haydarlı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
bayım bayım bayılmak 1	Çok gülmek, katılmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.6) Neşe
beynin gapağı atmak	Hiddetini yenememek, öfkesini açığa vurmak, şiddetle öfkelenmek.	Niğde	Bor		beynin kapağı atmak	Sivas	Gemerek	Çepni	DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
beyninin gapağı atmak	Tepesi atmak, çok kızmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
bezencğine basmak (dokunmak)	Damarına basmak, kızdırmak.	Kahramanmaraş	Elbistan		beze basmak	Ordu	Mesudiye		DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
bezencğine basmak (dokunmak)	Damarına basmak, kızdırmak.	Kahramanmaraş	Afşin						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
boğaza durtmak	Kötü sözlerle karışındakini kırmak, kızdırmak.	Çorum							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.8) Sabır
boy vermek	Felakete dayanmak.	Adana	Fekke						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
buğuz etmek	Kırgınlığı sözle belirtmek, sitem etmek.	Ordu							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
buğuz etmek	Kırgınlığı sözle belirtmek, sitem etmek.	Giresun							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
buğuz etmek	Kırgınlığı sözle belirtmek, sitem etmek.	Trabzon							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
burun boğaz	Kırgınlığı sözle belirtmek, sitem etmek.	Gümüşhane	Kelkit						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
burun etmek	Yarı dargın.	Gümüşhane							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
burun gırm etmek	Darılmak, gücenmek.	Gümüşhane							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
bus bus bunaltmak	Birbirine karşı küskünlüğünü belli etmek.	Malatya	Arapgir						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
can öğüşlük vermek	Kızdırmak, canından bıkırtmak.	Ankara	Güdül						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.7) Rahatlık (Duygusal)
cangıldak su etmek	Canı rahat etmek.	Gaziantep							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.7) Rahatlık (Duygusal)
cıdırına basmak 2	Fazla sulandırmak.	Ordu	Ünye						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
ciğir etmek (I)	Onuruna dokunmak.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
ciğir etmek (I)	Ailesine danılıp evden kaçmak.	Ordu	Mesudiye	Beyazıaç					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
cık cık etmek	Ailesine danılıp evden kaçmak.	Giresun							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.2) Dargınlık
çillik etmek 1	Sinirlenmek.	İsparta	Yalvaç	Körküler					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
çncıvıt olmak	Merak etmek.	Bursa	İnegöl	Konurlar					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.5) Merak
ciğir etmek	Çileden çıkmak.	Eskişehir	Sivrihisar						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cimcik yemek	Birisine kızarak, kendisinden ümit edilmeyen işi yapmak.	Ordu	Çamaş	Danışman					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cimper olmak	Öldürmek [kızmak anlamında].	İsparta	Yalvaç	Sücutilli					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cimpir etmek	Çok kızmak, öfkelenmek.	Kocaeli	Dilovaş	Tavşanceli	cımpır olmak	Çanakkale	Ezine		DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cinatına binmek	Kızdırmak.	Aydın	Karacasu						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cinatına binmek	Sinirlenmek, kızmak.	Eskişehir							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cinatına binmek	Sinirlenmek, kızmak.	Bolu	Mudurnu	İğneciler					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cini gızmak	Sinirlenmek, kızmak.	Sivas	Gürün						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cini gızmak	Çok kızmak, sinirlenmek.	Bolu							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cini gızmak	Çok kızmak, sinirlenmek.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cini gızmak	Çok kızmak, sinirlenmek.	Eskişehir							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cini çıkarmak	Çok kızdırmak.	Artvin	Yusufoğlu	Kılıçkaya	ciniyi gızdırmak	Niğde	Bor		DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
ciniyi dermek	Öfkesini gidermek.	Çankırı	Çerkeş		cinineni kızmak	Erzurum	Kemaliye		DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
cinileri civırdırmek	Öfkelenmek, kızmak.	Eskişehir							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
çanna ot basmak	Susturmak, gururunu kırarak sesini kesmek.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
çıldetle vermek	Şiddetle azarlamak.	Gaziantep							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
çınar olmak 2	Kızmak.	Muğla	Mesken						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
daban etmek (II)	Çüret etmek, cesaret etmek.	Amasya	Merzifon						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.1) Cesaret
daban etmek (II)	Çüret etmek, cesaret etmek.	Gümüşhane	Şiran	Erenkaya					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.1) Cesaret
daban etmek (II)	Çüret etmek, cesaret etmek.	Erzurum	Refahiye						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.1) Cesaret
dabir etmek	Çekinmeden, korkmadan, ürkmekten hareket etmek, ilerlemek.	Denizli	Acıpayam	Oğuzköy					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.1) Cesaret
dabir etmek	Çekinmeden, korkmadan, ürkmekten hareket etmek, ilerlemek.	Denizli	Buldan	Oğuzköy					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.1) Cesaret
dalina binmek 1	Damarına basmak, kızdırmak.	Eskişehir							DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.4) Kızgınlık / Sinirlilik
daş olmak	Serleşmek, metin olmak.	Niğde	Bor						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.1) Cesaret
dndılına değmek	Gururuna dokunmak.	Kars	Selim	Bayburt					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
dndılına değmek	Gururuna dokunmak.	Kars	Selim						DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
dndılına değmek	Gururuna dokunmak.	Kars	Arpaçay	Göldalı					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.3) Gurur
drik tutmak	Bir işte sebat etmek, sonuna kadar beklemek, tutunmak.	Çankırı	Kurşunlu	Saray					DAVRANIŞ VE TUTUM*(7.1) Tutum*(7.1.3) Duygusal Tutum*(7.1.3.8) Sabır

Ek 3: Devamı

DEYİM	ANLAMI	İL	İLCE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLCE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
abuzan (abcran) kalmak (II)	Parasız kalmak.	İzmir							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.4) Yoksulluk
abuzan (abcran) kalmak (II)	Parasız kalmak.	Balıkesir							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.4) Yoksulluk
aga çıkmak	Temize çıkmak.	Tokat	Zile						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.2) Suç ve Ceza
aga çıkmak	Temize çıkmak.	Tokat	Zile						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.2) Suç ve Ceza
ağalık etmek 2	Bağışta bulunmak, yardım etmek, bahşış vermek, ikramda bulunmak.	İsparta	Şarkıarağaç						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
ağalık etmek 2	Bağışta bulunmak, yardım etmek, bahşış vermek, ikramda bulunmak.	Hatay	Kırıkhan						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
ağalık etmek 2	Bağışta bulunmak, yardım etmek, bahşış vermek, ikramda bulunmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
ağırlık bitirmek	Düğünden önce kız ve oğlan tarafı bir araya gelecek, yapılacak işler hakkında konuşmak, anlaşmaya varmak.	Burdur	Merkez	Gökçebağ					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Afyonkarahisar	Şuhut						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	İsparta	Şarkıarağaç						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Burdur	Bucak	Örkütlü					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Burdur	Bucak	Kızılkaya					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Burdur	Bucak	Avdan					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Burdur	Bucak	Kızılkaya					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Denizli	Sarayköy						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Aydın	Yenipazar	Hamzabalı					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Eskişehir	Seyitgazi	Kümbet					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Kastamonu	Tosya	Kargın					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Kilis							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Kahramanmaraş							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Konya	Kulu	Yarışlı					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Ankara	Ayaş						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Niğde	Bor	Bahçeli					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Karaman	Ermenek						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Konya	Hadım	Gaziler					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Antalya	Gündoğmuş	Karadere					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 1	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Ankara	Ayaş	Çamlılı					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
agız dadı (I) 2	Nişan veya düğünde oğlan tarafından kız evine gönderilen şeker, tatlı, yemiş gibi hediyeler.	Tokat	Zile						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.2) Suç ve Ceza
ala çıkmamak	Temize çıkmamak.	Uşak	Eğme						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
al bağlamak 1	Gelinin başına kırmızı bir örtü bağlamak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.5) Zenginlik
altına oynamak	Varlıklı olmak.	Denizli	Tavas	Kızılcı					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ara kesmek (I)	Nişandan önce söz kesmek, kız tarafı ile anlaşmak.	Rize	Çayeli						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ara kesmek (I)	Nişandan önce söz kesmek, kız tarafı ile anlaşmak.	Mersin	Arslanköy						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ara kesmek (I)	Nişandan önce söz kesmek, kız tarafı ile anlaşmak.	Mersin	Mut						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
aradan çıkmak 1	Zengin olmak.	Amasya	Gümüşhacıköy						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.5) Zenginlik
aradan çıkmak 1	Zengin olmak.	Amasya	Merzifon						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.5) Zenginlik
aradan çıkmak 2	Yoksul olmak.	Amasya	Merzifon						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.4) Yoksulluk
aradan çıkmak 2	Yoksul olmak.	Amasya	Gümüşhacıköy						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.4) Yoksulluk
askuya çıkmak (I) 3	Evlenecek çiftin isimleri, medeni kanun uyarınca belediyece ilan edilmek.	İsparta	Senirkent						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
askuya çıkmak (I) 3	Evlenecek çiftin isimleri, medeni kanun uyarınca belediyece ilan edilmek.	Amasya							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
askuya çıkmak (II)	Gelin alaya çıkmak.	Edirne	Uzunköprü						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
askuya çıkmak (II)	Gelin alaya çıkmak.	Edirne	İpsala						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
at bağlamak	Büyük bir iyilik ya da bağış yapmak.	Niğde	Bor						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
avardını yırtmak 1	Çalım satarak küfreden kimseyi cezalandırmak.	Niğde	Bor						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.2) Suç ve Ceza
ayağa kalkmak	Parasız skıttndan kurtulmak, varlıklı olmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.5) Zenginlik
ayağının corabı olmamak	Yoksul olmak.	Çankırı	Yapraklı	Şeyhosman					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.4) Yoksulluk
ayak açmak	Nişanlanan kız, ilk olarak güveyi evi civarında gezi yapmak.	Erzurum	Pasinler						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ayak dönme	Gelinin evlendikten onbeş gün sonra baba evine ilk gidişi adeti.	Kars			ayah dönümü	Artvin	Şavşat	Çayağzı	TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ayak dönme	Gelinin evlendikten onbeş gün sonra baba evine ilk gidişi adeti.	Erzurum			ayak dönümü	Artvin	Ardanuç		TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ayak döşegi	Nişan takılırken kızın ayağının altına serilen kumaş.	Niğde	Bor		ayah eni	Malatya	Arapgir		TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ayak döşegi	Nişan takılırken kızın ayağının altına serilen kumaş.	Niğde	Bor		ayak eni 1	Gümüşhane			TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ayak döşegi	Nişan takılırken kızın ayağının altına serilen kumaş.	Niğde	Bor		ayak eni 1	Erzincan			TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ayak döşegi	Nişan takılırken kızın ayağının altına serilen kumaş.	Niğde	Bor		ayak eni 1	Niğde			TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ayak kırası	Gelin attan inerken verilen bahşış.	Burdur	Yeşilova	Celtek					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
ayamı bağlamak 1	Nişanlamak, evlendirmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
ayamı bağlamak 1	Nişanlamak, evlendirmek.	Yozgat							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
aylak durmak	Karıyılıksız, bedava hizmet etmek.	Denizli	Alaattin						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
ayneyif artmak 2	İlerlemek, zenginleşmek.	Kars	Selim	Bayburt					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.5) Zenginlik
ayranı olmamak	Yoksul olmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.4) Yoksulluk
ayrılıp seçilmek 1	Karı koca boşanmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.2) Boşanma / Dulluk
ayrılıp seçilmek 3	Aile bireyleri ayrı çalışmak, ayrı yaşamak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile
bacak çekistirmek (II)	Kıt kanaat geçinmek, zor durumda bulunmak.	Ordu	Akkuş						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.4) Yoksulluk
bacak çiftleme	Evlenme.	Kahramanmaraş	Göksun	Taşduvak					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
bağrı geçik 2	Öksüz, kimsesiz, garip.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile
bağrı geçmek (II)	Zamanında evlenememek, evde kalmak.	Amasya	Merkez	Çiğdemlik					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
bağrını yerden kaldırmak 1	Yardım etmek.	Antalya	Elmalı						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
bakıp görmek 2	Yardım etmek, kollamak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
barad emek	Temize çıkmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.2) Suç ve Ceza
barını yerden galdırmak	Kalkandırmak, yardım etmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.3) Yardım
baş bağlama	Zıfıflan sonra kadınların gelini ziyarete gidip yaptıkları merasim ki, burada yatak çarşafı tetkik olunur.	Kahramanmaraş							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş bağlamak (I) 1	Perşembe veya pazar günlerine rastlatılan gelinbaşı gününde, geline duvak ve taç giydirmek.	Kars							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş bağlamak (I) 1	Perşembe veya pazar günlerine rastlatılan gelinbaşı gününde, geline duvak ve taç giydirmek.	Yozgat							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş bağlamak (I) 1	Perşembe veya pazar günlerine rastlatılan gelinbaşı gününde, geline duvak ve taç giydirmek.	Niğde	Bor	Bahçeli					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş bağlamak (I) 2	Nişandan bir müddet sonra nişanlıları bir yere getirip eğlenmek.	Tokat							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş bağlamak (I) 3	Nişanlamak.	Afyonkarahisar							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
baş çatması	Hamam günü gelin yıkanırken yapılan tören.	Afyonkarahisar							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
baş dermek (I) 1	Evlendirmek.	Trabzon							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
baş dermek (I) 2	Gelin getirmeye gitmeden önce sağdıçla güveyi bir arada olarak halkla beraber tören yapmak.	Eskişehir	Odunpazarı	Türkmentokat					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş dermek (I) 3	Gelinin getirmeye gitmeden önce güveyi giydirtip kuşatmak.	Denizli	Çivril	Çıtak					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş dermek (I) 4	Gelinin başını süslemek.	Denizli	Çivril	İğdir					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş dermek (I) 4	Gelinin başını süslemek.	Uşak	Eğme						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş dermek (I) 4	Gelinin başını süslemek.	Eskişehir	Alpu	Bozan					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş döşürmek	Bir takım renkli bez ve basmalarla gelinin başını sarıp düğümlemek.	Çorum							TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş düzmek (I)	Gelin başı süslemek.	Ordu	Akkuş						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş göe etmek	Evlendirmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
baş övmek, baş ögmek	Geline, oğlan evinde çalgıcılar ve yenge tarafından öğütü sözler söyleme töreni.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik*(8.1.1.1) Âdetler
baş yapmak (II)	Gelin başı süslemek.	Balıkesir	Edremit	Doğanbey					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
başadək sürmek	Karı koca ölünceye kadar mutluluk içinde yaşamak.	Konya	Beyşehir	Akçalar					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
baş bağlanmak	Nişanlanmak.	Konya	Seydişehir	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
baş boş	Evlenmemiş.	Afyonkarahisar	Sultandağı						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.1) Evlilik
baş bozulmak	Dul kalmak, boşanmak.	Amasya	Merzifon						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.2) Boşanma / Dulluk
baş bozulmak	Dul kalmak, boşanmak.	Amasya	Taşova						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.2) Boşanma / Dulluk
baş bozulmak	Dul kalmak, boşanmak.	Niğde	Bor						TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.2) Boşanma / Dulluk
baş bozulmak	Dul kalmak, boşanmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					TOPLUM KURALLARI VE DEĞERLER*(8.1) Aile*(8.1.2) Boşanma / Dulluk

Ek 3: Devamı

DEYİM	ANLAMI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
adını gormak 2	Bir şeyin parasal değerini biçmek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
agız tadı ile satmak	Uygun fiyatla satmak.	Kastamonu	Araç	Aşağıçobanözü					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
agzı yokarı 2	Pahacı.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Kastamonu	Tosya	Kargın					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Çorum							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Amasya	Gümüşhacıköy						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Amasya	Gümüşhacıköy						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Artvin	Yusufoeli	Yağcılar					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Kahramanmaraş	Göksun						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Gaziantep							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Sivas	Gemerek	Çepni					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Yozgat							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Kayseri	Pınarbaşı						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Niğde	Bor	Bahçeli					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Konya							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Toplamak, hesabi kapatmak, ilişigi kesmek.	Mersin	Mut						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
altını çalmak (I) 2	Tamir edilecek binayı makine ya da destekle bir miktar kaldırmak.	Amasya	Merzifon						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR
askıya almak	Tamir edilecek binayı makine ya da destekle bir miktar kaldırmak.	Amasya	Gümüşhacıköy						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR
askıya çıkmak	Arttırıma, eksiltmeye konulmak.	Ordu	Mesudiye						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
atılıp satılmak	Elden çıkarılmak, ilgisi kesilmek.	Niğde	Bor						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
atılıp satılmak	Elden çıkarılmak, uzaklaştırılmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
avrat pazarı	Kadınların öteberi satıkları yer.	Çorum	İskilip						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
ayağını kaldırmak	Memurlar başka yere nakledilmek.	Afyonkarahisar	Dinar						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR
ayak teri	Yol parası, ayak ücreti.	Malatya	Arapgir						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
ayak alışverişi	Çerçilik, gezilerek yapılan satış.	Trabzon							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
ayın oyun olmak 3	Kötü, bozuk olmak (iş durumu).	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
ayrılıp seçilmek 2	Ortaklık bozulmak.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
azı galabalık	Yüksek eder isteyen, pahacı.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	İsparta	Gelendost	Yenice	bacı pazar	Mersin			MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	İsparta	Merkez	Yenice	bac parası, bacı parası	Konya	Beyşehir	Doğanbey	MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	İsparta	Keçiborlu	Yenice					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	İsparta	Yenişarbademli	Yenice					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	İsparta	Gönen	Yenice					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Burdur	Merkez	İlyasköy					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Burdur	Teftemli	Bunak					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Denizli	Sarayköy						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Denizli	Acıpayam	Oğuzköy					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Denizli	Buldan	Oğuzköy					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Kütahya							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Kastamonu	Tosya	Kargın					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Karaman	Merkez	Çukurbağ					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Karaman	Sarveliler	Çukurbağ					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
bacak parası	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	Mersin	Mut	Yıldız					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Hayvan alım satımında ahçıdan alınan para.	İsparta	Eğirdir		baş virmek	Niğde	Bor		MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	İsparta							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Denizli	Sarayköy						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Eskişehir	Odunpazarı	Türkmentokat					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Eskişehir	Alpu	Bozan					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Kastamonu	Tosya	Kargın					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Amasya	Merzifon						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Giresun	Bulanak	İcilli					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Trabzon							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Rize							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Ankara	Evren	Solakuşağı					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Kayseri							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Kars	Susuz	Kızılçakçak					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Sivas	Gürün						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Yozgat							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Niğde							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Mersin	Mut						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Eskişehir	Alpu	Bozan					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Eskişehir	Odunpazarı	Türkmentokat					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Balıkesir	Edremit						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Niğde	Bor						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Niğde	Bor						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Dereçine					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Tokat	Merkez	Çamlıbel					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Niğde							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	İsparta	Yalvaç	Kumdanlı					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	İstanbul	Üsküdar						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Amasya	Merkez	Çiğdemlik					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Amasya							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Rize							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Artvin	Şavşat	Çayağzı					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Artvin	Yusufoeli	Kılıçkaya					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Artvin	Yusufoeli	Demirkent					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Erzurum							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Kars	Selim	Bayburt					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Kars	Arpaçay	Göldalı					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Kars	Susuz	Kızılçakçak					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Van							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Dişarbakır							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Gaziantep							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Hatay	Yayladağı	Hisarcık					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Konya	Beyşehir	Doğanbey					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Mersin	Silifke	Tekeler					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Samsun							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Niğde							MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Niğde	Bor						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Afyonkarahisar	Sultandağı	Yakasinek					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Sivas	Gürün						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Şanlıurfa	Siverek						MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret
baş vermek (I)	Alım satımında veya değişimde üstü bir şey vermek.	Gümüşhane	Şiran	Erenkaya					MESLEKLER VE MESLEKLERLE İLGİLİ ARAÇLAR*(9.1) Ticaret

Ek 3: Devamı

DEYİM	ANLAMI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	VARYANTI	İL	İLÇE	KÖY/MAHALLE	TEMATİK SINIFLANDIRMA
açık düşmek	Pehlivanlıkta göbek yarım görünmek.	Samsun	Çarşamba	İrmaksırtı					EĞLENCE VE SPOR*(10.2) Spor Dalları*(10.2.1) Güreş
akganıştı gelmek	Sırtı yere gelmek, güreşte yenilmek.	Bolu	Seben	Tepeköy					EĞLENCE VE SPOR*(10.2) Spor Dalları*(10.2.1) Güreş
ara kesmek (II)	Ara kesti oyunu oynamak.	Diyarbakır							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
aslanlık etmek	Şaka yapmak.	Kahramanmaraş	Ekinözü						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
aşağı almak 2	Horon oynarken kemençeye uyarak kollarını indirmek.	Trabzon	Beşikdüzü						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
aşlanlık etmek	Şaka yapmak.	Kilis							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
aşlanlık etmek	Şaka yapmak.	Osmaniye	Kadirli						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
aşlanlık etmek	Şaka yapmak.	Mersin	Toroslar	Ayyagediği					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
aşşık atmak	Boy ölçüşmek.	Niğde	Bor						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
ateş atmak	Yarışmak.	Van							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
ayağı almak	Halayda ayağı tempoya uymak.	Tokat	Merkez	Çamlıbel					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
ayağı almak	Halayda ayağı tempoya uymak.	Tokat	Merkez	Dodurga					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
ayak gitmek	Çalınan havaya ayak uymak, ayak uydurmak.	Niğde	Bor						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
azme etmek	Yüzmek.	Tunceli	Nazımiye						EĞLENCE VE SPOR*(10.2) Spor Dalları
bağış çekmek	İddiaya girmek, bahse tutuşmak.	Burdur	Tefenni	Yayla					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
bağda vurmak	Güreşte ayağa çelme takarak düşürmek.	İsparta	Şarkikaraağaç	Yukarıdinek	bağdaş vurmak	Ordu	Mesudiye		EĞLENCE VE SPOR*(10.2) Spor Dalları*(10.2.1) Güreş
bağ bağlamak (II)	Çocuklar kırda yemek pişirip yemek.	Kırşehir							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
bağ çekmek	Bahis tutuşmak.	Niğde							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
beste girmek	Bahse girişmek, iddiaya tutuşmak.	Tokat	Almus	Çilehane	besde gitmek	Yozgat	Sorgun	Bayburt	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
beste girmek	Bahse girişmek, iddiaya tutuşmak.	Tokat	Almus	Çilehane	besce girmek	Kars	Selim	Bayburt	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
beste girmek	Bahse girişmek, iddiaya tutuşmak.	Yozgat	Sorgun	Sarıhamzalı	Arpaçay	Kars	Arpaçay	Göldalı	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
beste girmek	Bahse girişmek, iddiaya tutuşmak.	Mersin	Tarsus	Çavuşlu	best çekişmek	Niğde	Bor	Bahçeli	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
beste girmek	Bahse girişmek, iddiaya tutuşmak.	Mersin	Toroslar	Çavuşlu	beste gonaşmak	Mersin	Anamur	Orhana	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
beste girmek	Bahse girişmek, iddiaya tutuşmak.	Mersin	Silifke						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
beşik düşmek	Güreşte iki pehlivan berabere kalmak.	Kilis							EĞLENCE VE SPOR*(10.2) Spor Dalları*(10.2.1) Güreş
cıbdak çıkmak I	Kumarda kaybetmek.	Denizli	Acıpayam	Alaattin					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
cıdır oynamak I	Cırt oynamak.	Amasya							EĞLENCE VE SPOR*(10.2) Spor Dalları
en çekmek	Uzun naralar atmak.	Giresun	Merkez	Akçalı					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
enilgim yazmak	Mızıkçı, dövme veya yere çizgi çizerek oyunu bordağını göstermek.	Kırşehir							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
cırt oynamak	Cırt oynamak.	Amasya							EĞLENCE VE SPOR*(10.2) Spor Dalları
crnak çekmek	Lades tutuşmak.	Kars			crnak çekişmek	Gümüşhane	Merkez	Süle	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
crnak çekmek	Lades tutuşmak.	Erzurum							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
crnak çekmek	Lades tutuşmak.	Erzincan							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
crnak çekmek	Lades tutuşmak.	Şanlıurfa							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
cilaz etmek	Oyunda hile yapmak.	Van	Erciş						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
cingil bağ yapmak	Takla atmak.	Osmaniye	Kadirli						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
cingil bağ yapmak	Takla atmak.	İsparta	Keçiborlu	Yeşilyurt	cingi vermek	Tekirdağ	Şarköy	Gölcük	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
cirim çevirmek (II)	Takla atmak.	İsparta	Sütcüler	Yeşilyurt	cingi vermek	Tekirdağ	Şarköy	Gölcük	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
combalak kılmak	Koşarak oyun oynamak (çocuklar bk.).	Karaman	Emenek						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
combalak kılmak	Takla atmak.	İsparta	Yalvaç	Bağkonak	combadak atmak	Denizli	Acıpayam	Oğuzköy	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
combalak kılmak	Takla atmak.	İsparta	Yalvaç	Bağkonak	combadak atmak	Denizli	Buldan	Oğuzköy	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
cukaya çıkmak	Takla atmak.	Denizli	Serinhisar	Kocapınar	cumbalak aşmak	Burdur	Göllüisar	Ambarcık	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
culluk etmek	Ütilmek, oyunda hiç parasız kalmak.	Eskişehir	Sivrihisar						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
çelikleme atmak	Çocuklar taş oyununda ceza vermek.	İsparta	Yalvaç	Sütcülü					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çelikleme atmak	Bir ağacın parçasını veya değneği dikine atmak.	Elazığ	Keban						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çelki getirmek	Bir ağacın parçasını veya değneği dikine atmak.	Elazığ	Ağın						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çigızlık etmek	Çelik omak oyununda çelgiyi uzaklara yollanamak için korumak.	Burdur	Yeşilova	Harmanlı					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çırçır dönmek	Oyunda mızıkçılık etmek.	Trabzon							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çız gelmek	Çocuk ağaç üstünde dönmek.	Rize	Merkez	Muradiye					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çık durmak	Oyunda düzene uymamak.	Manisa							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çil çıkarmak	Aşık anıldığında çukur tarafı üste gelmek üzere düşmek.	Niğde	Bor		çık yarmak (II)	Niğde	Bor	Bahçeli	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çivisine düşmek	Oyun bozulmak etmek.	Niğde	Bor						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çot gelme	Şakalaşmak.	İsparta	Yalvaç	Körküler					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
çot gelme	Çift gelme (bey taş oyununda kullanılan bir söz).	Sivas	Divriği	Ovacık					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çur çılmah	Çift gelme (bey taş oyununda kullanılan bir söz).	Sivas	Divriği	Diktaş					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çur çılmah	Ütilmek, yenilmek.	Kayseri	Pınarbaşı	Pazarören					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
çur etmek	Ütilmek, yenilmek.	Kayseri	Pınarbaşı	Avşarpotuklu					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
çur etmek	Oyunu bozmak.	Amasya	Merzifon		cur etmek (II)	Gümüşhane	Şiran	Erenkaya	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çur etmek	Oyunu bozmak.	Kars	Selim	Bayburt					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çurkır etmek	Oyunu bozmak.	Kars	Arpaçay	Göldalı					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
çütt oturmak	Kumar oyunlarının önlerindeki kapmak.	Van	Erciş						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
debiz etmek	Aşık çukur tarafında durmak.	Kütahya							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
dakka durmak	Mağlup etmek.	İsparta							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
dingilnamaz kılmak	Aşık kemigü dik durmak.	İsparta	Yalvaç	Sütcülü					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
dırgılahocık dönmek	Takla atmak, tepesi üstü yuvarlanmak.	Eskişehir							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
dingilbaş kurmak	Takla atmak.	Kars							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
dingilbaş kurmak	Takla atmak.	Düzce							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
dingilim atmak	Takla atmak.	Çankırı							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
ecim çekişmek 2	Fink atmak.	Ordu	Ünye						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
ecim çekişmek 2	Lades tutuşmak.	Gümüşhane							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
ecim çekişmek 2	Lades tutuşmak.	Sivas	Gemerek						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
el vermemek	Lades tutuşmak.	Yozgat	Çayıralan						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
el vermemek	Lades tutuşmak.	Mersin	Tarsus	Gülek					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
eşek naliyla damgalamak	Herhangi bir oyunda rakibine fırsat vermemek.	Mersin	Tarsus	Hacıhamzalı					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
eyler çalmak	İddia sonunda kaybedeni cezalandırmak.	Trabzon							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
fır olmak	Ninni söylemek.	Erzincan	Kemaliye						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
gevil gelleme	Zar atarken her iki tarafın zarları aynı sayıda gelmek.	Çorum							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
gevil gelleme	Bahse girme.	Kars	Selim	Bayburt					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
gevişe gitmek	Bahse girme.	Kars	Arpaçay	Göldalı					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.3) Kumar
gıcık kapmak	Orakla ekim biçerken yarış yapmak.	Amasya	Merzifon						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
gımgım etmek (II)	Sayı, puan almak.	Muğla	Yatağan						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.1) Oyun
gıngılı çalmak	Yalnız kendi işitecek şekilde şarkı söylemek.	Amasya							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
hakurdım çekmek	Kendi kendine şarkı mırıldanmak.	Kars	Selim	Bayburt					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
hanek etmek	Gülüþ oynamak, gürlühtü yapmak.	Antalya	Aksaki	Erenyaka					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
hanek etmek	Konaşmak, şakalaşmak.	Erzincan	Merkez	Ergan	hemek etmek 2	Erzincan	Merkez	Çağlayan	EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
hanek etmek	Konaşmak, şakalaşmak.	Diyarbakır							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
hanek etmek	Konaşmak, şakalaşmak.	Şanlıurfa	Birecik						EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
hanek etmek	Konaşmak, şakalaşmak.	Kilis							EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence
hava çekmek	Şarkı söylemek.	Muğla	Marmaris	Orhaniye					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
hava yakmak	Türkü düzmek.	İsparta	Gelendost	Gönen					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
hava yakmak	Türkü düzmek.	İsparta	Senirkent	Yassören					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
hava yakmak	Türkü düzmek.	Burdur	Bucak	Kuşbaba					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
hava yakmak	Türkü düzmek.	Burdur	Yeşilova	Salda					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik
hava yakmak	Türkü düzmek.	Denizli	Acıpayam	Oğuzköy					EĞLENCE VE SPOR*(10.1) Eglence*(10.1.2) Halk Oyunları ve Müzik

ÖZGEÇMİŞ

2003 yılında Emirdağ Aziziye İlköğretim Okulunu; 2007 yılında Emirdağ Anadolu Lisesini; 2012 yılında Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünü bitirdi. 2013 yılında Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı. Anlatıcılar Tipolojisi ve Anar Rızayev'in Hikayeleri Üzerine Bir İnceleme adlı tezi ile 2015 yılında yüksek lisansını tamamladı. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak işe başladı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı.

KANMAZ, evli ve bir erkek çocuk annesi olup, iyi derecede İngilizce bilmektedir.